

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ,
ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΙΜΑΝΣΕΩΣ

π. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

**«ΕΟΡΤΕΣ ΚΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΕΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ-
Ιστορική και Θεολογική Λειτουργική Προσέγγιση»**

Σύμβουλος Καθηγητής Γεώργιος Φίλιας

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΕΡΑΤΕΑ 2017

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Εορτολογία ως ιδιαίτερος κλάδος της Ιεράς Επιστήμης της Λειτουργικής ασχολείται με την γένεση, την καθιέρωση, την εξέλιξη και το περιεχόμενο των εορτών. Ανάμεσα στις εορτές αυτές δεσπόζουν αυτές που είναι αφιερωμένες στον Τίμιο και Ζωοποιό Σταυρό του Χριστού, και συγκεκριμένα η εορτή της Παγκοσμίου Υψώσεως την 14^η Σεπτεμβρίου, η εορτή της Σταυροπροσκυνήσεως την ομώνυμη Τρίτη Κυριακή της Μεγάλης Τεσσαρακοστής, η εορτή της Προόδου την 1^η Αυγούστου και η εορτή του εν ουρανών φανέντος σημείου του Σταυρού την 7^η Μαΐου.

Στην παρούσα εργασία εξετάζουμε τις εορτές ιστορικά καθώς και θεολογικά μέσα από την υμνολογία των ασματικών τους Ακολουθιών. Έτσι θα μελετήσουμε πρωτίστως το χρονικό πλαίσιο δημιουργίας, εξέλιξης και πάγιας καθιέρωσης της κάθε εορτής καθώς και το περιεχόμενο και την δομή, την τυπική διάταξη και τους υμνογράφους των ασματικών Ακολουθιών αυτών των εορτών και δευτερευόντως το θεολογικό περιεχόμενο τους, και συγκεκριμένα τις προτυπώσεις του Σταυρού στην Παλαιά Διαθήκη, την Σταύρωση του Κυρίου μας στην Καινή Διαθήκη, τις τρεις ξεχωριστές εμφανίσεις και ενέργειες του Σταυρού στην Εκκλησιαστική Ιστορία και τέλος την εφαρμογή του σταυρικού πολιτεύματος στη ζωή του πιστού.

ABSTRACT

The Eortologia as a particular branch of the Sacred Science of Liturgics discusses the genesis, establishment, evolution and content of the feasts. Among these feasts dominate those who are dedicated to the Holy and Life-giving Cross of Christ, namely the celebration of World Exaltation of the 14th September, the feast of the Holy Cross the eponymous third Sunday of Great Lent, the feast of Progress on the 1st of August, the feast of heaven Cross point fanentos on the 7th of May and in the end the feast of the Cross third Appearance Sunday after the Elevation.

In this diplomatic we examine the feasts historically and theologically through the hymns of their canticlelielular Masses. This will primarily consider the time frame creation, development and fixed establishment of each feast and the content and structure, standard layout and hymnography of canticlelielular Masses of these feasts and secondarily theological content of these sequences, namely protyposeis of Cross in the Old Testament, the crucifixion of our Lord in the New Testament, three distinct views and actions of the Cross in Church history and finally the application of crucifixion regime in life of the believer.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	6
Βιβλιογραφία.....	7
α) Πηγές.....	7
β) Λειτουργικά Βιβλία.....	12
γ) Βιβλία- Κατάλογοι-Μελέτες.....	13
δ) Ιστοσελίδες.....	16
ε) Ξενόγλωσση.....	17
Εισαγωγή.....	18

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ιστορική Προσέγγιση των Εορτών και Ακολουθιών του Σταυρού

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Καθιέρωση των Εορτών του Τιμίου Σταυρού.....	27
1. Της Παγκοσμίου Υψώσεως την 14 ^η Σεπτεμβρίου.....	28
2. Της Σταυροπροσκυνήσεως την Γ΄ Κυριακή των Νηστειών.....	32
3. Του εν ουρανώ φανέντος του Σημείου του Σταυρού την 7 ^η Μαΐου.....	37
4. Της Προόδου του Σταυρού την 1 ^η Αυγούστου.....	39

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Οι Υμνογράφοι των Εορτών και Ακολουθιών.....	42
α. Άγιος Ανδρέας Κρήτης(ο Ιεροσολυμίτης).....	42
β. Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός(Ιωάννης μοναχός).....	43
γ. Κοσμάς ο Μελωδός (Επίσκοπος Μαΐουμά).....	44
δ. Θεοφάνης ο Γραπτός.....	45
ε. Θεόδωρος Στουδίτης.....	46
στ. Ανατόλιος.....	47
ζ. Κυπριανός ο Στουδίτης.....	47
η. Λέων ο ΣΤ΄ ο σοφός(Λέοντος Δεσπότης).....	48
θ. Ιωσήφ ο υμνογράφος.....	48

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Στοιχεία της Τυπικής Διάταξης των Εορτών του Σταυρού.....	50
1.Της Παγκοσμίου Υψώσεως την 14 ^η Σεπτεμβρίου.....	51
2.Της Σταυροπροσκυνήσεως την Γ΄ Κυριακή των Νηστειών.....	54
3. Του εν ουρανώ φανέντος του Σημείου του Σταυρού την 7 ^η Μαΐου.....	55
4. Της Προόδου του Σταυρού την 1 ^η Αυγούστου.....	56

ΜΕΡΟΣ Β΄

Θεολογική Προσέγγιση των Εορτών και Ακολουθιών του Σταυρού

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Παλαιοδιαθηκικές Προτυπώσεις περί Σταυρού σύμφωνα με τις Ακολουθίες..

1.Το ξύλον της ζωής.....	59
2. Η ευλογία του Πατριάρχου Ιακώβ.....	61
3. Η Ιστορία του Ιωσήφ.....	62
4. Η θεοπτία του Μωϋσέως.....	62
5. Η θαυματουργική διάβαση της Ερυθράς Θαλάσσης.....	62
6. Το νερό της Μερράς.....	63
7. Η ράβδος του Ααρών.....	64
8. Η νίκη κατά των Αμαληκιτών.....	65
9. Η πορεία του Ισραήλ στην Αίγυπτο.....	66
10. Η λύτρωση από το δάγκωμα των φιδιών.....	66
11. Η προφητεία του Μωϋσέως.....	67
12. Το ξύλο του Προφήτου Ελισσαίου.....	68
13. Οι Μεσσιανικές Προφητείες του Προφητάνακτος Δαβίδ.....	68
14. Ο Προφήτης Ιωνάς στην κοιλία του κήτους.....	70
15. Το όραμα της ουράνιας λατρείας του Προφήτου Ησαΐου.....	70
16. Το όραμα του Προφήτου Ιερεμίου.....	71
17. Οι τρεις παίδες στην κάμινο του πυρός.....	71
18. Ο Προφήτης Δανιήλ στο λάκκο των λεόντων.....	72

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Καινοδιαθηκικές αναφορές στον Σταυρό κατά τις Ακολουθίες.....73

1. Η αιτία και οι προϋποθέσεις του Σταυρικού Πάθους.....74
2. Η Σταύρωση του Κυρίου και τα επακόλουθα σημεία.....76
3. Τα αποτελέσματα της Σταυρώσεως.....80
4. Η έννοια του Σταυρού στον Απόστολο Παύλο.....83
5. Ο Σταυρός κατά τα έσχατα.....85

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Σταυρικές αναφορές στην Εκκλησιαστική Ιστορία σύμφωνα με τις Ακολουθίες.....87

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Ο Σταυρός στη ζωή της Εκκλησίας και του πιστού κατά τις Ακολουθίες.....91

1. Ο Σταυρός στην Εκκλησία.....92
2. Το σταυρικό πολίτευμα στη ζωή του πιστού.....96

Παράρτημα

1. Το Περιεχόμενο και η δομή των Εορτών και Ακολουθιών του Σταυρού.....103
 - α. Η Ακολουθία της Υψώσεως.....103

- β. Η Ακολουθία της Κυριακής της Σταυροπροσκυνήσεως.....113

- γ. Η Ακολουθία της Προόδου.....123

- δ. Η Ακολουθία του εν ουρανώ φανέντος σημείου του Σταυρού.....130

2. Η Τυπική Διάταξη των Εορτών.

- α. Τυπική Διάταξη της 14^{ης} Σεπτεμβρίου.....134

- β. Τυπική Διάταξη της Σταυροπροσκυνήσεως.....138

- γ. Τυπική Διάταξη της Προόδου.....142

- δ. Τυπική Διάταξη της 7^{ης} Μαΐου.....144

3. Η Ακολουθία της Γ΄ Εμφανίσεως του Τιμίου Σταυρού εν έτει 1925.....145

- α. Η καθιέρωση της Εορτής.....145

- β. Η Ακολουθία της Γ΄ Εμφανίσεως.....148

- Συμπεράσματα.....154

- Conclusions.....155

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι Εορτές και οι Ακολουθίες του Τιμίου Σταυρού αποτελούν το αντικείμενο της παρούσης διπλωματικής εργασίας, και συγκεκριμένα οι τέσσερις εορτές του Σταυρού, που έχουν καθιερωθεί εδώ και πολλά χρόνια από την Εκκλησία και ψάλλονται με ιδιαίτερες ξεχωριστές Ακολουθίες, και συγκεκριμένα, η εορτή της Παγκοσμίου Υψώσεως του Σταυρού στις 14 Σεπτεμβρίου, η εορτή της Σταυροπροσκυνήσεως την Γ΄ Κυριακή των Νηστειών, η εορτή της Προόδου του Σταυρού την 1^η Αυγούστου και η εορτή του εν ουρανώ φανέντος σημείου του Σταυρού την 7^η Μαΐου.

Ιδιαίτερος στην προσπάθεια μου αυτή να προσεγγίσω ιστορικά και θεολογικά τις Εορτές και Ακολουθίες του Σταυρού, θα ήθελα πρωτίστως να ευχαριστήσω τον Πανάγαθο εν Τριάδι Θεό που με αξίωσε να φέρω εις πέρας την διπλωματική αυτή εργασία, και δευτερευόντως τον Αξιότιμον Πρόεδρον του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και Καθηγητήν μου, κ. Γεώργιον Φίλιαν, ο οποίος στις μεταπτυχιακές διαλέξεις μου ενέπνευσε την αγάπη για την Ιερά Επιστήμη της Λειτουργικής και ιδιαιτέρως για την πολύτιμη βοήθεια και συμπαράστασή του στην εκπόνηση της παρούσης εργασίας.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω και τους αξιότιμους Καθηγητές κ.Αθανάσιον Βουρλήν και τον Λέκτορα Πρεσβύτερο Θεόδωρο Κουμαριανό για τους πνευματικούς λειτουργικούς ορίζοντες που μας άνοιξαν καθ' όλη την διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Ευχαριστώ και τα δύο μέλη της συντονιστικής εξεταστικής επιτροπής τον π.Θεόδωρο Κουμαριανό, που αναφέρω και παραπάνω, και τον αξιότιμο Καθηγητή κ.Αθανάσιο Γλάρο για την βοήθεια τους και τις επιστημονικές τους παρατηρήσεις και διορθώσεις.

Τέλος ευχαριστώ όλους αυτούς που με βοήθησαν καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας μου σε υλικό, πηγές και διάφορα βοηθήματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α) ΠΗΓΕΣ

- Αθανασίου του Μεγάλου, *Εἰς τό Πάθος τοῦ Κυρίου καί εἰς τόν Σταυρόν*, PG 28 185-249.
- Του Ιδίου, *Εἰς τήν Ἀγίαν Πέμπτην καί εἰς τήν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα λόγος*, PG 28 1048-1053.
- Του Ιδίου, *Λόγος εἰς τό Πάθος τοῦ Κυρίου τῇ Ἀγία Παρασκευῇ*, PG 28 1053-1062.
- Αλεξάνδρου Μοναχοῦ, *Λόγος εἰς τήν εὐρεσιν τοῦ Τιμίου καί ζωοποιοῦ Σταυροῦ*, PG 87 4016-4076.
- Του Ιδίου, *Ἱστορικόν ἐγκώμιον περί τῆς εὐρέσεως τοῦ Τιμίου καί Ζωοποιοῦ Σταυροῦ*, PG 87 4077-4088.
- Ανδρέου Κρήτης, *Λόγος Ι' Εἰς τήν παγκόσμιον Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου καί Ζωοποιοῦ Σταυροῦ*, PG 97 1017-1036.
- Του Ιδίου, *Λόγος ΙΑ' Εἰς τήν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, PG 97 1036-1045.
- Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, *Κεφάλαιον ΚΗ' «Ὅτι ἅ περί τῶν ἀνθρώπων λέγει ἡ Γραφή ὡς συμβασιλευόντων Χριστῷ, ταῦτα περί τοῦ Πνεύματος οὐ συγχωροῦσιν οἱ ἀντιλέγοντες»*, PG 32 196-200.
- Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως Α', *Λόγος Γερμανοῦ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου εἰς τήν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου καί Ζωοποιοῦ Σταυροῦ ἐν τῷ καιρῷ τῷ μεσσησιμῷ*, PG 98 221-244.
- Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως Β', *Εἰς Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καί κατά Βογομίλων*, PG 140 621-643.
- Του Ιδίου, *Τῇ τρίτῃ Κυριακῇ τῶν νηστειῶν καί εἰς τόν ζωοποιόν Σταυρόν*, PG 140 644-658βνξ.
- Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος ΜΕ' «Εἰς τό Πάσχα»*, PG 36 624-664.
- Γρηγορίου (ψευδ.·) Νύσσης, *Χριστός Πάσχων*, PG 38 133-338.
- Του Ιδίου, *Κατά Εὐνομίου Λόγος Ε' κεφ. ε'*, PG 45 677-708.
- Του Ιδίου, *Εἰς τόν Βίον τῆς Ὁσίας Μακρίνης ἀδελφῆς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου*, PG 46 950-1000.
- Γρηγορίου Παλαμά, *Ὁμιλία ΙΑ' Εἰς τόν Τίμιον καί Ζωοποιόν Σταυρόν*, PG 151 124-146.
- Γρηγορίου Παλαμά, *Ὁμιλία ΚΕ' ἐκφωνηθεῖσα τῇ Κυριακῇ τῶν Ἀγίων Πάντων*, PG 151 320-332.

-Του Ιδίου, Όμιλία ΛΑ΄ Έκφωνηθεῖσα ἐν λιτῇ κατὰ τὴν πρώτην τοῦ Αὐγούστου, PG 151 388-400.

- Ερμείου Σωζομένου Σαλαμινίου, «Περὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ ζωηφόρου Σταυροῦ, καὶ ἁγίων ἡλῶν» Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τόμος Β΄ κεφ.α΄, PG 67 929-933.

-Του Ιδίου, «Περὶ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις νεώ, ὃν ὁ μέγας ἔκτισε Κωνσταντῖνος ἐν Γολγοθᾷ καὶ περὶ τῶν ἐγκαινίων αὐτοῦ» Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τόμος Β΄ κεφ.στ΄, PG 67 1008-1009.

- Επιφανίου Κύπρου, Αἵρέσεις μετὰ Χριστόν- Ἐβιωναῖοι Βιβλίον Α΄ Τμήμα β΄, PG 41 428.

- Ευσεβείου Καισαρείας, Εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως, κεφ. κη΄-λα΄, PG 20 944-948.

- Θεοδωρήτου Κύρου, «Ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ πρὸς Μακάριον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων, περὶ οἰκοδομῆς τοῦ θείου ναοῦ» Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Λόγοι Πέντε τόμος α΄ κεφ. ιστ΄, PG 82 956-957.

- Θεοδώρου του Στουδίτου, Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρός ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου, ἡγουμένου τοῦ Στουδίου, λόγος εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ, ἐν τῇ Μεσσησιμῷ, PG 99 692-700.

- Θεοφάνους τοῦ Κεραμέως, Όμιλία Γ΄ Κυριακῇ πρὸ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ, PG 132 173-184.

-Του Ιδίου, Όμιλία Δ΄ Εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ, PG 132 184-204.

- Του Ιδίου, Όμιλία ΚΒ΄ Εἰς τό « ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν», Ἐλέχθη Κυριακῇ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, PG 132 457-469.

- Του Ιδίου, Όμιλία ΚΖ΄ Εἰς τό Τίμιον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ Πάθος, PG 132 549-605.

- Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, Λόγος εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐν τῇ μεσσησιμῷ, PG 126 105-129.

- Ἰσιδώρου του Πηλουσιώτου, Περὶ δόξης τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Βιβλίον Δ΄ Ἐπιστολὴ ΑΒ΄ Δωροθέῳ Λαμπροτάτῳ, PG 78 1084-1085.

- Ιωάννου του Δαμασκηνού, Ἰωάννου μοναχοῦ ταπεινοῦ καὶ πρεσβυτέρου τοῦ Δαμασκηνοῦ, λόγος εἰς τὴν Ἁγίαν Παρασκευήν, καὶ εἰς τὸν Σταυρόν, PG 96 589-600.

- Ιωάννου του Δαμασκηνού, Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, PG 94 789-1228.

- Ιωάννου Διακόνου της του Θεου Μεγάλης Εκκλησίας του ρήτορος , Λόγος εἰς τὸν βίον τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρός ἡμῶν Ἰωσήφ τοῦ ὕμνογράφου, PG 105 940-976.

- Ιωάννου του Καλέκα, *Εἰς τὴν Κυριακὴν πρὸ τῆς Ὑψώσεως*, PG 150 253-261.
- Του Ιδίου, *Εἰς τὴν τρίτην τῶν νηστειῶν Κυριακὴν, ἥτοι τῆς Σταυροπροσκυνήσεως*, PG 150 264-280.
- Ιωάννου του Ξιφιλίνου, *Λόγος εἰς τὴν τρίτην Κυριακὴν τῶν ἁγίων νηστειῶν καὶ εἰς τὴν τοῦ Σταυροῦ προσκύνησιν*, PG 120 1260-1288.
- Ιωάννου του Χρυσοστόμου, *Πρὸς τὸ Ἰουδαίους καὶ Ἑλληνας ἀπόδειξις, ὅτι ἐστὶ Θεὸς ὁ Χριστός, ἐκ τῶν παρὰ τοῖς προφήταις πολλαχοῦ περὶ αὐτοῦ εἰρημένων*, PG 48 813-838.
- Του Ιδίου, *Ὁμιλῖαι εἰς τὴν Γένεσιν, ὁμιλία ΙΣΤ' «Εἰς τὴν παράβασιν τῶν πρωτοπλάστων Ἰὼν καὶ ἦσαν οἱ δύο γυμνοί, ὁ τὸ Ἀδάμ, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠσχύνοντο»*, PG 49 125-134
- Του Ιδίου, *Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κοιμητηρίου καὶ εἰς τὸν Σταυρόν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, PG 49 393-398.
- Του Ιδίου, *Εἰς τὸν Σταυρόν καὶ εἰς τὸν ληστήν, καὶ περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, καὶ περὶ τοῦ συνεχῶς εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν*, PG 49 399-408.
- Του Ιδίου, *Εἰς τὸν Σταυρόν, ἐλέχθη εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην Παρασκευὴν· καὶ εἰς τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ ληστοῦ, καὶ ὅτι χρή ἡμᾶς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὐχεσθαι*, PG 49 407-418.
- Του Ιδίου, *Τῇ Ἀγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ*, PG 50 811-816.
- Του Ιδίου, *Εἰς τὸν Τίμιον καὶ Ζωοποιόν Σταυρόν καὶ περὶ τῆς τῶν πρώτων ἀνθρώπων παραβάσεως*, PG 50 815-820.
- Του Ιδίου, *Εἰς τὸ «Πάτερ εἰ δυνατόν ἐστὶ, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλήν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ» καὶ κατὰ Μαρκωνιστῶν καὶ Μανιχαίων· καὶ ὅτι οὐ χρὴ ἐπιπηδᾶν τοῖς κινδύνοις, ἀλλὰ παντός θελήματος προτιμᾶν τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα*, PG 51 31-40.
- Του Ιδίου, *Εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ, τῇ μέσῃ ἐβδομάδι τῶν νηστειῶν*, PG 52 835-840.
- Του Ιδίου, *Περὶ τοῦ μὴ ἐπαισχύνεσθαι ὁμολογεῖν τὸν Τίμιον Σταυρόν καὶ ὡς δι' αὐτοῦ ἔσωσεν ἡμᾶς ὁ Χριστός, καὶ δεῖ ἐν αὐτῷ καυχᾶσθαι, καὶ περὶ ἀρετῆς, καὶ ὅπως ἐφίεται τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης*, PG 52 841-844.
- Του Ιδίου, *Εἰς τὸν ΡΘ' Ψαλμόν*, PG 55 264-279.
- Του Ιδίου, *Ὁμιλία εἰς Ἰωάννην, Λόγος ΚΖ' (περὶ φιλοπτωχείας)*, PG 59 157-162.
- Του Ιδίου, *Λόγος περὶ τοῦ κατὰ Μωϋσέως ὄφεως, ὃν ἐσταύρωσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ περὶ τῆς θείας Τριάδος*, PG 56 499-516.

- Του Ιδίου, *Εἰς τόν Τίμιον Σταυρόν*, PG 59 675-678.
- Του Ιδίου, *Εἰς τήν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, PG 59 679-682.
- Του Ιδίου, *Ὁμιλία Γ' εἰς τό «Παρακαλῶ δέ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διά τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τό αὐτό λέγητε πάντες, καί μή ᾗ ἐν ὑμῖν σχίσματα, ἥτε δε κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῖ καί ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ»*, PG 61 21-30.
- Του Ιδίου, *Ὁμιλία Δ' εἰς το « Ὁ λόγος γάρ ὁ τοῦ Σταυροῦ τοῖς μέν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστί, τοῖς δε σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστί. Γέγραπται γάρ· Ἀπολῶ την σοφίαν τῶν σοφῶν, καί την σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω· ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεὺς; ποῦ συζητητῆς τοῦ αἰῶνος τούτου;»*, PG 61 29-40.
- Του Ιδίου, *Ὁμιλία ΚΖ' εἰς το « Τοῦτο γάρ φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμόν ἡγήσατο το εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθείς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἐαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, διό καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερήψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τό ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσῃται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς»*, PG 62 227-238.
- Του Ιδίου, *Εἰς τήν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου Ξύλου*, PG 62 747-754.
- Του Ιδίου, *Λόγος ΛΗ' Περί τοῦ μη ἐπαισχύνεσθαι ὁμολογεῖν τον Τίμιον Σταυρόν, καὶ ὡς δι' αὐτοῦ ἔσωσεν ἡμᾶς ὁ Χριστός, καὶ ὡς δεῖ ἐν αὐτῷ καυχᾶσθαι, καὶ περὶ ἀρετῆς, καὶ ὅπως ἐφίεται τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης*, PG 63 849-854.
- Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Λόγοι κατὰ Ιουλιανού*, PG 76 796-797.
- Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Ἐπιστολή πρὸς Κωνστάντιον τόν εὐσεβέστατον Βασιλέα, περὶ τοῦ ἐν οὐρανοῖς φανέντος σημείου τοῦ Σταυροῦ ἐκ φωτός, ἐν Ἱεροσολύμοις ὁφθέντος*, PG 33 1165-1176.
- Του Ιδίου, *Κατήχησις Δ' Προς Φωτιζομένους*, PG 33 453-604.
- Του Ιδίου, *Κατήχησις ΙΓ' Προς Φωτιζομένους*, PG 33 771-822.
- Του Ιδίου, *Κατήχησις ΙΕ' Προς Φωτιζομένους*, PG 33 869-916.
- Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, *Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ α' τοῦ Α' Αὐγούστου μηνός, τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ ἐξερχομένου Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως, βιβλίον β' κεφ.η', , PG 112 1005-1009.*
- Λαγγή Ματθαίου (Επισκόπου Οινόης), *Ο Μέγας Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας, τόμος ε' Μην Μαῖος, εκδ. ε' Αθηναι 1982.*
- Του Ιδίου, *Ο Μέγας Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας, τόμος η' Μην Αὐγούστου, εκδ. ε' Αθηναι 1982.*

- Λέοντος Βασιλέως Φιλοσόφου, *Λόγος Θ' Εἰς τὴν δι' οὗ τοῦ προγονικοῦ ἀνυψώθημεν πτώματος σωτηρίου Σταυροῦ ὕψωσιν*, PG 107 87-96.
- Μακαρίου Φιλαδελφείας τοῦ Χρυσοκεφάλου, *Λόγος εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, PG 150 173-232.
- Νεκταρίου Κεφαλὰ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ἱστορική Μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, Εν Αθήναις 1914.
- Νικήτα Παφλαγόνος, *Λόγος Β' Εἰς ὕψωσιν τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ*, PG 105 28-37.
- Νικοδήμου του Ἀγιορείτου, *Ἑορτοδρόμιον : ἥτοι ἐρμηνεία εἰς τοὺς ἀσματικούς κανόνας τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, Συνερανισθέν ἐκ διαφόρων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων, πλουτισθέν μέ πολλὰς σημειώσεις, καὶ συντεθέν εἰς τὴν κοινὴν γλώσσαν ὑπὸ Νικοδήμου ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου τοῦ Ἀγιορείτου*, Βενετία 1836.
- Πανταλέοντος Πρεσβυτέρου (μονῆς τῶν Βυζαντίων), *Εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ*, PG 98 1265-1269.
- Ράλλη Γ. καὶ Ποτλή Μ., *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν καὶ οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων, καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων Πατέρων, τόμος Β' & Γ', Αθήνα 1852-1859.*
- Συμεῶν Θεσσαλονίκης, *Διάλογος ἐν Χριστῷ κατὰ πασῶν τῶν Αἰρέσεων καὶ περὶ τῆς μόνης πίστεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῶν Ἱερῶν τελετῶν τέ καὶ μυστηρίων πάντων τῆς Ἐκκλησίας, κεφ.ΤΒ' ΤΓ' «Περὶ τοῦ τηρεῖσθαι τὴν ἀσματικὴν λεγομένην ἀκολουθίαν, καὶ περὶ τοῦ Ἱεροσολυμητικοῦ Τυπικοῦ», P.G.155 555-556.*
- Συμεῶν Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, *Τὰ ἅπαντα, Ἀκριβὴς ἀνατύπωσις ἐκ τῆς ἐν ἔτει 1882 γενομένης τετάρτης ἐκδόσεως*, εκδ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη α.χ.
- Σωκράτους Σχολαστικοῦ, *Ὡς τοῦ βασιλέως μήτηρ Ἑλένη, ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παραγενομένη, τὸν σταυρόν τοῦ Χριστοῦ ἀναζητήσασα, εὔρε καὶ ἐκκλησίαν ἀνωκοδόμησεν « Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» τόμος Α' κεφ. ιζ', PG 67 117-121.*
- Σωφρονίου Ἱεροσολύμων, *Λόγος εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, καὶ εἰς τὴν Ἁγίαν Ἀνάστασιν*, PG 87 3301-3309.
- Του Ἰδίου, Σωφρονίου τοῦ ἐν μοναχοῖς ἀγιωτάτου, *μετὰ ταῦτα δε πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ὁμιλία λεχθεῖσα εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ τῇ μέσῃ ἑβδομάδι τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς· ὅτι διὰ νηστείας εἰλικρινοῦς δυνατόν ἐκκαθαρθέντας τὸν νοῦν, ἀκατακρίτως προσελθεῖν, καὶ μετασχεῖν τῶν θείων μυστηρίων*, PG 87 3309-3316.
- Τιμοθέου Ἀντιοχείας, *Εἰς τὸν Σταυρόν καὶ εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, PG 86 256-265.

-Τυπικόν τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ Ἁγιασμένου, διορθωθέν μεθ' ὅσης ἐπιμελείας καὶ ὑπομνηματισθὲν ταῦ κατὰ δύναμιν ὑπὸ Ἀρχιμ.Δοσιθέου Ἡγουμένου τῆς Ἱερᾶς Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Παναγίας Τατάρνης, ἔκδοσις τῆς αὐτῆς Ἱερᾶς Μονῆς, Αθήνα 2016.

- Φιλοθέου Κωνσταντινουπόλεως, Λόγος εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ, PG 154 720-730.

-Φιλοστοργίου, Ἐπιτομή ἐκ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἱστοριῶν Φιλοστοργίου ἀπὸ φωνῆς Φωτίου Πατριάρχου, Βιβλίον γ' κεφ. κστ', PG 65 512-513.

- Ωριγένους, Ἐκλογαί εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ, PG 13 768-824.

- Matteos S.I. Juan, *Le Typicon de la Grande Eglise- Ms. Saint-Croix n° 40 X^e siecle, Tome I Le cycle des Douze Mois*, Orientalia Christiana Analecta τ.165, ἐκδ. Pont. Institutum Orientalium Studiorum, Roma 1962.

--Του Ἰδίου, *Le Typicon de la Grande Eglise- Ms. Saint-Croix n° 40 X^e siecle, Tome II Le cycle des Fetes Mobiles*, Orientalia Christiana Analecta τ.166, ἐκδ. Pont. Institutum Orientalium Studiorum, Roma 1963.

Β) ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

-Καينὴ Διαθήκη κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἔκδοσις Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Αθήνα 1997.

-Μηναῖον Αυγούστου, ἔκδοσις Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκδ. β', Αθήνα 2002.

- Μηναῖον Μαΐου, ἔκδοσις Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκδ. β', Αθήνα 2002.

-Μηναῖον Μαρτίου, ἔκδοσις Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκδ.β', Αθήνα 2002.

-Μηναῖον Οκτωβρίου, ἔκδοσις Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκδ. β', Αθήνα 2002.

-Μηναῖον Σεπτεμβρίου, ἔκδοσις Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκδ. β', Αθήνα 2002.

- Μικρόν Ευχολόγιον ἢ Ἀγιασματάριον, ἐκδ.Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκδ.α' Αθήνα 2012.

-Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα, ἔκδοσις Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Αθήνα 1997.

-Σύστημα Τυπικοῦ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ καταρτισθὲν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ Κωνσταντίνου Παπαγιάννη

Πρωτοπρεσβυτέρου, εκδ. β' Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2012.

- *Τριώδιον Κατανυκτικόν*, έκδοσις Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, εκδ. β', Εν Αθήναις 1994.

-*Τυπικόν Βιολάκη «Τυπικόν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὁμοιον καθ' ὅλα πρὸς τὴν ἐν Κων/πόλει ἐγκεκριμένην ἔκδοσιν, ἣτις δις ἐξεδόθη ὑπὸ Κων/ντίνου Πρωτοψάλτου μετὰ πολλὰς προσθήκας καὶ ἐπιδιορθώσεις ὑπὸ τοῦ Πρωτοψάλτου Γεωργίου Βιολάκη, ἐργασθέντος μετὰ δύο ἄλλεπαλλήλων ἐπιτροπῶν ἐπὶ τούτῳ πατριαρχικῇ διαταγῇ ὀρισθειςῶν»*, εκδ. Σαλλίβερου, Αθήναι 1890.

-*Τυπικόν κατὰ τὴν τάξιν τῆς Τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας δις ἐκδοθέν ὑπὸ Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου, διασκευασθέν δε καὶ πολλαῖς προσθήκας καὶ ἐπιδιορθώσεις συμπληρωθέν ὑπὸ τοῦ νῦν πρωτοψάλτου Γεωργίου Βιολάκη ἐργασθέντος μετὰ δύο ἄλλεπαλλήλων ἐπιτροπῶν ἐπὶ τούτῳ πατριαρχικῇ κελεύσει ὀρισθειςῶν*, Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1888.

Γ) ΒΙΒΛΙΑ- ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ- ΜΕΛΕΤΕΣ

- Αγγουρίδη Σ., *Ἰουδαϊκὴ ἐσχατολογία τῶν χρόνων τῆς Κ.Διαθήκης*, Αθήναι 1966.

- Αλεξάνδρου Σμέμαν, *Εορτολόγιο- Ετήσιος Εκκλησιαστικός Κύκλος*, Αθήνα 2005.

- Ανθίμου Δ. Ρούσσα(Αρχιμανδρίτου, Θεολόγου-Φιλόλογου), *Σταυρός και Εκκλησία*, Αθήναι 1969.

- Ανθούσης Μοναχῆς, *Εορτοδρόμιον- Ερμηνεία εἰς τοὺς Ἀσματικούς Κανόνας τῶν Δεσποτικών καὶ Θεομητορικών Εορτῶν, Ἀ' Ερμηνεία εἰς τὸν κανόνα τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ποίημα τοῦ μελωδοῦ Κοσμά τοῦ Μαΐουμά*, Ἐκδοσις Ἱεράς Κοινοβιακῆς Μονῆς «Εὐαγγελισμός Μητρός Ἡγαπημένου», Πάτμος 1991.

- «*Αρχεῖον τοῦ Ἱεροῦ Αγώνος*, Περιοδικὴ ἐκδοσις γιὰ τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἱεροῦ Αγώνος τῶν Γνησίων Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν Ελλάδος», τεύχος 3, Φθινόπωρο/χειμῶνας 2015.

-Βασιλειάδη Ε., *Τὰ ἐνδεκα εὐθινὰ τοῦ Ἰωάννου Πρωτοψάλτου*, πτυχιακὴ ἐργασία, Φεβρουάριος 2009.

- Βλάχου Αναργύρου, *Ἡ Εορτὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στὴ Βυζαντινὴ Μελοποιΐα*, Διπλωματικὴ Ἔργασία, Θεσσαλονίκη 2010.

-Γεδεῶν Μ., «*Αἱ ἐν τῇ Π.Διαθήκῃ προτυπώσεις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*» *Εκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* Η' 1887-8.

- Γεωργίου Αρχιμανδρίτου(Καθηγουμένου Ἱ.Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου), *Ὁ Σταυρός τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ σημασία τοῦ στὴν ζωὴ μας*, Ἁγίον Ὅρος 1997.

-Ενισλείδου Χρ., *Ὁ σταυρός εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν πίστιν, τὴν λατρείαν*, Αθηναι 1953.

- Θεοδώρου Α., *Σταυρόν χαράζας Μωσής – Ερμηνεία στις καταβασίες των Δεσποτικών και Θεομητορικών εορτών*, εκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 1995.
- Ιωαννίδου Β., «Η Σταύρωση του Κυρίου», *Γρηγόριος Παλαμάς* ΚΖ΄ 1943
- Καλλινίκου Κ., *Αἱ ἑπτὰ ἐκφωνήσεις τοῦ Ἑσταυρωμένου*, ἐν ᾿Πάνταϊνος΄ ΙΓ΄ [1921].
- Του Ιδίου, *Ο χαλκούς όφεις και το μυστήριο της θείας απολυτρόσεως*, «Εκκλησιαστική Αλήθεια» ΚΒ΄ 1902.
- Καλλιοπίου Γιαννακουλοπούλου Μητροπολίτου Γ.Ο.Χ. Πενταπόλεως (Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης), *Θεόθεν Βεβαίωσις- Η Γ΄ Εμφάνις του Τιμίου Σταυρού*(1925), εκδοσις γ΄, Πειραιεύς 1995.
- Καρβέλα Αριστείδου, *Ακολουθία της Γ΄ Εμφάνσεως του Τιμίου και Ζωοποιού Σταυρού*, εκδ. Εκκλησίας Γ.Ο.Χ Ελλάδος, Αθήνα 2007.
- Κιγάλα Ι., *Περί βυζαντινών σταυρών «Πανδώρα Ζ΄»* 1856-7.
- Κλεόπα Μ.(Αρχιμ.) και Φωκυλίδου Ι., *Οδοιπορικά της Αγίας Γης*, α.τ., α.χ.
- Κοτσώνη Ι., *Τα χρονολογικά ζητήματα του Σταυρού και των μονογραμμάτων*, Αθήναι 1939.
- Κοψίδη Ράλλη, *Σταυροί εις την Αθήνα*, εκδ.Θρησκευτικής και Ηθικής Εγκυκλοπαίδειας, Αθηναι 1963.
- Κωνσταντινίδου Ι.Χ., Λέων ο ΣΤ΄ ο Σοφός, Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), Αθήναι 1967, τ.8 σελ.267-269.
- Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου), *Εμπειρίες της Λειτουργικής Ζωής*, Αθήνα 1999.
- Του ιδίου, «Οι εορτές του Τιμίου Σταυρού», *Η΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων «Το Χριστιανικόν Εορτολόγιον»*, 18-20 Σεπτεμβρίου 2006, Βόλος.
- Λάππα Τ., «Τίμιοι Σταυροί στο Άγιον Όρος» ἐν *Το Χαρούμενο Σπίτι*, ΙΕ΄ [1966] σελ.271, Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια(ΘΗΕ) τόμος 6, Αθήναι 1967.
- Λαυριώτου Αλ., *Υπόμνημα περί της ευρέσεως του Τιμίου Σταυρού και των ήλων (εκ χειρογράφου της Ι.Μ.Μεγίστης Λάυρας)*, α.τ. α.χ.
- Παπαγιάννη Κωνσταντίνου Πρωτοπρεσβυτέρου, *Λειτουργική-Τελετουργική(Βοήθημα διά τους Ιεροσπουδαστάς Μέσων και Ανωτέρων Ιερατικών Σχολών)*, Αθήναι 1973.

- Παπαδοπούλου-Κεραμέως Αθ. ΑΙΣ, «*Βίος τοῦ ἐν Ἀγίοις πατρός ἡμῶν Ἀνδρέου τοῦ Ἱεροσολυμίτου, ἀρχιεπισκόπου γενομένου Κρήτης, συγγραφείς παρά Νικήτα τοῦ περιφήμου πατρικίου καί κυέστορος*», εν Πετρουπόλει 1898.
- Πολυκάρπου Τρικκῆς και Σταγών, *Ο Ἰησοῦς προ του Πιλάτου κατά την τελευταίαν ἀνάκρισιν και ἀπολογία* «*Εκκλησία*» ΙΓ'[1935].
- Ρομπότου Π., *Λειτουργική*, Αθηναι 1869.
- Σιώτου Μ., *Ο σταυρός ως σφραγίς των χριστιανών*, σελ.3 *Θεσσαλονίκη 1951*, *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*(ΘΗΕ) τόμος 11, Αθήναι 1967.
- Σμέμαν Αλεξάνδρου(Πρεσβυτέρου), *Η Εκκλησία προσευχομένη- Εισαγωγή στη Λειτουργική Θεολογία, Μετάφραση-επιμέλεια πρωτ.Δημήτριος Τζέρπος*, εκδ. β' Ακρίτας, Αθήνα 2003.
- Στάθη Θ.Γρηγορίου, *Παννυχίς: Ἦτοι νυκτερινή ἀσματική ἀκολουθία κατά τό βυζαντινόν κοσμικόν τυπικόν τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Ἀγίας Σοφίας*, Εκδ. Αποστολικῆς Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 1999.
- Συμεών Μητρ. Νέας Σμύρνης, *Ἀδαμιαῖος θρῆνος. Ὁ Μέγας Κανὼν Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης Εἰσαγωγή - κείμενο - μετάφραση - σχόλια*, εκδ. δ' Αποστολικῆς Διακονίας, Αθήνα 2009.
- Τιμοθέου Πατριαρχου Ἱεροσολύμων, *Ο σταυρός προ Χριστοῦ « Ν.Σιών» ΜΒ'*, α.τ. 1947.
- Του Ἰδίου, *Ο σταυρός προ Χριστοῦ « Ν.Σιών» ΜΓ'*, α.τ. 1948.
- Τρεμπέλα Π., *Υπόμνημα εἰς τό κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιον*, Αθήναι 1951.
- Του Ἰδίου, *Ἐκλογή ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου Ὑμνογραφίας*, Αθήναι 1949.
- Του Ἰδίου, *Λειτουργικοί τύποι Αἰγύπτου καί Ἀνατολῆς*, Αθηναι 1951.
- Τσάμη Δ., *Εκκλησιαστική Γραμματολογία και κείμενα πατερικῆς γραμματείας*, Θεσσαλονίκη 2008.
- Τωμαδάκη Ν.Β., *Ἅγιος Ἀνδρέας, Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης ο Ἱεροσολυμίτης, Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ)*, Αθήναι 1967, τ.2 σελ.674-693.
- Φειδά Βλ., *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τόμος Α' εκδ.γ' Αθήνα 2002.
- Φιλιππίδου Π., *Ιστορία της εποχῆς της Καινῆς Διαθήκης, ἐξ'ἐπόψεως παγκοσμίου και παγχριστιανικῆς* σελ.307 *Αθήναι 1958*, «*Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*»(ΘΗΕ) τόμος 11, Αθήναι 1967.
- Φουντούλη Ι., *Λειτουργική Α'*, Θεσσαλονίκη 2004.

- Χρήστου Κ. Παναγιώτου, *Ελληνική Πατρολογία* τόμος 5, Εκδοτικός Οίκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 2010.
- Του Ιδίου, *Θεόδωρος ο Στουδίτης, Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ)*, Αθήναι 1967, τ.6 σελ.210-216.
- Του Ιδίου, *Ιωάννης ο Δαμασκηνός, Μέγας Θεολόγος του Η' Αιώνας και οικουμενικός διδάσκαλος*, Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), Αθήναι 1967, τ.7 σελ.1218-1231.
- Του Ιδίου, *Κοσμάς ο Μελωδός*, Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), Αθήναι 1967, τ.7 σελ.884-887.
- Του Ιδίου, *Κυπριανός ο Στουδίτης*, Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), Αθήναι 1967, τ.7 σελ.113.
- Ψάχου Κ., *Τό όκτάηχον σύστημα τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς*, Αθήνα 1917.
- Janin R., *Θεόδωρος και Θεοφάνης οι Γραπτοί*, Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), Αθήναι 1967, τ.6 σελ.205-206.

Δ) ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- Γιουσμά Αθανασίου(Πρεσβυτέρου), *Η προϊστορία και η ιστορία του Τιμίου Σταυρού* <http://www.agiazoni.gr/article.php?id=91555689225200867542>.
- Εικονομαχία*,http://users.sch.gr/aiaagr/Buzantio/Buzantinh_istoria/Eikonomaxia.htm.
- Καραϊσαρίδη Κωνσταντίνου Πρωτοπρεσβύτερου, Ασματικό και μοναχικό τυπικό και η σπουδαιότητα της σπουδαιότητας της μεταρρύθμισης, http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/liturgical/ib_1_7.pdf.
- *Ο όσιος Θεοφάνης ο Γραπτός*, ο ομολογητής και υμνογράφος, επίσκοπος Νικαίας (778 – 846), <http://www.hellinon.net/Theophanis.htm>.
- Παπαβαρνάβα Γ.(πρωτοπρ.), *Ιωσήφ ο άγιος υμνογράφος* http://www.oodegr.com/oode/synaxaristis/iwsif_ymn1.htm.
- Παπαδόπουλου Φ.Γεωργίου, *Μία σπουδαία προφητεία της Παλαιάς Διαθήκης για την Ανάσταση του Χριστού* <http://www.chiospress.gr/arthra/43349-gbh-jm-m-j-km>.
- Πάσχου Β.Π., *Έρωσ Ορθοδοξίας* http://anestixristos.blogspot.gr/2010/05/blog-post_11.html.
- Σωτήρχου Π., *Πως βρέθηκε και υψώθηκε ο Τίμιος Σταυρός*, <http://www.agiazoni.gr/article.php?id=15901722012578699966>.

John of Damascus, *An Exposition of the Orthodox Faith, Book IV*, διαθέσιμο στο: <http://www.newadvent.org/fathers/33044.htm> (ημ/νία τελ. πρόσβασης 24-5-2016)

Ε) ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

-Bultman, *Theology of the New Testament*, London 1952.

-Gerard Bonnet(νυν ιερομονάχου Μακαρίου Σιμωνοπετρίτου), *La Mystagogie du temp liturgique dans le Triodion*, σε ρουμανική μετάφραση με τίτλο: Triodul explicat, από το διάκονο Ioan. Ica jr, εκδόσεις “Deisis”, Sibiu 2000.

-Robinson H.W., *The Cross of the job*, London 1916.

-Walker N., *Pauses in the Passion Story and their Significance for Chronology*, «Nov.Testamentum» VI 1963.

-Walker N., *Yet Another Book at the Passion Chronologie* «Nov.Testamentum» VI 1963.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Σταυρός ό φύλαξ πάσης τής Οίκουμένης, Σταυρός ή ώραιότης τής Έκκλησίας, Σταυρός βασιλέων τό κραταίωμα, Σταυρός πιστών τό στήριγμα, Σταυρός Άγγέλων ή δόξα καί τών δαιμόνων τό τραύμα», ψάλλει η Αγία μας Εκκλησία στο εξαποστειλάριο της Εορτής της Παγκοσμίου Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού¹. Δοξολογεί ο Ιερός Υμνωδός τον Τίμιο και Ζωοποιο Σταυρό σε πρώτο ενικό πρόσωπο, αναφέροντας ολίγα από την χαρακτηριστική δύναμη και χάρη που εκπέμπει ο Σταυρός Του Κυρίου. Η Σταύρωση του Χριστού είναι ένα μοναδικό και ανεπανάληπτο γεγονός που σηματοδότησε την ιστορία. Ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός από τον Σταυρό² διδάσκει έργω και λόγω την Αγάπη, έργω μεν διότι εκουσίως υπέστη το φρικτό και επώδυνο σταυρικό μαρτύριο για την σωτηρία των ανθρώπων, λόγω δε δί' όσων από του Σταυρού είπε, τα οποία κατέγραψε η έγγραφος ευαγγελική αλλά και η άγραφος παράδοση και τα οποία κληρονόμησε ως πολύτιμη κληρονομιά και ανεκτίμητο θησαυρό η Εκκλησία³. Η Σταύρωση του Ιησού φαίνεται τόσο όμοια εξωτερικά με τις άλλες σταυρώσεις, δηλαδή τις θανατικές καταδίκες κακούργων και ληστών διά του σταυρικού θανάτου, οι οποίες ήταν τόσο διαδεδομένες στην αρχαιότητα⁴, αλλά μόνη Της αποτελεί την διαφορά, διότι γίνεται η πηγή της σωτηρίας και αποτελεί το προοίμιον της Αναστάσεως⁵.

Όπως θα δούμε και διεξοδικά στο κύριο μέρος της παρούσης εργασίας, όλες οι αναφορές των Μεγάλων Θεολόγων Πατέρων και Εκκλησιαστικών συγγραφέων και των Υμνογράφων των Ιερών Ακολουθιών, στον Σταυρό σε πρώτο ενικό πρόσωπο, πλέον μετά την Σταύρωση και την Ανάσταση του Κυρίου, ανάγονται εις Τον εν αυτώ Υψωθέντα και Σταυρωθέντα Κύριον ημών Ιησούν Χριστόν. Το αναφέρει χαρακτηριστικά ο Νικήτας Παφλαγόνας « Τόν σταυρόν τιμών, όμολογουμένως Τόν Σταυρωθέντα τιμῶ. Τον Σταυρωθέντα δε τιμών, άναντιρρήτως προσκυνῶ τον Σταυρόν, δι' άλλήλων γάρ άμφοτέροις ή δόξα συγκροτεΐται καί ή προσκύνησις»⁶. Η Ορθόδοξος Καθολική Εκκλησία τιμάει ιδιαίτερος την αήττητον και ακατάλυτον δύναμη του Σταυρού, ήτοι τον εν Αυτώ Υψωθέντα Σωτήρα Χριστό.

Πριν όμως αναφερθούμε στο κύριο μέρος της παρούσης εργασίας, δέον είναι να αναφέρουμε ολίγα τινά για την προέλευση και την Ιερά Παράδοση του ξύλου του Τιμίου Σταυρού και για την εισαγωγή της τιμητικής του προσκύνησης στην Εκκλησία. Το Τίμιο Ξύλο είναι τρισύνθετο, αποτελείται από κέδρο, πεύκο

¹ Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου Αποστολικής Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.243.

² Περί της ετυμολογίας της λέξεως σταυρός και τη σημασία του ρήματος σταυρώω βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.450-451.

³Πρβλ. Καλλινίκου Κ., *Αί έπτά έκφωνήσεις τοῦ Έσταυρωμένου*, εν 'Πάνταινος' ΙΓ' [1921] σελ.263-270.

⁴«αὕτη ήτο εν χρήσει και προ Χριστού, υπό την απλουστέραν δε αυτής μορφήν ήτο γνωστή από πολλών χιλιετιών.Όμολογούντες περί απλουστέρας μορφής της σταυρικής ποινής, εννοούμε την επί δένδρων ή πασσάλων ανάρτησιν και την επί βράχου προσήλωσιν» βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ),Οπ.π. σελ.450 & «αὕτη ήτο γνωστή εν Αιγύπτω. Κατά τους χρόνους της εκεί παραμονής των Ιουδαίων, ήτοι πολύ πλέον των χιλίων ετών π.Χ. οι Αιγύπτιοι εχρησιμοποιούν την σταύρωση ως ποινήν.....η ποινή της σταυρώσεως ήτο γνωστή εις τον αρχαίον κόσμον από των Ινδιών, απ' όπου προέχεται και η λέξις σταυρός και εφ' όλης της εκτάσεως ην είχε καταλάβει η αρία φυλή....πληροφορίας πε' ρι της χρήσεως της ποινής της σταυρώσεως παρά τοις Βαβυλωνίοις παρέχει το βιβλίον της Εσθήρ.... Αι παρά την Μεσόγειον χώρας της ασιατικής ηπείρου εγνώριζον και αύται την ποινή της σταυρώσεως...» βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ),Οπ.π. σελ.452.

⁵Πρβλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), Οπ.π., σελ.459-460.

⁶Βλ. Νικήτα Παφλαγόνας, *Λόγος Β' Είς ὕψωσιν τοῦ Τιμίου και Ζωοποιοῦ Σταυροῦ*, PG 105 28 Πρβλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), Οπ.π. σελ.428.

και κυπαρίσσι. Η γνωστή παράδοση αυτού του ξύλου, έχει ως εξής⁷: Οι τρεις άγγελοι, που επισκέφτηκαν τον Πατριάρχη Αβραάμ στη σκηνή του Μαμβρή και που απεικονίζουν ορθόδοξα την Τριαδικότητα του Θεού, κρατούσαν από ένα ραβδί ο καθένας. Μετά την φιλοξενία τους την αναχώρησή τους, τα ξέχασαν. Τότε η Σάρρα τα έβαλε στη φωτιά για να τα κάψει. Το παράδοξο είναι ότι ανέπεμπαν μία ξεχωριστή ευωδία, γι' αυτό και ο Αβραάμ τα έβγαλε από τη φωτιά και τα φύλαξε ως θείο δώρο.

Μετά από την καταστροφή των Σοδόμων και Γομόρρων, όπου σώθηκε μόνο ο Λώτ και οι δύο κόρες του (η γυναίκα έγινε στήλη άλατος επειδή παρήκουσε την εντολή του Θεού και κοίταξε πίσω)⁸, οι δύο κόρες του, νομίζοντας ότι όλος ο κόσμος είχε καταστραφεί, με πρόφαση την διαιώνιση του ανθρώπινου είδους, μέθυσαν τον πατέρα τους και συνήλθαν μαζί του⁹. Όταν όμως ο Λώτ το κατάλαβε, φτάνοντας στον Αβραάμ ζήτησε συγχώρεση για την αμαρτία που έκανε. Τότε ο Αβραάμ αφού τον δέχθηκε του είπε ότι ο Θεός συγχωρεί τις αμαρτίες των ανθρώπων. Τότε του έδωσε, ως κανόνα για την αμαρτία που διέπραξε, τα τρία μισοκαμμένα ραβδιά των τριών Αγγέλων για να τα φυτέψει και να τα ποτίζει καθημερινά με νερό του Ιορδάνη ποταμού. Αν τα τρία αυτά ραβδιά φύτρωναν, φυλλοβολούσαν και γινόταν κανονικό δέντρο θα ήταν η ένδειξη και η εγγύηση της συγχώρεσης του Λωτ από τον Θεό.

Ο Λώτ δέχθηκε με ευχαρίστηση και ταπείνωση τον κανόνα του Αβραάμ φύτεψε τα ραβδιά και κουβαλούσε για τριάντα χρόνια νερό από τον Ιορδάνη, για να τα ποτίζει. Ο διάβολος όμως ο οποίος δεν θέλει να συγχωρούνται οι αμαρτίες των ανθρώπων έτσι ώστε να μην σώζονται, του έβαζε διάφορους πειρασμούς και εμπόδια. Κουβαλούσε ο Λώτ το νερό από τον Ιορδάνη, περίπου μιας ημέρας δρόμο, αλλά στα μισά του δρόμου κουραζόταν και καθόταν να ξεκουραστεί. Εκεί από την κούραση, τον έπαιρνε ο ύπνος και όταν ξυπνούσε έβλεπε τα ασκιά, που κουβαλούσε το νερό, να είναι άδεια, γιατί ο δαίμονας τα είχε γυρίσει και τα είχε αδειάσει. Κάποτε μάλιστα, τρύπαγε και τους ασκούς και χυνόταν το νερό. Αυτό συνέβαινε για τριάντα ολόκληρα χρόνια!

Ο Λώτ όμως πιστός στον κανόνα του Αβραάμ και έχοντας στη συνειδησή του το βάρος της αμαρτίας του, δεν υπέκειπτε στους πειρασμούς του διαβόλου, αλλά συνέχεια ποτίζε έως ότου ήρθε ο καιρός και αυτά τα τρία ξερά και μισοκαμμένα ξύλα βλάστησαν, ρίζωσαν αλλά και πλέχθηκαν μεταξύ τους, ωσάν μια κοτσίδα, και άρχισαν να μεγαλώνουν. Έγινε ένα δέντρο μεγάλο ολόισιο και συγχρόνως τόσο χονδρό, που δύο άνθρωποι δεν μπορούσαν να το αγκαλιάσουν. Την εποχή του Σολομώντα, κόπηκαν ξύλα απ' όλη την περιοχή ανάμεσα στα οποία και πολλά κλαδιά αυτού του τρισύνθετου (από πεύκο, κυπαρίσσι και κέδρο) δέντρου, για να κατασκευαστεί με διαταγή του, η σκεπή του γνωστού και ομώνυμου Ναού του. Οι μάστορες όμως, όπως και να έβαζαν το συγκεκριμένο ξύλο δεν ταίριαζε στην σκεπή, γιατί κατά μία παράδοση άλλοτε μίκραινε και άλλοτε μεγάλωνε. Το πέταξαν λοιπόν σε μία άκρη ως κατηραμμένο. Έτσι οι Ιουδαίοι, όταν κατεδίκασαν τον Κύριο στον πιο ατιμωτικό δια σταυρού

⁷Βλ. Κ. Ρώιμπα, *Ο Τίμιος και Ζωοποιός Σταυρός*, τομ. Α', Άγιον Όρος 2007, σελ.89 – 92. Πρβλ. Βλάχου Αναργύρου, *Η Εορτή του Τιμίου Σταυρού στη Βυζαντινή Μελοποιία*, Διπλωματική Εργασία, Θεσσαλονίκη 2010 και Γιουσμά Αθανασίου(Πρεσβυτέρου), *Η προϊστορία και η ιστορία του Τιμίου Σταυρού* <http://www.agiazoni.gr/article.php?id=91555689225200867542>.

⁸Βλ. Γεν. κεφ.19, 26.

⁹Βλ. Γεν. κεφ.19, 31-338.

θάνατο¹⁰, διάλεξαν αυτό το άτιμο και κατηραμμένο γι' αυτούς, ξύλο, για να κατασκευάσουν το Σταυρό του Ιησού. Η σταυρική καταδίκη σε θάνατο ήταν προχριστιανικώς γνωστή σε όλον σχεδόν τον κόσμο, γι' αυτό και υιοθετήθηκε από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και νόμιμα κατοχυρώθηκε και επικράτησε σε όλη την έκταση της¹¹.

Έκτοτε, το πρώην κατηραμμένο από τους Εβραίους, τρισύνθετο από κυπαρίσσι, κέδρο και πεύκο ξύλο του Σταυρού, το οποίο χρησιμοποίησαν για να κάνουν πιο επώδυνο και ατιμωτικό το «θάνατο» του Ιησού, γίνεται μετά το γεγονός της εν αυτό αναβάσεως και Σταυρώσεως του Δεσποτικού Σώματος και της εμποτίσεως με τον Δεσποτικό Αίμα του Σωτήρος Χριστού, το πλέον ευλογημένο και κεχαριτωμένο Τίμιον Ξύλο. Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός: « αληθῶς καί σεβάσμιον, ἐν ᾧ ἑαυτὸν εἰς θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς προσενήνοχεν...ἀγιασθέν τῇ ἀφῇ τοῦ Ἀγίου σώματος τέ και αἵματος, δι' ὃ καί προσκυνητέον» και συνεχίζει ο Ιερός Πατήρ « προσκυνοῦμεν καί τόν τύπον τοῦ τιμίου καί ζωοποιοῦ σταυροῦ εἰ καί ἐξ' ἐτέρας ὕλης γεγένηται, οὐ τήν ὕλην τιμῶντες(μή γένοιτο), ἀλλά τόν τύπον, ὡς Χριστοῦ σύμβολον».¹² Αλλά και ο Μέγας Φώτιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως λέγει « τον τίμιον Σταυρόν προσκυνοῦμεν, ἐν ᾧ το δεσποτικόν ἐξετανίσθη σῶμα καί τό τοῦ κόσμου καθάρσιον ἀνέβλυσεν αἷμα και ἡ τοῦ ξύλου φύσις ταῖς ἐκεῖθεν ροαῖς ἀρδευθεῖσα, τήν ἀγήρω ζωήν ἐβλάστησεν ἀντί τοῦ θανάτου...»¹³.

Η σταυρική θυσία του Κυρίου εκτός του ότι προσέφερε την σωτηρία σ' ολόκληρο τον κόσμο, αγίασε τον ίδιο τον Σταυρό και τον μετέτρεψε από σημείο καταδίκης, κυριολεκτικά κατάρας, σε αφορμή χαράς και καύχησης εν Κυρίῳ¹⁴. Και αυτή η σωτηρία και η χαρά πλήρωσε όλη την οικουμένη, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων « ὁ μακάριος οὗτος Γολγοθᾶς, ἐν ᾧ νῦν, διά τόν ἐν αὐτῷ σταυρωθέντα συγκεκριθέντα καί τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ πᾶσα λοιπόν ἡ οἰκουμένη κατά μέρος ἐπληρώθη»¹⁵. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι ο στενός και ο ευρύτερος κύκλος των μαθητῶν του Ιησού, από τις πρώτες κιόλας ημέρες μετά την Σταύρωση, άρχισαν να δίνουν την πρέπουσα τιμή και δόξα στο Σταυρό. Και πλέον μετά την κάθοδο του Παρακλήτου, ἡτοι του τρίτου προσώπου της Παναγίας Τριάδος «εν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν» κατά την ημέρα της Πεντηκοστής και την ιστορική καθίδρυση της επι γης Στρατευομένης Μαρτυρικής Εκκλησίας μας, οι πρώτοι χριστιανοί τιμούν με την πρέπουσα δόξα το Σταυρό. Οι αρχαιότατοι Πατέρες αναφέρονται στον σεβασμό και την προσκύνηση του Τιμίου Σταυρού στην Αποστολική Παράδοση, αναφέρει χαρακτηριστικά ο Τερτυλιανός «ὁ τύπος τοῦ Σταυροῦ ἦτο ἐν χρήσει εἰς πάσας τοῦ βίου τάς περιστάσεις ἔτι καί εἰς τάς ἐλαχίστου ἐνδιαφέροντος· οἷον ὅταν ἐγείροντο ἐκ τῆς κλίνης, ὅταν ἐνεδύνοντο τά

¹⁰ «Μαρτυρίαι τινές πληροφοροῦν ὅτι ὁ «σταυρός» ἦτο ισχυρά δοκός, λεπυσιμένη εἰς τὸ ἐν ἄκρον, ὡς λεπτήν και στυλβωμένην πῶς αἰχμήν. Τὸ ἄκρον αὐτὸ ἐχρησίμευεν, ἵνα ὑπηρετήσῃ τὴν διάτρισιν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ὁ πᾶσσαλος μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸ ἄλλον ἄκρον αὐτοῦ, ἐπήγνυτο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ὁ ἀνασκολοπισμὸς οὗτος ἦτο ἀφάντᾶστος ὀδυνηρὸς, και ὁ τρόπος τῆς ποινῆς πλέον βάρβαρος...» βλ. Ὁρησκευτική και Ἠθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.454.

¹¹ Πρβλ. Ὁρησκευτική και Ἠθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), Ὁπ.π. σελ.458. πρβλ. Φιλίππιδου Π., *Ιστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐξ' ἐπόψεως παγκοσμίου και παγχριστιανικῆς*, Ἀθήναι 1958, σελ.307-374.

¹² Βλ. Ιωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδόσεις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως*, PG 94 1129-1132.

¹³ Βλ. Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ιστορική Μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, Ἐν Ἀθήναις 1914, σελ.10 πρβλ. Φωτίου ἐπιστ. ἐκδ. Λονδίνου 1651 σελ.16-17.

¹⁴ Βλ. Κωνσταντίνου Καραῖσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου) «Οἱ εορτές τοῦ Τιμίου Σταυροῦ», Ἡ Πανελλήνιο Λειτουργικὸν Συμπόσιο Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, *Τὸ Χριστιανικὸν Εορτολόγιον* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006 σελ.1 πρβλ. Γαλ.6, 14.

¹⁵ Βλ. Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατήχησις Δ' Πρὸς Φωτιζομένους*, PG 33 468-469.

ίματα αὐτῶν, ὅταν ἐκοιμῶντο, ὅταν ἐξήρχοντο τῆς οἰκίας, ὅταν ἤναπτον τὸν λύχνον, ἐπίσης ἐν τῇ τραπέζῃ, ὅτε καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὰ τρόφιμα ἐσφράγιζον διὰ τοῦ τύπου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ· καὶ ἐν συντόμῳ εἰπεῖν το σημεῖον καὶ ὁ τύπος τοῦ τιμίου Σταυροῦ ἐν πάσει ἐπιχειρήσει ἦτο ἡ ἀφετηρία καὶ ὁ πρόδρομος¹⁶». Ἀρα δηλαδή οἱ χριστιανοὶ σημείωναν ἐπάνω τους τὸν Σταυρὸ σχηματίζοντας τὸ σημεῖο Του δια τῆς κινήσεως τῶν δακτύλων τοῦ χεριοῦ ἐπὶ τοῦ μετώπου, ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ Ωριγένης « τῷ τοῦ σταυροῦ χαρακτήρι καὶ προφητεύεσθαι περὶ τοῦ γενομένου ἐν χριστιανοῖς ἐπὶ τοῦ μετώπου σημεῖου ὅπερ ποιοῦσιν οἱ πεπιστευκότες πάντες»¹⁷.

Οἱ χριστιανοί, κληρονομώντας τὴν περὶ Σταυροῦ διδασκαλίαν τῶν Ἁγίων Αποστόλων, τιμούσαν τὸ σημεῖο καὶ τὸν τύπο τοῦ Σταυροῦ καὶ πίστευαν στὴν ἀπολυτρωτικὴ καὶ ζωοπάροχο δύναμις του, καὶ ἐτσι ξεκίνησε ὁ ἰδιάζων σεβασμὸς καὶ ἡ ἐξέχουσα τιμὴ καὶ προσκύνησις τοῦ Σταυροῦ¹⁸. Οἱ πρώτες κιώλας πηγές ἀναφέρουν ὅτι οἱ χριστιανοὶ στὶς κατακόμβες χάρασσαν τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ¹⁹ ἀλλὰ καὶ πρόσωπα δεόμενα σὲ θέση προσευχῆς ποὺ μαρτυροῦν ἓνα σταυρικὸ συμβολισμὸ²⁰ καὶ κατασκεύαζαν ἀπὸ διάφορα υλικά κυρίως ξύλο μικρὰ ξύλινα σταυρουδάκια, τὰ ὁποῖα εἴτε κρέμαγαν στὸ λαιμὸ τους εἴτε τὰ εἶχαν πάνω τους ὡς φυλακτὸ. Ἀναφέρει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος « πάντες ἐπὶ μετώπου Σταυρόν περιφέροντες, οὐ μόνον οὐκ αἰσχυρόμενοι, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπιζόμενοι τούτῳ· οὐ γὰρ ἰδιῶται μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τὰ διαδήματα περικείμενοι ἐπὶ τοῦ μετώπου ὑπὲρ τὰ διαδήματα αὐτόν βασιλεύουσιν» καὶ «πανταχοῦ τὸ σύμβολον ἡμῖν τοῦ Σταυροῦ παρίσταται· διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ οἰκίας, καὶ ἐπὶ τοίχων καὶ ἐπὶ θυρίδων, καὶ ἐπὶ τῶν μετώπων καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας μετὰ πολλῆς ἐπιγράφομεν αὐτόν τῆς σπουδῆς»²¹. Ἡ συνήθεια λοιπὸν αὕτη εἶναι διαδεδομένη ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ β' αἰῶνος, γεγονὸς τὸ ὁποῖο μαρτυροῦν οἱ Ἀπόκρυφες Πράξεις τοῦ Ἰωάννου ἀλλὰ καὶ οἱ πρώτοι Αποστολικοὶ Πατέρες καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Τερτυλιανὸς, ὁ Κυπριανὸς καὶ ὁ Λακτάντιος καὶ ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρείας, ὁ Ωριγένης καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος, καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα ἐκ τῶν ἀποκρύφων βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης²².

Ἡ διάδοσις τῆς τιμητικῆς προσκύνῃς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἰδιαίτερος κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες, ἦταν τόσο ευρεία με ἀποτέλεσμα νὰ ἀποτέλῃ τοὺς ἐθνικοὺς νὰ κατηγοροῦν τοὺς χριστιανούς ὡς «σταυρολάτρες»²³. Τὴν ἀπόκρουση αὐτῆς τῆς ἰδιαζούσης κατηγορίας τῶν εἰδωλατρῶν ἀνέλαβαν νὰ

¹⁶Βλ. Νεκταρίου Κεφαλὰ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ἱστορικὴ Μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, Ἐν Ἀθήναις 1914, σελ.7.

¹⁷Βλ. Ωριγένης, *Ἐκλογαί εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ* PG 13 801 καὶ πρβλ. Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.422.

¹⁸Βλ. Νεκταρίου Κεφαλὰ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Οπ.π.* σελ. 7.

¹⁹Πρβλ. «Πλείστα ὅσα χαράγματα σταυροῦ ἀνευρίσκονται εἰς τὰς κατακόμβας τῆς Ρώμης χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ β' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ γ' αἰῶνος, μέχρις οὐ ἀπὸ τοῦ Μ.Κωνσταντίνου καὶ ἐξῆς ἔχομεν ὀριστικὴν ἐπικράτησιν τοῦ σταυροῦ» Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.421.

²⁰Πρβλ. «Δεόμενα πρόσωπα με ἀνοικτάς τὰς ἀγκάλας παρίστανται εἰς τὰς κατακόμβας. Ἡ στάσις αὕτη δὲν μαρτυρεῖ μόνον θέσιν προσευχῆς, ἀλλὰ κατὰ πάσαν πιθανότητα καὶ συμβολισμὸν τοῦ σταυροῦ, καθ' ὃν ἔχομεν ἀναφέρει. Οὕτω καὶ ἐντεῦθεν ἔχομεν τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ μαρτυρούμενον ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Α' μ.Χ αἰῶνος ἢ καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Β'» Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), *Οπ.π.* σελ.422.

²¹Βλ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου, *Εἰς τὴν προσκύνῃν τοῦ Τιμίου Ξύλου*, PG 62 747-754 πρβλ. Νεκταρίου Κεφαλὰ Μητροπολίτου Πενταπόλεως *οπ.π.* σελ.10-11.

²²Βλ. Σιώτου Μ., *Ὁ σταυρὸς ὡς σφραγὶς τῶν χριστιανῶν*, Θεσσαλονίκη 1953, σελ.3 πρβλ. Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.422.

²³Βλ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου) «Οἱ εορτές τοῦ Τιμίου Σταυροῦ», *Ἡ Πανελληνία Λειτουργικὴ Σύνοδος Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, Τὸ Χριστιανικὸν Εορτολόγιον* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006 σελ.2.

αντικρούσουν οι Απολογητές Πατέρες, αλλά και μεταγενέστεροι όπως ο Άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας, που αντικρούει την κατηγορία του Ιουλιανού του παραβάτου κατά των χριστιανών «...το τοῦ σταυροῦ προσκυνεῖτε ξύλον, εἰκόνας αὐτοῦ σκιαγραφοῦντες ἐν τῷ μετώπῳ καὶ πρό τῶν οἰκημάτων ἐγγράφοντες...»²⁴.

Δύο παράγοντες είναι αυτοί που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην διάδοση της τιμής στον Σταυρό και την λατρευτική του προσκύνηση, ο πρώτος η θαυμαστή εμφάνιση του σημείου του σταυρού στον Μέγα Κωνσταντίνο²⁵, που είχε ως επακόλουθο την οριστική νίκη του κατά του Μαξεντίου²⁶ και την κατάργηση του σταυρικού τρόπου καταδίκης, και ο δεύτερος η εύρεση του Σταυρού του Κυρίου το 326 μ.Χ. από την Βασιλομήτωρα Αγία Ελένη²⁷.

Μετά το όραμα του «εν ουρανῷ φανέντος Σταυρού» το 312 μ.Χ. στον Μεγάλο Κωνσταντίνο, και το διάταγμα των Μεδιολάνων το 313 μ.Χ., το διάταγμα της ανεξιθρησκείας ή ακόμα καλύτερα για την Εκκλησιαστική Ιστορία, το διάταγμα της ανακυρήξεως της «νέας θρησκείας», του Χριστιανισμού ως της επισήμου «θρησκείας» του Κράτους, της Ελληνικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, της μετέπειτα αποκληθείσης ως Βυζαντινής, από τον Αυτοκράτορα και Άγιο της Εκκλησίας, Κωνσταντίνο τον Μέγα, οι χριστιανοί αρχίζουν πλέον φανερά να ζωγραφίζουν το Σταυρό στα κατώφλια των οικιών τους αλλά και οπουδήποτε, να ανεγείρουν ευκτήριους οίκους, δηλαδή ναούς επ' ονόματι Του και να Τον τοποθετούν σε κάθε πτυχή της καθημερινής τους ζωής. Το σχήμα και το σύμβολο του Σταυρού επικρατούν πλήρως εις το εξής, καθώς και το μονόγραμμα ΧΡ, το αποτελούμενον εκ του Χ και του Ρ, το οποίο δεν φαίνεται να ήταν προηγουμένως γνωστό²⁸. Αυτό βέβαια το γεγονός προϋποθέτει ότι όντως ο Μέγας Κωνσταντίνος βρήκε την χρήση του Τιμίου Σταυρού από αρχαιοτάτων χρόνων στην Εκκλησία, γι' αυτό και ετίμησε το σημείο του Σταυρού και το ανύψωσε, μετά το θείο όραμα, σε σύμβολο της νέας αυτού χριστιανικής βασιλείας²⁹. Άλλωστε μην ξεχνάμε και την αναφορά του ιστορικού Σωζομένου ότι τα στρατιωτικά όπλα του στρατού του Αυτοκράτορος Κωνσταντίνου έφεραν το σύμβολο του Σταυρού³⁰.

Αυτή η λατρευτική προσκύνηση του Σταυρού φαίνεται από την επίσημη και οριστική διατύπωση της διδασκαλίας της Εκκλησίας από το θεσμό και το κύρος της Ζ' Οικουμενικής Σύνοδου το 787 μ.Χ. και της Σύνοδο της Κωνσταντινουπόλεως το 869 μ.Χ που συμπληρώνει το έργο της, σχετικά με τη

²⁴Βλ. Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Λόγοι κατά Ιουλιανού*, PG 76 796-797 & πρβλ. Κωνσταντίνου Καραΐσαριδη(Πρωτοπρεσβυτέρου) «Οι εορτές του Τιμίου Σταυρού», Η' Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων, *Το Χριστιανικόν Εορτολόγιον*, 18-20 Σεπτεμβρίου 2006 σελ.2.

²⁵ «ἄμφι μεσημβρινάς ἡλίου ὥρας, ἤδη τῆς ἡμέρας ἀποκλινούσης, αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν ἔφη ἐν αὐτῷ οὐρανῷ ὑπερκείμενον τοῦ ἡλίου σταυροῦ τρόπαιον ἐκ φωτός συνιστάμενον γραφὴν τέ αὐτῷ συνῆφθαι λέγουσαν τοῦτω νίκα...» βλ. Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ιστορική Μελέτη περί του Τιμίου Σταυρού*, Εν Αθήναις 1914, σελ. 14-15, πρβλ. Ευσεβίου Καισαρείας, *Εἰς τον βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως*, κεφ. κη'-λα', PG 20 944-948.

²⁶ «ὡς συνέπεια τοῦ οράματος θεωρεῖται ἡ κατασκευὴ λαβάρου με τὴν ρῆσιν 'τούτω νίκα' διότι καὶ μετὰ τοῦ οράματος 'καὶ φωνὴν ὠρυξεν'. Κατ' αὐτὴν ὁ Κωνσταντίνος θὰ κατέβαλλε τοὺς ἀντιπάλους τοῦ τη παρεμβάσει τῆς θείας δυνάμεως, τούτο καὶ ἐγένετο με ἀποτέλεσμα τὸν κατὰ τὴν 28^{ην} Οκτωβρίου 312 μ.Χ θρίαμβον τῆς δυνάμεως τοῦ Κων/νου» βλ. Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), ο.π. σελ.423.

²⁷Πρβλ. Κωνσταντίνου Καραΐσαριδη(Πρωτοπρεσβυτέρου) Ο.π.σελ.2-3.

²⁸Βλ. Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.422.

²⁹Πρβλ. Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως ο.π., σελ.3.

³⁰Βλ. Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως ο.π. σελ.3 καὶ πρβλ. Ερμεῖου Σωζομένου *Εκκλησιαστικὴ Ἱστορία* τόμος Β' κεφ.α' «Περὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ ζωηφόρου Σταυροῦ, καὶ ἁγίων ἡλῶν», PG 67 929-933.

θέση του Σταυρού και των Ιερών Εικόνων στη λατρεία, ότι η τιμητική προσκύνηση των εικόνων θα πρέπει να είναι ανάλογη με την προσκύνηση του Ιερού Ευαγγελίου και του Τιμίου Σταυρού³¹. Αλλά και η Πενθέκτη εν Τρούλλω Σύνοδος επικυρώνει την απαγόρευση των αυτοκρατόρων Θεοδοσίου και Ιουστινιανού του σκαλίσματος και της σχεδίασης του Σταυρού σε τόπους που αντιβαίνουν στην ευλάβεια και κινδυνεύουν με την καταφρόνηση του Σταυρού, όπως στους δρόμους και στα δάπεδα των ναών με τον ΟΓ΄ κανόνα που αναφέρει «Τοῦ ζωοποιοῦ Σταυροῦ δείξαντος ἡμῖν το σωτήριον, πᾶσαν σπουδὴν ἡμᾶς τιθέναι χρὴ τοῦ τιμὴν τὴν ἀξίαν ἀποδιδόναι τῷ δι' οὗ σεσώμεθα τοῦ παλαιοῦ παραπτώματος. Ὅθεν καὶ νῶ καὶ λόγῳ καὶ αἰσθήσει τὴν προσκύνησιν αὐτῷ ἀπονέμοντες, τοὺς ἐν τῷ ἐδάφει τοῦ Σταυροῦ τύπους ὑπὸ τινῶν κατασκευαζομένους ἐξαφανίζεσθαι παντοίως προστάσσομεν, ὥς ἂν μὴ τῇ τῶν βαδίζόντων καταπατήσῃ τό τῆς νίκης ἡμῶν τρόπιον ἐξυβρίζοιτο. Τοὺς οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν τοῦ Σταυροῦ τύπον ἐπὶ ἐδάφους κατασκευάζοντας ὀρίζομεν ἀφορίζεσθαι»³².

Πλέον ο Τίμιος Σταυρός εισέρχεται στην λατρεία και την υμνογραφία της Εκκλησίας της καθ' ἡμᾶς Ανατολῆς. Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Άγιος Νεκτάριος «Τό σημεῖον τοῦ Σταυροῦ παρέλαβεν ἐν τῷ χρίσματι τοῦ ἁγίου Μύρου καὶ ὀνομάζει αὐτό σφραγίδα τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦτο τυποῦσα ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ ἐπὶ τῆς ράχεως καὶ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν τῷ ἁγίῳ Μύρῳ διὰ τοῦ τελοῦντος τό μυστήριον ἱερέως ἐπιδίδοντος το 'σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου Ἀμήν'. Τό σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ἔστιν ἐν χρήσει ἐν τῇ ἁγίᾳ εὐχαριστίᾳ. Ἡ ἐκκλησία παρέλαβε καὶ διατηρεῖ ἀπαραβάτως τὴν τύπωσιν τοῦ Σταυροῦ ἐπὶ τῶν προσφορῶν τῶν προορισμένων πρὸς τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, καὶ τυποῖ τὸν Σταυρόν ἐπὶ τοῦ ἁγίου ἄρτου διὰ τῆς ἁγίας λόγχης. Τό σημεῖον τοῦ Σταυροῦ πολλάκις τυποῦται κατὰ τὴν θείαν εὐχαριστίαν διὰ τῆς χειρὸς τοῦ ἱερέως. Τό σημεῖον τοῦ Σταυροῦ εὐρίσκομεν ἐν τῇ χειροτονίᾳ καὶ ἐν ἅπασι τοῖς μυστηρίοις καὶ ἐν τῇ εὐλογίᾳ...»³³. Ο Σταυρός δεσπόζει σε ὅλη την λατρεία της Εκκλησίας, αφού δια του σημείου του και δια της χάριτος του Παναγίου Πνεύματος ο ιερέας τελειοποιεῖ και επισφραγίζει και τα επτά μυστήρια. Πλέον αυτών, δεν νοεῖται ἐναρξῆ και λήξῃ οιασδήποτε λειτουργικῆς πράξεως ἢ τελετῆς ἀνευ του σημείου του Σταυροῦ³⁴. Επίσης ο Σταυρός δεσπόζει στο εξωτερικὸ των Ναῶν, στις στέγες, στους τρούλους και στα κωδωνοστάσια ἀλλὰ και διακοσμεί το εσωτερικὸ στα θέματα της ορθοδόξου εικονογραφίας και τέλος αποτελεί ἓνα ἀπὸ τους ρυθμούς της εκκλησιαστικῆς αρχιτεκτονικῆς, ο γνωστός σταυροειδὴς μετὰ τρούλου³⁵.

Και στην υμνογραφία το σημαντικό είναι ὅτι ἀρχίζουν σταδιακά να ἐγκωμιάζουν τον Σταυρό με κάποιους πρωτοχριστιανικούς αυτοσχέδιους ὕμνους

³¹Βλ. Κωνσταντίνου Καραῖσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου) «Οἱ εορτές τοῦ Τιμίου Σταυροῦ», Ἡ Πανελληνία Λειτουργικὴ Σύμπόσιος Στελεχῶν Ιερῶν Μητροπόλεων, *Το Χριστιανικὸν Εορτολόγιον* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006 σελ.4.

³²Βλ. Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ιστορικὴ Μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, Ἐν Ἀθήναις 1914,σελ.9-10 & πρβλ Κωνσταντίνου Καραῖσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου) *Οπ.π.* σελ.4 & Ράλλη Γ. και Ποτλή Μ., *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφύμων Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν καὶ οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος Ἀγίων Πατέρων*, τόμος Β΄, Ἀθήνα 1852-1859, σελ.475

³³Βλ. Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως *οπ.π.*, σελ.13.

³⁴Βλ. Ὁρησκευτικὴ και Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.429.

³⁵Πρβλ. *Οπ.π.* σελ.429.

και ψαλμούς³⁶, έως και το γεγονός πλέον της σταδιακής καθιέρωσης των Εορτών του Σταυρού, πρωτίστως της Παγκοσμίου Υψώσεως και της Σταυροπροσκυνήσεως και δευτερευόντως της Προόδου και της αναμνήσεως του εν ουρανών φανέντος σημείου του Σταυρού, με καθιέρωση ιδιαίτερης τυπικής διάταξης των Εορτών και πλούσια υμνογραφική Ακολουθία με συγγραφή νέων ύμνων και ψαλμών προς τιμή του Σταυρού. Η Εκκλησία έχει αφιερώσει στο Σταυρό δύο ημέρες της εβδομάδος την Τετάρτη και την Παρασκευή με σταυρώσιμη ακολουθία και υποχρεωτική νηστεία³⁷, του έχει αφιερώσει εικοσιτέσσερις οίκους μετ'αντίστοιχου κανόνος όπως συμβαίνει με την Ακολουθία του Ακαθίστου ύμνου στην Υπεραγία Θεοτόκο³⁸, στο ομώνυμο βιβλίο της λειτουργικής περιόδου του Τριωδίου έχει συγγράψει πολλούς ύμνους αναφερόμενους στο Σταυρό και το Πάθος και ιδιαιτέρως στις ακολουθίες της Μεγάλης Εβδομάδος και δη της Μεγάλης Παρασκευής³⁹, αλλά ακόμα και στο Πεντηκοστάριο, που δεσπόζει το αναστάσιμο στοιχείο, έχουμε αναφορές στο Σταυρό ιδιαιτέρως στους Αίνους της Διακαινησίμου Εβδομάδος⁴⁰, αλλά και εξέχουσα θέση κατέχει στα Μηναία, μέσα από τις εορτές που είναι αφιερωμένες εις Αυτόν αλλά και μέσα από τα σταυρώσιμα τροπάρια⁴¹. Αναφέρει χαρακτηριστικά ο π. Κωνσταντίνος Καραϊσαρίδης: «Γενικότερα για το Σταυρό στα εκκλησιαστικά λειτουργικά βιβλία, Παρακλητική, Τριώδιο και Πεντηκοστάριο μαζί με τα τροπάρια και τα της κυριωνύμου ημέρας της Υψώσεως, χωρίς να συμπεριλαμβάνονται τα τροπάρια των Μηναίων και του Ωρολογίου, έχουμε πάνω από 1750 ύμνους πάσης φύσεως αφιερωμένους στον Τίμιο Σταυρό»⁴².

Αυτή η πολλή σημαντική εξέλιξη στα λειτουργικά δρώμενα και την καθιέρωση των διαφόρων εορτών, συνέβαλλε τα μέγιστα στην Ιερά Επιστήμη της Θεολογίας, και ιδιαίτερα στον ιδιαίτερο Πρακτικό κλάδο της Λειτουργικής Επιστήμης, της Ιστορίας και Θεολογίας της Λατρείας και ιδιαιτέρως στον ιδιαίτερο κλάδο αυτής, την Εορτολογία, η οποία εξετάζει ιστορικά την γένεση και την εξέλιξη των διαφόρων χριστιανικών εορτών, αλλά και την Υμνολογία, η οποία εξετάζει την γένεση, την ιστορία και τη θεολογία των διαφόρων ύμνων, τροπαρίων, κανόνων, απολυτικίων κτλ των διαφόρων εορτών.

Σε αυτό λοιπόν τον σκοπό κλήθηκε και η ημετέρα αναξίότης να προσπαθήσει να προσθέσει ένα μικρό λιθαράκι στην έρευνα της Λειτουργικής Επιστήμης και δη της Εορτολογίας και Υμνολογίας, με την ιστορική και θεολογική μελέτη και έρευνα των τεσσάρων προς τιμήν του Τιμίου Σταυρού καθιερωθεισών

³⁶ «Εις τα άσματα των Σιβυλλων υπάρχει και εις ύμνος όστις ανάγεται εις τους περί το έτος 160 μ.Χ χρόνους, γεγραμμένος κατ' ακροστοιχίδα. Η ακροστοιχίς αυτή έχει ως εξής: Ιησούς Χριστός Θεού Υιός Σωτήρ Σταυρός. Έχομεν κατά ταύτα, συσχετίσιν του Θεού των χριστιανών, του Ιησού μετά του σταυρού....Το νέον, καθ' ημάς, της ακροστοιχίδος είναι ότι αι πέντε πρώται λέξεις αυτης Ιησούς Χριστός Θεού Υιός Σωτήρ δίδουν διά των αρχικών των γραμμάτων την λέξιν ΙΧΘΥΣ, ήτις ενωρίς εχρησιμοποιήθη προς δήλωσιν του Ιησού Χριστού. Εντεύθεν ως γνωστόν και το σχήμα του ιχθύος ήτο δηλωτικόν του Ιησού. Εις την ακροστοιχίδα όμως υπάρχει και η λέξις σταυρός. Συνδέονται ούτω τα σύμβολα ιχθύς και σταυρός. Την σύνθεσιν αυτήν επιμαρτυρούν τα εκ των κατακομβών της Ρώμης δεδομένα, καθ' α δεν έχομεν μόνον χαράξεις σταυρών αλλά και ιχθύων» βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), οπ.π. σελ.422.

³⁷ Πρβλ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου) «Οι εορτές του Τιμίου Σταυρού», Η' Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων, *Το Χριστιανικόν Εορτολόγιον* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006 σελ.4.

³⁸ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), οπ.π. σελ.433.

³⁹ Βλ. Οπ.π. σελ.431

⁴⁰ Βλ. Οπ.π. σελ.432.

⁴¹ Πρβλ. Οπ.π. σελ.432-33.

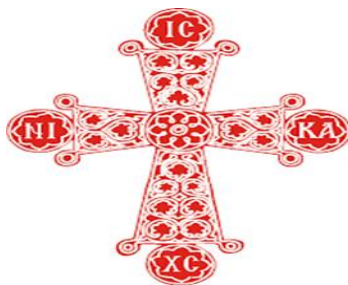
⁴² Βλ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου) Οπ.π. σελ.4

Εορτών και Ακολουθιών. Κληθήκαμε λοιπόν με τη χάρη του Θεού να μελετήσουμε ιστορικά και θεολογικά τις πέντε αυτές Εορτές και Ακολουθίες του Σταυρού, πράγμα το οποίο αποτέλεσε και προτροπή του επιβλέποντος και λίαν αγαπητού Καθηγητού κ. Γεωργίου Φίλια, αλλά και ημετέρα επιθυμία, μιας και η αναξιότης μου διακονεί σε Ναό, ο οποίος είναι αφιερωμένος στη Χάρη του Ζωοποιού Σταυρού.

Προσπαθήσαμε να προσεγγίσουμε τις Εορτές και Ιερές Ακολουθίες έχοντας ως γνώμονα αρχικώς την πρώτη και βασικότερη Πηγή της Λειτουργικής Επιστήμης, ήτοι την Αγία Γραφή, Παλαιά και Καινή Διαθήκη. Μέσα λοιπόν από τις παλαιοδιαθηκικές προτυπώσεις του Σταυρού αλλά και τις καινοδιαθηκικές αναφορές στο πραγματικό και ιστορικό γεγονός της Σταυρώσεως του Κυρίου, στην πορεία του Χριστού προς το εκούσιο και απολυτρωτικό Του Πάθος προς τον Γολγοθά και τέλος όλες τις αναφορές των Ιερών Ευαγγελιστών και Αποστόλων, συγγραφέων των λοιπών ιερών βιβλίων της Καινής Διαθήκης στο σταυρικό πολίτευμα, ήτοι στη σταυρική συμπόρευση του χριστιανού στη πορεία προς τον Γολγοθά με τον Κύριο, αντλήσαμε από τον αστείρευτο αυτό πλούτο και θησαυρό, που ονομάζεται Αγία Γραφή, σημαντικότερες ιστορικές αλλά κυρίως θεολογικές εξ' αποκαλύψεως πληροφορίες, τις οποίες χρησιμοποίησαν οι ιεροί υμνογράφοι των Ακολουθιών του Σταυρού για να συγγράψουν την λειτουργική και υμνογραφική επένδυση των Εορτών του Σταυρού.

Ως δεύτερη βασική πηγή της ερευνάς μας, και δεύτερη ταυτόχρονα πηγή της Λειτουργικής Επιστήμης, αντλήσαμε ιστορικό και θεολογικό πλούτο από την αστείρευτη και αδάπανη πηγή των Αγίων και Θεολόγων Πατέρων της Εκκλησίας, οι Οποίοι αποτελούν την θείαν παρεμβολήν, τους θεηγόρους οπλίτες της παρατάξεως του Κυρίου, τους πολύφωτους αστέρες του νοητού στερεώματος της Εκκλησίας, τους ακαθαίρετους πύργους της μυστικής Σιών, τα μυρίπνοα άνθη του Παραδείσου, τα πάγχρυσα στόματα του Λόγου, το αγλαίσμα της Οικουμένης⁴³. Μέσα λοιπόν από τα θεολογικά συγγράματα, τους λόγους και τα έργα των Αγίων Πατέρων της Εκκλησίας, και ιδιαιτέρως, των Μεγάλου Βασιλείου, Γρηγορίου του Θεολόγου, Ιωάννου του Χρυσοστόμου, Γρηγορίου του Παλαμά, Γρηγορίου Νύσσης, Γερμανού Κων/πόλεως και άλλων, αντλήσαμε ιστορικές και θεολογικές μαρτυρίες για τον Σταυρό και τις Εορτές και Ακολουθίες του, άλλες από τις οποίες παρουσιάζουμε αυτούσιες στο κύριο μέρος της εργασίας, άλλες στο βασικό κείμενο, άλλες στις παραπομπές και άλλες ως παράφραση.

Τέλος χρησιμοποίησαμε ως πηγές την Εκκλησιαστική Ιστορία, τις έντυπες Ακολουθίες των Εορτών του Σταυρού, αλλά και σημαντικότερες μελέτες, συγγράφες και έργα παλαιότερων και νεότερων, επιφανών και άγνωστων, ελληνογλωσσων και ξενόγλωσσων (αγγλικής γλώσσης), θεολόγων και καθηγητών.

⁴³Βλ. «Τῶν Ἀγίων Πατέρων ὁ χορός...» Δοξαστικό των Αίνων εορτής Αγίων Πατέρων, Μηναίων Οκτωβρίου Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.167.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΕΟΡΤΩΝ ΚΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Καθιέρωση των Εορτών του Σταυρού

Όπως αναφέραμε και στην εισαγωγή, η Εορτολογία είναι ο ιδιαίτερος κλάδος της Λειτουργικής, που ερευνά την γένεση, δηλαδή το πώς δημιουργήθηκε μία Εορτή, το πώς εντάχθηκε στο εορτολόγιο της Εκκλησίας, καθώς και την εξέλιξη της, δηλαδή το πώς εξελίχθηκε από μία ατελή μορφή σε μία τελειότερη, έως και της σήμερα και η Υμνολογία ερευνά το πως η Εκκλησία μέσα από την πένα των ιερών Υμνογράφων της συνέθεσε από απλούς και ατελής ύμνους έως και πλήρεις ασματικές Ακολουθίες προς τιμήν των Ακινήτων και σταθερών εορτών, ήτοι των Δεσποτικών και Θεομητορικών εορτών και των εορτών των Αγίων καθώς και των Κινητών εορτών του Τριωδίου και του Πεντηκοσταρίου⁴⁴.

Ανάμεσα στον κύκλο των κινητών και ακινήτων εορτών δεσπόζουν οι εορτές του Σταυρού. Ο Σταυρός του Κυρίου πολλάκις ενέπνευσε την λαϊκήν ευσέβειαν και την ορθόδοξη πνευματικότητα, αλλά κυρίως τους Πατέρες της Ανατολής και την υμνολογία της Ορθοδόξου Εκκλησίας⁴⁵. Η Εκκλησία λοιπόν τιμώντας από των πρώτων χριστιανικών χρόνων, όπως αυτό αποδεικνύεται από τα μνημεία της εποχής εκείνης⁴⁶, τον Σταυρόν του Χριστού καθιέρωσε από νωρίς, τις επόμενες εορτές που θα εξετάσουμε, τις τέσσερις εορτές αφιερωμένες στον Σταυρό, τρεις ακίνητες, η Παγκόσμιος Ύψωση την 14^{ην} Σεπτεμβρίου, η εν ουρανών εμφάνιση του σημείου του Σταυρού την 7^{ην} Μαΐου και η Πρόοδος την 1^{ην} Αυγούστου και μία ακίνητη, η Κυριακή της Σταυροπροσκυνήσεως.

⁴⁴Βλ. Παπαγιάννη Κωνσταντίνου Πρωτοπρεσβυτέρου, *Λειτουργική- Τελετουργική(Βοήθημα διά τους Ιεροσπουδαστάς Μέσων και Ανωτέρων Ιερατικών Σχολών)*, Αθήναι 1973, σελ.82-83.

⁴⁵Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.424.

⁴⁶Βλ.Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), οπ.π. σελ.434 πρβλ. Γ.Σωτηρίου, *Χριστιανική και Βυζαντινή Αρχαιολογία Α΄*, σελ.100.

1.Της Παγκοσμίου Υψώσεως την 14^η Σεπτεμβρίου.

Η αρχαιότερη και λαμπρότερη αφιερωμένη στον Τίμιο Σταυρό εορτή είναι αυτή της Παγκοσμίου Υψώσεως Του, η οποία ανήκει στον κύκλο των Δεσποτικών Εορτών, ως προς το περιεχόμενο (Δεσποτικές ονομάζονται οι προς τιμή του Δεσπότη Χριστού εορτές) και στον κύκλο των ακινήτων ως προς τον χρόνο (ακίνητες ονομάζονται οι εορτές οι οποίες εορτάζονται σε σταθερή ακίνητη ημερομηνία κατά την διάρκεια του ημερολογιακού λειτουργικού έτους).

Από πολύ νωρίς η Εκκλησία καθιέρωσε την εορτή της Υψώσεως, η οποία όπως θα δούμε και παρακάτω αναλυτικά, συνδέεται με τις δύο επίσημες ανυψώσεις του Τιμίου Σταυρού, την πρώτη από τον Πατριάρχη Μακάριο στις 14 Σεπτεμβρίου του 335 μ.Χ στα Ιεροσόλυμα προς ευλογία και αγιασμό του πιστού λαού και η δεύτερη από τον Πατριάρχη Ζαχαρία στις 14 Σεπτεμβρίου του 630 μ.Χ ύστερα από την λεηλασία και την κλοπή του Σταυρού από τους Πέρσες το 629 μ.Χ και την επάνοδό του από τον αυτοκράτορα Ηράκλειο, αλλά και με τα εγκαίνια του Ναού της Αναστάσεως⁴⁷.

Έχει διαμορφωθεί η άποψη⁴⁸ ότι κατά την εορτή της Υψώσεως εορτάζουμε την ύψωση του Σταυρού από τον Πατριάρχη Μακάριο αμέσως μετά την θαυματουργική εύρεση Του από την βασιλομήτωρα Ελένη το 326 μ.Χ. Όντως η Αγία Ελένη, με την συνδρομή του γιού της, Αυτοκράτορος Κωνσταντίνου, έρχεται στα Ιεροσόλυμα το 626 και ευρίσκει τον Σταυρό του Κυρίου καθώς και τον Ζωοδόχο Τάφο⁴⁹, και ανεγείρει περίλαμπρο Ναό, πάνω στον τόπο ταφής του Χριστού και ο οποίος εγκαινιάζεται στις 13 Σεπτεμβρίου του 335 μ.Χ από τον Πατριάρχη Μακάριο⁵⁰. Αμέσως όμως μετά την εύρεση του Τιμίου Ξύλου η Αγία Ελένη μαζί με τα μέλη της συγκλήτου Τον προσκυνούν, επειδή όμως ήταν αδύνατο όλος ο λαός να προσκυνήσει αυτήν την ημέρα, ο Πατριάρχης Μακάριος ανήλθε στον άμβωνα και εκεί υψώνει τον Σταυρό του Χριστού και ο λαός βλέποντάς Τον με δέος και ευλάβεια έψαλλε το «Κύριε ελέησον» με αποτέλεσμα, σύμφωνα με αυτήν την εσφαλμένη γνώμη, να επικρατήσει η εορτή της Υψώσεως⁵¹. Αυτή όμως η εορτή της Υψώσεως, ύστερα από την εύρεση του Σταυρού, την οποία η Εκκλησία μας τιμάει στις 6 Μαρτίου, είναι η εορτή της Σταυροπροσκυνήσεως, όπως και θα δούμε παρακάτω.

Η πρώτη Ύψωση, που εορτάζουμε κατά την ημέρα της Παγκοσμίου Υψώσεως του Σταυρού την 14^η Σεπτεμβρίου, είναι αυτή επί Πατριάρχου Μακαρίου και συνδέεται ιστορικά με τα εγκαίνια του Πανίερου Νού της Αναστάσεως στις 13 Σεπτεμβρίου του 335 μ.Χ. Πλήθος κληρικών και πιστών είχαν προσέλθει στα Ιεροσόλυμα για να συμμετέχουν στο μεγάλο αυτό γεγονός, και έτσι ο Πατριάρχης Μακάριος την επόμενη ημέρα, δηλαδή στις 14 Σεπτεμβρίου

⁴⁷ Πρβλ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου) «Οι εορτές του Τιμίου Σταυρού», Η' Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων, *Το Χριστιανικόν Εορτολόγιον* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006,σελ.5

⁴⁸ . Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.436.

⁴⁹ «πρώτη δέ αὐτῆς φροντίς ὑπῆρξεν ἡ ἀναζήτησις τοῦ Τάφου τοῦ Σωτῆρος· ἀλλ'οἱ ἔθνη οἱ φθόνῳ πρὸς τοὺς Χριστιανούς κείμενοι τιμῶντας ἰδιαζόντως τὸ μνήμα τοῦ Σωτῆρος εἶχον πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ἐπιχώσει αὐτόν· καὶ ἵνα τελείως τὴν μνήμην αὐτοῦ ἐξαλείψωσιν ἀνφοκοδόμησαν ἐπὶ τοῦ οὕτω τελεσθέντος λόφου, ἐν ᾧ ὁ τάφος τοῦ Σωτῆρος, ναὸν τῆς Ἀφροδίτης καὶ ξόανα ἐν αὐτῷ ἔστησαν» βλ. Νεκταρίου Κεφαλὰ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ιστορικὴ Μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, Ἐν Αθήναις 1912, σελ.20.

⁵⁰ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), οπ.π. σελ.434-435 πρβλ Ευσεβίου Καισαρείας, *Εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως*, κεφ. κη' -λα', PG 20 944-948

⁵¹ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), οπ.π.σελ.436

υψώνει, για δεύτερη φορά ιστορικά, τον Σταυρό του Κυρίου έτσι ώστε να Τον δουν και να Τον προσκυνήσουν⁵². Εδώ λοιπόν ανάγεται η γένεση της εορτής της Παγκοσμίου Υψώσεως (η λεγόμενη ως «σταυροφάνεια») και η συνδεση της με τα εγκαίνια του Ναού. Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Άγιος Νεκτάριος « εἴ καί ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 326, καθ' ὃ ὁ ζωοποιὸς Σταυρὸς ὑπὸ τῆς Ἀγίας Ἑλένης εὐρέθη, τὸ σωτήριον ξύλον πανηγυρικῶς δημοσίᾳ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου προετέθη καὶ ὡς λέγει τὸ Βασιλειανόν Μηνολόγιον ἐτυπώθη εἰς ὕψωσιν, οὐχ ἦτον ἡ σημερινή εορτὴ ἔσχε τὴν ἀρχὴν κυρίως ἐν Ἱεροσολύμοις τῇ 14 Σεπτεμβρίου 335, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ ὑστεραία τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐγένετο ἡ καθιέρωσις τοῦ μαρτυρίου τῆς ἀναστάσεως, ὅτε δηλαδὴ ὁ Ἅγιος Σταυρὸς πάντων τῶν παρόντων ἐπισκόπων συναιρούντων, ἐπισήμως ἀνυψώθη καὶ τῷ λαῷ ἐκ τοῦ ἁμβωνος ὑπεδείχθη, πρὸς καθιέρωσιν διηνεκοῦς προσκυνήσεως. Ὅθεν τὸ πασχάλιον χρονικὸν τὴν προμνημονευθεῖσαν καθιέρωσιν προσέτι ὀνομάζει 'τά ἐγκαίνια τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Σταυροῦ τῆς ἐμφανίσεως', ἣτις εἶναι ἡ σημερινή εορτή»⁵³.

Επίσης, ὅσον ἀφορὰ τὴν πρώτη αὐτὴ ὕψωσι, ἔχουμε τὴν ἐφαρμογὴ τῆς λειτουργικῆς συνήθειας τῆς συνδέσεως μεγάλων Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν εορτῶν με τὰ ἐγκαίνια μεγάλων ναῶν που ἀνεγέρθηκαν στὰ Ἱεροσόλυμα ἢ γενικὰ στους τόπους που συνέβησαν τὰ γεγονότα αὐτά, ὅπως παρατηρεῖ ὁ π.Κωνσταντῖνος Καραῖσαρίδης⁵⁴. Για παράδειγμα ἡ εορτὴ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου στὶς 6 Αὐγούστου συνδέεται με τὴν ἡμέρα τῶν ἐγκαίνιων τοῦ Ναοῦ στο Θαβώριον ὄρος, ἡ εορτὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στὶς 15 Αὐγούστου με τὰ ἐγκαίνια τοῦ θεομητορικοῦ καθίσματος στὰ Ἱεροσόλυμα, ἡ εορτὴ τῶν Εἰσοδίων τῆς Παναγίας στὶς 21 Νοεμβρίου με τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ «Ἅγια τῶν Ἀγίων» στὴ θέση τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομόντα, ἐτσι καὶ ἡ εορτὴ τῆς Υψώσεως συνδέεται με τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ τοῦ Σταυροῦ στὰ Ἱεροσόλυμα στὶς 13 Σεπτεμβρίου τοῦ 335 μ.Χ. Ἀλλωστε αὐτὴ ἡ ἀποψη ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ εορτὴ τῆς Υψώσεως προσέλαβε τὸν χαρακτήρα Δεσποτικῆς εορτῆς, κι αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὴν καθορισθεῖσα τυπικὴ διάταξη τῆς εορτῆς εἰάν τύχει ἡμέρα Κυριακή, τότε καταλιμπάνεται ἡ ἀναστάσιμη ἀκολουθία καὶ ψάλλεται μόνο ἡ ἀκολουθία τῆς 14^{ης} Σεπτεμβρίου καθὼς καὶ στὸν μεθέορτο ἐσπερινό τῆς αὐτῆς ἡμέρας ψάλλεται τὸ μέγα προκείμενον «ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ...»⁵⁵, ὅπως ἐτσι ὀρίζει τὸ Τυπικὸ γιὰ ὅλες τὶς Δεσποτικὲς εορτές⁵⁶.

Ἐκτοτε με τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἡ εορτὴ τῶν ἐγκαίνιων τῆς 13^{ης} Σεπτεμβρίου ἀτόνησε, παρόλο που ἔως σήμερα ἔχει διατηρηθεῖ ὡς πλήρῃ ἀκολουθία στο Μηναῖο τοῦ Σεπτεμβρίου⁵⁷, ἀλλὰ πλέον παίζει ἕναν προεόρτιο εορταστικὸ ρόλο στὴν εορτὴ τῆς Υψώσεως ἀφοῦ ἐμπεριέχει προεόρτια ὑμνολογία στο Σταυρό. Αὐτὸ μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὸ διάστημα 13 ἔως καὶ 21 Σεπτεμβρίου, ἡ ὑμνολογία τῆς Ἐκκλησίας μέσα ἀπὸ τὸ λειτουργικὸ βιβλίο τοῦ Μηναῖο τοῦ Σεπτεμβρίου ἀναφέρεται στο Σταυρὸ τοῦ Κυρίου καὶ ὄχι στο γεγονὸς τῶν ἐγκαίνιων τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, τὴν 13^{ην} προεορτίως με καθίσματα, κανόνα καὶ αἶνους, τὴν 14^{ην} ἡ πλήρης Ἀκολουθία τῆς Υψώσεως, ἀπὸ

⁵²Βλ. Κωνσταντῖνου Καραῖσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου), «Οἱ εορτές τοῦ Τιμίου Σταυροῦ», *Ἡ Πανελλήνιο Λειτουργικὸ Συμπόσιο Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, Το Χριστιανικὸν Εορτολόγιον* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006, σελ.5.

⁵³Βλ. Νεκταρίου Κεφαλὰ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ἱστορικὴ Μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, Ἐν Ἀθήναις 1912, σελ.32.

⁵⁴Βλ. Κωνσταντῖνου Καραῖσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου), *ο.π.σελ.5*.

⁵⁵Βλ.Μηναῖον Σεπτεμβρίου, Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.252.

⁵⁶Πρβλ. Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.437.

⁵⁷Βλ. Κωνσταντῖνου Καραῖσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου), *ο.π.σελ.5*.

την 15^η έως και την 20^η μεθεορτίως με καθίσματα, κανόνα και αίνους και την 21^η με την Απόδοση της Εορτής⁵⁸. Αυτήν την επί οκτώ ημέρες πανήγυρη και εορτή του Σταυρού μνημονεύει ο ιστορικός Έρμειος Σωζόμενος « ἐτήσιον ταύτην ἐορτήν λαμπρῶς μάλα ἄγει ἡ τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησία, ὡς ὁκτὼ ἡμέρας ἐφεξῆς ἐκκλησιάζειν· συνιέναι τε πολλοὺς σχεδὸν ἐκ πάσης τῆς ὑφ' ἡλίον, οἱ καθ' ἱστορίαν τῶν ἱερῶν τόπων πάντοθεν συντρέχουσι κατὰ τὸν καιρὸν ταύτης τῆς πανηγύρεως»⁵⁹.

Ὅσον αφορά την δεύτερη ὑψωση του Σταυροῦ ἡ οποία τοποθετεῖται χρονολογικά περίπου τριακόσια ἔτη μετὰ την πρώτη ὑψωση, μεταφερόμαστε ιστορικά στην εκστρατεία των Περσῶν στην Παλαιστίνη περί το 614 μ.Χ όπου λεηλατοῦν τους Αγίους Τόπους και κλέβουν τον Τίμιο Σταυρό. Ο Αυτοκράτορας Ἡράκλειος ξεκινάει εκστρατεία κατὰ των Περσῶν περί το 628 μ.Χ, όπου τους κατατροπώνει με τὴ δύναμη του Σταυροῦ και επαναφέρει τον Σταυρό στα Ἱεροσόλυμα. Συγκινητικό το γεγονός ὅτι φέροντας στον ὦμο του το Τίμιο Ξύλο εισήλθε με λιτανεία στο Ναό της Αναστάσεως και Το παρέδωσε στον Πατριάρχη και εν συνεχείᾳ ο Πατριάρχης υψώνει Αὐτόν πανηγυρικά ψάλλοντας κλήρος και λάος το Απολυτίκιον της εορτῆς «Σώσον Κύριε τον λαόν σου...»⁶⁰.

Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος αναφέρεται εκτενῶς σε αὐτό το γεγονός: « Χοσρόης ὁ τῶν Περσῶν ἀρχηγός, κατακυριεύσας τῆς Παλαιστίνης και Ἱερουσαλήμ, ἤγαγε πολλοὺς χριστιανούς αἰχμαλώτους εἰς Περσίαν, ἐν οἷς καὶ τὸν Πατριάρχην Ζαχαρίαν, οὗς ἐπὶ 14 ὅλα ἔτη κατεκράτει παρ' αὐτῷ, συγχρόνως δέ ἀφαρπάσας ἔφερε μεθ' αὐτοῦ καὶ τὸ ἡμισυ ξύλον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Κατὰ τοῦ Χοσρόου ἐξεστράτευσεν ὁ Αυτοκράτωρ Ἡράκλειος και κατετρόπωσε αὐτόν· ἠλευθέρωσε τῆς αἰχμαλωσίας τὸν Πατριάρχην καὶ τοὺς συναιχμαλώτους αὐτῷ καὶ τὸ ξύλον τοῦ Σταυροῦ. Ἐπειδὴ δέ ὁ Αὐτοκράτωρ πρὶν ἐκστρατεύσει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως προσέταξεν νὰ τελεσθῇ καθ' ἅπασαν τὴν Πόλιν δέησις πρὸς τὸν Θεόν, ἣν ὁ Πατριάρχης ἐτέλεσε μεθ' ὅλου τοῦ κλήρου καὶ ἐν ἧ παρίστατο καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ κατανυκτικῶς παρακολουθῶν καὶ τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν και ἠυχθήσαν ὑπὲρ τῆς νίκης τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ τιμίου ξύλου καὶ τῶν αἰχμαλώτων, μετὰ τὴν , ἐνδοξον κατὰ τῶν Περσῶν νίκην καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Σταυροῦ και τῶν αἰχμαλώτων, φόρον εὐγνωμοσύνης τῷ Θεῷ ἀποτίων ὁ βασιλεὺς προσέταξεν ἵνα ἐνιαυσίως τελῇται ἡ ἀνάμνησις τῆς καὶ τὸ δεύτερον ἀνυψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐν Ἱεροσολύμοις τῆς γενομένης μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν ἐκ τοῦ πολέμου. Ἡ δευτέρα αὕτη ὑψωσις ἐγένετο ἐπὶ Ζαχαρίου ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐκεῖθεν δέ καὶ καθ' ὅλον τὸ κράτος καὶ τελῇται μέχρι σήμερον⁶¹».

Ἀρα ἡ εορτὴ της Ὑψώσεως αποκτὰ πλήρη λαμπρότητα μετὰ την δεύτερη ιστορικὰ ὑψωση το 630 μ.Χ ἐπὶ Πατριάρχου Ζαχαρίου στα Ἱεροσόλυμα ⁶² και εν συνεχείᾳ εξαπλώνεται σε Ανατολή και Δύση περί τα μέσα του 7^{ου} αἰῶνος μ.Χ και καταχωρεῖται ως ξεχωριστὴ εορτὴ με πλήρη ασματικὴ ακολουθία στα λειτουργικά βιβλία της Ἐκκλησίας. Στην ἐξάπλωση και διάδοση της εορτῆς συνέβαλε και ἡ μεταφορά του Τιμίου Ξύλου ἀπὸ τα Ἱεροσόλυμα στην Κωνσταντινούπολη για

⁵⁸ Πρβλ. Ὁρησκευτικὴ και Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.432.

⁵⁹ Βλ. Ἑρμείου Σωζομένου Σαλαμινίου Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τόμος Β' κεφ.στ' «Περὶ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις νεῶ, ὃν ὁ μέγας ἔκτισε Κωνσταντῖνος ἐν Γολγοθᾷ καὶ περὶ τῶν ἐγκαινίων αὐτοῦ» PG 67 1008-1009

⁶⁰ Βλ. Ὁρησκευτικὴ και Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), ο.π. σελ.436 πρβλ. Νεκταρίου Κεφαλὰ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ἱστορικὴ Μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, Ἐν Ἀθήναις 1912, σελ.31.

⁶¹ Βλ. Νεκταρίου Κεφαλὰ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, ο.π. σελ.31.

⁶² Πρβλ. Νεκταρίου Κεφαλὰ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, ο.π. σελ.32.

περισσότερη ασφάλεια περί το 634-635 μ.Χ, όπου ήταν η πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας αλλά και λειτουργικό κέντρο της Εκκλησίας⁶³. Ο Άγιος Νεκτάριος λέει χαρακτηριστικά «...Από τῆς ἐποχῆς ὅμως τοῦ Ἡρακλείου ἡ ἐορτὴ τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ κατὰ πάσας τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς ἐγένετο γενικωτάτη. Συγχρόνως ἐγένετο ἀσπαστὴ καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα Ὀνωρίου καὶ ἐξηπλώθη ἀνά πάσας τὰς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως»⁶⁴.

Συνοψίζοντας η εορτή της Παγκοσμίου Υψώσεως ανάγει την γένεση της περί τις αρχές του 4^{ου} αιώνας στα Ιεροσόλυμα, ύστερα από την εύρεση του Σταυρού του Χριστού περί το 326 μ.Χ από την Αγία Ελένη αλλά και τα εγκαίνια του Πανίερου Ναού της Αναστάσεως στις 13 Σεπτεμβρίου του 335 μ.Χ, όπου την επόμενη ημέρα 14^η Σεπτεμβρίου του 335 μ.Χ τελείται η ιστορική ύψωση του Τιμίου Σταυρού από τον Πατριάρχη Μακάριο στα Ιεροσόλυμα, και με την πάροδο του χρόνου εξελίχθηκε χρονικά έως και τα μέσα του 7^{ου} αιώνας, όπου επικράτησε πλήρης ακολουθία στα λειτουργικά βιβλία και εξαπλώθηκε τοπικά στην Ανατολή αλλά και στη Δύση, ύστερα από την δεύτερη ιστορική ύψωση του Σταυρού από τον Πατριάρχη Ζαχαρία στα Ιεροσόλυμα στις 14 Σεπτεμβρίου του 630 μ.Χ και την μεταφορά του Τιμίου Ξύλου από τα Ιεροσόλυμα στην Κωνσταντινούπολη το 634-635 μ.Χ για λόγους ασφαλείας.

⁶³Πρβλ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου) «Οι εορτές του Τιμίου Σταυρού», Η΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων, *Το Χριστιανικόν Εορτολόγιο* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006, σελ.6-7.

⁶⁴Βλ. Νεκταρίου Κεφαλά Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ιστορική Μελέτη περί του Τιμίου Σταυρού*, Εν Αθήναις 1912, σελ.32 πρβλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.436-437.

2.Της Σταυροπροσκυνήσεως την Γ΄ Κυριακή των Νηστειών.

Η δεύτερη καθιερωθείσα εορτή προς τιμή του Σταυρού είναι η εορτή της Σταυροπροσκυνήσεως, την Γ΄ Κυριακή των Νηστειών στη μέση της Αγίας και Μεγάλης Τεσσαρακοστής. Κι αυτή, όπως και η εορτή της Υψώσεως, ανήκει στον κύκλο των Δεσποτικών Εορτών, ως προς το περιεχόμενο (Δεσποτικές ονομάζονται οι προς τιμή του Δεσπότη Χριστού εορτές)⁶⁵, αλλά ως προς τον χρόνο ανήκει στον κύκλο των κινητών εορτών (Κινητές ονομάζονται οι εορτές οι οποίες εορτάζονται σε κινητή ημερομηνία, ανάλογα με το πότε εορτάζεται το Πάσχα καθορίζεται όλος ο πασχάλιος κύκλος των κινητών εορτών).

Κι αυτή η εορτή ανάγει την αρχή και τη γένεση της κατά τις αρχές του δ' αιώνας μ.Χ και συνδέεται άμεσα με την εορτή της ευρέσεως του Σταυρού του Χριστού από την Αγία Ελένη, αλλά και έμεσα με την εορτή της Υψώσεως του Σταυρού της 14^{ης} Σεπτεμβρίου του 335 μ.Χ. Η πρώτη αυτή άποψη και επικρατέστερη που έχει διατυπωθεί είναι ότι προέκυψε «μάλλον εκ μεταθέσεως της αναμνήσεως της ευρέσεως του Τιμίου Σταυρού(6 Μαρτίου)»⁶⁶. Θα δούμε πρώτα ολίγα τινά στοιχεία δια την εύρεση του Τιμίου Ξύλου, τα οποία συνδέονται με την μετάθεση της εορτής.

Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων στην επιστολή του προς τον Κωνσταντίο, υιό του Μεγάλου Κωνσταντίνου,: « ἐπὶ τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντίνου τοῦ σοῦ πατρός, τό σωτήριον τοῦ Σταυροῦ ξύλον ἡύρηται τῆς θείας χάριτος, τῷ καλῶς ζητοῦντι τὴν εὐσέβειαν, τῶν ἀποκεκρυμμένων Ἀγίων Τόπων παραχούσης τὴν εὐρεσιν»⁶⁷. Ο αὐτός Ιερός Πατήρ μαρτυρεῖ, σε μία από τις επιστολές του προς τους φωτιζόμενους, την ἐπὶ του Μεγάλου Κωνσταντίνου εύρεση του Σταυροῦ καθώς και την ύπαρξη Αὐτοῦ στα Ιεροσόλυμα ἐπὶ των ἡμερῶν του(4^{ος} αἰώνας μ.Χ)⁶⁸. Επίσης αὐτή η ανεύρεση του Σταυροῦ ἀπὸ την Αγία Ελένη ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου μαρτυρεῖται και ἀπὸ τους ιστορικούς, που κατέγραψαν ἀνόθευτη την Εκκλησιαστική Ιστορία, ὅπως ο Σωκράτης ο σχολαστικός⁶⁹ και ο Ερμείας ο σωζόμενος⁷⁰, αλλά και ἀπὸ ἰδία ἐπιστολή του Αυτοκράτορος Κωνσταντίνου προς τον Μακάριο Ιεροσολύμων και τον ἐπαρχο Δρακιλλιανόν⁷¹.

⁶⁵ « Ἡ εορτὴ τῆς ἐν χαρᾷ καὶ φόβῳ θείας καὶ τοῖς ἐν ἀγνοίᾳ χεῖλεσι καὶ καρδίᾳ προσκυνήσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, εἰσαγομένη δι' ὕμνων Θεοδώρου τοῦ Στοδίτου ἀπὸ τῆς Τρίτης τῆς γ' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν διήκει ἀπὸ τῆς γ' Κυριακῆς μέχρι καὶ τῆς Παρασκευῆς τῆς δ' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν. Τῆς εορτῆς ἀνηκούσης εἰς τὴν τάξιν τῶν Δεσποτικῶν εορτῶν, ἡ ἀκολουθία αὐτῆς συμβάλλεται μετὰ τῆς ἀναστασίμου, συμπαλλομένης μετ' αὐτῶν ἤδη καὶ τῆς ἀκολουθίας τοῦ τυχόντος εορταζομένου Ἀγίου» βλ. Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.435.

⁶⁶ Βλ. Φουντούλη Ι., *Λειτουργικὴ Α'*, Θεσσαλονίκη 2004, σελ.123-124.

⁶⁷ Βλ. Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Ἐπιστολὴ πρὸς Κωνσταντίνον τὸν εὐσεβέστατον Βασιλέα, περὶ τοῦ ἐν οὐρανοῖς φανέντος σημείου τοῦ Σταυροῦ ἐκ φωτός, ἐν Ἱεροσολύμοις ὀφθέντος*, PG 33 1168

⁶⁸ «ἐλέγχει με οὗτος ὁ Γολγοθᾶς, οὗ νῦν πλησίον πάντες πάρεσμεν, ἐλέγχει με τοῦ Σταυροῦ τό ξύλον τό κατὰ μικρόν ἐντεῦθεν πάση τῇ οἰκουμένη διαδοθέν...» βλ. Κυρίλλου Ιεροσολύμων *Κατήχησις ΙΓ' Πρὸς Φωτιζομένους* PG 33 772 πρβλ. Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ιστορικὴ Μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, Ἐν Ἀθῆναις 1912, σελ.22.

⁶⁹ Βλ. Σωκράτους Σχολαστικοῦ, *Εκκλησιαστικὴ Ιστορία* τόμος Α' κεφ. ιζ' « Ὡς τοῦ βασιλέως μῆτηρ Ἐλένη, ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παραγενομένη, τὸν σταυρόν τοῦ Χριστοῦ ἀναζητήσασα, εὗρε καὶ ἐκκλησίαν ἀνωκοδόμησεν» PG 67 117-121.

⁷⁰ Ερμείου Σωζομένου Σαλαμίνιου, *Εκκλησιαστικὴ Ιστορία* τόμος Β' κεφ.α' «Περὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ ζωηφόρου Σταυροῦ, καὶ ἁγίων ἡλῶν», PG 67 929-933.

⁷¹ Βλ. Θεοδωρήτου Κύρου, *Εκκλησιαστικὴ Ιστορία* Λόγοι Πέντε τόμος α' κεφ. ιστ' «Ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ πρὸς Μακάριον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων, περὶ οἰκοδομῆς τοῦ θεοῦ ναοῦ», PG 82 956-957.

Η Αγία Ελένη φτάνοντας στα Ιεροσόλυμα περί το 626 μ.Χ ξεκίνησε την αναζήτηση του Σταυρού του Χριστού, Τον Οποίον και βρήκε μαζί με τον Πανάγιο Τάφο και τους δύο σταυρούς των δύο ληστών των συσταυρωθέντων με τον Κύριο, αφού πρώτα γκρέμισε το ναό της Αφροδίτης, που είχαν ανεγείρει οι εθνικοί στο σημείο ταφής του Χριστού⁷². Για τον θαυματουργικό τρόπο της ευρέσεως του σταυρού υπάρχουν διάφορες παραδόσεις ανάμεσα στις οποίες δεσπόζει η παράδοση αυτή με το μυρωδάτο φυτό που λέγεται βασιλικός, με το οποίο μέχρι σήμερα στολίζουμε τον Τίμιο Σταυρό και το μοιράζουμε ως ευλογία στους πιστούς την ημέρα της Υψώσεως⁷³. Ο Άγιος Νεκτάριος αναφέρει το θαύμα της θεραπείας της νεκρής γυναίκας, η οποία αναστήθηκε ακουμπώντας πάνω στο Ζωηφόρο Σταυρό: «ἐπειδὴ δὲ δύσκολον ἦτο νὰ διακριθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν ληστῶν, ὁ τότε Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος Μακάριος προσήνεγκεν ἕκαστον τῶν τριῶν εὐρεθέντων σταυρῶν ἐπὶ τινὸς θανατηφόρου πασχούσης γυναικός. Καὶ τῶν μὲν δύο εἰς μάτην τεθέντων, ἅμα τοῦ τρίτου ἐπιψάσαντος τοῦ σώματος τῆς ἀγωνιώσης παραχρῆμα ἠνωρθώθη αὕτη καὶ ἐγέννετο ὑγιής»⁷⁴.

Η τοπική Εκκλησία των Ιεροσολύμων αρχίζει να πανηγυρίζει αυτήν την ιστορική εύρεση του Σταυρού την 6^η Μαρτίου, και να τελεί ύψωση και προσκύνηση του Τιμίου Ξύλου, διότι «ἡ ὕψωσις ἠκολούθησεν ἀμέσως μετὰ τὴν εὕρεσιν αὐτοῦ. Ἐγένετο δὲ αὕτη ὅπως ὁ λαὸς ὅλος ἴδῃ τὸν Σταυρὸν τοῦ Κυρίου καὶ προσκυνήσῃ αὐτόν, ὃν ὁ ἐπίσκοπος Μακάριος ἀναβάς ἐπὶ τινὸς τόπου ὑψηλοῦ ὕψωσε καὶ ἐπέδειξεν»⁷⁵. Σήμερα όμως, αυτήν την εορτή της ευρέσεως του Σταυρού, η Εκκλησία δεν την πανηγυρίζει με ύψωση και προσκύνηση, απλώς στο Συναξάριο της 6^{ης} Μαρτίου αναφέρεται η εύρεση του Σταυρού και των τιμίων ἡλων: «Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, Μνήμη τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ὑπὸ τῆς μακαρίας Ἑλένης... Δίδωσιν ἡμῖν Ἑλένη ταύτην χάριν, Βλέπειν τὸ σῶσαν ἐκ φθορᾶς ἡμᾶς ξύλον... Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, Μνήμη τῆς εὐρέσεως τῶν τιμίων ἡλων... Φανέντες ἦλοι Βασιλεῖ, τοῦ μὲν κράνους, Ἄγαλμα κεῖνται, τοῦ χαλινοῦ δὲ κράτος.»⁷⁶, αλλά και στην ακολουθία της αυτής ημέρας δεν υπάρχουν κανόνες και τροπάρια αφιερωμένα στο Σταυρό, μόνον τα παραπάνω υπομνήματα μετὰ των στίχων⁷⁷.

⁷²Πρβλ. Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, Ιστορική Μελέτη περί του Τιμίου Σταυρού, Εν Αθήναις 1912, σελ.20.

⁷³ «Όταν η Αγία Ελένη με τους συνοδούς της άρχισε τις έρευνες, μία νεαρή Εβραιοπούλα οδήγησε την Βασιλομήτωρα στον Ιουδα (πρόκειται για τον δεύτερο Ιουδα που πίστεψε, μετενόησε κι έγινε χριστιανός με το όνομα Κυριακός) που έμενε στα Ιεροσόλυμα, επειδή εκείνος εγνώριζε από τους παλαιότερους την τοποθεσία, όπου είχαν ρίξει τους τρεις σταυρούς. Εκεί φύτευε κι ένα αρωματικό φυτό, το γνωστό μας βασιλικό που βοήθησε ως εκ θαύματος την Αγία Ελένη (το μυρωδάτο φυτό λέγεται βασιλικός γιατί φύτευσε στο σημείο που ήταν θαμμένος ο Σταυρός που είχε σταυρωθεί ο Βασιλιάς του κόσμου). Πήγε, λοιπόν, η Αγία Ελένη στην τοποθεσία αυτή και πριν δώσει εντολή να αρχίσουν οι ανασκαφές, γονάτισε και προσευχήθηκε θερμά στο Χριστό. Μόλις όμως σηκώθηκε στα πόδια της και πριν πει μια λέξη, έγινε μέγας σεισμός, μόνον στο σημείο αυτό, και το έδαφος σχίστηκε σε μεγάλο βάθος. Τότε άρχισαν αμέσως οι ανασκαφές και σε λίγη ώρα βρέθηκαν οι τρεις σταυροί, προς γενικήν κατάπληξιν όλων των παρισταμένων. Συγκεκριμένα τώρα ο σταυρός του Κυρίου τοποθετήθηκε πάνω σε νεκρή γυναίκα και αυτή αναστήθηκε! Συγκεκριμένα μόλις έβαλαν πάνω στο σώμα της τον τρίτον Σταυρόν(του Ιησού Χριστού) η ετοιμοθάνατη γυναίκα έγινε αμέσως καλά και σηκώθηκε στα πόδια της. Έτσι αποδείχθηκε ότι αυτός ήταν ο πραγματικός Τίμιος Σταυρός» βλ. Σωτήρχου Π., Πως βρέθηκε και υψώθηκε ο Τίμιος Σταυρός, <http://www.agiazoni.gr/article.php?id=15901722012578699966>

⁷⁴ Βλ. Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, οπ.π.σελ.20

⁷⁵ Βλ. Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, οπ.π.σελ.20

⁷⁶ Βλ.Μηναίων Μαρτίου, Αποστολικής Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.59.

⁷⁷Πρβλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.435.

Ο λόγος για τον οποίον έπαυσε η Εκκλησία να πανηγυρίζει την εορτή της ευρέσεως του Σταυρού είναι απλώς η μετάθεση της την Γ΄ Κυριακή των Νηστειών, για το οποίο συνηγορεί ο Άγιος Νεκτάριος λέγοντας « Έπειδή ή 6 Μαρτίου συμπίπτει τη Γ΄ Κυριακή των Νηστειών, όταν τό Πάσχα έμπέση τη 3^η Απριλίου, οί Άγιοι Πατέρες, οί τά πάντα καλώς διαταξάμενοι, καλόν ήγήσατο νά έορτάζηται ή της ευρέσεως του Τιμίου Σταυρου έορτή πάντοτε κατά την Κυριακήν ταύτην μεγαλοπρεπώς όπως ενισχύη, κατά τόν ύπομνηματισμόν του Τριωδίου, τούς αγωνιζομένους τόν άγώνα της άρετης κατά τό μακρόν της νηστείας στάδιον της μεγάλης Τεσσαρακοστής· γίνεται δηλαδή, τρόπον τινά, μετάθεσις της έορτής καί έν τοις έτεσιν έν οίς ή 6 Μαρτίου δέν συμπίπτει τη Γ΄ Κυριακή των Νηστειών. Τοιοῦτον τι συμβαίνει καί έν ταίς έορταίς Γρηγορίου του Παλαμά, Ιωάννου της Κλίμακος καί Μαρίας της Αίγυπτίας διά τόν αὐτόν σκοπόν, όπως δηλονότι έκάστη Κυριακή των Νηστειών επιδεικνύη και τι λαμπρόν αρετης πρόσ ένθάρρυνσιν καί ένίσχυσιν των αγωνιζομένων χριστιανών. Διά τουτο φρονῶ ότι ή έορτή της Σταυροπροσκυνήσεως είναι ή έορτή της ευρέσεως· έπαυσε πλέον νά έορτάζηται. Έπειδή δε οί Άγιοι Πατέρες οὐδέν αυθαιρέτως άπεφάσισαν, οὐδέ ήδύναντο αυθαιρέτως την μέν της ευρέσεως νά καταπαύσωσι, διά τουτο φρονῶ ότι ή έορτή της ευρέσεως είναι ή αυτή τη έορτή της Σταυροπροσκυνήσεως. Είς τουτο συνηγορεῖ α) καί ή έλλειψις των τροπαρίων καί των κανόνων έν τη έορτή της ευρέσεως κατά την 6^{ην} Μαρτίου και β) οί εύρισκόμενοι κανόνες καί τά τροπάρια κατά την έορτήν της Σταυροπροσκυνήσεως, άτινα φαίνονται ότι άνάγονται είς πολύ προγενεστέρους χρόνους καί προσαρμόζονται είς την εύρεσιν του Τιμίου Σταυρου, ως τό έξής καί έτερα τινά: « Σήμερον γίνεται χαρά, έν ούρανῳ καί επί γῆς, ότι του σταυρου τό σημείον, Κόσμῳ έμφανίζεται, Σταυρός ό Τρισμακάριστος οὗτος γάρ προτεφεῖς άναβλύζει, τοις προσκυνούσιν αὐτόν χάριν άένναον»⁷⁸. Αυτή η μετάθεση άλλωστε ενισχύεται και από την απαγόρευση τελέσεως Θείας Λειτουργίας τις καθημερινές ημέρες της Μεγάλης Τεσσαρακοστής, πλην μόνο Προηγιασμένης⁷⁹.

Δύο ομιλίες Πατέρων αφιερωμένες στην Κυριακή της Σταυροπροσκυνήσεως μαρτυρούν το πότε περίπου τοποθετείται χρονολογικά αυτή η μετάθεση. Περί το 715-730 μ.Χ η εορτή της Σταυροπροσκυνήσεως είναι πλέον καθιερωμένη, αφού ο Πατριάρχης Γερμανός ο Α΄ της αφιερώνει σχετική ομιλία⁸⁰, αλλά κι αν υποθέσουμε ότι η ομιλία του Αγίου Σωφρονίου Ιεροσολύμων για την προσκύνηση του Σταυρού «τη μέση εβδομάδι της άγίας Τεσσαρακοστής»⁸¹ είναι όντως αυθεντική τότε επιτρέπεται η χρονολόγηση της εορτής πριν τον ζ΄ αιώνα⁸². Άρα πιθανόν η τόσο γνωστή και διαδεδομένη στην Ανατολή κατά τους τρεις

⁷⁸Βλ. Νεκταρίου Κεφαλά Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ιστορική Μελέτη περί του Τιμίου Σταυρου*, Εν Αθήναις 1912, σελ.30-31 και πρβλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), οπ.π.σελ.435.

⁷⁹ «ἄρτον προσφέρειν, εἰμή έν Σαββάτῳ καί Κυριακή» κανόν μθ' Λαοδικείας και κανόν νβ' της εν Τρούλλῳ βλ. Ράλλη Γ. και Ποτλή Μ., *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων των τε αγίων και πανευφήμων Αποστόλων, και των ιερών και οικουμενικών και τοπικών Συνόδων, και των κατά μέρος αγίων Πατέρων*, τόμος Β΄ & Γ΄, Αθήνα 1852-1859 σελ.427 & 216 αντίστοιχα.

⁸⁰Βλ. Σωφρονίου του έν μοναχοίς άγιωτάτου, μετά ταῦτα δε πατριάρχου Ιεροσολύμων, *όμιλία λεχθεῖσα είς την προσκύνησιν του Τιμίου και Ζωοποιου Σταυρου τη μέση εβδομάδι της άγίας Τεσσαρακοστής· ότι διά νηστείας εύλκρινους δυνατόν έκκαθαρθέντας τόν νοῦν, άκατακρίτως προσελθεῖν, και μετασχεῖν των θείων μυστηρίων*, PG 87 3309-3316.

⁸¹Βλ. Γερμανου Κωνσταντινουπόλεως, *Λόγος Γερμανου του της Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου είς την προσκύνησιν του Τιμίου και Ζωοποιου Σταυρου έν τῷ καιρῷ τῷ μεσονηστήμῳ*, PG 98 221-244.

⁸²Βλ. Κωνσταντίνου Καραΐσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου) «Οι εορτές του Τιμίου Σταυρου», Η΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων, *Το Χριστιανικόν Εορτολόγιον* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006,σελ.8.

πρώτους αιώνες(εννοείται τρεις αιώνες μετά την εύρεση του Σταυρού το 326 μ.Χ) εορτή της πρώτης ευρέσεως και υψώσεως του Τιμίου Σταυρού , ήτοι της Σταυροπροσκυνήσεως η οποία ετελείτο την 6^{ην} Μαρτίου, και αφού μεσολάβησε και η νίκη του Ηρακλείου κατά των Περσών και η δεύτερη ύψωση του Σταυρού το 630 μ.Χ, η εορτή της Κυριακής της Σταυροπροσκυνήσεως αντικαθιστά πλήρως την εορτή της ευρέσεως, εξαπλώνεται πλέον γύρω στον ζ' αιώνα και μετα σε όλη την Ανατολή και τη Δύση και παγιώνεται⁸³.

Άλλωστε αυτή η παγίωση της εορτής οδήγησε σε επέκταση της εορτής από την Τετάρτη της Γ' εβδομάδος των Νηστειών με προεότρια σταυρώσιμα τροπάρια έως και την Παρασκευή της Δ' εβδομάδος των νηστειών με μεθεόρτια, με αποτέλεσμα όλη η Δ' εβδομάδα των Νηστειών να ακτινοβολεί από τη χάρη του Σταυρού⁸⁴ και να ονομάζεται «σταυροφόρος εβδομάς»⁸⁵ με κύριο χαρακτηριστικό την «φωτοφόρον του Σταυρού προσκύνησιν»⁸⁶. Η μετά την Κυριακή της Σταυροπροσκυνήσεως εβδομάδα, η Δ' της Μεγάλης Τεσσαρακοστής, έως και τον εσπερινό του Σαββάτου, είναι αφιερωμένη στον Τίμιο Σταυρό⁸⁷.

Βέβαια έχουν διατυπωθεί και δευτερεύουσες απόψεις για την γένεση της εορτής της Σταυροπροσκυνήσεως, τις οποίες ενδεικτικά αναφέρουμε. Η πρώτη αναφέρεται, με συσχετισμό της τελετής της προσκύνησης του Τιμίου Σταυρού στο λειτουργικό σημείο μεταξύ του τέλους του όρθρου και της έναρξης της Θείας Λειτουργίας, στην καταγωγή της εορτής από την ειδική τελετή της προβολής σε επίσημη προσκύνηση του Σταυρού, παλαιότερα στα Ιεροσόλυμα και αργότερα και στην Κωνσταντινούπολη, τη Μεγάλη Παρασκευή, η οποία τελικά δεν ισχύει διότι η αυτή η αρχαία λειτουργική πράξη έχασε την αίγλη εφόσον αντικαταστάθηκε από τα εγκώμια της Μεγάλης Παρασκευής, ενώ αντίθετα διατήρησε την παλαιά σημασία της στους Σύριους, τους Κόπτες της Αιγύπτου και τους Αρμενίους⁸⁸. Και η δεύτερη στηρίζεται στη μελέτη του Ιερομονάχου Μακαρίου Σιμωνοπετρίτη⁸⁹, ότι η «εορτή της τρίτης προσκύνησης του Σταυρού», όπως την αναφέρει, δηλαδή η εορτή της Σταυροπροσκυνήσεως, έλκει την καταγωγή της από τη μεταφορά τεμαχίου Τιμίου Ξύλου στην Απαμεία που δόθηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Ιεροσολύμων στον Αλφειό επίσκοπο Απαμείας, και χρονολογείται από τις αρχές του ζ' αιώνα στην Κωνσταντινούπολη ως ιδιαίτερη εορτή του καθεδρικού Ναού της του Θεού Σοφίας, όπου στο Τυπικό της Μεγάλης Εκκλησίας(θ'- ι' αιώνες) καταχωρείται ακριβώς στο μέσο της Μεγάλης Τεσσαρακοστής, ημέρα Τετάρτη και όχι Κυριακή, απλώς την Γ' Κυριακή των Νηστειών αναγγέλεται η προσκύνηση του Σταυρού την προσεχή εβδομάδα. Και η τάξη αυτή της προσκύνησης του Σταυρού επεκτάθηκε σε ολόκληρη την εβδομάδα, την Δ' των Νηστειών, έτσι ώστε να μπορεί όλος ο λαός της Κωνσταντινουπόλεως να

⁸³ Πρβλ. Νεκταρίου Κεφαλά Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ιστορική Μελέτη περί του Τιμίου Σταυρού*, Εν Αθήναις 1912, σελ.32.

⁸⁴ Βλ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου), «Οι εορτές του Τιμίου Σταυρού», Η' Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων, *Το Χριστιανικόν Εορτολόγιον* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006. σελ.9.

⁸⁵ Βλ. ειρμός β' κανόνος η' ωδής, όρθρος Πέμπτης Δ' εβδομάδος, Τριώδιον Αποστολικής Διακονίας Εν Αθήναις 2002, σελ.544.

⁸⁶ Βλ. α' τροπάριο β' κανόνος α' ωδής, όρθρος Δευτέρας Δ' εβδομάδος Τριώδιον ο.π.π. σελ.506.

⁸⁷ Πρβλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.431

⁸⁸ Βλ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου), ο.π.π. , σελ.9

⁸⁹ Βλ. Gerard Bonnet(νυν ιερομονάχου Μακαρίου Σιμωνοπετρίτου), *La Mystagogie du temp liturgique dans le Triodion*, σε ρουμανική μετάφραση με τίτλο: Triodul explicat, από το διάκονο Ioan. Ica jr, εκδόσεις "Deisis", Sibiu 2000.

προσκυνήσει το Τίμιο Ξύλο, οι άνδρες την Τρίτη και την Τετάρτη και οι γυναίκες την Πέμπτη και την Παρασκευή⁹⁰. Αυτή η εβδομαδιαία προσκύνηση του Τιμίου Ξύλου στο μέσο της Μεγάλης Τεσσαρακοστής γενικεύτηκε, κι αυτή η γεκίκευση οδήγησε στη μεταφορά της εορτής την Κυριακή για περισσότερη λαμπρότητα⁹¹. Πάντως και από τις δύο αυτές απόψεις εξάγεται το συμπέρασμα ότι η εορτή της Σταυροπροσκυνήσεως δεν υπήρχε ως αυτοτελής εορτή αλλά προέκυψε είτε από κάποια λειτουργική πράξη είτε από κάποιο ιστορικό γεγονός, και αφού επικράτησε επεκτάθηκε σε μία εβδομαδιαία λειτουργική προσκύνηση του Σταυρού.

Το ιστορικό αυτό γεγονός, εν τέλει, εις το οποίο ανάγει την γένεση και την λειτουργική της εξέλιξη η εορτή της Σταυροπροσκυνήσεως, δεν είναι άλλο από την εύρεση του Σταυρού του Κυρίου από την Αγία Ελένη στις αρχές του δ' αιώνας (6 Μαρτίου του 326 μ.Χ) όπου επακολουθεί η πρώτη ύψωση και προσκύνηση του Τιμίου Σταυρού. Αυτή η εορτή της ευρέσεως και της πρώτης προσκύνησης του Σταυρού, που μνημονεύεται στο Συναξάριο της 6^{ης} Μαρτίου, περί τις αρχές του ζ' αιώνας μετατίθεται για περισσότερη λαμπρότητα και αίγλη την Γ' Κυριακή των Νηστειών, η οποία και πλέον αποκαλείται Κυριακή της Σταυροπροσκυνήσεως.

⁹⁰Βλ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου), Οι εορτές του Τιμίου Σταυρού», Η' Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων, *Το Χριστιανικόν Εορτολόγιον* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006, σελ.8.

⁹¹Βλ. «Στη Μεγάλη Εκκλησία συνηθέστατα μετέφεραν τις μνήμες των πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως στην αμέσως μετά την ημέρα μνήμης τους Κυριακή. Το ίδιο γινόταν και για τις μνήμες των διακεκριμένων αγίων που ενέπιπταν κατά την πένθιμο περίοδο της Μεγάλης Τεσσαρακοστής ή της Μεγάλης Εβδομάδος. Αυτές μετετίθεντο κατά τα Σάββατα ή τις πλησιέστερες Κυριακές ή κατά την Διακαινήσιμο εβδομάδα(Θεοδώρου του Τήρωνος, των Αγίων Τεσσαράκοντα, της ευρέσεως του Τιμίου Σταυρού, του Οσίου Ιωάννου της Κλίμακος, της Οσίας Μαρίας της Αιγυπτίας, του Αγίου Γεωργίου κλπ). Μερικές από αυτές παρέμειναν μονίμως στις νέες θέσεις τους ή αναδιπλώθηκαν» βλ. Φουντούλη Ι., *Λειτουργική Α'*, Θεσσαλονίκη 2004, σελ.127-128.

3. Του εν ουρανῷ φανέντος σημείου του Σταυροῦ την 7^η Μαΐου.

Η τρίτη κατά σειράν καθιερωθεῖσα εορτή προς τιμή του Τιμίου Σταυροῦ εἶναι ἡ ανάμνησις του εν ουρανῷ φανέντος σημείου του Σταυροῦ στην Σιωνίτιδα Πόλιν των Ἱεροσολύμων ἐπὶ Βασιλέως Κωνσταντίου καὶ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Κυρίλλου. Ἡ εορτή αὐτή ἀνήκει ὡς προς το περιεχόμενον στις εορτές που εἶναι ἀφιερωμένες στο Ζωηφόρο Σταυρό του Κυρίου καὶ ὡς προς το χρόνο, στις ἀκίνητες εορτές με σταθερὴ ἡμερομηνία την 7^η Μαΐου. Ἡ Ἀκολουθία της 7^{ης} Μαΐου εἶναι μία ἀπλή καὶ ὄχι πλήρης(δηλαδή ἀνεῦ ἀποστίχων, καθισμάτων του ὁρθρου, πολυελέου καὶ αἰνῶν) ἀκολουθία ἀφιερωμένη στο Σταυρό με ἐσπέρια προσόμοια, δοξαστικὸ καὶ ἀπολυτίκιον καὶ στον ὁρθρον κανόνα με μεσῶδιον κάθισμα, κοντάκιον με οἶκον καθὼς καὶ ἐξαποστειλᾶριον⁹². Το Συναξάριον της ἡμέρας ἀναγράφει χαρακτηριστικὰ: «Τῇ Ζ' τοῦ αὐτοῦ μηνός, τὴν ἀνάμνησιν ἐορτάζομεν τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἐπὶ Κωνσταντίου Βασιλέως, υἱοῦ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ Κυρίλλου Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων. Στίχοι Σταυροῦ παγέντος, ἡγιασθὴ γῆ πάλαι, Καὶ νῦν φανέντος, ἡγιασθὴ καὶ πόλος, Ἑβδομάτῃ Σταυροῦ τύπος πόλῳ ἀμφετανύθη»⁹³.

Αὐτὸ το θαῦμα της ἐμφανίσεως του σημείου του Σταυροῦ το ἀναφέρει ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων σε μία ἐπιστολὴ του προς τὸν Αυτοκράτορα Κωνσταντίνον, υἱὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου⁹⁴, λέγοντας χαρακτηριστικὰ : «ἐν ταῖς ἀγίαις ταύταις ἡμέραις τῆς ἀγίας πεντηκοστῆς, Νόνναις Μαΐαις(7 Μαΐου), τὴν τρίτην ὥραν παμμεγέθους σταυρός, ἐκ φωτός κατασκευασμένος, ἐν οὐρανῷ ὑπεράνω τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ καὶ μέχρι τοῦ ἁγίου ὄρους τῶν Ἑλαιῶν ἐντεταμένος ἐφαίνετο. Οὐχ ἐνὶ καὶ δευτέρῳ φανείς, ἀλλὰ παντὶ τῷ τῆς πόλεως πλήθει φανερώτατα δειχθείς. Οὐχ, ὡς ἂν τις νοήσειεν, ὁξέως κατὰ φαντασίαν παραδραμών, ἀλλ' ἐπὶ πλείοσιν ὥραις ὑπὲρ γῆν ὀφθαλμοφανῶς θεωρούμενος καὶ ταῖς ἀστραπτουσίαις μαρμαρυγαῖς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας νικήσας...»⁹⁵⁹⁵, ἀλλὰ καὶ ὁ ἱστορικός Φίλοστοργίος ἀναφέρεται στὴν ἐμφάνισιν αὐτήν: « Ὁ μὲν οὖν Κωνσταντῖος ἐγκρατὴς τοῦ τυράννου γίνεται(τοῦ Μαγνεντίου) κανταῦθα τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ ἐπὶ μέγιστον τε προφανέντος, καὶ καταπληκτικωτάταις αἰγλαῖς ὑπεραστράψαντες τὸ τῆς ἡμέρας φῶς· ὥφθη δὲ ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων περὶ τὴν τρίτην ὥραν μάλιστα τῆς ἡμέρας ἐορτῆς τῆς λεγομένης Πεντηκοστῆς ἐνισταμένης. Ὁ δὲ Θεόγραφος τύπος ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ λεγομένου κρανίου μέχρι καὶ τοῦ τῶν ἐλαιῶν ὄρους διήκων ὥρῳτο, ἱριδος μεγάλης στεφάνου τρόπον πανταχόθεν αὐτόν περιελιτούσης· ἐδήλου δὲ ἄρα ἢ μὲν ἱρις τὴν τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναλυθέντος εὐμένειαν· ὁ δὲ στέφανος τὴν τοῦ βασιλέως νίκην τὸ δὲ σελασφόρον ἐκεῖνο καὶ σεβάσμιον θέαμα οὐδὲ τοῖς ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου ἀθέατον ἦν. ἀλλ' ἐπιδήλως ὀρώμενον Μαγνέντιον μὲν καὶ τοὺς σύν αὐτῷ ἅτε τῇ τῶν δαιμόνων θεραπείᾳ προσανακειμένους εἰς ἀμήχανον δέος κατέστησε Κωνσταντῖον δὲ καὶ τοὺς περὶ αὐτόν εἰς θάρσος ἄμαχον ἀνεκτήσατο»⁹⁶.

⁹² Βλ. Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εἰκονοποιία (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.437.

⁹³ Βλ. Μηναῖον Μαΐου, Ἀποστολικὴ Διακονία, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.65.

⁹⁴ Πρβλ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου) «Οἱ εορτές του Τιμίου Σταυροῦ», Ἡ Πανελλήνιο Λειτουργικὸ Συμπόσιον Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, *Το Χριστιανικὸν Εορτολόγιον* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006, σελ.9.

⁹⁵ Βλ. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, *Ἐπιστολὴ πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν εὐσεβέστατον Βασιλέα, περὶ τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου τοῦ Σταυροῦ ἐκ φωτός, ἐν Ἱεροσολύμοις ὀφθέντος*, PG 33 1169 πρβλ. Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εἰκονοποιία (ΘΗΕ), ο.π. σελ.437.

⁹⁶ Βλ. Φίλοστοργίου, *Ἐπιτομή ἐκ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἱστοριῶν Φίλοστοργίου ἀπὸ φωνῆς Φωτίου Πατριάρχου*, Βιβλίον γ' κεφ. κστ', PG 65 512-513.

Ο Άγιος Νεκτάριος ονομάζει αυτό το θαύμα ως την δεύτερη εν ουρανών εμφάνιση του σημείου του Σταυρού(η πρώτη ήταν το 312 μ.Χ επί Μεγάλου Κωνσταντίνου, η εν ουρανών εμφάνεια του Σταυρού με την επιγραφή «τούτω νίκα», για το οποίο μιλήσαμε παραπάνω) και ότι το σημείο του Σταυρού έγινε ορατό απ' όλη την τοπική Εκκλησία «ὅθεν πᾶσα ἡλικία νέων τε καὶ γερόντων σύν νηπίοις τε καὶ θηλάζουσι τὴν Ἐκκλησίαν κατέλαβε καὶ ἐν ἀμέτρῳ χαρᾷ καὶ θερμῇ κατανύξει, δόξαν καὶ εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ ἀνέπεμψαν ἐπὶ τῷ παραδόξῳ τούτῳ θεάματι»⁹⁷. Ἐκτοτε, καθιερώθηκε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ὡς ἰδιαίτερη εορτὴ αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ καὶ θαυματουργικὴ εμφάνιση τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ με ἰδιαίτερη ἀκολουθία στα λειτουργικά βιβλία τῶν Μηναίων, καὶ δη τοῦ Μαΐου, ἀφιερωμένη ἐξ' ὁλοκλήρου στο Σταυρὸ τοῦ Κυρίου⁹⁸ καὶ αὐτὴ ἡ παλαιότητα τῆς εορτῆς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ Ἱεροσολυμίτικον Κανονάριον τοῦ ζ' αἰῶνος εἰς τὸ ὁποῖο καὶ σημειώνεται πρῶτο ἀνάγνωσμα στὴ Θεία Λειτουργία ἡ προμνημονευθεῖσα ἐπιστολὴ τοῦ Ἀγίου Κυρίλλου πρὸς τὸν Αυτοκράτορα⁹⁹.

Ὅσον ἀφορὰ τὸν ἀκριβὴ χρόνον εμφάνισης τοῦ Σταυροῦ καὶ καθιέρωσης τῆς εορτῆς δὲν εἶναι γνωστός, ἀλλὰ γνωρίζουμε ὅτι συνέβη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Αυτοκράτορος Κωνσταντίνου, ὁ ὁποῖος καὶ βασίλευσε κατὰ τὰ ἔτη 337-361 μ.Χ¹⁰⁰. Πάντως ἀν λάβουμε ὑπόψην μας ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀγίου Κυρίλλου πρὸς τὸν Αυτοκράτορα γράφτηκε περὶ τὸ 351 μ.Χ¹⁰¹ δηλαδὴ περίπου στα μέσα τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ εμφάνιση τοῦ σταυροῦ πρέπει νὰ ἐγίνε κατὰ τὴν δεκατετραετίαν 337-351 μ.Χ, ἀρα περὶ τὰ μέσα τοῦ δ' αἰῶνος καὶ ἡ καθιέρωση τῆς ὡς εορτὴ ἀμεσσοῦ, ἀφοῦ ὅπως ἀναφέρει καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀγίου Κυρίλλου «Οἱ τῆς Ἱερουσαλὴν οἰκῆτορες τό τοῦ θαύματος παράδοξον αὐταῖς ὄψεσιν παραλαβόντες, Θεῷ τῷ παμβασιλεῖ καὶ Υἱῷ τῷ μονογενεῖ τοῦ Θεοῦ τὴν πρέπουσαν μετ' εὐχαριστίας προσκύνησιν ἀπεδώκαμεν τε καὶ ἀποδώσομεν»¹⁰².

Συνοψίζοντας με τὴν θαυματουργικὴ καὶ ἱστορικὴ αὐτὴ εμφάνιση τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ στα Ἱεροσόλυμα περὶ τὰ μέσα τοῦ δ' αἰῶνος¹⁰³, οἱ εὐσεβεῖς χριστιανοὶ ἀπέδωσαν ἰδιαίτερη προσκύνηση καὶ τιμὴ στο μεγάλο αὐτὸ γεγονός. Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία μας καθιερῶνει τὴν παρούσα εορτὴ με τὴν κατ' ἔτος ἀνάμνηση αὐτοῦ τοῦ θαύματος¹⁰⁴.

⁹⁷ Βλ. Νεκταρίου Κεφαλὰ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ἱστορικὴ Μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, Ἐν Ἀθήναις 1912, σελ.19.

⁹⁸ Πρβλ. Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εἰκκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.432

⁹⁹ Βλ. Ο.π.π. σελ.437.

¹⁰⁰ Βλ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου), «Οἱ εορτές τοῦ Τιμίου Σταυροῦ», Ἡ Πανελλήνιο Λειτουργικὸ Συμπόσιο Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων *Τὸ Χριστιανικὸν Εορτολόγιον* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006 σελ.9.

¹⁰¹ Βλ. Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εἰκκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), ο.π.π. σελ.437.

¹⁰² Βλ. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, *Ἐπιστολὴ πρὸς Κωνσταντίνον τὸν εὐσεβέστατον Βασιλέα, περὶ τοῦ ἐν οὐρανοῖς φανέντος σημείου τοῦ Σταυροῦ ἐκ φωτός, ἐν Ἱεροσολύμοις ὁφθέντος*, PG 33 1169.

¹⁰³ Ὁ Ἱερός Συναξαριστὴς ἀναφέρει ὅτι ἡ ἀκριβὴς ἡμερομηνία εἶναι τὸ 346 μ.Χ βλ. Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐκδ. Ματθαίου Λαγγὴ Ἐπισκόπου Οἰνῆς, τόμος ε' Μην Μαῖος, ἐκδ. ε' Ἀθῆναι 1982, σελ. 159.

¹⁰⁴ Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ με τὴν εὑρεση τοῦ Σταυροῦ, τὴν 6^{ην} Μαρτίου τοῦ 626 μ.Χ, ὅπως ἀναφέραμε στὴν παράγραφο 2 τοῦ παρόντος κεφαλαίου.

4. Της Προόδου του Σταυρού την 1^η Αυγούστου.

Η τέταρτη κατά σειρά εορτή αφιερωθείσα στο Σταυρό είναι αυτή της Προόδου. Ως προς το περιεχόμενο ανήκει στις εορτές που είναι αφιερωμένες στη χάρη του Σταυρού και ως προς τον χρόνο στις ακίνητες εορτές με σταθερή ημερομηνία την 1^η Αυγούστου. Η εορτή της Προόδου όπως θα δούμε παρακάτω είναι πολύ μεταγενέστερη των υπολοίπων τριών εορτών του Σταυρού.

Η εορτή αυτή ιδρύθηκε περίπου στο τέλος του 1β' (πιθανόν το 1174 μ.Χ.)¹⁰⁵ αιώνας στην Κωνσταντινούπολη από τον Αυτοκράτορα Μανουήλ τον Κομνηνό σε ανάμνηση της απαλλαγής των Βυζαντινών με τη δύναμη και τη βοήθεια του Σταυρού, από την επιδρομή των Σαρακηνών¹⁰⁶. Η Πρόοδος του Σταυρού συμπίπτει με την πρώτη ημέρα της νηστείας προς τιμήν της Κοιμήσεως της Υπεραγίας Θεοτόκου, την 1^η Αυγούστου, και ονομάζεται έτσι διότι εκτός από προσκύνηση του Τιμίου Ξύλου, τελούνται και λιτάνευση αυτού (πρόοδος). Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Άγιος Νεκτάριος: «ή τελετή αὕτη ὠνομάσθη πρόοδος, διότι μετά τήν προσκύνησιν τοῦ τιμίου Σταυροῦ ὡς περιγράφει ὁ Πορφυρογέννητος ἐγίνετο ἀνά τήν πόλιν λιτανεία καθ' ἣν προηγίτο ὁ Τίμιος Σταυρός»¹⁰⁷.

Ο Αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ο Ζ' ο Πορφυρογέννητος στο περίφημο έργο του «Έκθεση της βασιλείου τάξεως» περιγράφει ακριβώς την τάξη της προσκύνησης και λιτανεύσης του Τιμίου Ξύλου «Ἰστέον ὅτι, εἰ μὲν λάχῃ, ἡ πρώτη τοῦ Αὐγούστου ἐν Κυριακῇ ὀφείλει ἐξέρχεσθαι ἀπό τοῦ σκευοφυλακίου τοῦ μεγάλου παλατίου ὁ Τίμιος Σταυρός τῇ ὀπισθεν Κυριακῇ, ἥγουν προ ἐπτά ἡμερῶν τῆς πρώτης τοῦ Αὐγούστου. Ἐξέρχεται δέ ψάλλοντος τοῦ ὁρθρου περί τρίτην ἢ καί ἕκτην ὥδῃν, καί ἀποτίθεται ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ, καί ὑπό τοῦ πρωτοπάπα βαλσαμιζόμενος προτίθεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰς προσκύνησιν πάντων...τῇ δέ κη' τοῦ Ἰουλίου μηνός ἄρχεται περιπολεύειν καί ἀγιάζειν πάντα τόπον καί πᾶσαν οἰκίαν ταύτης τῆς θεοφυλάκτου καὶ βασιλίδος πόλεως, ἀλλά μὴν καί αὐτά τὰ τείχη ὡς ἂν καί αὕτη ἡ πόλις καί τὰ περί αὐτήν πάντα τῆς χάριτος καί τοῦ ἀγιασμοῦ πληρωθῶσιν, μέχρι τῆς ιγ' Αὐγούστου μηνός· ἐν αὐτῇ γάρ τῇ ιγ' τοῦ αὐτοῦ μηνός εἰσέρχεται ἐν τῷ ἱερῷ Παλατίῳ καὶ προτίθεται ἐπάνω τοῦ σέντζου τοῦ ἱσταμένου ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ...καί εὐθέως αἰρόμενος ὁ Σταυρός πάλιν ὑπό τοῦ Παπίου καί ὀφικευόμενος ὑπό τοῦ πρωτόπαπα τῆς Δάφνης καί τῶν διαταρῶν περιέρχεται ἀγιάζων τοὺς τε κοιτῶνας καί ἅπαν τό παλάτιον· καὶ εἰθ' οὕτως ἀποτίθεται ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου...καί τῇ ἕωθεν ψάλλοντος τοῦ Ὁρθρου τρίτην ἢ καί ἕκτην ὥδῃν ἐκμασσομένου παρὰ τέ τοῦ πρωτοπάπα καί τοῦ σκευοφύλακος ἀποτίθεσθαι ἐν τῷ ἱερῷ θυσιαστηρίῳ»¹⁰⁸.

Αὕτη ἡ συνήθεια νὰ παραθέτουν πρὸς προσκύνησιν τὸ Τίμιον Ξύλον καὶ νὰ το λιτανεύουν εἶναι πολὺ παλαιότερη. Υπάρχει πολύτιμη λειτουργική πληροφορία τῆς Αἰθερίας ἀπὸ τὸν δ' αἰῶνα ὅτι στους Ἁγίους Τόπους ὅτι τὴν Μεγάλη

¹⁰⁵ Ο Άγιος Νεκτάριος αναφέρει την ακριβή ημερομηνία 1174 μ.Χ. ἐπὶ αυτοκράτορος Μανουήλ τοῦ Παλαιολόγου, πιθανόν πρόκειται γιὰ τὸν Μανουήλ τὸν Κομνηνὸ ὁ ὁποῖος ἔμεινε στὸ θρόνο ἀπὸ τὸ 1143 ἕως τὸ 1180 μ.Χ., ἐνῶ ὁ Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος βασιλεύσε μεταγενέστερα κατὰ τὴν περίοδο 1391-1425 μ.Χ. βλ. Νεκταρίου Κεφαλὰ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ἱστορικὴ Μελέτῃ περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, Ἐν Ἀθήναις 1912, σελ.33.

¹⁰⁶ Βλ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη (Πρωτοπρεσβυτέρου) «Οἱ εορτές τοῦ Τιμίου Σταυροῦ», *Ἡ Πανελληνίῳ Λειτουργικῷ Συμπόσιῳ Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, Το Χριστιανικόν Εορτολόγιον* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006, σελ.9.

¹⁰⁷ Βλ. Νεκταρίου Κεφαλὰ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, ο.π. σελ.33.

¹⁰⁸ Βλ. Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως, βιβλίον β' κεφ.η', Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ α' τοῦ Α' Αὐγούστου μηνός, τοῦ τιμίου καί ζωοποιοῦ ἐξερχομένου, PG 112 1005-1009.

Παρασκευή και το Μεγάλο Σάββατο παρετίθετο ο Τίμιος Σταυρός σε αργυρά θήκη προς προσκύνηση από τον πιστό λαό κι αυτή η συνήθεια μαρτυρείται και στην Κωνσταντινούπολη περί τον η' αιώνα¹⁰⁹, καθώς επίσης και στο Ιεροσολυμίτικο Τυπικό του 1122 μ.Χ. σημειώνεται ότι μετά το ενδέκατο Ευαγγέλιο του όρθρου της Μεγάλης Παρασκευής ο Πατριάρχης αίρει και βαστάζει τον Τίμιο Σταυρό στους ώμους του¹¹⁰.

Εδώ ακριβώς έρχεται και μία δεύτερη διατυπωμένη άποψη να ενισχύσει αυτή την διαπίστωση. Αναγράφεται στο α' εσπέριο προσόμοιο της Ακολουθίας της Προόδου ότι τιμούμε τον Σταυρό «ὡς κοινὸν φυλακτήριον, ὡς πηγὴν ἁγιάσματος...καὶ γὰρ κοιμίζει, παθήματα, καὶ παύει νοσήματα...»¹¹¹. Στην Κωνσταντινούπολη ετελείτο η πρόοδος του Σταυρού προς αγιασμόν της ατμόσφαιρας και αποτροπή των διαφόρων νόσων, που λύμαιναν την Πόλη, οι οποίες και αυξάνονταν την περίοδο του καλοκαιριού λόγω της αυξημένης θερμοκρασίας¹¹². Έτσι λιτανεύονταν ο Τίμιος Σταυρός, έτσι ώστε δια της αγιαστικής του χάριτος να λυτρώνει τους πιστούς από τις λοιμικές ασθένειες.

Αυτή λοιπόν η ευλογημένη συνήθεια που υπάρχει στην Κωνσταντινούπολη, περίπου από τον ι' αιώνα(πιθανόν και παλιότερα), επί βασιλείας Κωνσταντίνου Ζ' του Πορφυρογεννήτου και η οποία μαρτυρείται σαφώς από το σχετικό του έργο που προαναφέραμε, μετά την νίκη και απαλλαγή των Βυζαντινών από τις επιδρομές των Σαρακηνών επί Αυτοκράτορος Μανουήλ Κομνηνού με τη βοήθεια του Σταυρού, καθιερώνεται ως επίσημη εορτή προσκύνησης και λιτάνευσης (προόδου) του Τιμίου Ξύλου. Αυτήν λοιπόν την ανάμνηση επιτελεί κατ'έτος η Εκκλησία με εορτάσιμη ακολουθία αφιερωμένη στο Σταυρό(η οποία συμπάλλεται με την Ακολουθία των Αγίων Μακκαβαίων) την 1^η Αυγούστου καθώς και με προεόρτια εσπέρια προσόμοια και προεόρτιο κανόνα στην Ακολουθία της 31^{ης} Ιουλίου. Την κυριώνυμον ημέρα, όπως ορίζει η Τυπική Διάταξη, μετά το πέρας της Μεγάλης Δοξολογίας τελείται η πρόοδος του Σταυρού και η σταυροπροσκύνηση κατά την τάξιν της Κυριακής της Σταυροπροσκυνήσεως¹¹³.

Συνοψίζοντας η εορτή της Προόδου του Τιμίου Σταυρού την 1^η Αυγούστου έχει τις ρίζες τις στην επικρατήσασα συνήθεια λιτανείας του Τιμίου Ξύλου προς ευλογία και αγιασμό της Πόλεως αλλά και αποτροπή λοιμικών ασθενειών δια της χάριτος του Σταυρού και καθιερώνεται και εξαπλώνεται σε όλη την Αυτοκρατορία ως αυτοτελής εορτή περί τα μέσα του ιβ' αιώνας με προτροπή του Αυτοκράτορος Μανουήλ Κομνηνού ύστερα από την απαλλαγή των επιδρομών από τους Σαρακηνούς. Έκτοτε εξαπλώνεται σε όλες τις τοπικές Εκκλησίες με την Ακολουθία προς τιμή του Σταυρού της 1^{ης} Αυγούστου, αλλά και με την τελετή Της

¹⁰⁹ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.438.

¹¹⁰ Ίσως από τη τυπική αυτή διάταξη να προέκυψε σταδιακά η προβολή και η λιτανεία του Εσταυρωμένου, που τελείται σήμερα στις ενορίες το βράδυ της Μεγάλης Πέμπτης. Αν και πολύ αργότερα περί το 1864 καθιερώθηκε και επικράτησε πλήρως από τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Σωφρόνιο πρβλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), οπ.π.σελ.438.

¹¹¹ βλ. Μηναίον Αυγούστου, Αποστολικής Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.7.

¹¹² «Διά τὰς κατὰ τὸν Αὐγουστον μῆνα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαινούσας ἀσθενείας, ἐπεκράτει τὸ πάλαι συνήθεια ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἵνα περιφέρηται κατ' αὐτὸν εἰς τὰς ὁδοὺς αὐτῆς καὶ πλατείας τὸ Τίμιον Ξύλον τοῦ Σταυροῦ, πρὸς ἁγιασμόν τοῦ τόπου καὶ τῶν νόσων ἀπαλλαγὴν...» βλ. Ο Μέγας Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας, εκδ. Ματθαίου Λαγγή Επισκόπου Οινόης, τόμος η' Μην Αὐγουστος, εκδ. ε' Αθηναι 1982, σελ. 12.

¹¹³ «Το Ἱεροσολυμιτικόν Τυπικόν διατάττει καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν μετὰ τὴν Δοξολογίαν νὰ τελεῖται ἡ Πρόοδος τοῦ τιμίου Σταυροῦ κατὰ τὴν τάξιν τῆς γ' Κυριακῆς τῶν Νηστειῶν. Ἐάν γίνηται Πρόοδος τοῦ Σταυροῦ, λέγεται ἀντὶ τοῦ Τρισαγίου Τον Σταυρόν σου» βλ. Βιολάκη Γεωργίου, Τυπικόν τῆς του Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, εκδ. Βασ. Δ. Σαλίβερος, Αθῆναι 1890, σελ.295.

Προόδου (λιτανείας και προσκύνησης του Σταυρού ανάλογη της Γ΄ Κυριακής των Νηστειών) που έχει κυρίως παραμείνει σήμερα στην τοπική Εκκλησία των Ιεροσολύμων και στο Ιεροσολυμίτικο Τυπικό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

2. Οι Υμνογράφοι των Εορτών και Ακολουθιών.

Η Υμνολογία αποτελεί ιδιαίτερο κλάδο της Ιεράς Επιστήμης της Θεολογίας και συγκεκριμένα της Λειτουργικής. Ασχολείται με την γένεση, εξέλιξη και παγίωση των ύμνων από την πρωτοχριστιανική περίοδο έως και σήμερα. Η εξέλιξη της Υμνολογίας συνέβαλε έτσι ώστε απλοί και απέριττοι πρωτοχριστιανικοί ύμνοι που εψάλλοντο κατά τα εσπερινά δείπνα, τις γνωστές ως «αγάπες» και συγκεκριμένα πριν την τέλεση της κλάσεως του άρτου, δηλαδή του μυστηρίου της Θείας Ευχαρίστιας, να εξελιχθούν εμπλουτιζόμενοι με νέους ύμνους και τροπάρια και επενδυόμενοι μουσικά με την παραδοσιακή εκκλησιαστική μουσική, σε πλήρεις αυτοτελείς και πλούσιες σε υμνολογικό υλικό ακολουθίες. Σημαντική συμβολή σ' αυτή την εξέλιξη έπαιξαν οι Άγιοι Πατέρες και εκκλησιαστικοί υμνωδοί, οι γνωστοί ως υμνογράφοι.

Στην χορεία των Αγίων της Εκκλησίας μας δεσπόζουν οι Άγιοι Υμνογράφοι, οι οποίοι συνέγραψαν τους ύμνους των Δεσποτικών και Θεομητορικών εορτών καθώς και των εορτών των Αγίων. Η προσπάθεια αυτή των υμνογράφων υπήρξε καρπός προσωπικού πνευματικού βιώματος και προσευχής, αλλά κυρίως καρπός της χάριτος του Αγίου Πνεύματος. Οι ύμνοι της Εκκλησίας αποτελούν πνευματικά μνημεία υψηλών θεολογικών δογματικών αληθειών (δόγμα) αλλά και μεταφέρουν την αποτύπωση και εφαρμογή των αληθειών αυτών στη ζωή του πιστού (ήθος). Επίσης μέσα από τους ύμνους κληροδοτείται στην Εκκλησία η ελληνική γλώσσα ανόθευτη αλλά και η μακραίωνη μουσική παράδοση. Εμείς παρακάτω εξετάζουμε τους υμνογράφους αυτούς που συνέγραψαν τους ύμνους που απαρτίζουν τις Ιερές Ακολουθίες προς τιμή του Σταυρού.

α. Άγιος Ανδρέας Κρήτης (ο Ιεροσολυμίτης)

Ο Άγιος Ανδρέας Αρχιεπίσκοπος Κρήτης ο Ιεροσολυμίτης γεννήθηκε στη Δαμασκό της Συρίας περί το 660 μ. Χ. Αν και το έργο του έγινε στην Κωνσταντινούπολη και την Κρήτη, φέρει τον τίτλο του «Ιεροσολυμίτη» επειδή πέρασε από την Αγία πόλη των Ιεροσολύμων και εκεί εκάρη μοναχός διατελώντας και πατριαρχικός νοτάριος (υπογραφεύς) επί Πατριάρχου Θεοδοσίου. Στην Κωνσταντινούπολη παρέμεινε για είκοσι χρόνια και ανέλαβε διάφορες εκκλησιαστικές θέσεις. Διακρινόμενος ως εκκλησιαστικός ρήτορας, και τέλος γύρω στο 711 ή 712 εκλέγεται αρχιεπίσκοπος Κρήτης¹¹⁴. Στην μεγαλόνησο παρέμεινε ως Αρχιεπίσκοπος και πρόεδρος δωδεκαμελούς ιεραρχίας επί τριάντα συναπτά έτη και διακρίθηκε δια τα φιλάνθρωπα αισθήματα και έργα του, διά την δράση του ως ορφανοτρόφος και διά την ανακαίνιση ιερών Ναών¹¹⁵. Κύρια πηγή για το βίο και το έργο του είναι ο “Βίος τοῦ ἐν Ἀγίοις πατρός ἡμῶν Ἀνδρέου τοῦ Ἱεροσολυμίτου ἀρχιεπισκόπου γενομένου Κρήτης, συγγραφείς παρά Νικήτα τοῦ περιφήμου πατρικίου καὶ κυέστορος”¹¹⁶.

Ο Ανδρέας ήταν λόγιος κληρικός, εκκλησιαστικός ρήτορας και υμνογράφος. Υπήρξε από τους μεγαλύτερους ποιητές, υμνογράφους και μελωδούς του Βυζαντίου, αφού συνέγραψε το κείμενο και την μουσική πολυαριθμίων ειρμών, κανόνων και ιδιόμελων τροπαρίων που υπάρχουν στο Ειρμολόγιο, στο

¹¹⁴ Βλ. Π. Τρεμπέλα, *Εκλογή Ελληνικής Ορθοδόξου Υμνογραφίας*, Αθήναι 1949, σ. 279.

¹¹⁵ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 2^{ος} τόμος σελ.674.

¹¹⁶ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), οπ.π. σελ.675 πρβλ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως Αθ. ΑΙΣ, εν Πετρουπόλει 1898, σελ.169-179.

Θεοτοκάριο και σε άλλα έντυπα λειτουργικά βιβλία¹¹⁷, αλλά και ο καλύτερος εκκλησιαστικός ρήτορας της Βυζαντινής εποχής καθώς και χαριέστατος εγκωμιαστής της Θεοτόκου και των Αγίων. Το υμνογραφικό του έργο είναι πολύ πλούσιο, αλλά η σημαντικότερη συμβολή του είναι ότι συνέβαλε στην εφεύρεση και προετοιμασία του ποιητικού και υμνολογικού είδους των Κανόνων που ψάλλονται μέχρι σήμερα και διακρίνονται για την σαφήνεια και το διδακτικό τους χαρακτήρα.

Το σπουδαιότερο όμως υμνογραφικό του έργο είναι ο Μεγάλος Κανόνας¹¹⁸, που αποτελείται από έντεκα ειρμούς και διακόσια πενήντα τροπάρια και ψάλλεται τμηματικά κατά τις τέσσερις πρώτες ημέρες της Μεγάλης Τεσσαρακοστής στο Μεγάλο Απόδειπνο και ολόκληρος στον Όρθρο της Πέμπτης (ή στο Μεγάλο Απόδειπνο της Τετάρτης) της Ε΄ εβδομάδος των Νηστειών¹¹⁹. Λέγεται ότι τον έγραψε περί το τέλος της ζωής του, κατά δε την μαρτυρία ενός συναξαρίου, στην Ερεσό, λίγο πριν πεθάνει, άρα σύμφωνα με αυτήν την πληροφορία ο Μ. Κανόνας είναι το κύκνειο άσμα του. Εκοιμήθη στην Ερεσό της νήσου Λέσβου στις 4 Ιουλίου του 740 μ.Χ και ενταφιάστηκε εκεί στον ναό της Αγίας Μάρτυρος Αναστασίας, η δε καθιέρωσή του ως Αγίου έγινε αρκετά νωρίς, αν κρίνουμε απ' το γεγονός ότι τον Κανόνα της Ακολουθίας του συνέταξε ο Θεοφάνης ο Γραπτός († 845)¹²⁰. Η Εκκλησία τιμά την μνήμη του την 4ην Ιουλίου, ημέρα της μακαρίας κοιμήσεώς του.

Πιστεύεται ότι συνέγραψε περίπου 700 κανόνες, από τους οποίους γνωστοί είναι οι 111. Τα έργα του σώζονται στην Patrologia Graeca¹²¹ και στα λειτουργικά έντυπα βιβλία της Εκκλησίας, στα Μηναία, στο Τριώδιο και στο Πεντηκοστάριο, ενώ πολλά παραμένουν ανέκδοτα¹²². Ανάμεσα στα έργα αυτά δεσπόζουν αυτά που αφιερώνει στην εορτή της Υψώσεως του Τιμίου και Ζωοποιού Σταυρού, τα στιχηρά ιδιόμελα της ακολουθίας της λιτής σε ήχο α' : α) «Σήμερον ως ἀληθώς, ἡ ἀγιοφθογγος ρυσις τοῦ Δαυῖδ ...», β) «Τό φυτευθέν ἐν Κρανίου τόπω ξύλον τῆς ὄντως ζωῆς...» και γ) «Προτυπὼν τὸν Σταυρὸν σου Χριστέ, ὁ πατριάρχης Ἰακώβ....»¹²³.

β. Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός (Ιωάννης Μοναχός)

Ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός υπήρξε ο μεγαλύτερος θεολόγος Πατέρας και οικουμενικός διδάσκαλος του 9^{ου} αιώνας¹²⁴. Σύμφωνα με τους επικρατέστερους βιογράφους του¹²⁵ γεννήθηκε στην Δαμασκό (γι' αυτό αποκλήθηκε Δαμασκηνός) το 676 μ.Χ και εκοιμήθη το 756 μ.Χ. Από της νεανικής του ηλικίας ακολούθησε τις εγκύκλιες σπουδές (μαζί με τον Κοσμά τον Μελωδό Επίσκοπο Μαΐουμά για τον

¹¹⁷ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 2^{ος} τόμος σελ.687.

¹¹⁸ Βλ. Τριώδιον, Αποστολικής Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.626-662.

¹¹⁹ Βλ. Βιολάχη Γεωργίου, *Τυπικόν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας*, εκδ. Βασ. Δ. Σαλίβερος, Ἀθήναι 1890, σελ.345-347.

¹²⁰ Βλ. Συμεών Μητρ. Νέας Σμύρνης, *Ἀδαμαῖος θρηγος. Ὁ Μέγας Κανὼν Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης. Εἰσαγωγή - κείμενο - μετάφραση - σχόλια*, 4η εκδ.Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 2009, σελ.31.

¹²¹ Βλ. Ανδρέου Κρήτης, PG 97 805-1444.

¹²² Βλ. Τσάμη Δ., *Εκκλησιαστική Γραμματολογία και κείμενα πατερικής γραμματείας*, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 183.

¹²³ Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου, Αποστολικής Διακονίας, έκδ. β', Αθήνα 2002, σ. 231.

¹²⁴ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 6^{ος} τόμος σελ.1218.

¹²⁵ Βλ. Επικρατέστεροι βιογράφοι του Δαμασκηνού είναι οι : Θεοφάνης ο Ομολογητής, Ιωάννης Πατριάρχης Ιεροσολύμων, Μ. Λογοθέτης Κωνσταντίνος ο Ακροπολίτης, ο Σουΐδας και ο Κεδρηνός, βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 6^{ος} τόμος σελ.1218-1221.

οποίον θα μιλήσουμε παρακάτω) πλησίον του γνωστού δασκάλου του, μοναχού Κοσμά. Αργότερα ανεχώρησε για τη Μονή του Αγίου Σάββα στην Παλαιστίνη, όπου και εκάρη μοναχός, στη συνέχεια δε χειροτονήθηκε διάκονος και πρεσβύτερος από τον Πατριάρχη Ιεροσολύμων Ιωάννη τον Ε΄, και άρχισε να επιδίδεται στην άσκηση και την προσευχή καθώς και στο πλούσιο συγγραφικό του έργο έως και την κοιμήσή του¹²⁶. Η Εκκλησία τιμά την μνήμη του στις 4 Δεκεμβρίου.

Υπήρξε πολυγραφότατος συγγραφέας, τα έργα του οποίου διακρίνονται σε ερμηνευτικά, δογματικά, αντιρρητικά, ηθικά, φιλοσοφικά ή διαλεκτικά και ποιητικά. Έζησε στην πρώτη περίοδο της εικονομαχίας και ήταν υπέρμαχος των Αγίων Εικόνων μέσα από τα συγγραμμάτα του. Υπήρξε ο εισηγητής του νέου ποιητικού είδους της Υμνολογίας που αντικατέστησε το κοντάκιο, του γνωστού κανόνος, καθώς και ο κύριος συντάκτης της Οκτώηχου¹²⁷, του υμνογραφικού μέρους της Παρακλητικής που αναφέρεται στους εσπερινούς και τους όρθιους των Κυριακών, στηριζόμενος υμνολογικά και μουσικά στο οκτώηχο σύστημα των ήχων της Εκκλησιαστικής Μουσικής, το οποίο και τελειοποίησε¹²⁸.

Ανάμεσα στα έργα του, τα περισσότερα των οποίων σώζονται στην *Patrologia Graeca*¹²⁹, δεσπόζουν τα υμνογραφικά και συγκεκριμένα οι 14 Κανόνες που εμπεριέχονται στα έντυπα λειτουργικά βιβλία της Εκκλησίας, ανάμεσα στους οποίους και ο Αναστάσιμος Κανόνας “Αναστάσεως ημέρα λάμπρυνθώμεν λαοί...”¹³⁰ και περίπου άλλοι 90 που δεν είναι σήμερα σε λειτουργική χρήση. Για την εορτή της Υψώσεως του Σταυρού συνέθεσε το δοξαστικό των στιχηρών προσομοίων του εσπερινού σε ήχο πλ. δ΄ *“Ὅν περ πάλαι Μωυσῆς, προτυπώσας ἐν ἑαυτῷ, τὸν Ἀμαλήκ καταβαλὼν ἐτροπώσατο”*¹³¹ και για την εορτή της 7^{ης} Μαΐου τον κανόνα του Σταυρού σε ήχο δ΄¹³².

γ.Κοσμάς ο Μελωδός (Επίσκοπος Μαΐουμά)

Πρόκειται για τον παραδελφό του Αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού με τον οποίον μεγάλωσαν και σπούδασαν τα εγκύκλια γράμματα μαζί κοντά στον επιφανή δάσκαλο Κοσμά τον μοναχό. Ο Κοσμάς είναι και αυτός μεγάλος υμνογράφος του η΄ αιώνας και είναι γνωστός με διάφορα επωνύμια, ως Μελωδός,

¹²⁶ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), οπ.π. σελ.1220.

¹²⁷ Πρβλ. Ψάχου Κ., *Τό οκτάηχον σύστημα τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς*, Αθήνα 1917 και Τσάμη Δ., *Εκκλησιαστική Γραμματολογία και κείμενα πατερικής γραμματείας*, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 186.

¹²⁸ Ἡ διαμόρφωσις τῆς Ὀκτώηχου εἶχε βεβαίως ξεκινήσει ἀρχίσει ἐνωρίτερον ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ε΄ αἰῶνος, ἐν Συρίᾳ, ἀλλὰ πράγματι ὁ Ἰωάννης συνέθεσε καὶ ἐμέλισε κανόνας καὶ ἀναστάσιμα στιχηρὰ καὶ εἰς τοὺς ὀκτὼ ἤχους, τὰ ποιήματα δὲ ταῦτα ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῆς Ὀκτώηχου καὶ μετέπειτα τῆς Παρακλητικῆς” βλ.Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), οπ.π. σελ.1226.

¹²⁹ Βλ. Ιωάννου του Δαμασκηνού, PG 94, 95 & 96 9-1408.

¹³⁰ Ὃταν ἀκούσε ὁ Κοσμάς ὁ Μελωδὸς τὸν συγκεκριμένον κανόνα, πού ἐπίσης εἶχε γράψει Κανόνα γιὰ τὴν ἴδια εορτὴ σὲ ἤχο Β', «Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτὸς οὐρανὸς τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια», ἀνεφώνησε «Καὶ σὺ ἀδελφέ Ἰωάννη, τό πᾶν ὅλον ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις συμπεριέλαβες, καὶ οὐδὲν ἀφήκας ἔξωθεν· ἡττημαὶ γοῦν ἐγὼ καὶ τὴν ἡτταν ὁμολογῶ· ὅθεν ὁ μὲν σὸς κανὼν ἐχέτω τὰ πρωτεῖα καὶ ἀριστεῖα, καὶ ψαλλέσθω δημοσίως ἐν ταῖς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαις, ὁ δὲ ἐμός ἐν σκότει καὶ γωνία γενέσθω ὥς μή ἐν φωτὶ ἄξιος διὰ τε τὰ νοήματα καὶ διὰ τε τὸν πενθικὸν καὶ κλαυθμηρόν ἤχον, καθ'ὸν ἐμελοποιήθη, ἀνάρμοστον πάντη ὄντα ἐν τῇ λαμπροτάτῃ καὶ κοσμοχαρμυσύνῳ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ Κυρίου Ἀναστάσεως» πρβλ.<http://www.ec-patr.net/Damaskinos.htm>

¹³¹ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου, Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ. β΄, Αθήνα 2002, σελ.234. Το αὐτὸ ψάλλεται καὶ στο Καὶ νυν... τοῦ Εσπερινοῦ τῆς Προόδου τοῦ Σταυροῦ βλ. Μηναῖον Αὐγούστου, οπ.π. σελ.8.

¹³² Βλ. Μηναῖον Μαΐου, Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ. β΄, Αθήνα 2002, σελ.61-68.

Ποιητής, Ιεροσολυμίτης, Αγιοπολίτης, Νεώτερος(σε σχέση με το δασκαλό του). Απ' αυτά που αναφέρονται στην βιογραφία του Δαμασκηνού από τον Πατριάρχη Ιεροσολύμων Ιωάννη Μερκουρόπουλο κατά τον ιβ' αιώνα, αντλούμε ελάχιστες πληροφορίες για το βίο του Κοσμά¹³³. Γεννήθηκε στη Δαμασκό της Συρίας περί το 685 μ.Χ. και αφού έμεινε ορφανός, υιοθετήθηκε από τον πατέρα του Δαμασκηνού Σέργιο. Κατά τις αρχές του η' αιώνας εισήλθε στη Μονή του Αγίου Σάββα στην Παλαιστίνη και εκάρη μοναχός. Εχειροτονήθη, πιθανόν το 743 μ.Χ. Επίσκοπος Μαϊουμά(μικρή πόλη κοντά στη Γάζα της Παλαιστίνης) από τον Πατριάρχη Ιεροσολύμων Ιωάννη τον Ε', όπου και παρέμεινε έως το τέλος της ζωής του, το 750 μ.Χ. Η Εκκλησία τιμάει την μνήμη του στις 14 Οκτωβρίου.

Μαζί με τον Άγιο Ανδρέα Κρήτης και τον Άγιο Ιωάννη το Δαμασκηνό, ο Κοσμάς συμβάλει στην εισαγωγή ενός ποιητικού είδους στην υμνολογία της Εκκλησίας, του κανόνος, που αντικατέστησε το κοντάκιο και μέχρι σήμερα κοσμεύει την λατρεία της Εκκλησίας. Ο Άγιος Κοσμάς συνέγραψε αρκετούς κανόνες σε Δεσποτικές και Θεομητορικές εορτές καθώς και σε Αγίους, μεστούς υψηλών θεολογικών νοημάτων, ανάμεσα στους οποίους και οι πολύ γνωστοί κανόνες της εορτής των Χριστουγέννων σε ήχο α' "Χριστός γεννάται δοξάσατε..." και της Υψώσεως του Σταυρού σε ήχο πλ.δ' "Σταυρόν χαράζας Μωσής..."¹³⁴.

δ.Θεοφάνης ο Γραπτός

Ο Θεοφάνης ο Γραπτός μαζί με τον κατά σάρκα αδερφό του Θεόδωρο υπήρξαν από τα επιφανέστερα θύματα των εικονομαχικών ερίδων του Θ' αιώνας. Εγεννήθη στην Σιωνίτιδα πόλη των Ιεροσολύμων περί το 778 μ.Χ από ευσεβή οικογένεια. Επειδή ο πατέρας του Ιώβ εκάρη μοναχός και χειροτονήθηκε πρεσβύτερος στην Ιερά Μονή του Αγίου Σάββα στην Παλαιστίνη, την ανατροφή του ανέλαβε ο επιφανής για τη σοφία και την αρετή του, Άγιος Μιχαήλ ο σύγκελλος. Χειροτονείται πρεσβύτερος το 811 μ.Χ και μεταβαίνει στην Κωνσταντινούπολη, όπου εκεί υπομένει πολλά βασανιστήρια από τους αυτοκράτορες Λέοντα τον Ε' τον Αρμένιο και τον Θεόφιλο, δια την προσήλωση του στις Άγιες Εικόνες. Ένα από αυτά τα βασανιστήρια από τα οποία έλαβε και το προσωνόμιο Γραπτός, ο Θεόφιλος προσέταξε να μαστιγώσουν σκληρά και να αποτυπώσουν με αναμμένο σίδερο στα πρόσωπά τους(ήταν μαζί με τον αδερφό του Θεόδωρο) δώδεκα ιαμβικούς στίχους. Αργότερα ο Θεοφάνης εκλέγεται μητροπολίτης Νικαίας και αξιώνεται να ζήσει τον θρίαμβο της Ορθοδοξίας το 843 μ.Χ, αλλά λίγο αργότερα περί το 845 μ.Χ εκοιμήθη εν Κυρίω¹³⁵. Η Εκκλησία τον εορτάζει στις 11 Οκτωβρίου.

Ο Θεοφάνης υπήρξε από τους ποιητικούς συγγραφείς και υμνογράφους του η' αιώνας και διεκρίνετο από την ιδιαίτερη γνώση της Αγίας Γραφής και των προγενέστερων θεολογικών συγγραμάτων καθώς και για την ακριβή γνώση των αρχαίων ελληνικών γραμμάτων¹³⁶. Συνέγραψε πάνω από 200 κανόνες, από τους οποίους γύρω στους 150 έχει συμπεριλάβει η Εκκλησία στα Μηναία. Επίσης ο Όσιος Θεοφάνης συνέγραψε και παρακλητικούς κανόνες στην Θεοτόκο, εξ ου επονομάζεται και Θεοτοκαριογράφος¹³⁷. Για την εορτή της Υψώσεως του Σταυρού

¹³³ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 7^{ος} τόμος σελ.885.

¹³⁴ Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου, Αποστολικής Διακονίας, εκδ. β', Αθήνα 2002, σελ. 236-243.

¹³⁵ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 6^{ος} τόμος σελ.205-206.

¹³⁶ Βλ. Π. Τρεμπέλα, *Εκλογή Ελληνικής Ορθοδόξου Υμνογραφίας*, Αθήνα 1949, σ. 321.

¹³⁷ Βλ. Ο όσιος Θεοφάνης ο Γραπτός, ο ομολογητής και υμνογράφος, επίσκοπος Νικαίας (778 – 846), <http://www.hellinon.net/Theophanis.htm>.

έγραψε το ιδιόμελο της λιτής «Θεῖος θησαυρός ἐν γῇ κρυπτόμενος, τοῦ Ζωοδότου ὁ Σταυρός...»¹³⁸.

ε.Θεόδωρος Στουδίτης

Ο Θεόδωρος υπήρξε μέγας μοναχικός ηγέτης και εκκλησιαστικός συγγραφέας του τέλους του 9^{ου} αιώνας, αλλά και έξοχος θεολόγος, υμνογράφος και μουσικός. Ως αρχηγός της μερίδας των ζηλωτών στην Κωνσταντινούπολη μεταρρύθμισε το μοναχικό βίο εκδίδοντας "Τυπικό" με τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των μοναχών, το οποίο στη συνέχεια εφαρμόστηκε από πλείστες μονές του Βυζαντινού κράτους και περί τα μέσα του 11ου αι. μεταφράστηκε στα ρωσικά και εφαρμόστηκε στους ναούς και τα μοναστήρια της Ρωσίας¹³⁹, διηύθυνε τον αγώνα κατά της εικονομαχίας στην δεύτερη φάση της¹⁴⁰ και πολέμησε την εκκοσμίκευση της Εκκλησίας¹⁴¹.

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 759 μ.Χ από ευγενείς γονείς¹⁴² και μορφώθηκε από τον θείο του Πλάτωνα, ηγούμενο της Μονής Συμβόλων της Βιθυνίας(γνωστής ως Σακκωδίωνος). Το 788 μ.Χ , αφού είχε καρεί μοναχός, χειροτονείται πρεσβύτερος και αναλαμβάνει την ηγουμενία από το θείο του Πλάτωνα. Περί το 798 μ.Χ μετοίκησε στην ημερήμιο από τους διωγμούς των εικονομάχων και αρχαία Μονή του Στουδίου, όπου εντός ολίγου η Μονή απέκτησε πάνω από 1000 μοναχούς, οι οποίοι επεδίδοντο στην προσευχή, στη διδασχή, στην εργασία και στη φιλανθρωπία υπό την καθοδήγηση του Θεοδώρου, με αποτέλεσμα η Μονή Στουδίου να αναδειχθεί σε μεγάλο πνευματικό κέντρο για όλη την Αυτοκρατορία¹⁴³. Ο Θεόδωρος υπέμεινε διωγμούς, φυλακίσεις, βασανιστήρια αλλά και τρεις εξορίες(εξ' ου και Ομολογητής) από τους εικονομάχους αυτοκράτορες Κωνσταντίνο Ε' τον Κοπρώνυμο, Νικηφόρο και Λέοντα Ε' τον Αρμένιο δια τον αγώνα του υπέρ των Αγίων Εικόνων, έως και την αποχώρηση του στη Μονή Τρύφωνος του Αρτακηνού κόλπου όπου και κοιμήθη εν ειρήνη στις 11 Νοεμβρίου του 826 μ.Χ. Η Εκκλησία τιμάει την μνήμη του την 11^η Νοεμβρίου.

Ως υμνογράφος και μελωποιός εργάστηκε αόκνως δια την συγκρότηση των λειτουργικών βιβλίων της Μονής Στουδίου, από της οποίας διεσώθησαν σε ολόκληρη την Εκκλησία, καθώς και είναι εισηγητής των θεοτοκίων και των σταυροθεοτοκίων στους κανόνες καθώς και των τριωδίων και τετραωδίων του Τριωδίου και του Πεντηκοσταρίου¹⁴⁴. Επίσης συνέγραψε πολλούς κανόνες καθώς και ολόκληρες ασματικές ακολουθίες. Ανάμεσα στα έργα του δεσπόζουν οι «Αναβαθμοί»(σήμερα συμπεριλαμβάνονται στην Οκτώηχο) και ο κανόνας της Αναστηλώσεως των Εικόνων. Για την Γ' Κυριακή των νηστειών, της

¹³⁸ Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου, Οπ.π. σελ.232.

¹³⁹ Βλ. Βλάχου Αναγύρου, *Η Εορτή του Τιμίου Σταυρού στη Βυζαντινή Μελοποιία*, Διπλωματική Εργασία, Θεσσαλονίκη 2010, σελ.107.

¹⁴⁰ Βλ. Η Εικονομαχία διήρκεσε περίπου 120 έτη, αρχίζει ουσιαστικά το 726 μ.Χ. και τελειώνει το 843 μ.Χ. Παρουσιάζει δυο φάσεις: α' φάση 726 - 787 μ.Χ. με την Ζ' Οικουμενική Σύνοδο που αναστήλωσε τις εικόνες και β' φάση 815 - 843 μ.Χ. με την Α' Κυριακή της Μ. Τεσσαρακοστής του έτους 843, οπότε κι έγινε από τη βασίλισσα Θεοδώρα η πλήρης αναστήλωση των εικόνων. Από τότε επεκράτησε, κάθε Α' Κυριακή της Μ.Τεσσαρακοστής η οποία ονομάζεται "Κυριακή της Ορθοδοξίας" η Ορθόδοξη Εκκλησία να πανηγυρίζει τον Θρίαμβο της Ορθοδοξίας, την τελική δηλαδή, επικράτηση των ιερών εικόνων . βλ. <http://users.sch.gr/aiaagr/Buzantinhistoria/Eikonomaxia.htm>

¹⁴¹ Πρβλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 6^{ος} τόμος σελ.210.

¹⁴² Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι ο Θεόδωρος αποκαλεί ιδιαίτερος την μητέρα του Θεοκτίστη «διμήτηρ», λόγω της φυσικής αλλά και της πνευματικής ζωής που του έδωσε, βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), οπ.π. σελ.210

¹⁴³ πρβλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), οπ.π. σελ.211-212.

¹⁴⁴ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 6^{ος} τόμος σελ.214.

Σταυροπροσκυνήσεως, συνέθεσε τον κανόνα σε ήχο α' ωδή α' «*Πανηγύρεως ήμέρα, τή Έγέρσει Χριστού....*»¹⁴⁵.

στ.Ανατόλιος

Με το όνομα Ανατόλιος χαρακτηρίζονται δύο ξεχωριστά πρόσωπα, τα οποία έζησαν στον ίδιο τόπο, την Μονή του Στουδίου, με χρονική διαφορά περίπου ένα αιώνα. Ο πρώτος είναι ο Ανατόλιος ο Στουδίτης, ο οποίος ήκμασε περί το 770 μ.Χ. Έλαβε πλούσια παιδεία και κατόπιν εισήχθη στη Μονή του Στουδίου, όπου και διετέλεσε μαθητής του Αγίου Θεοδώρου και διετέλεσε ως επιφανής υμνογράφος λειτουργικών ύμνων και αναστάσιμων στιχηρών της Οκτωήχου(τα αναγραφόμενα ως « ανατολικά»). Ο δεύτερος είναι και αυτός Ανατόλιος ο Στουδίτης, ο οποίος διετέλεσε ηγούμενος της Μονής Στουδίου από το 886 έως και το τέλος του θ'αιώνος, και διέπρεψε ως υμνογράφος συμβάλλοντας και αυτός πιθανόν στην συγγραφή των «Ανατολικών» στιχηρών της Οκτωήχου¹⁴⁶.

Ο καθηγητής Παναγιώτης Χρήστου στο σύγγραμμα του Ελληνική Πατρολογία αναφέρει συγκεκριμένα: «Πλήθος ποιημάτων, διατηρουμένων στα λειτουργικά βιβλία, φέρονται υπό το όνομα του Ανατολίου, ο οποίος βεβαίως δεν δύναται να είναι ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ανατόλιος του ε' αιώνας ούτε πιθανώς ο Ανατόλιος Θεσσαλονίκης, του τέλους του θ' αιώνας, αν και υπέρ αυτού θα ήταν δυνατό να συνηγορήσει φράση τροπαρίου στον Άγιο Δημήτριο, πολύ αορίστως πάντως. Ο παρών Ανατόλιος είναι προφανώς ο Στουδίτης, μαθητής του Θεοδώρου κατά τις αρχές του θ' αιώνας, ο οποίος υπέστη πολλές ταλαιπωρίες κατά τον διωγμό του εικονομάχου αυτοκράτορος Λέοντος Ε' του Αρμενίου»¹⁴⁷. Άρα πιθανότατα πρόκειται για τον πρώτο, ο οποίος έζησε κατά το τέλος του η' και τις αρχές του θ' αιώνας, ήταν μαθητής του Αγίου Θεοδώρου και λόγω της προσηλώσεως του στην τιμή των εικόνων υπέμεινε ταλαιπωρίες και διωγμούς από τους εικονομάχους. Άλλωστε ο δεύτερος έζησε στο τέλος του θ' αιώνας, όπου είχαν παύσει οι εικονομαχικές έριδες με την Αναστήλωση των Εικόνων και τον θρίαμβο της Εκκλησίας το 843 μ.Χ.

Υπήρξε υμνογράφος Δεσποτικών και Θεομητορικών εορτών καθώς και επιφανών Αγίων, και οι ύμνοι αυτοί βρίσκονται εν χρήσει μέχρι σήμερα στα λειτουργικά βιβλία της Εκκλησίας. Επίσης υπάρχουν 64 αναστάσιμα στιχηρά τροπάρια στην Οκτώηχο, οκτώ για κάθε ήχο ξεχωριστά εκ των οποίων τα τέσσερα είναι στον εσπερινό και τα τέσσερα στους αίνους ψαλλόμενα μετά τα αναστάσιμα του Ιωάννου Δαμασκηνού και αποκαλούμενα Ανατολικά, από το όνομα του υμνογράφου τους. Τέλος για την εορτή της Υψώσεως του Σταυρού συνέθεσε το στιχηρό ιδιόμελο της λιτής σε ήχο δ' «*Φωτολαμπής άστέρων τύπος, προεδείκνυε Σταυρέ...*» και το Δοξαστικό των στιχηρών ιδιομέλων στον ίδιο ήχο «*Τού τιμίου Σταυρού Χριστέ τήν έέργειαν, προδιατυπώσας Μωυσής*»¹⁴⁸.

ζ.Κυπριανός Στουδίτης

Ο Κυπριανός ο Στουδίτης είναι ένας από τους ποιητικούς εκπροσώπους και υμνογράφους της Μονής Στουδίου και μαθητής του Θεοδώρου Στουδίτου κατά τον χρόνο της ακμής αυτής. Διετέλεσε φίλος του εικονοφίλου πατριάρχου

¹⁴⁵ Βλ. Τρώδιον, Αποστολικής Διακονίας, εκδ. β', Αθήνα 2002, σελ.489-498.

¹⁴⁶ Πρβλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 2^{ος} τόμος σελ.644.

¹⁴⁷ Βλ. Χρήστου Π., *Ελληνική Πατρολογία*, Εκδοτικός Οίκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 2010, τ.5, σελ.684.

¹⁴⁸ Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου, Αποστολικής Διακονίας, εκδ. β', Αθήνα 2002, σελ. 233.

Ιγνατίου, και μετείχε και ο ίδιος στις ταλαιπωρίες αυτού¹⁴⁹. Συνέθεσε πλήθος ιδιόμελων στιχηρών, τα περισσότερα των οποίων είναι σε λειτουργική χρήση από την Εκκλησία. Για την εορτή της υψώσεως του Σταυρού συνέθεσε το στιχηρό ιδιόμελο της λιτής σε ήχο β' «*Ἡ τῶν χειρῶν ἐναλλαγή τοῦ Πατριάρχου Ἰακώβ....*»¹⁵⁰.

η. Λέων Στ' ο σοφός (Λέοντος Δεσπότης)

Ο Λέων ο ΣΤ' ο Σοφός υπήρξε μία πολύ σημαντική μορφή στην βυζαντινή ιστορία και στην υμνογραφία. Ονομάστηκε σοφός λόγω της ευρύτατης μόρφωσής του και του ζήλου του για συγγραφή¹⁵¹. Εγεννήθη το 865 μ.Χ και ήταν ο πρωτότοκος υιός του αυτοκράτορος Βασιλείου Α' του Μακεδόνα εκ της δεύτερης συζύγου του Ευδοκίας Ιγγερινής. Έλαβε επιμελημένη ανατροφή και παιδεία υπό την καθοδήγηση του Πατριάρχου Φωτίου. Η ιδιωτική του ζωή δεν υπήρξε καθόλου ευτυχής, αλλά και όταν ανέλαβε την αυτοκρατορία είχε να αντιμετωπίσει τις διάφορες επιδρομές¹⁵². Ο Λέων απεβίωσε στις 12 Μαΐου του 912 μ.Χ αφού ένα χρόνο πριν είχε στέψει ως συμβασιλέα του τον διαδοχό του Κωνσταντίνο Ζ' τον Πορφυρογέννητο.

Άφησε πλούσιο συγγραφικό έργο με λόγους και ομιλίες πανηγυρικούς, εγκωμιαστικούς, αντιρρητικούς κατά Ιουδαίων και Λατίνων και επιτάφιους (περίπου 33), με έργα λειτουργικά, δογματικά πονήματα, ευχές και γνωμικά, με χρησμούς, με τα «τακτικά» (συγγράματα μεγάλης στρατιωτικής αξίας), με τα «προβλήματα», με νομικές συγγραφές και τέλος με ποιητικά έργα θύραθεν και εκκλησιαστικά¹⁵³. Στα εκκλησιαστικά ποιητικά κείμενα διέπρεψε ως υμνογράφος αλλά και ως μελωποιός. Πολύ γνωστό έργο του είναι τα 11 εωθινά δοξαστικά των οκτώ ήχων, που συμπεριλαμβάνονται σήμερα στην Οκτώηχο¹⁵⁴. Για την Κυριακή της Σταυροπροσκυνήσεως συνέθεσε τα ιδιόμελα της προσκυνήσεως του Σταυρού¹⁵⁵ καθώς και για την εορτή της υψώσεως του Σταυρού το στιχηρό ιδιόμελο της λιτής σε ήχο β' «*Σὺ μου σκέπη κραταῖά ὑπάρχεις, ὁ τριμερὴς Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ....*»¹⁵⁶.

θ. Ιωσήφ ο Υμνογράφος

Ο Ιωσήφ είναι ένας από τους μεγαλύτερους υμνογράφους του Θ' αιώνα, Γεννήθηκε περί το 816 μ.Χ στην Σικελία και περί το 828 μ.Χ λόγω της αραβικής κατοχής μετοίκησε οικογενειακώς στην Κωνσταντινούπολη. Από εκεί ξεκίνησε το έργο της υμνογραφίας, όμως επειδή ήταν υπέρμαχος των εικόνων και φίλος του Πατριάρχου Ιγνατίου εξορίστηκε το 858 μ.Χ, αλλά αργότερα επέστρεψε με την

¹⁴⁹ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 7^{ος} τόμος σελ.1113.

¹⁵⁰ Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου Αποστολικής Διακονίας, εκδ. β', Αθήνα 2002 σελ.232.

¹⁵¹ Βλ. Π. Τρεμπέλα, *Εκλογή Ελληνικής Ορθοδόξου Υμνογραφίας*, Αθήναι 1949, σ. 376.

¹⁵² Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 8^{ος} τόμος σελ.267-268.

¹⁵³ Πρβλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), οπ.π. σελ.268.

¹⁵⁴ «Οι βυζαντινοί υμνογράφοι ήταν φυσικό να συνθέτουν και τη μουσική στην ποίησή τους, αυτό αποδεικνύεται ότι έκανε και ο Λέων ο Σοφός στα ένδεκα ιδιόμελα εωθινά. Οι ερευνητές καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι μεταγενέστεροι μελωργοί των εωθινών εμπλούτισαν ή καλλώπισαν τη μελωδία που αρχικά συνέθεσε ο Λέων, αφού οι μελωδίες του παρουσιάζουν κάποια συγγένεια στις μελωδικές φόρμουλες ή στο συνθετικό τους τύπο» βλ. Τα ένδεκα εωθινά του Ιωάννου Πρωτοψάλτου, πτυχιική εργασία Ε. Βασιλειάδη, Φεβρουάριος 2009, σελ. 4-5.

¹⁵⁵ Βλ. Τρώδιον Αποστολικής Διακονίας, εκδ. β', Αθήνα 2002, σελ.500-501. Το α' Ιδιόμελο «Δεῦτε πιστοί, τό ζωοποιόν ξύλον προσκυνήσωμεν...» ψάλλεται κατά την τελετή της προσκύνησης του Σταυρού την 14^{ην} Σεπτεμβρίου και την 1^{ην} Αυγούστου βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου, οπ.π. σελ.245 και Μηναίον Αυγούστου, Αποστολικής Διακονίας, εκδ. β', Αθήνα 2002, σελ.29.

¹⁵⁶ Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου, Οπ.π.σελ. 232.

θέση του σκευοφύλακος επί της δεύτερης πατριαρχίας του Ιγνατίου και επί του Μεγάλου Φωτίου¹⁵⁷. Εκοιμήθη το 886 μ.Χ και η Εκκλησία τον ενέταξε στο Αγιολογίο της και η μνήμη του τιμάται στις 3 Απριλίου. Αναλυτικά για τον βίο του Αγίου Ιωσήφ του Υμνογράφου υπάρχει έργο του Ιωάννου Διακόνου της του Θεού Μεγάλης Εκκλησίας του ρήτορος στην *Patrologia Graeca*¹⁵⁸.

Το υμνογραφικό του έργο περιλαμβάνει κανόνες, στιχηρά και κοντάκια, τα περισσότερα εκ των οποίων εμπεριέχονται στα λειτουργικά βιβλία της Παρακλητικής, του Τριωδίου, του Πεντηκοσταρίου και των Μηναίων. Αν και θεωρείται ο κυριώτερος συντάκτης της Παρακλητικής, αφού οι περισσότεροι κανόνες (96 για την ακρίβεια) φέρουν το ονομά του, σήμερα επικρατεί η άποψη ότι οι κανόνες της Παρακλητικής, του Τριωδίου και του Πεντηκοσταρίου ανήκουν στον Ιωσήφ τον Στουδίτη, ενώ οι κανόνες των Μηναίων που φέρουν το όνομα Ιωσήφ ανήκουν στον Υμνογράφο¹⁵⁹. Πάντως για το πλούσιο υμνογραφικό του έργο η Εκκλησία του απέδωσε την επωνυμία του υμνογράφου. Από τα γνωστότερα έργα του είναι ο κανόνας του Ακαθίστου ύμνου της Υπεραγίας Θεοτόκου. Για την εορτή της Προόδου του Σταυρού έγραψε τον κανόνα σε ήχο πλ.δ' με πρώτο τροπάριο της α' ωδής « Τόν τοῦ Κυρίου σήμερον, Σταυρόν νοῖ καθαρθῶ...»¹⁶⁰.

¹⁵⁷ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 7^{ος} τόμος σελ.113-114.

¹⁵⁸ Βλ. Ιωάννου Διακόνου τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας τοῦ ρήτορος , *Λόγος εἰς τόν βίον τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρός ἡμῶν Ἰωσήφ τοῦ ὑμνογράφου*, PG 105 940-976.

¹⁵⁹ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ). οπ.π. σελ.114.

¹⁶⁰ Βλ. Μηναίον Αυγούστου, Αποστολικής Διακονίας, εκδ. β', Αθήνα 2002, σελ.11-26.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Στοιχεία της Τυπικής Διάταξης των Εορτών του Σταυρού

Αντικείμενο της Ιεράς Επιστήμης της Λειτουργικής αποτελεί και το Τυπικό ή η Τυπική Διάταξη στη Λατρεία. Αυτή η ιδιαίτερη ενασχόληση των Πατέρων που ασχολήθηκαν με τα θέματα της λατρείας θεμελιώνεται αγιογραφικά στο λόγο του Αποστόλου των Εθνών Παύλου «πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω»¹⁶¹. Η Εκκλησία από τα πρώτα κιόλας μεταποστολικά χρόνια διαμόρφωσε μία στερεότυπη τυπική διάταξη στα κοινά δείπνα των πρώτων χριστιανών, τις γνωστές αγάπες. Αυτή η σταθερή τυπική διάταξη ήταν ανάγνωση από την Αγία Γραφή(Παλαιοδιαθηκικά και Καινοδιαθηκικά αναγνώσματα)-κήρυγμα από τον προεστώτα κληρικό-ψαλμωδία και κλάση του άρτου(τέλεση της Θείας Ευχαριστίας).

Αυτή λοιπόν η τάξη, η κοσμιότητα κι η αρμονία στη λατρεία συνεχίζεται και τελειοποιείται μετά το διάταγμα των Μεδιολάνων, δηλαδή αρχές του 4^{ου} αιώνας, μέσα από την σταδιακή διαμόρφωση των εορτών της Εκκλησίας αλλά και από τις πρώτες έντυπες καταγραφές αρχαίων ευχολογίων. Έτσι αρχίζει σταδιακά να διαμορφώνεται μέσα από τις σύντομες τυπικές διατάξεις, που αφορούσαν την τέλεση των ιερών Μυστηρίων και των Εορτών, το Τυπικό της Εκκλησίας. Αυτές οι τυπικές διατάξεις αρχικώς εντάσσονταν στα ευχολόγια, σταδιακά όμως διαχωρίστηκαν και αποτέλεσαν, ιδιαίτερες έντυπες καταγραφές, που ονομάστηκαν Τυπικά.

Εδώ βεβαίως θα πρέπει να αναφερθούμε στην διαμόρφωση και ύπαρξη δύο ξεχωριστών Τυπικών, του Ασματικού και του Μοναχικού, αλλά και στην σταδιακή επικράτηση του Μοναχικού έναντι του Ασματικού τυπικού μετά την περίοδο της Εικονομαχίας ή καλύτερα στη σύνθεση των δύο αυτών λειτουργικών παραδόσεων που κατέληξε σε μία κυριαρχία καὶ γενίκευση του Μοναχικού τυπικού με παράλληλη διατήρηση ικανών στοιχείων του Ασματικού τυπικού μέσα σ' αυτό, με την συμβολή των Πατέρων της Μονής Στουδίου, και ιδιαιτέρως του Οσίου Θεοδώρου του Στουδίτου¹⁶². Το Ασματικό Τυπικό γεννήθηκε στην Αντιόχεια της Συρίας, αλλά στις αρχές του 6^{ου} αιώνας (530μ.Χ) εξελίχθηκε ως το Τυπικό της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, εφόσον με νόμο του Ιουστινιανού επιβλήθηκε στους καθεδρικούς Ναούς Ανατολής και Δύσεως ολόκληρης της Αυτοκρατορίας¹⁶³, χαρακτηριστικά δε στοιχεία του είναι η ύπαρξη πολλών αντιφώνων, η τριθέκτη και η πανυχίδα. Αντίθετα το Μοναχικό Τυπικό γεννήθηκε στην Παλαιστίνη και συγκεκριμένα στην Ιερά Μονή του Αγίου Σάββα (τέλος του 5^{ου} με αρχές του 6^{ου} αιώνας μ.Χ), όπου ο Άγιος σύμφωνα με την μαρτυρία του Αγίου Συμεών Θεσσαλονίκης κωδικοποίησε τα υπάρχοντα στοιχεία της προηγούμενης από αυτόν λειτουργικής μοναχικής παράδοσης¹⁶⁴, χαρακτηριστικό δε στοιχείο αυτού είναι οι επτά ακολουθίες του νυχθημέρου, Μεσονυκτικό, Όρθρος, Ώρες (Α΄, Γ΄, ΣΤ΄, Θ΄), Εσπερινός και Απόδειπνο (μικρό ή μεγάλο).

Στο παρόν κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με τα ιδιαίτερα στοιχεία της Τυπικής διάταξης των εορτών του Σταυρού, που εντοπίσαμε στο αρχαιότερο Τυπικό της

¹⁶¹ Α΄ Κορ.14,40.

¹⁶² βλ.Καραϊσαρίδη Κωνσταντίνου Πρωτοπρεσβύτερου, Ασματικό και μοναχικό τυπικό και η στουδιτική μεταρρύθμιση, σελ.2 http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/liturgical/ib_1_7.pdf

¹⁶³ βλ. Οπ.π.σελ.9.

¹⁶⁴ βλ.Οπ.π.σελ.11-12 Πρβλ. Συμεών Θεσσαλονίκης, Διάλογος ἐν Χριστῷ κατὰ πασῶν τῶν Αἱρέσεων «Περὶ τῆς Θείας Προσευχῆς» κεφ.ΤΒ΄ ΤΓ΄ «Περὶ τοῦ τηρεῖσθαι τὴν ἀσματικὴν λεγομένην ἀκολουθίαν, καὶ περὶ τοῦ Ἱεροσολυμητικοῦ Τυπικοῦ» Ρ.Γ.155 556

Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας του 10^{ου} αιώνας (Ασματικό Τυπικό) εκδόσεως του Juan Matteos¹⁶⁵, τα οποία συγκρίναμε με το Μοναχικό Τυπικό του Αγίου Σάββα εκδόσεως του π.Δοσιθέου, ηγουμένου της Ιεράς Σταυροπηγιακής Μονής Παναγίας Τατάρνης¹⁶⁶, αλλά και με τα δύο νεώτερα Τυπικά(τα οποία και αποτελούν σύνθεση ασματικού και μοναχικού Τυπικού) που είναι σήμερα σε λειτουργική χρήση(τουλάχιστο στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και στην Εκκλησία της Ελλάδος), του Γεωργίου Βιολάκη(19^{ου} αιώνας)¹⁶⁷ και του π.Κωνσταντίνου Παπαγιάννη (21^{ου} αιώνας)¹⁶⁸.

1.Της Παγκοσμίου Υψώσεως την 14^{ην} Σεπτεμβρίου

Η σημερινή λειτουργική πρακτική των προεορτίων και μεθέορτων των Δεσποτικών και Θεομητορικών εορτών ανήκει στα αρχαία στοιχεία της τυπικής διάταξης των εορτών. Συγκεκριμένα για την Δεσποτική εορτή της Παγκοσμίου Υψώσεως του Τιμίου Σταυρου, έχουμε Αποστολικό και Ευαγγελικό Ανάγνωσμα το Σαββάτο και την Κυριακή προ της Υψώσεως καθώς και το Σαββάτο και την Κυριακή μετά την Ύψωσιν, όπως αναφέρει το Τυπικό του Matteos¹⁶⁹ και το του Αγίου Σάββα¹⁷⁰ με ιδιαίτερη μνεία, καθώς και προεόρτιους ύμνους στην Ακολουθία της παραμονής, ήτοι την 13^{ην} Σεπτεμβρίου, και μεθέορτους ύμνους έως και την 21^{ην} Σεπτεμβρίου, όπου εορτάζεται και η απόδοση της εορτής¹⁷¹. Στο Τυπικό του Matteos αναφέρεται ότι «η προσκύνησις των τιμών ξύλων»¹⁷² ξεκινάει από το πρωί της 10^{ης} Σεπτεμβρίου, όπου και ψάλλεται το τροπάριο «Σῶσον Κύριε...» και αντί του Τρισαγίου ύμνου το «Τον Σταυρόν σου προσκυνούμεν Δέσποτα».

Αυτή η προεόρτια προσκύνηση του Σταυρού διαρκούσε τέσσερις ημέρες έως και την κυριώνυμο ημέρα της 14^{ης} Σεπτεμβρίου, όπου τελούνταν η Ύψωση του Τιμίου Ξύλου. Αναφέρει χαρακτηριστικά το Κωνσταντινοπολίτικο Τυπικό «Δεῖ δε

¹⁶⁵ Matteos S.I. Juan, *Le Typicon de la Grande Eglise- Ms. Saint-Croix n° 40 X^e siecle, Tome I Le cycle des Douze Mois*, Orientalia Christiana Analecta τ.165, εκδ. Pont. Institutum Orientalium Studiorum, Roma 1962 & *Le Typicon de la Grande Eglise- Ms. Saint-Croix n° 40 X^e siecle, Tome II Le cycle des Fetes Mobiles*, Orientalia Christiana Analecta τ.166, εκδ. Pont. Institutum Orientalium Studiorum, Roma 1963. Εις το εξής θα αναφέρονται ως Τυπικό Matteos 1 και 2 αντίστοιχα.

¹⁶⁶ Τυπικόν τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ Ἁγιασμένου, διορθωθέν μεθ' ὅσης ἐπιμελείας καὶ ὑπομνηματισθὲν κατὰ δύναμιν ὑπὸ Ἀρχιμ.Δοσιθέου Ἡγουμένου τῆς Ἱερᾶς Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Παναγίας Τατάρνης, ἔκδοσις τῆς αὐτῆς Ἱερᾶς Μονῆς, Αθήνα 2016. Εις το εξής θα αναφέρεται ως Τυπικό Αγίου Σάββα.

¹⁶⁷ Τυπικόν Βιολάκη «Τυπικόν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅμοιον καθ' ὅλα πρὸς τὴν ἐν Κων/πόλει ἐγκεκριμένην ἔκδοσιν, ἥτις δις ἐξεδόθη ὑπὸ Κων/ντίνου Πρωτοψάλτου μὲ πολλὰς προσθήκας καὶ ἐπιδιορθώσεις ὑπὸ τοῦ Πρωτοψάλτου Γεωργίου Βιολάκη, ἐργασθέντος μετὰ δύο ἁλλεπαλλήλων ἐπιτροπῶν ἐπὶ τοῦτῳ πατριαρχικῇ διαταγῇ ὀρισθεῖσων», εκδ. Σαλλίβερου, Ἀθῆναι 1890. Εις το εξής θα αναφέρεται ως Τυπικό Βιολάκη

¹⁶⁸ Σύστημα Τυπικοῦ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ καταρτισθὲν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ Κωνσταντίνου Παπαγιάννη Πρωτοπρεσβυτέρου, εκδ. β' Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ελλάδος, Αθήνα 2012. Εις το εξής θα αναφέρεται ως Τυπικό Παπαγιάννη.

¹⁶⁹ 169,βλ.Τυπικό Matteos 1 σελ.26 & 34.

¹⁷⁰ βλ. Τυπικό Αγίου Σάββα σελ.123 & 131.

¹⁷¹ βλ. Τυπικό Βιολάκη σελ. 72-80 και Τυπικό Παπαγιάννη σελ. 157-168. Πρβλ.Τυπικό Αγίου Σάββα 124-133.

Βεβαίως οι ύμνοι για τον Σταυρό που αναφέρονται στα Τυπικά Αγίου Σάββα, Βιολάκη και Παπαγιάννη, είναι στιχηρά, δοξαστικά, καθίσματα, κανόνες κτλ τα οποία και ανήκουν στο Μοναχικό Τυπικό, ενώ στο Τυπικό του Matteos έχουμε απλούς ύμνους όπως το «Τον Σταυρόν σου προσκυνούμεν...» που ψάλλονται αντιφωνικά.

¹⁷² «Μηνὶ τῷ αὐτῷ ι', ἡ προσκύνησις γίνεται τῶν τιμῶν ξύλων ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἀπὸ τῆς ἑως ὥρας στ', ἀνδρῶν συνερχομένων κατὰ τὸ σῶνηθε» βλ.Τυπικό Matteos 1 σελ.24.

είδέναι ὅτι τὰς τέσσαρας ἡμέρας τῆς προσκυνήσεως, εἰς τὸν ν' καὶ εἰς τὸ τρίτον ἀντίφωνον τῆς λειτουργίας καὶ εἰς τὸ τρισάγιον ψάλλεται· Τὸν Σταυρόν σου προσκυνοῦμεν, Δέσποτα»¹⁷³. Εἰς τὴν ἀναφορά ὅτι ἡ προσκύνηση τοῦ Σταυροῦ γινόταν ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τὴν 10^{ην} καὶ 11^{ην} Σεπτεμβρίου, ἐνῶ ἀπὸ τὴς γυναῖκες τὴν 12^{ην}, γιὰ τὴν 13^{ην} δὲν ἔχουμε κάποια σαφὴ ἀναφορά, πιθανόν νὰ γινόταν προσκύνηση ἀμφοτέρων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν¹⁷⁴. Στὰ ὑπόλοιπα τρία Τυπικά δὲν ἀναφέρεται προσκύνηση τοῦ Σταυροῦ προεορτίως, τὸ μόνο ποὺ ἀναφέρεται στὸ τοῦ Ἁγίου Σάββα¹⁷⁵ ὅτι μετὰ τὴν ἀπόλυση τοῦ μικροῦ Ἑσπερινοῦ τῆς 13^{ης} Σεπτεμβρίου ὁ ἱερεὺς, ὁ ἐκκλησιάρχης καὶ ὁ κανδηλανάπτης(οἱ διορισμένοι ἀπὸ τὸ Ἡγουμενοσυμβούλιο μοναχοὶ ποὺ ἔχουν τὸ διακόνημα τοῦ εὐτρεπισμοῦ τοῦ Ναοῦ καὶ τοῦ ἀνάμματος τῶν καντηλιῶν ἀντίστοιχα) μεταφέρουν τὸ Τίμιο Ξύλο τοῦ Σταυροῦ ἀπὸ τὸ σκευοφυλάκιο μετὰ λαμπάδος καὶ θυμιάματος στὸ Ναὸ καὶ συγκεκριμένα ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς, ὅπου καίει ἀκοίμητη λαμπάδα καθόλη τὴ διάρκεια τῆς νύκτας ἕως καὶ τὸ πρωὶ τῆς 14^{ης} ὅπου μετὰ τὴν Δοξολογία θὰ γίνῃ ἡ Τελετὴ τῆς Ὑψώσεως¹⁷⁶.

Ἀς δοῦμε ὅμως πὼς γινόταν ἡ τελετὴ τῆς Ὑψώσεως στὸ Ναὸ τοῦ Θεοῦ Σοφίας στὴν Κωνσταντινούπολη τὸν 10^{ον} αἰῶνα. Τὴν παραμονὴ τῆς Ὑψώσεως στὸν ἑσπερινὸν εἰσοδεύονταν ὁ Πατριάρχης καὶ ἐψάλλετο τὸ «Κύριε ἐκέκραξα...» μετὰ τρία ἀντίφωνα, γινόταν ἡ συναπτή μετὰ τὴς εὐχῆς καὶ μετὰ τὰ παλαιοδιαθηκικά ἀναγνώσματα καὶ τὸ τροπάριον τοῦ Σταυροῦ γινόταν ἀνάγνωση καὶ ἀρχίζει ἡ παννυχίδα. Ἡ παννυχίδα ἦταν νυκτερινὴ ἀσματικὴ ἀκολουθία τοῦ βυζαντινοῦ κοσμικοῦ (ασματικοῦ) τυπικοῦ, ποὺ ψαλλόταν μέχρι τὴς ἀρχῆς τοῦ ιδ' αἰῶνα στὴ θέση τοῦ σημερινοῦ μοναχικοῦ Μεγάλου Ἀποδείπνου καὶ ἦταν συνδεδεμένη μετὰ τὸν Ἀσματικὸν ἑσπερινόν¹⁷⁷. Ἀναφέρεται χαρακτηριστικὰ στὸ Τυπικὸ τοῦ Matteos ὅτι ἡ Ὑψωση τοῦ Σταυροῦ γινόταν «ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἀπὸ ἑσπέρας τῆς παννυχίδος τελουμένης»¹⁷⁸, πιθανόν νὰ ἐπισυνάπτονταν μετὰ τὴν παννυχίδα ὁ Ἀσματικὸς ὁρθρὸς κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ ὁποῦ ὅπως φαίνεται γινόταν ἡ τελετὴ τῆς Ὑψώσεως καὶ ἡ Θεία Λειτουργία¹⁷⁹.

Οἱ λειτουργικὲς πληροφορίες ποὺ ἀναφέρονται ὅτι ὁ Ὁρθρὸς μετὰ τὰ τροπάρια ποὺ ψάλλονται μετὰ τὸν ν' ψαλμὸν¹⁸⁰ ψάλλονταν στὸν ἀμβωνα καὶ ὅτι ὁ Πατριάρχης

¹⁷³ βλ. Τυπικὸ Matteos 1 σελ.26.

¹⁷⁴ βλ. Ο.π.σ.ελ.24-26.

¹⁷⁵ βλ. Τυπικὸ Ἁγίου Σάββα σελ.125.

¹⁷⁶ Αὐτὸ τὸ τυπικὸ τελεῖται καὶ σήμερον συνήθως στα Μοναστήρια ἀλλὰ καὶ σε κάποιες ἐνορίες ὅπου φυλάσσεται Τίμιο Ξύλο.

¹⁷⁷ βλ.Καραϊσαρίδη Κωνσταντίνου Πρωτοπρεσβύτερου, Ἀσματικὸ καὶ μοναχικὸ τυπικὸ καὶ ἡ στουδιτικὴ μεταρρύθμιση, σελ.9 http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/liturgical/ib_1_7.pdf Πρβλ. Στάθη Θ.Γρηγορίου, *Παννυχίς: Ἦτοι νυκτερινὴ ἀσματικὴ ἀκολουθία κατὰ τὸ βυζαντινὸν κοσμικὸν τυπικὸν τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας* Ἀγίας Σοφίας, Ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1999.

¹⁷⁸ βλ. Τυπικὸ Matteos 1 σελ.28.

¹⁷⁹ Αὕτῃ ἡ ἰδιαίτερη ἀκολουθία τοῦ Ἀσματικοῦ Τυπικοῦ, ὅπου ἐπισυνάπτεται μετὰ τὸν ἀσματικὸν ἑσπερινὸν ἡ παννυχίδα καὶ μετὰ ὁ ἀσματικὸς ὁρθρὸς ὁμοιάζει μετὰ τὴν σημερινὴν λειτουργικὴν πρακτικὴν τῆς τελέσεως Μεγάλων Ἀγρυπνιῶν, κυρίως στὴς Ἱερὲς Μονὲς ἐνίοτε καὶ σε κάποιες ἐνορίες ὅπου διακονοῦν φιλακόλουθοι ἱερεῖς ἀλλὰ καὶ πιστοί, ὅπου ξεκινάμε ἀφ' ἑσπέρας μετὰ τὸ Μεγάλον ἢ Μικρὸν Ἀπόδειπνον, τὸν Μεγάλον Ἑσπερινὸν μετὰ Λιτῆς, τὴν Ἀνάγνωση, τὸν Ὁρθρὸν καὶ τέλος τὴν Θείαν Λειτουργίαν.

¹⁸⁰ Τα περισσότερα ἀπὸ τὰ τροπάρια αὐτὰ ψάλλονται μέχρι σήμερον. βλ.Τυπικὸ Matteos 1 σελ.28-30. Τροπάριον α' «Τὸν ζωοποιὸν Σταυρόν τῆς σῆς ἀγαθότητος...», Τροπάριον β' «Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου...», Τροπάριον γ' «Ἡ Ἐκκλησία βοᾷ σοι...», Τροπάριον δ' «Σήμερον τό προφητικὸν πεπλήρωται

μετά τον Εξάψαλμο κατέρχεται από τον άμβωνα εισοδεύοντας μετά των διακόνων και του σκευοφύλακος τα Τίμια Ξύλα στην Αγία Τράπεζα¹⁸¹, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι κατά την διάρκεια των τεσσάρων προεορτίων ημερών της προσκυνησεως του Τιμίου Ξύλου ο Τίμιος Σταυρός πιθανόν να είναι τοποθετημένος στον άμβωνα κι εκεί να ανέρχονται οι πιστοί για να τον προσκυνούν. Μετά την ολοκλήρωση των αντιφωνικά ψαλλομένων τροπαρίων πραγματοποιούνταν η κύρια Ύψωση του Σταυρού υπό του Πατριάρχου. Ο Πατριάρχης ανέρχεται στον άμβωνα ψαλλομένων των αντιφώνων¹⁸² κρατώντας την θήκη με τα τεμάχια των Τιμίων Ξύλων και αφού αφαιρέσει το ωμοφόριο και προσευχηθεί γονατιστός, σηκώνεται, λαμβάνει τον Τίμιο Σταυρό ανά χείρας και τον υψώνει τρεις φορές, ενώ ο λαός ψάλλει δυνατά το Κύριε ελέησον, «Δεῖ εἰδέναι ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ ὑψώσει λέγεται ρ' τὸ Κύριε ἐλέησον καὶ ἐν τῇ β' π'. καὶ ἐν τῇ γ' ξ'. Εἴτα ἀπὸ τῆς κατὰ ἀνατολήν στάσεως μεταφέρει πρὸς τὸν νότον καὶ ποιεῖ ὁμοίως. Εἴτα πρὸς δύσιν, κἀκεῖθεν πρὸς ἄρκτον...»¹⁸³. Μετά δε την Τρίτη ὑψωση κατέρχεται από τον άμβωνα στο βήμα, πιθανόν στο σημερινό σολέα, και εκεί γίνεται η τελευταία προσκύνηση των Τιμίων Ξύλων υπό των πιστών. Στη συνέχεια αναφέρεται το Αποστολικό και Ευαγγελικό Ανάγνωσμα και το κοινωνικόν «Αἰνεῖτε...» ή «Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου...»¹⁸⁴, εκ των οποίων συμπεραίνουμε ότι ολοκληρώνεται η εορτή και η τελετή της Υψώσεως με την Θεία Λειτουργία.

Αυτή η τελετή της Υψώσεως όπως τελούνταν στην Κωνσταντινούπολη τον 10^ο αιώνα έχει αρκετά κοινά σημεία με την τελετή που αναφέρεται στο Τυπικό του Αγίου Σάββα, αλλά και με την τελετή που τελείται σήμερα, όπως αναφέρεται στα Τυπικά του Βιολάκη και του Παπαγιάννη¹⁸⁵. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η τελετή της Υψώσεως έγινε λαμπρότερη και πληρέστερη με την συγχώνευση και ενοποίηση της καθόδου του Πατριάρχη με τον Σταυρό μετά τον Εξάψαλμο από τον άμβωνα στην Αγία Τράπεζα ψαλλομένου του Τρισαγίου όπως είδαμε παραπάνω, και της προς το τέλος του ασματικού ὁρθρου ἀνοδοῦ του Πατριάρχη στον άμβωνα και της τελική υψώσεως του Σταυρού ψαλλομένων των αντιφώνων. Πάντως το σίγουρο είναι ότι η σημερινή λειτουργική Τελετή της Υψώσεως αποτελεί εξέλιξη αυτής της λειτουργικής πρακτικής της Μεγάλης Εκκλησίας του 10^{ου} αιώνας.

λόγιον...», Τροπάριον ε' «Μόνον ἐπάγη τὸ ξύλον τοῦ Σταυροῦ...», Τροπάριον στ' «Ὁ ὑψωθείς ἐν τῷ Σταυρῷ ἐκουσίως...»

¹⁸¹ «Εἰς τὸν ὄρθρο, μετὰ τὸ Δόξα ἐν ὑψίστοις λεγομένου τρισαγίου γίνεται εἴσοδος τοῦ Πατριάρχου, καὶ ἐμπροσθεν αὐτοῦ εἰσέρχονται τὰ τίμια ξύλα βασταζόμενα ὑπὸ τοῦ σκευοφύλακος, ὀψικευόντων τῶν διακόνων μετὰ κηρῶν, καὶ ἀποτίθενται ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ» βλ. Τυπικό Matteos 1 σελ.28 υποσημείωση.

¹⁸² «Δεῖ δὲ εἰδέναι ὅτι ἕως τῆς Ὑψώσεως ψάλλονται εἰς μὲν τὸν ὄρθρον ἀντίφωνα ιβ', εἰς δὲ τὸ λυχνικὸν ἀντίφωνα ιγ'» βλ. Τυπικό Matteos 1 σελ.33.

¹⁸³ βλ. Τυπικό Matteos 1 σελ.30.

¹⁸⁴ βλ. Τυπικό Matteos 1 σελ.30.

¹⁸⁵ Πρβλ. Τελετή Υψώσεως Τυπικόν Αγίου Σάββα σελ.128-129, Τυπικόν Βιολάκη σελ.74-75(βλ.και Παράρτημα σελ.135-137) και Τυπικόν Παπαγιάννη σελ.162-163. Υπάρχουν βέβαια και κάποιες διαφοροποιήσεις όπως οι σχετικές δεήσεις «Ἐλέησον ἡμᾶς...κτλ», οι πέντε εκατοντάδες του Κυρίου ἐλέησον και η τελική ὑψωση ὑπὸ του Πατριάρχου.

2. Της Σταυροπροσκυνήσεως την Γ΄ Κυριακή των Νηστειών

Μία παρόμοια αλλά απλούστερη τελετή προσκύνησης του Τιμίου Ξύλου πραγματοποιείται και την Κυριακή της Σταυροπροσκυνήσεως, όπου όπως είδαμε στο Α΄ Κεφάλαιο στην καθιέρωση αυτής της εορτής, εορτάζεται η μετάθεση της ευρέσεως και υψώσεως του Σταυρού από την Αγία Ελένη στις 6 Μαρτίου του 335 μ.Χ. την Γ΄ Κυριακή των Νηστειών. Εδώ το τυπικό του Matteos αναφέρει απλή προσκύνηση του Σταυρού κατά την Κυριακή της γ΄ εβδομάδος των Νηστειών «Καί μετά το εὐαγγέλιον ἀνέρχεται κηρυκτικός δηλῶν τήν προσκύνησιν τοῦ τιμίου Σταυροῦ· τήν μὲν τρίτην καί τετράδα συνήθως ἀνδρῶν, τήν δέ ε΄ καί παρασκευήν γυναικῶν συνερχομένων»¹⁸⁶. Ο κηρυκτικός πιθανόν να ήταν ο διάκονος ή ο αναγνώστης που είχαν την εντολή του Πατριάρχη να αναγγείλουν στους πιστούς από τον άμβωνα μετά την ανάγνωση του Ευαγγελίου, την προσκύνηση του Σταυρού.

Αν και δεν καταγράφεται κάποια ιδιαίτερη τελετή υψώσεως υπό του Πατριάρχου όπως της 14^{ης} Σεπτεμβρίου, το πιθανότερο είναι να γινόταν μία απλή τελετή προσκύνησης της θήκης με τα Τίμια Ξύλα. Ένα κοινό στοιχείο με την εορτή της Υψώσεως είναι ότι αναγράφεται ξεχωριστή ημέρα προσκύνησης για τα δύο φύλα, για μεν τους άνδρες Τρίτη και Τετάρτη, για δε τις γυναίκες Πέμπτη και Παρασκευή, ενώ την Δευτέρα δεν αναγράφεται προσκύνηση, το πιθανότερο είναι να μην γινόταν¹⁸⁷. Ένα διαφορετικό στοιχείο είναι ότι στην Σταυροπροσκύνηση έπεται μεθέορτη προσκύνηση του Τιμίου Σταυρού για τέσσερις ή πέντε ημέρες, αντίθετα στην εορτή της Υψώσεως προηγείται προεότρια προσκύνηση, όπως είδαμε για τέσσερις ημέρες.

Επίσης πρέπει να αναφέρουμε ότι και στις τέσσερις ημέρες της προσκυνήσεως Τρίτη έως και Παρασκευή στον ασματικό Όρθρο λέγεται αντί της υπακοής το τροπάριον «Σήμερον τό προφητικόν πεπλήρωται λόγιον...» καθώς και μετά τον όρθρο (πιθανόν εννοεί στη Θεία Λειτουργία) το τροπάριον «Τόν Σταυρόν σου προσκυνοῦμεν Δέσποτα...» επί τρεις φορές, όπως και μετά τον ν΄ ψαλμόν και στα αντίφωνα της τριθέκτης¹⁸⁸. Στις δε ημέρες Τετάρτη, Πέμπτη και Παρασκευή αναγράφεται και περισσή(επιπλέον ύμνος που ψάλλεται αντιφωνικά) «Τόν ζωοποιόν Σταυρόν τῆς σῆς ἀγαθότητος...», «Σωτηρίαν εἰργάσω ἐν μέσῳ τῆς γῆς...» και «Ἀπό ὕψους ἀοράτως πολεμοῦντα ἡμᾶς σύντριψον τόν βραχίονα τοῦ πονηροῦ τῇ δυνάμει τοῦ Σταυροῦ σου, Δυνατέ καί σῶσον ἡμᾶς»¹⁸⁹ αντίστοιχα.

Αυτή η επί τέσσερις ημέρες μεθέορτη προσκύνηση του Σταυρού αναγράφεται και στο Τυπικό του Αγίου Σάββα « προσκυνοῦμεν δέ ἡμέρας δ΄. Τῇ Κυριακῇ, τῇ Δευτέρᾳ, τῇ Τετράδι καί τῇ Παρασκευῇ γίνεται ἡ προσκύνησις τῇ α΄ ὥρα. Καί εἰς τὴν θ΄ ὥραν μετὰ τὸ Τρισάγιον προσκυνοῦμεν πάλιν. Καί συστέλλεται ὁ Τίμιος Σταυρός ἐν τῇ θήκῃ»¹⁹⁰. Η προσκύνηση αυτή γίνεται κατά την Ακολουθία της Ἀ ώρας, όπου και ψάλλεται αντί του «Τὰ διαβήματα μου...» το «Τόν Σταυρόν σου προσκυνοῦμεν Δέσποτα...»¹⁹¹. Η πληροφορία που αναφέρει το Τυπικό του Αγ.Σάββα ότι κατά την

¹⁸⁶ βλ. Τυπικό Matteos 2 σελ.38.

¹⁸⁷ Σε αυτό συνηγορεί και η φράση που αναγράφεται στην γ΄ της μέσης εβδομάδος «τό δέ αὐτό τροπάριον λέγεται καί εἰς τὰς δ΄ ἡμέρας ταῆς προσκυνήσεως» βλ. Οπ.π.σελ.40.

¹⁸⁸ βλ.Οπ.π.σελ.40.

¹⁸⁹ βλ.Οπ.π.σελ.42-44.

¹⁹⁰ βλ.Τυπικό Αγίου Σάββα σελ.357. Πρβλ. Τυπικό Παπαγιάννη σελ.628 [1741] «Ὁ τίμιος Σταυρός παραμένει ἐπὶ τοῦ τετραποδίου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ πρὸς προσκύνησιν μέχρι τῆς Παρασκευῆς, ὅτε αἴρεται».

¹⁹¹ Οπ.π.σελ.357. Το αὐτό αναφέρεται και στο Τυπικό του Βιολάκη σελ.343 και στου Παπαγιάννη σελ.628.

θ' ώρα της Παρασκευής το Τίμιο Ξύλο μεταφέρεται από το κέντρο του Ναού πίσω στην Αγία Τράπεζα, επιβεβαιώνεται και από το Τυπικό του Παπαγιάννη¹⁹².

Μία επιπλέον λειτουργική πληροφορία που αναφέρει το Τυπικό του Αγ.Σάββα είναι η μεταφορά της θήκης με το Τίμιο Ξύλο του Σταυρού μετά την απόλυση του μικρού Εσπερινού του Σαββάτου από το σκευοφυλάκιο της Μονής στο Καθολικό και συγκεκριμένα επί της Αγίας Τραπέζης(το αυτό αναφέρεται και στην εορτή της Υψώσεως όπως αναφέρουμε παραπάνω), όπου και τελούταν ολονύκτιος αγρυπνία¹⁹³, και στο τέλος της Δοξολογίας του Όρθρου γινόταν η Ύψωση του Σταυρού. Αυτή η τελετή της Υψώσεως της Κυριακής της Σταυροπροσκυνήσεως, όπως περιγράφεται στο Τυπικό του Αγίου Σάββα¹⁹⁴, αν και δεν αναφέρεται εκτενώς στο Τυπικό του Matteos, ίσως να είναι παρόμοια. Πάντως αυτό που τελούταν σίγουρα στο Ναό της Του Θεού Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη τον 10^ο αιώνα και τελείται μέχρι σήμερα¹⁹⁵ είναι η Ύψωση του ευτρεπισμένου σε δίσκο Σταυρού στο κέντρο του Ναού και η προσκύνηση αυτού προς ενίσχυση των αγωνιζομένων πιστών.

3. Του εν ουρανῷ φανέντος του Σημείου του Σταυρού την 7^η Μαΐου

Η εορτή της 7^{ης} Μαΐου, ήτοι της θαυματουργικής εμφανίσεως του σημείου του Σταυρού στα Ιεροσόλυμα επί βασιλείας Αυτοκράτορος Κωνσταντίου και πατριαρχείας Αγίου Κυρίλλου, ξεκίνησε να εορτάζεται από την τοπική Εκκλησία των Ιεροσολύμων στα μέσα του δ' αιώνας, όπως είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο του πρώτου μέρους της εργασίας μας. Στο Τυπικό του Matteos γίνεται μόνο μία απλή αναφορά, χωρίς να αναφέρεται προσκύνηση ή ύψωση του Σταυρού. Παραθέτω αυτούσια «Μηνὶ τῷ αὐτῷ ζ', ἡ ἀνάμνησις τοῦ χρόνου καθ'ὃν ἐν τῷ οὐρανῷ ὁ Σταυρὸς ἐφάνη ἐπὶ Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως»¹⁹⁶. Το αυτό αναφέρεται και στα Τυπικά του Αγ.Σάββα¹⁹⁷ και του Παπαγιάννη¹⁹⁸, με την μόνη διαφορά ότι ο Αγ.Σάββας αναφέρει το Απολυτίκιον «Τοῦ Σταυροῦ σου ὁ τύπος νῦν ὑπὲρ ἡλίου ἔλαμψεν» και το Κοντάκιον «Ὁ ὑψωθείς ἐν τῷ Σταυρῷ ἐκουσίως». Τέλος το Τυπικό του Βιολάκη δεν αναφέρει κάτι σχετικό με την εορτή¹⁹⁹.

¹⁹² «Τῇ δὲ Παρασκευῇ μετὰ τὴν εὐχὴν Παναγία Τριάς, τὸ ὁμοούσιον κράτος ὁ ἱερεὺς ἔρχεται εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, ὅπου ἀπὸ τῆς Κυριακῆς εὐρίσκεται ὁ τίμιος Σταυρὸς, καὶ θυμιάσας αὐτὸν καὶ ποιήσας τρεῖς μετανόιας ἀσπάζεται αὐτόν, ψαλλομένον τρεῖς τοῦ Τὸν Σταυρὸν σου προσκυνούμεν· μετὰ τοῦτο αἶρει τὸν Τίμιον Σταυρὸν καὶ εἰσάγει αὐτόν εἰς τὸ Ἱερὸν καὶ ποιεῖ τὴν ἀπόλυσιν» βλ.Τυπικό Παπαγιάννη σελ.629.

¹⁹³ «Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ μικροῦ ἐσπερινοῦ, αἶρουσι τὸ Τίμιον Ξύλον τοῦ Σταυροῦ ἀπὸ τοῦ σκευοφυλακίου, μετὰ τῆς θήκης, μετὰ λαμπάδων καὶ θυμιατοῦ ψάλλοντες τὸ Σῶσον, Κύριε , τὸν λαόν σου. Καὶ εἰσφέρουσιν αὐτὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἀποτιθέασιν εἰς τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν. Καὶ ἄπτεται κηρὸς ἔμπροσθεν αὐτοῦ δι' ὅλης τῆς νυκτός. Ἡμεῖς δὲ ἀπερχόμεθα ἐν τῇ τραπέζῃ. Καὶ ἀνιστάμενοι εἰσερχόμεθα ἐν τῷ ναῷ καὶ ἀρχόμεθα τῆς ἀκολουθίας τῆς ἀγρυπνίας» βλ. Τυπικό Αγίου Σάββα σελ.353.

¹⁹⁴ βλ.Τυπικό Αγίου Σάββα σελ.357

¹⁹⁵ βλ.Παράρτημα σελ.138-139 Τελετή της Υψώσεως της Κυριακής Σταυροπροσκυνήσεως στο Τυπικό του Βιολάκη Πρβλ.Τυπικό Παπαγιάννη σελ.627.

¹⁹⁶ βλ.Τυπικό Matteos 1 σελ.282.

¹⁹⁷ βλ. Τυπικό Αγ.Σάββα σελ.266-267 «Εἰς τὰς ζ'. Ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ φανέντος σημείου τοῦ Σταυροῦ, ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ περὶ ὥραν γ' τῆς ἡμέρας, ἐπὶ Κωνσταντίνου βασιλέως, ἀπὸ τοῦ Αγίου Κρανίου ἐκτεταμένου δι' ἀστέρων, ἕως τοῦ Αγίου Ὄρους τῶν Ἑλαιῶν».

¹⁹⁸ βλ. Τυπικό Παπαγιάννη σελ.480 «Τῇ Ζ' τοῦ αὐτοῦ Μηνὸς Μνήμη τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου τοῦ τιμίου Σταυροῦ ἐπὶ Κωνσταντίνου βασιλέως, υἱοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου».

¹⁹⁹ 199.βλ. Παράρτημα σελ.144.

4. Της Προόδου του Σταυρού την 1^η Αυγούστου

Το Κωνσταντινοπολίτικο Τυπικό του 10^{ου} αιώνας αναφέρει ότι την 1^η Αυγούστου γινόταν «καί ἡ βάπτισις τῶν τιμίων ξύλων»²⁰⁰. Όπως όμως είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο του α' μέρους της παρούσης η εορτή της Προόδου του Σταυρού, πρέπει να εξαπλώθηκε κατά τα μέσα του ιβ' αιώνας σε όλη την Αυτοκρατορία, υπήρχε προγενέστερη συνήθεια στην Κωνσταντινούπολη της περιφοράς των Τιμίων Ξύλων περί τα τείχη της Πόλεως, περίπου από τον ι' αιώνα(πιθανόν και παλιότερα), επί βασιλείας Κωνσταντίνου Ζ' του Πορφυρογεννήτου. Ίσως με την συνήθεια της περιφοράς των Τιμίων Ξύλων προς εξαγιασμό να τελούταν παράλληλα και ο μικρός αγιασμός της πρωτομηνιάς με την εμβάπτιση στο προς καθαγιασμό μερό των Τιμίων Ξύλων και με το αγιασμένο αυτό νερό να ράντιζαν από εκεί που λιτανευόνταν ο Τίμιος Σταυρός.

Και πιθανόν αυτή η συνήθεια που υπήρχε στην Κωνσταντινούπολη του 10^{ου} αιώνας να εξαπλώθηκε και να γενικεύτηκε με την επικράτηση της εορτής της Προόδου. Δεν είναι τυχαίο το ότι στο Τυπικό του Αγίου Σάββα αναφέρεται, εκτός από την ακολουθία της Προόδου του Σταυρού που συμψάλλεται με την ακολουθία των Αγίων Μακκαβαίων, ένα ιδιόμορφο τυπικό προσκυνήσεως του Σταυρού μετά της Ακολουθίας του μικρού Αγιασμού. Μετά το πέρας της Δοξολογίας γινόταν η περιφορά (πρόοδος) του ευτρεπισμένου σε δίσκο Σταυρού και η Ύψωση του στο κέντρο του Ναού επακολουθούσης της ακολουθίας του μικρού Αγιασμού. Κατόπιν ψαλλομένων των Ιδιόμελων της προσκυνήσεως του Σταυρού οι Πατέρες ασπάζονταν το Τιμιο Ξύλο, αγιάζονταν με το κλαδί του βασιλικού από τον Ηγούμενο και μετελάμβαναν τον Αγιασμό, και στη συνέχεια ο Τίμιος Σταυρός περιφερόταν σε όλα τα μέρη της Μονής προς εξαγιασμό²⁰¹.

Το Τυπικό του Βιολάκη δεν προβλέπει τελετή προόδου και προσκυνήσεως του Σταυρού, όμως αναφέρει μία σημείωση παραπέμποντας στο Τυπικό του Αγίου Σάββα χωρίς να κάνει μνείαν περί αγιασμού «Τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν Τυπικὸν διατάττει καὶ κατ'αὐτὴν τὴν ἡμέραν μετὰ τὴν Δοξολογίαν νὰ τελῇται ἡ Πρόοδος τοῦ τιμίου Σταυροῦ κατὰ τὴν τάξιν τῆς γ' Κυριακῆς τῶν Νηστειῶν. Ἐὰν γίνηται ἡ Πρόοδος τοῦ Σταυροῦ, λέγεται ἀντὶ τοῦ Τρισαγίου Τὸν Σταυρόν σου»²⁰². Ομοίως και το Τυπικό του Παπαγιάννη αναφέρεται σε αυτή την τελετή της Προόδου κατά την τάξιν της Γ' Κυριακῆς των Νηστειῶν²⁰³.

²⁰⁰ βλ. Τυπικό Matteos 1 σελ.360.

²⁰¹ βλ. Τυπικό Αγ.Σάββα σελ.290-291 Πρβλ. Τυπικό Παπαγιάννη σελ.562.

²⁰² βλ. Τυπικό Βιολάκη σελ.295 και Παράρτημα σελ.143.

²⁰³ βλ. Τυπικό Παπαγιάννη σελ.561.

ΜΕΡΟΣ Β΄

**ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΕΟΡΤΩΝ
ΚΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ**

Στο β' μέρος της παρούσης εργασίας θα ασχοληθούμε με την θεολογική προσέγγιση των Ιερών Ασματικών Ακολουθιών των Εορτών του Σταυρού. Αφού προσεγγίσαμε τις εορτές ιστορικά, εξετάζοντας την γένεση, την εξέλιξη και την καθιερωσή τους καθώς και τη δομή και το περιεχόμενό τους, την τυπική τους διάταξη καθώς και τους υμνογράφους αυτών, τώρα θα προσπαθήσουμε να εισέλθουμε βαθύτερα, να «σπάσουμε» το εξωτερικό κέλυφος αυτών των ύμνων που εμπεριέχονται στις Ιερές Ακολουθίες, και να αναδείξουμε το δόγμα και το ήθος, που εξετάζει ιδιαιτέρως η Υμνολογία. Όταν λέμε δόγμα σε έναν ύμνο εννοούμε τις δογματικές και θεολογικές αλήθειες που μας μεταφέρει και το ήθος είναι η αποτύπωση και εφαρμογή αυτών των αληθειών στη ζωή του πιστού. Άλλωστε μην ξεχνάμε ότι πρωταρχικός σκοπός της υμνογραφίας ήταν η καταπολέμηση των διαφόρων αιρετικών δοξασιών και των αιρέσεων καθώς και η διαφύλαξη των αληθειών αυτών στη ζωή των πιστών, η διαφύλαξη της ακεραιότητας του χριστιανικού ήθους, του ελεύθερου εν Χριστώ ανθρώπου.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονίσουμε, εφόσον το αντικείμενο της έρευνας μας είναι ο Σταυρός και οι εορτές του, όλες οι θεολογικές και δογματικές αλήθειες και οι ηθικές τους εφαρμογές που εξυμνούνται σε όλους τους ύμνους των Ακολουθιών που θα εξετάσουμε, έχουν ως κέντρο το μεγαλύτερο γεγονός που θα μπορούσε να συμβεί ποτέ στην ιστορία, το γεγονός αυτό το οποίο προφητεύτηκε από τον Θεό μέσω των Αγίων Προφητών, το γεγονός το οποίο αξιώθηκαν οι άνθρωποι να δουν και να το ζήσουν αλλά και κάποιοι να το αποστραφούν και ακόμη χειρότερα να το καταπολεμήσουν και να το διώκουν μέχρι και σήμερα, το γεγονός αυτό το οποίο κατέγραψε όχι μόνο η Εκκλησιαστική αλλά και η Παγκόσμια Ιστορία και το οποίο διαίρεσε χρονολογικά τα έτη σε προ Χριστού και μετά Χριστόν εποχή και τέλος το γεγονός αυτό, το οποίο ο άνθρωπος που το δέχτηκε και το εφαρμόζει στη ζωή του γίνεται πολίτης όχι οποιασδήποτε κοσμικής πολιτείας αλλά της μελούσης αληθινής Βασιλείας του Θεού, όπως αναφέρει και ο ουρανοβάμων Απόστολος των εθνών Παύλος²⁰⁴, και το οποίο δεν είναι άλλο από το γεγονός της Θείας Κενώσεως.

Ο ίδιος ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός κατέρχεται από τα ύψη του ουρανού και σαρκώνεται τη ευδοκία του Πατρός και τη συνεργεία του Παναγίου Πνεύματος στην πανάχραντο κοιλία της Παναγίας μας. Αυτή είναι η αρχή, ο σκοπός αλλά και το τέλος της σωτηρίας. Όλη η Παναγία Τριάς συμμετέχει σε αυτό το «ἀπ' αἰῶνος ἀπόκρυφον καὶ ἀγγέλοις ἀγνωστον μυστήριον...»²⁰⁵, στο μυστήριο της Σαρκώσεως, αλλά και στο μυστήριο του Σταυρού, για το οποίο αναφέρει χαρακτηριστικά ο Χρυσόστομος ότι ο Σταυρός είναι «τό τοῦ Πατρὸς θέλημα, ἢ τοῦ μονογενοῦς δόξα, τό τοῦ Πνεύματος ἀγαλλίαμα...»²⁰⁶. Ο Χριστός μας μέσα από το εκούσιο απολυτρωτικό του πάθος και την πορεία προς τον Γολγοθά, μας οδηγεί στην Ανάσταση. Αυτό το μεγάλο γεγονός εξυμνείται στις ιερές Ακολουθίες μέσα από το τετράπτυχο Παλιά Διαθήκη, Καινή Διαθήκη, Εκκλησιαστική Ιστορία και Ζωή του πιστού. Όλη η υμνογραφία αυτών των εορτών κινείται στο εκτενές πεδίο των προτυπώσεων του Σταυρού στην Παλαιά Διαθήκη, στην περιγραφή της

²⁰⁴ Βλ. Εβρ. 13,14.

²⁰⁵ .Θεοτοκίον δ' ἡχοῦ βλ. Ωρολόγιον το Μέγα, εκδ.Σαλίβερος, Αθήνα (άνευ ημερομηνίας) σελ.495.

²⁰⁶ Βλ. Ιωάννου του Χρυσοστόμου, *Εἰς τό ὄνομα τοῦ κοιμητηρίου καί εἰς τον Σταυρόν τοῦ Κυρίου καί Θεοῦ καί Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, PG 49 396.

σταυρικής θυσίας του Ιησού και των καρπών της και στην από μέρους των πιστών συμμετοχή στο μυστήριο του Σταυρού²⁰⁷.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Παλαιοδιαθηκικές Προτυπώσεις περί Σταυρού σύμφωνα με τις Ακολουθίες.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός, ένας από τους υμνογράφους του Σταυρού, αναφέρεται, στο πολύ γνωστό θεολογικό έργο του «Έκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου πίστεως», σε κάποιες από τις προτυπώσεις του στην Παλαιά Διαθήκη²⁰⁸, αλλά και ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς σε έναν από τους λόγους του για τον Τίμιο Σταυρό αναφέρει χαρακτηριστικά «Ο τοῦ Χριστοῦ σταυρός προανεκηρύττετο καί προετυποῦτο μυστικῶς ἐκ γενεῶν ἀρχαίων καί οὐδεὶς ποτέ κατηλλάγη τῷ Θεῷ χωρίς τῆς τοῦ Σταυροῦ δυνάμεως...ὁ Σταυρός ἦν ἐν τοῖς προγενεστέροις καί πρό τοῦ τελεσθῆναι»²⁰⁹. Ὄντως ο Σταυρός συσχετίζεται με πολλά γεγονότα της Παλαιάς Διαθήκης, πολλά εκ των οποίων θεωρούνται ως τύποι ή προεικονίσεις ή συμβολισμοί του, όπως το τονίζει ιδιαιτέρως ο Ιερός Χρυσόστομος «Μωσῆς δέ οὕτω τοῦ Ἀμαλὴκ περιεγένετο, καί μύρια ἂν ἴδοι τίς ἐν τῇ Παλαιᾷ γινόμενα τόν Σταυρόν προδιαγράφοντα»²¹⁰. Είναι πράγματι γεγονός ότι η Καινή Διαθήκη, εις την οποίαν βρίσκονται οι αποτυπώσεις αυτών των προεικονίσεων και των συμβολισμών, όχι μόνο επιτρέπει αλλά απαιτεί να αναζητούμε αυτούς τους τύπους των μελλόντων στην Παλαιά Διαθήκη²¹¹.

Ο Κύριος ομιλώντας περί του εκουσίου απολυτρωτικού σταυρικού Του πάθους, προλέγει για την επί ξύλου ύψωσιν του «Υιοῦ τοῦ ἀνθρώπου»²¹². Στην περίπτωση αυτή συνδυάζονται τρεις διαφορετικές Μεσσιανικές προφητείες, του «τύπου» της υψώσεως του όφεως, της προφητείας «τοῦ Ὑιοῦ τοῦ ἀνθρώπου» και του κατά τον Ησαΐαν «δούλου τοῦ Θεοῦ», άρα ο Κύριος συμπληρώνει, ενστερνίζει, τελειοποιεί αλλά και εκπληρώνει πλήρως τις Μεσσιανικές προσδοκίες των συγχρόνων του, αφού συνδυάζει την Δανιήλειον πλήρης δόξης εικόνα του «Υιοῦ τοῦ ἀνθρώπου» με την του πάσχοντος δούλου του Θεού εικόνα του Ησαΐου αλλά και διδάσκει ότι ο Μεσσίας πρέπει να πάθει κατά τις Γραφές και να δώσει την ζωήν αυτού υπέρ της λυτρώσεως του κόσμου²¹³.

1. Το ξύλον της ζωής.

Η πρώτη και παλαιότερη προτύπωση του Σταυρού, που εξυμνείται πολλές φορές στις Ακολουθίες, βρίσκεται στο α΄ βιβλίο της Παλαιάς Διαθήκης, στη Γένεση²¹⁴ και συγκεκριμένα αναφέρεται στο ξύλο που βρισκόταν στον Παράδεισο,

²⁰⁷ Βλ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη (Πρωτοπρεσβυτέρου), «Οι εορτές του Τιμίου Σταυρού», Η΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων, *Το Χριστιανικόν Εορτολόγιον* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006 σελ.

²⁰⁸ Βλ. Ιωάννου του Δαμασκηνου, *Έκδοσις ακριβής της όρθοδόξου πίστεως*, PG 94 1132-1133 πρβλ. Νεκταρίου Κεφαλά Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ιστορική Μελέτη περί του Τιμίου Σταυρού*, Εν Αθήναις 1912, σελ.12.

²⁰⁹ Βλ. Γρηγορίου του Παλαμά, *Εἰς τόν τίμιον καί ζωοποιόν Σταυρόν*, PG 151, 124.

²¹⁰ Του Ιδίου, *Εἰς τό «Πάτερ εἰ δυνατόν ἐστί, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τό ποτήριον τοῦτο· πλήν οὐχ ὥς ἐγώ θέλω, ἀλλ' ὥς σύ» καί κατά Μαρκωνιστῶν καί Μανιχαίων· καί ὅτι οὐ χρέη ἐπιπηδᾶν τοῖς κινδύνοις, ἀλλά παντός θελήματος προτιμᾶν τό τοῦ Θεοῦ θέλημα*, PG 51 36.

²¹¹ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.414.

²¹² Πρβλ. Ματθ. ιζ΄ 22, Μαρκ. ι΄ 33-34, Λουκ. θ΄ 22, Ιωαν. γ΄ 14.

²¹³ Βλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ) οπ.π. σελ.457-458.

²¹⁴ Βλ. Γεν. γ΄ 1-24. 182.

στον κήπο της Εδέμ. Το ξύλο αυτό της ζωής ή της γνώσεως του καλού και του κακού είναι τύπος του Σταυρού, όπως δηλαδή το πρώτο διά της παρακοής των πρωτοπλάστων γίνεται η αίτια της εξορίας τους από τον Παράδεισο αλλά και της κληροδότησης του προπατορικού αμαρτήματος και του θανάτου στο ανθρώπινο γένος, έτσι και το Τίμιο Ξύλο δια της υπακοής του Χριστού στο θέλημα του Πατρός και της απολυτρωτικής Του θυσίας γίνεται πάλι η αιτία της κατά χάριν σωτηρίας και αθανασίας του ανθρωπίνου γένους. Συνηγορεί σε αυτό ο Ιερός Χρυσόστομος «ἐκεῖνο τό ξύλον θανάτῳ ἐπεισήγαγε μετά γάρ τήν παράβασιν ὁ θάνατος ὑπεισηλθεν ἀλλά τοῦτο τήν ἀθανασίαν ἐχαρίσατο, ἐκεῖνο παράδεισον ἐξέβαλεν τοῦτο εἰς οὐρανοῦς ἡμᾶς ἀνήγαγεν, ἐκεῖνο διά μίαν παράβασιν τοσαύτην τιμωρίαν ὑπεύθυνον τόν Ἀδάμ κατέστησε, τοῦτο τά μύρια ἡμῶν φορτία τῶν ἀμαρτημάτων ἀφανίσαν, τήν πρός τόν Δεσπότην ἡμῶν παρρησίαν δεδώρηται.»²¹⁵

Αυτή η συσχέτιση του ξύλου του Παραδείσου με τον Σταυρό σχετίζεται άμεσα με την παύλειον έκφραση παλαιός και νεος Αδάμ²¹⁶. Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Φιλόθεος ο Κόκκινος «τό ξύλον τοῦ παραδείσου αἰχμάλωτον καί γυμνόν ἐποίησε τόν Ἀδάμ, καί κρυβῆναι αὐτόν παρεσκεύασε· τό ξύλον τοῦ σταυροῦ τόν νικητήν Χριστόν ἐφ' ὑψηλοῦ πᾶσιν ἐδείκνυνεν...ὁ θάνατος τοῦ Ἀδάμ καί τούς μετά ταῦτα ἀνθρώπους κατεδίκασε καί ἐθανάτωσε καί κατέκρινεν· ὁ δέ θάνατος τοῦ Χριστοῦ καί τούς πρό αὐτοῦ πεσόντας καί θανατωθέντας ἀνέστησε καί ἐζώωσε καί πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις σωτηρίας ὁδόν ἐχαρίσατο»²¹⁷. Αλλά και ο Ιερός Χρυσόστομος προγενέστερα έγραψε «Παρθένος καί ξύλον καί θάνατος τῆς ἥττης ἡμῶν ἦν τά σύμβολα. Παρθένος ἦν Εὐα· οὐπω γάρ ἄνδρα ἐγίνωσκε· ξύλον ἦν τό δένδρον καί θάνατος ἦν τό ἐπιτίμιον τοῦ Ἀδάμ. Ἀλλ' ἰδοὺ πάλιν παρθένος καί ξύλον καί θάνατος, τά τῆς ἥττης σύμβολα ταῦτα, καί νίκης ἐγένετο σύμβολα. Ἀντί γάρ τῆς Εὐας, ἡ Μαριάμ· ἀντί τοῦ ξύλου τοῦ εἰδέναι τό καλόν καί τό πονηρόν, τό ξύλον τοῦ σταυροῦ· ἀντί τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδάμ, ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ»²¹⁸.

Όλα αυτά που προαναφέραμε περιγράφονται ποιητικά μέσα από το μεσώδιο κάθισμα της Ακολουθίας της Υψώσεως και της Σταυροπροσκυνήσεως «Ἐν Παραδείσῳ με τό πρίν, ξύλον ἐγύμνωσεν οὐπερ τῇ γεύσει, ὁ ἐχθρός εἰσφέρει νέκρωσιν· τοῦ Σταυροῦ δέ τό ξύλον, τῆς ζωῆς τό ἔνδυμα...»²¹⁹ και από τον δεύτερο ειρμό της θ' ωδῆς του κανόνος της Υψώσεως «Ὁ διά βρώσεως τοῦ ξύλου, τῷ γένει προσγενόμενος θάνατος, διά Σταυροῦ κατήργηται σήμερον...»²²⁰, αλλά και στο Δοξαστικό των Στιχηρῶν του Εσπερινού ο ιερός υμνωδός προσκαλεῖ όλα τα ἔθνη να προσκυνήσουν το ευλογημένο ξύλο του Σταυρού, Το οποίο μας απήλλαξε από το προπατορικό αμάρτημα και μας οδήγησε στην σωτηρία²²¹ καθώς και στο τελευταίο ιδιόμελο της προσκύνησης του Σταυρού λέει χαρακτηριστικά «Τῶν Προφητῶν αἱ φωναί, τό Ξύλον τό ἅγιον προκατήγγειλαν, δι' οὗ τῆς ἀρχαίας

²¹⁵ Βλ. Ιωάννου του Χρυσοστόμου, Ὁμιλίες εἰς τήν Γένεσιν, ὁμιλία ΙΣΤ' «Εἰς τήν παράβασιν τῶν πρωτοπλάστων Ἡ καί ἦσαν οἱ δύο γυμνοί, ὁ τέ Ἀδάμ, καί ἡ γυνή αὐτοῦ, καί οὐκ ἠσχύνοντο», PG 49 134.

²¹⁶ Βλ. Ὁρησκευτική και Ἠθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.414.

²¹⁷ Βλ. Φιλοθέου Κωνσταντινουπόλεως, Λόγος εἰς τήν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου και Ζωοποιοῦ Σταυροῦ, PG 154 726.

²¹⁸ Βλ. Ιωάννου του Χρυσοστόμου, Εἰς τό ὄνομα τοῦ κοιμητηρίου και εἰς τόν Σταυρόν τοῦ Κυρίου καί Θεοῦ και Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, PG 49 396.

²¹⁹ Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.236-237 & Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Εν Αθήναις 1994, σελ.488.

²²⁰ Βλ.Ο.π.π.σελ.242.

²²¹ «Δεῦτε ἅπαντα τά ἔθνη, τό εὐλογημένον ξύλον προσκυνήσωμεν...» Δοξαστικό των Στιχηρῶν του Μεγάλου Εσπερινού βλ. Ο.π.π.σελ.229.

ήλευθερώθη κατάρας...»²²². Στην Ακολουθία της Σταυροπροσκυνήσεως εξυμνείται αυτή η προτύπωση του σταυρού στο γ' εσπέριο προσόμοιο του Μικρού Εσπερινού «Κλείει τήν Ἑδέμ, διά ξύλου πάλαι ὄφιν, ξύλον δέ Σταυροῦ, ὑπανοίγει ταύτην πᾶσι...»²²³ και στο τέταρτο εσπέριο προσόμοιο του Μεγάλου Εσπερινού «Δεῦρο τῶν Πρωτοπλάστων δυάς, ἡ τῆς χορείας ἐκπεσοῦσα τῆς ἄνωθεν, τῷ φθόνῳ τοῦ βροτοκτόνου, διά πικρᾶς ἡδονῆς, τῆς τοῦ ξύλου πάλαι ἀπογεύσεως...»²²⁴, καθώς και στην Ακολουθία του εν ουρανῷ φανέντος σημείου του Σταυρού στο τρίτο τροπάριο της α' ᾠδῆς του κανόνος²²⁵.

2. Η ευλογία του Πατριάρχου Ἰακώβ.

Ο Κυπριανός ο Στουδίτης σημειώνει χαρακτηριστικά στο πέμπτο Ἰδιόμελο της Λιτῆς της Ακολουθίας της Υψώσεως « Ἡ τῶν χειρῶν ἐναλλαγή τοῦ Πατριάρχου Ἰακώβ, ἐπ' εὐλογία τῶν τέκνων, τό κραταῖον τοῦ Σταυροῦ προεδήλωσε σύμβολον...»²²⁶ αλλά και στην ἴδια Ακολουθία στο α' τροπάριο της στ' ᾠδῆς του κανόνος γράφει ο Κοσμάς ο Ὑμνογράφος « Ὁ γῆρα καμφθεὶς καὶ νόσῳ τρυχωθεὶς, ἀνωρθοῦτο, Ἰακώβ χειρὰς ἀμείψας, τὴν ἐνέργειαν φαίνων τοῦ ζωηφόρου Σταυροῦ...»²²⁷. Ἀλλά και στις υπόλοιπες Ακολουθίες εξυμνείται το γεγονός, στο ε' τροπάριο της η' ᾠδῆς του κανόνος της Σταυροπροσκυνήσεως « Πάλαι Ἰακώβ, προτυπῶν τὸν Σταυρόν σου Χριστέ, Ἰωσήφ προσεκύνει, τῆς θείας ράβδου τό ἄκρον, σκῆπτρον ταύτην φρικτόν...»²²⁸ και στο β' τροπάριο της η' ᾠδῆς του κανόνος της Προόδου « Ὑποσημαίνει πόρρωθεν, σὲ Σταυρέ πανσεβάσμιε, ἐν ταῖς εὐλογίαις Ἰακώβ τρανότατα...»²²⁹.

Στο βιβλίο της Γενέσεως αναφέρεται χαρακτηριστικά ὅτι ο Πατριάρχης Ἰακώβ εὐλόγησε σταυροειδῶς πρὶν τὸ θάνατό του υἱό του Ἰωσήφ, ὁ ὁποῖος προσκυνεῖ τὸ ἄκρο τῆς ράβδου²³⁰, ἀλλὰ ἀργότερα και τὰ παιδιά του Ἰωσήφ, Εφραίμ και Μανασσῆ, σταυροειδῶς²³¹. Οἱ Ἅγιοι Πατέρες σε αὐτὴν τὴν εὐλογία και προσκύνηση τῆς ράβδου τοῦ Ἰακώβ ἀπὸ τὸν Ἰωσήφ ἀλλὰ και στην σταυροειδῆ εὐλογία τοῦ Εφραίμ και τοῦ Μανασσῆ ἀπὸ τὸν Ἰακώβ, βλέπουν τὸ μυστήριον τοῦ Σταυροῦ και τὴν εὐλογία που θα λάβουν ἀπὸ Αὐτόν οἱ Ἰουδαῖοι ἀλλὰ και οἱ ἐθνικοί. Αναφέρει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός « Ἰακώβ πρῶτος προσκυνήσας τὸ ἄκρον τῆς ράβδου Ἰωσήφ, τὸν σταυρόν εἰκόνισε καὶ ἐνηλλαγμέναις χερσὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εὐλόγησας, τό σημεῖον τοῦ σταυροῦ διέγραψε σαφέστατα»²³² ἀλλὰ και ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμάς βλέπει σε ὅλον τὸ βίο τοῦ Ἰακώβ νὰ ἐνεργεῖται και νὰ προτυπώνεται ὁ Σταυρός²³³.

²²² Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.247.

²²³ Βλ. Τριῶδιον Κατανυκτικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἐν Ἀθήναις 1994, σελ.484.

²²⁴ Βλ. Οπ.π. σελ.486.

²²⁵ Βλ. «Σκῆπτρον νικοποιόν, κατεφύτευσας Χριστέ...» βλ. Μηναῖον Μαΐου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.62.

²²⁶ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου, Οπ.π. σελ.232.

²²⁷ Βλ. Οπ.π. σελ.238.

²²⁸ Βλ. Τριῶδιον Κατανυκτικόν, Οπ.π. σελ.497.

²²⁹ Βλ. Μηναῖον Αυγούστου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.24.

²³⁰ «καὶ ὤμοσεν αὐτῷ, καὶ προσεκύνησεν Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ράβδου αὐτοῦ» βλ. Γεν. μζ' 31.

²³¹ «ἐκτείνας δὲ Ἰσραὴλ τὴν χεῖρα τὴν δεξιάν ἐπέβαλεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Εφραίμ, οὗτος δὲ ἦν ὁ νεώτερος, καὶ τὴν ἀριστεράν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Μανασσῆ, ἐναλλάξ τὰς χεῖρας» βλ. Γεν. μθ' 14.

²³² Βλ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Ἑκδοσις ἀκριβοῦς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, βιβλ.δ' κεφ. ΙΑ' «Περὶ σταυροῦ, ἐν ᾧ ἔτι καὶ περὶ πίστεως» PG 94 1132.

²³³ Βλ. Γρηγορίου Παλαμά, Ὁμιλία ΙΑ' Εἰς τὸν Τίμιον και Ζωοποιόν Σταυρόν, PG 151 133.

3. Η ιστορία του Ιωσήφ.

Στο γ' τροπάριο της ζ' ωδής του κανόνος της Υψώσεως, ο Κοσμάς ο μελωδός σημειώνει « Ῥάβδου προσπύσσεται τό ἄκρον Ἰωσήφ, ὁ γεννησόμενα, βλέπων Ἰσραήλ, τῆς βασιλείας τό κραταίον, ὅπως συνέξει ὁ ὑπερένδοξος Σταυρός προδηλῶν». Εδώ εξυμνείται η προσκύνηση της άκρης της ράβδου του Ιακώβ από τον Ιωσήφ και εν συνεχεία το γεγονός όπου ο Ιωσήφ αξιώνεται με την ευλογία που έλαβε από την προτύπωση του Σταυρού, παρά τις μεγάλες δοκιμασίες του, να δει και να βιώσει την προσωρινή δόξα του λαού του, του Ισραήλ, στην Αίγυπτο²³⁴. Η Παλαιά Διαθήκη κατά την ιστορία των Πατριαρχών και απογόνων του Αβραάμ εξετάζει ιδιαιτέρως το βίο του Ιωσήφ²³⁵, τις μεγάλες δοκιμασίες και πικρίες του, την ενάρετη και ηθική του πολιτεία και την επί των ημερών του δόξα των Ισραηλιτών, γι' αυτό και η Εκκλησία μας τιμάει εξόχως την μνήμη του παγκάλου Ιωσήφ κατά την Μεγάλη Εβδομάδα και συγκεκριμένα τη Μεγάλη Δευτέρα²³⁶.

Ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς παρομοιάζει τον Ιωσήφ ως τύπο του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, Ο Οποίος οδηγήθηκε εκουσίως προς το απολυτρωτικό Του Πάθος και ανέβηκε σηκώνοντας το Σταυρό προς το Γολγοθά, «ὁ υἱὸς τοῦ Ἰακώβ αὐτός ἦν τύπος καὶ μυστήριον τοῦ σταυρωθησομένου μετὰ ταῦτα Θεανθρώπου Λόγου»²³⁷. Μέσα λοιπόν από τις δοκιμασίες του Ιωσήφ βλέπουμε να ενεργείται και να προτυπώνεται το μυστήριο του Σταυρού με την σταυρική θυσία του Χριστού.

4. Η Θεοπτία του Μωϋσέως.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός βλέπει την προτύπωση του Σταυρού ακόμα και στη κλήση του Μωϋσέως στο Προφητικό αξίωμα μέσα από την φλεγόμενη και μη καίόμενη βάτο, απ' όπου άκουσε τη φωνή Του Θεού²³⁸. Στο β' τροπάριο της ζ' ωδής του κανόνος της 7^{ης} Μαΐου γράφει «Ὁ τῷ Θεόπτη, πάλαι ὁμιλήσας καὶ γνώφω, σταυροφανεὶ δέ ἀστραπῇ...»²³⁹. Η αστραπή εκ του ουρανού από την οποία άναψε η βάτος έπεσε σταυροειδώς διαγράφοντας το σημείο του Σταυρού και προτυπώνοντας έτσι το Σταυρό Του Κυρίου. Βέβαια η Παλαιά Διαθήκη ιδιαιτέρως περιγράφει ὅλο το βίο του Μωϋσέως, ο οποίος ανέλαβε να συνασπίσει ὅλες τις ισραηλιτικές δυνάμεις παρά τις διάφορες αντιξοότητες, αναλαμβάνοντας την ηγεσία του Ισραήλ και προσπαθώντας να τους οδηγήσει από την Αίγυπτο, τη γη της δουλείας, στη γη της Επαγγελίας, ὅπως του είχε υποσχεθεί ο Θεός. Αυτή η βιβλική ιστορία του Μωϋσέως φαίνεται ως τύπος ολόκληρης της ζωής Του Χριστού²⁴⁰, αλλά ακόμα και το γεγονός της βάτου, εκτός από την προτύπωση του σταυρού, προτυπώνει και την Παναγία μας, η οποία δεχόμενη στα παρθενικά της σπλάχνα, το β' πρόσωπο της Αγία Τριάδος, τον Ενυπόστατο Υιό και Λόγο Του Θεού, δεν φλέχθηκε από το πυρ της Θεότητος.

5. Η θαυματουργική διάβαση της Ερυθράς Θαλάσσης.

Συνεχίζοντας την βιβλική ιστορία του Μωϋσέως θα βρούμε την επόμενη προτύπωση του Σταυρού, η οποία υμνολογείται πανηγυρικά από τρεις

²³⁴ Βλ. Γεν. λζ'-ν'.

²³⁵ Πρβλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.415.

²³⁶ Βλ. Συναξάριον του ὁρθρου της Μεγάλης Δευτέρας, Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Εν Αθήναις 1994, σελ.830.

²³⁷ Βλ. Γρηγορίου Παλαμά, *Ὁμιλία ΙΑ' Εἰς τὸν Τίμιον καὶ Ζωοποιὸν Σταυρόν*, PG 151 133.

²³⁸ Βλ. Εξ.γ' 1-20.

²³⁹ Βλ. Μηνάιον Μαΐου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.67.

²⁴⁰ Πρβλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.415.

διαφορετικούς υμνογράφους· στον κανόνα της Υψώσεως στο ειρμό της α΄ ωδής από τον Κοσμά το Μελωδό «Σταυρόν χαράζας Μωσῆς, ἐπ'εὐθείας ράβδῳ, τὴν Ἐρυθρὰν διέτεμε, τῷ Ἰσραὴλ πεζεύσαντι· τὴν δὲ ἐπιστρεπτικῶς, Φαραὼ τοῖς ἄρμασι, κροτήσας ἤνωσεν· ἐπ'εὐρους διαγράψας, τό ἀήτηττον ὄπλον...»²⁴¹, στον κανόνα της Σταυροπροσκυνήσεως στην καταβασία της α΄ ωδής από τον Θεόδωρο το Στουδίτη «Ὁ θεϊότατος προετύπωσε πάλαι Μωσῆς, ἐν ἐρυθρᾷ θαλάσῃ, διαβιβάσας Ἰσραὴλ, τῷ Σταυρῷ σου τὴν ὑγρὰν, τῇ ράβδῳ τεμών...»²⁴² καθώς και στον κανόνα της Προόδου στο δ΄ τροπάριο της α΄ ωδής από τον Ιωσήφ τον υμνογράφο «Ράβδος ἐτύπου τοῦ Σταυροῦ τό τρόπαιον, θάλασσαν τέμνουσα...»²⁴³.

Το περιστατικό αναφέρεται στο βιβλίο της Εξόδου²⁴⁴. Ο Μωϋσῆς αφού επέστρεψε στην Αίγυπτο, προετοίμασε το λαό του για την έξοδο με τη συγκατάθεση του Φαραώ, ο οποίος πείστηκε τελικά ύστερα από τις διάφορες πληγές του λαού του. Η διάβαση της Ερυθρᾶς θαλάσσης έπρεπε να γίνει γρήγορα, γιατί ο Φαραώ αναθεώρησε την απόφασή του και έστειλα άρματα με Αιγυπτίους να επαναφέρουν τους Ισραηλίτες. Τότε ο Μωϋσῆς χτύπησε με τη ράβδο του οριζόντια τη θάλασσα και αυτή θαυματουργικώς άνοιξε στα δύο έτσι ώστε να περάσει ο λαός του, μόλις δε πέρασε και ο τελευταίος Ισραηλίτης ο Μωϋσῆς από την απέναντι όχθη της θαλάσσης χτυπάει κάθετα με το ραβδί του, σχηματίζοντας το σημείο του Σταυρού και η θάλασσα θαυματουργικώς κλείνει, με αποτέλεσμα να σωθούν οι διωκόμενοι Ισραηλίτες, οι δε Αιγύπτιοι να καταποντιστούν. Αυτή η σταυροειδής κίνηση της ράβδου του Μωϋσέως, που είχε ως αποτέλεσμα την θαυματουργική διάβαση της Ερυθρᾶς θαλάσσης από τους Ισραηλίτες, προτυπώνει τον Τίμιο Σταυρό. Όπως οι ισραηλίτες εξήλθαν θαυματουργικά από τη γη της δουλείας και της υποταγής στη γη της ελευθερίας, στην γη της Επαγγελίας διά του σημείου του Σταυρού, έτσι και ο Χριστός δια του Εκουσίου Του Σταυρικού θανάτου και της Αναστάσεως μας λύτρωσε από την αμαρτία και την απώλεια και μας οδήγησε στη γη της σωτηρίας και της ελευθερίας, στη Βασιλεία των Ουρανών. Σε αυτά που αναφέραμε λέγει ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός «ράβδος μωσαϊκή σταυροτύπως τὴν θάλασσαν πλήξασα, καί σώσασα μέν τόν Ἰσραὴλ, Φαραὼ δέ βυθίσασα »²⁴⁵.

6. Το νερό της Μερράς.

Οι δοκιμασίες του Ισραὴλ συνεχίζονται, κατά την πορεία του στην έρημο Σουρ όπου και δοκιμάζονται με την έλλειψη νερού. Στη Μερρά βρίσκουν μία πηγή και εκεί προσπαθούν να ξεδιψάσουν, αλλά δυστυχώς απογοητεύονται γιατί το νερό είναι πικρό, όπως αναφέρει η Έξοδος²⁴⁶. Οι Ισραηλίτες άρχισαν να στρέφονται κατά του Μωϋσεως, και τότε ο Θεός ύστερα από θερμή προσευχή του Μωϋσέως του φανερώνει ένα ξύλο, το οποίο τοποθετεί στο πικρό ύδωρ και αυτό θαυματουργικώς μετατρέπεται σε γλυκό. Έτσι οι Ισραηλίτες αφ'ενός ικανοποίησαν τη δίψα τους, αφ'έτερου δε ευχαρίστησαν το Θεό για το θαύμα αυτό. Αυτό το ξύλο αποτελεί προτύπωση του Σταυρού, όπως αναφέρει και ο Άγιος

²⁴¹ Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου Αποστολικής Διακονίας, εκδ.β΄, Αθήνα 2002, σελ.236.

²⁴² Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικής Διακονίας, εκδ.β΄, Εν Αθήναις 1994, σελ.490

²⁴³ Βλ. Μηναίον Αυγούστου Αποστολικής Διακονίας, εκδ.β΄, Αθήνα 2002, σελ.11.

²⁴⁴ Βλ.Εξ. ιδ΄ 1-31.

²⁴⁵ Βλ. Ιωάννου του Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής της όρθοδόξου πίστεως*, βιβλ.δ΄ κεφ. ΙΑ΄ «Περί σταυροῦ, ἐν ᾧ ἔτι καί περί πίστεως» PG 94 1132-1133.

²⁴⁶ Βλ. Εξ. ιε΄ 22-25.

Ιωάννης ο Δαμασκηνός στο έργο του «Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως»²⁴⁷.

Ὅπως το ξύλο αὐτό μετέτρεψε το νερό της Μερράς, η οποία ονομάστηκε Πικρία, ἀπὸ πικρὸ σε γλυκὺ, ἔτσι και ο Κύριος μας δια της αναβάσεως Του στο Σταυρὸ μετέτρεψε τη ζωὴ μας ἀπὸ πικρὴ λόγω της αμαρτίας σε γλυκεία. Εξυμνεῖται αὐτὸ το γεγονός στο α' τροπάριο της δ' ὠδῆς της Ακολουθίας της Υψώσεως «Πικρογόνους μετέβαλε, ξύλῳ Μωϋσῆς πηγὰς ἐν ἐρήμῳ πάλαι, τῷ Σταυρῷ πρὸς τὴν εὐσέβειαν...»²⁴⁸, στο α' τροπάριο του β' κανόνος της θ' ὠδῆς της αὐτῆς Ακολουθίας «Μὴ τὴν πικρίαν τὴν τοῦ ξύλου, ἐάσας ἀναιρέσιμον Κύριε, διὰ Σταυροῦ τελείως ἐξήλειψας· ὅθεν καὶ ξύλον ἔλυσε ποτέ, πικρίαν ὑδάτων Μερρᾶς, προτυποῦν τοῦ Σταυροῦ τὴν ἐνέργειαν...»²⁴⁹ καθὼς και στο δ' τροπάριο της ζ' ὠδῆς της Ακολουθίας της Προόδου «Ἐτύπου τὴν χάριν σου, Σταυρὲ γλυκαίνων Μωσῆς τὰ ὕδατα, τὰ πικρότατα ξύλῳ...»²⁵⁰.

Αὐτὸ το ξύλο, που χρησιμοποίησε ο Μωυσῆς ὡς ράβδος, ἔκανε και ἓνα δεύτερο θαῦμα που αποτελεί προτύπωση του Σταυροῦ, στην ἐρημο Σιν, ὅπου ο λαὸς δοκιμάστηκε ξανά ἀπὸ τη δίψα, χτύπησε με την ἐντολὴ του Θεοῦ δύο φορές (πιθανόν σταυροειδῶς) μία ἄγωνα πέτρα, ἐκ της ὁποίας ἀνέβλυσε θαυματουργικῶς νερό²⁵¹. Αναφέρει χαρακτηριστικὰ ο Ἱερὸς Δαμασκηνός «καὶ πέτρα ρηγνυμένη καὶ προχέουσα νάματα...»²⁵². Βεβαίως αὐτὴ η προτύπωση δεν ἐξυμνεῖται ἰδιαίτερως ἀπὸ τις Ακολουθίες.

7. Η ράβδος του Ααρών.

Το ξύλο που προαναφέραμε στην προηγούμενη προτύπωση κληροδοτήθηκε ὡς ράβδος στον Ααρών ἀπὸ το Μωυση. Αὐτὴ η ράβδος βλάστησε θαυματουργικῶς ἀναδεικνύοντας τον Ααρών σε ἱερέα και τη φυλὴ του Λευί, που ἀντιπροσώπευε, ἀλλὰ και προτυπώνοντας ἔτσι τον Σταυρὸ Του Κυρίου²⁵³. Αναφέρεται στο βιβλίο των Αριθμῶν²⁵⁴ πὺς ο Μωυσῆς πήρε τις δώδεκα ράβδους, που του παρέδωσαν οἱ ἀρχηγοὶ των δώδεκα φυλῶν του Ἰσραὴλ, ἀναγράφοντας στην καθεμιά το ὄνομα της κάθε φυλῆς, και τις τοποθέτησε στη Σκηνὴ του Μαρτυρίου. Τὴν ἐπόμενη μέρα διαπιστώθηκε ὅτι η μία ἀπὸ τι δώδεκα ράβδους, αὐτὴ που ἀνῆκε στον Ααρών και τη φυλὴ του, εἶχε βλαστήσει. Ἐκτοτε η ράβδος φυλάσσονταν στη Σκηνὴ του Μαρτυρίου και συγκεκριμένα μέσα στην Κιβωτὸ της Διαθήκης, και η φυλὴ του Λευί καθιερώθηκε να υπηρετεῖ την ἱερατεία²⁵⁵.

Ψάλλει πανηγυρικὰ η Ἐκκλησία κατὰ την Ακολουθία της Υψώσεως στον εἰρμό της γ' ὠδῆς του κανόνος «Ράβδος εἰς τύπον τοῦ μυστηρίου παραλαμβάνεται· τῷ βλαστῷ γάρ προκρίνει τὸν ἱερέα· τῇ στειρευούσῃ δέ πρώην, Ἐκκλησία νῦν ἐξήνθησεν ξύλον Σταυροῦ εἰς κράτος καὶ στερέωμα»²⁵⁶ ἀλλὰ και στο β' στιχηρὸ προσόμοιο των Αποστίχων του Εσπερινοῦ «ράβδος ἢ τῆς δυνάμεως, ὕφ' ἧς

²⁴⁷ Βλ. Ιωάννου του Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, βιβλ. δ' κεφ. ΙΑ' «Περὶ σταυροῦ, ἐν ᾧ ἔτι καὶ περὶ πίστεως» PG 94 1133.

²⁴⁸ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ. β', Αθήνα 2002, σελ. 237.

²⁴⁹ Βλ. Οπ. π. σελ. 242.

²⁵⁰ Βλ. Μηναῖον Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ. β', Αθήνα 2002, σελ. 22.

²⁵¹ Βλ. Εξ. ιζ' 1-7 & Αριθ. κ' 1-13.

²⁵² Βλ. Ιωάννου του Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, βιβλ. δ' κεφ. ΙΑ' «Περὶ σταυροῦ, ἐν ᾧ ἔτι καὶ περὶ πίστεως» PG 94 1133.

²⁵³ «ράβδος τῷ Ἀαρών τό τῆς ἱεραρχίας ἀξίωμα χρηματίζουσα» βλ. οπ. π. σελ. 1133

²⁵⁴ Βλ. Αριθ. ιζ' 17-28.

²⁵⁵ Πρβλ. Θρησκευτικὴ και Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ. 416.

²⁵⁶ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου, οπ. π. σελ. 236.

ποιμανόμεθα...»²⁵⁷. Όπως η ράβδος του Ααρών βλάστησε και ανέδειξε αυτόν και τη φυλή του σε γένος ιερατικών, έτσι και ο Τίμιος Σταυρός εξήνθησε την πρώην στείρουσα Εκκλησία και την εξαγίασε με το Πανάγιο Αίμα Του. Το ξερό ραβδί έβγαλε φύλλα και καρποφόρησε, έτσι και η στείρα «εκκλησία των εθνών» εξήνθησε το Τίμιο Ξύλο, Το Οποίο εβλάστησε τον καρπό της ζωής, τον Κύριον ημών Ιησού Χριστό.

8. Η νίκη κατά των Αμαληκιτών.

Διάχυτος είναι στους λόγους των Πατέρων και στην υμνολογία των Ακολουθιών του Σταυρού η προτύπωση του Σταυρού δια της στάσεως του Μωυσέως σε σχήμα Σταυρού με την συμπαράσταση του Ααρών και του Ωρ, η οποία είχε ως επακόλουθο τη νίκη των Ισραηλιτών κατά των Αμαληκιτών²⁵⁸. Αναφέρει η Έξοδος ότι ο Θεός δίνει την εντολή στο Μωσή να ανέβει στο ύψωμα και να βλέπει τη μάχη του λαού του, με επικεφαλής τον Ιησού του Ναυή, με το λαό του Αμαλήκ έχοντας τα χέρια του τεντωμένα στα πλάγια και σχηματίζοντας έτσι το σημείο του Σταυρού. Όσο ο Μωσής είχα απλωμένα τα χέρια ο λαός του νικούσε, όταν κουράστηκε και άρχισε να τα κατεβάζει ο λαός του άρχισε να υποχωρεί· ανέλαβαν λοιπόν δύο άντρες, ο Ααρών και ο Ωρ, να στηρίζουν τα χέρια του Μωυσέως έως όπου επήλθε η οριστική νίκη κατά των Αμαληκιτών²⁵⁹.

Αυτή η προτύπωση του Σταυρού εξυμνείται πολλές φορές στις Ακολουθίες και συγκεκριμένα, στην Ακολουθία της Υψώσεως στο β' εσπέριο στιχηρό προσόμοιο του Μεγάλου Εσπερινού «Μωσής προετύπου σε, χεῖρας ἐκτείνας εἰς ὕψος, καί κατατροπούμενος, Ἀμαλήκ τόν τύραννον, Σταυρέ τίμιε...»²⁶⁰, στο Δοξαστικό της Λιτής «Τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Χριστέ τήν ἐνέργειαν, προδιατυπώσας Μωσῆς, ἐτροπώσατο τόν ἐναντίον Ἀμαλήκ, ἐν τῇ ἐρήμῳ Σινᾶ· ὅτε γάρ ἐφήπλου τάς χεῖρας Σταυροῦ τόν τύπον ποιῶν...»²⁶¹, στο Δοξαστικό των Αποστίχων «Ὅν περ πάλαι Μωσῆς, προτυπώσας ἐν ἑαυτῷ, τόν Ἀμαλήκ καταβαλὼν ἐτροπώσατο...»²⁶² στο γ' κάθισμα του ὁρθρου «Προδιετύπου μυστικῶς πάλαι τῷ χρόνῳ, ὁ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, Σταυροῦ τόν τύπον, ὡς τάς χεῖρας ἐξέτεινε σταυροφανῶς Σωτήρ μου...»²⁶³, στο α' τροπάριο της α' ωδῆς του κανόνα «Τόν τύπο πάλαι Μωσῆς, τοῦ ἀχράντου πάθους, ἐν ἑαυτῷ προέφηνε, τῶν ἱερῶν μεσούμενος. Σταυρῷ δέ σχηματισθεῖς, τεταμέναις τρόπαιον, παλάμαις ἤγειρε τό κράτος διολέσας, Ἀμαλήκ τοῦ πανώλους...»²⁶⁴, στην Ακολουθία της Σταυροπροσκυνήσεως στο γ' τροπάριο της γ' ωδῆς του κανόνα «Πάλαι, ὃν ἐτύπου Μωϋσῆς, ταῖς παλάμαις Σταυρόν σου νῦν προσπτυσσόμενοι, τόν νοητόν Ἀμαλήκ τροπούμεθα...»²⁶⁵ και στην Ακολουθία της Προόδου στο Και νυν... των εσπερίων στιχηρῶν «Ὅν περ πάλαι Μωσῆς...»²⁶⁶ (το αυτό με το δοξαστικό των Αποστίχων της Υψώσεως).

Αυτή η θριαμβευτική νίκη του Ισραήλ με την σταυροειδή έκταση των χειρῶν του Μωυσέως κατά των Αμαληκιτῶν προτυπώνει τη οριστική νίκη του

²⁵⁷ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.233.

²⁵⁸ Πρβλ. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ) οπ.π. σελ.417.

²⁵⁹ Βλ. Εξ. ιζ' 8-16.

²⁶⁰ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.229.

²⁶¹ Βλ. Οπ.π. σελ.233.

²⁶² Βλ. Οπ.π. σελ.234.

²⁶³ Βλ. Οπ.π. σελ.235.

²⁶⁴ Βλ. Οπ.π. σελ.236.

²⁶⁵ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Εν Αθήναις 1994, σελ.490.

²⁶⁶ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.8-9.

Χριστού κατά του Σατανά²⁶⁷. Λέγει ο Ιερός Χρυσόστομος «καί Μωυσής δέ οὕτω τοῦ Ἀμαλήκ περιεγένετο, ἐπειδή τόν τύπον ἐπεδείκνυτο τοῦ Σταυροῦ...»²⁶⁸, ἀλλά καί ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος «Ἀμαλήκ καταπολεμηθήσεται οὐχ ὄπλοις μόνον ἀλλά καί πολεμίαις χερσὶ δικαίων, εὐχὴν ὁμοῦ τυπούσαις καί σταυροῦ τρόπαιον τό ἀήττητον...»²⁶⁹. Ἀρα ὅπως ὁ τύπος τοῦ Σταυροῦ διὰ τῆς σταυροειδούς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν τοῦ Μωυσέως ὁδήγησε τοὺς Ἰσραηλίτες σὴν νίκη καὶ τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τοὺς Ἀμαληκίτες, με τὸν ἴδιο τρόπο ὁ Κύριος μας δια τοῦ σταυρικοῦ Του θανάτου καὶ τῆς Ἀναστάσεως νίκησε τὸ Διάβολο καὶ ἀπελευθέρωσε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ἀμαρτία καὶ τὸ θάνατο.

9. Ἡ πορεία τοῦ Ἰσραὴλ σὴν ἔρημο.

Τὸ γ' τροπάριο τῆς δ' ὠδῆς τοῦ κανόνος τῆς Ὑψώσεως ἀναφέρει ἓνα ξεχωριστό τρόπο πορείας τοῦ Ἰσραὴλ σὴν ἔρημο πρὸς τὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας «Ἰερῶς προστοιβάζεται, ὁ τετραμερὴς λαὸς προηγούμενος, τῆς ἐν τύπῳ μαρτυρίου σκηνῆς, σταυροτύποις τάξεσι κλειζόμενος»²⁷⁰. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ξεχωριστὸς τρόπος πορείας ἦταν σταυροειδής, ὅπως ἀναφέρει ἀναλυτικὰ τὸ βιβλίο τῶν Αριθμῶν²⁷¹. Ὁ Μωυσής κατ'ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ παρέταξε τὶς δώδεκα φυλές τοῦ Ἰσραὴλ, σὲ σταυροειδὲς σχῆμα, ἔτσι ὥστε τρεῖς νὰ βρίσκονται σὲ βόρειο μέρος τῆς σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου, τρεῖς σὲ νότιο, τρεῖς σὲ ἀνατολικὸ καὶ τρεῖς σὲ δυτικὸ. Με αὐτὸν τὸν τρόπο σχηματίστηκε τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ σὴν παράταξη τῶν Ἰουδαίων γύρω ἀπὸ τὴ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου γιὰ προστασία. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ σταυροειδὴς παράταξη καὶ πορεία τοῦ Ἰσραὴλ προεικονίζει τὸ Σταυρὸ τοῦ Κυρίου.

10. Ἡ λύτρωση ἀπὸ τὸ δάγκωμα τῶν φιδιῶν.

Μετά τὸ θάνατο Ἀαρών οἱ Ἰσραηλίτες λιποψυχοῦν καὶ ἀρχίζουν νὰ καταφέρονται ἐναντίον τοῦ Μωυσέως καὶ τότε ἐπηκολούθησε πικρὴ τιμωρία, ὅπως ἀναφέρει τὸ βιβλίο τῶν Αριθμῶν²⁷², φαρμακερά φίδια δαγκώνουν τὸ λαὸ σὴν ἔρημο καὶ πεθαίνουν πολλοὶ Ἰσραηλίτες. Τότε ὁ Μωυσής κατ'ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ὕψωσε ἓνα χάλκινο ὁμοίωμα φιδιῶν σὲ ραβδί, τὸ ὁποῖο ὅταν ἐβλεπαν οἱ Ἰσραηλίτες δὲν κινδύνευαν ἀπὸ τὰ δηλητηριώδη φίδια, ἀλλὰ καὶ ἀν τοὺς δάγκωναν δὲν πέθαιναν. Τὸ κάθετο ραβδί με τὸ ὀριζόντιο χάλκινο ὄφι σχημάτιζαν τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ. Αὐτὸ ἀποτελεῖ μίαν προτύπωση τοῦ Σταυροῦ. Ὁ Κοσμάς ὁ μελωδὸς μελωποιεῖ αὐτὴν τὴν προτύπωση σὲ β' τροπάριο τῆς α' ὠδῆς τοῦ κανόνος τῆς Ὑψώσεως «Ἀνέθηκε Μωυσής, ἐπὶ στήλης ἄκος, φθοροποιῶν λυτῆριον, καὶ ἰοβόλου δῆγματος· καὶ ξύλῳ τύπῳ Σταυροῦ, τὸν πρὸς γῆν συρόμενον, ὄφιν προσέδησεν...»²⁷³.

Σὲ αὐτὴν τὴν προτύπωση ἀναφέρεται καὶ ὁ Ἰδιὸς ὁ Κύριος σὲ τὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο «Καθὼς Μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὕψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον»²⁷⁴, καὶ ἐδῶ ὁ Ιερός Χρυσόστομος σὲ μίαν ἀπὸ τὶς ομιλίαις

²⁶⁷ Ὁ Ἀμαλήκ θεωρεῖται ὅτι εἶναι τύπος τοῦ Σατανά πρβλ. Αριθ. κδ' 20.

²⁶⁸ Βλ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, *Εἰς τὸ «Πάτερ εἰ δυνατόν ἐστί, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλην οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ» καὶ κατὰ Μαρκωνιστῶν καὶ Μανιχαίων· καὶ ὅτι οὐ χρὴ ἐπιπηδᾶν τοῖς κινδύνοις, ἀλλὰ παντὸς θελήματος προτιμᾶν τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα*, PG 51 35.

²⁶⁹ Βλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος ΜΕ' «Εἰς τὸ Πάσχα»*, PG 36 652.

²⁷⁰ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.237.

²⁷¹ Βλ. Αριθ. β' 1-34.

²⁷² Βλ. Αριθ. κα' 6-9.

²⁷³ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου, ο.π.π. σελ.236.

²⁷⁴ Βλ. Ἰωαν.γ' 14-15

του στο Κατά Ιωάννην αναφέρει «Εἰ γάρ πρὸς εἰκόνα χαλκὴν ὄψεως ἰδόντες Ἰουδαῖοι διέφυγον θάνατον· πολλῶ μᾶλλον οἱ εἰς τὸν ἐσταυρωμένον πιστεύοντες, εἰκότως καὶ πολλῶ μείζονος ἀπολαύσονται τῆς εὐεργεσίας... Ἐκεῖ θάνατον διέφυγον Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ τὸν πρόσκαιρον, ἐνταῦθα τὸν αἰώνιον οἱ πιστεύοντες. Ἐκεῖ δῆγματα ὄψεων ἴατο ὁ κρεμáμενος ὄφης, ἐνταῦθα τοῦ νοητοῦ δράκοντος ἐθεράπευσε τὰς πληγὰς ὁ σταυρωθεὶς Ἰησοῦς, ἐκεῖ ὁ τοῖς ὀφθαλμοῖς τούτοις βλέπων ἐθεραπεύετο, ἐνταῦθα ὁ τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς ὁρῶν, πάντα ἀποτίθεσθαι τὰ ἁμαρτήματα· ἐκεῖ χαλκὸς τό κρεμáμενον ἦν εἰς σχῆμα ὄψεως διατυπωθεὶς, ἐνταῦθα σῶμα δεσποτικόν, ὑπὸ Πνεύματος κατασκευασθέν. Ὁφίς ἔδακνεν ἐκεῖ καὶ ὄφης ἴατο· οὕτω καὶ ἐνταῦθα θάνατος ἀπώλεσε, καὶ θάνατος ἔσωσεν. Ἀλλ' ὁ μὲν ἀπολλύς ὄφης, ἰὸν εἶχεν· ὁ δὲ σώζων, ἰοῦ καθαρὸς ἦν. Καὶ ἐνταῦθα τό αὐτὸ πάλιν· ὁ μὲν γάρ ἀπολλύς θάνατον ἁμαρτίαν εἶχεν, ὥσπερ τὸν ἰὸν ὁ ὄφης· ὁ δὲ τοῦ Δεσπότου, ἁμαρτίας πάσης ἀπήλλακτο· ὥσπερ οὖν ὁ χαλκοῦς ὄφης ἰοῦ»²⁷⁵.

Ὅπως λοιπὸν το σύμβολο του Σταυροῦ διέσωσε τους Ἰουδαίους ἀπὸ το φαρμακερὸ δηλητήριον των φιδιῶν που οδηγούσε στο σωματικὸ θάνατο, ἔτσι καὶ ο Τίμιος Σταυρὸς διέσωσε το ἀνθρώπινο γένος ἀπὸ το δηλητήριον της ἁμαρτίας, που οδηγούσε στον αἰώνιο πνευματικὸ θάνατο. Ο Γερμανὸς Κων/πόλεως ἀναφέρει πάνω σ' αὐτό «Ἀναμφιβόλως γάρ τοῦ Σταυροῦ μυστήριον ἢ κατὰ τὴν ἔρημον τοῦ χαλκοῦ ὄψεως ὑψώσεις προὔπεγραφεν»²⁷⁶, ἀλλὰ καὶ ο τῆς Θεολογίας ἐπώνυμος Γρηγόριος δίνει καὶ μία διαφορετικὴ ἐρμηνεῖα ὅτι ο χάλκινος ὄφης που υψώθηκε στη ράβδο του Μωυσέως δὲν εἶναι τύπος ἀλλὰ ἀντίτυπος του Σταυρωθέντος Χριστοῦ καὶ εἰκονίζει το διάβολο που νεκρώθηκε ἀπὸ τον Ἀρχηγὸ τῆς Ζωῆς καὶ του Θανάτου, Κυρίῳ μας²⁷⁷.

11. Ἡ προφητεία του Μωϋσέως.

Στην Ἀκολουθία τῆς Υψώσεως καὶ τῆς Προόδου ψάλλεται ἓνας κοινὸς ὕμνος, στὴν μεν πρώτη ὡς δοξαστικὸ τῆς τελετῆς τῆς υψώσεως καὶ προσκυνήσεως τοῦ Σταυροῦ, στὴ δε δεύτερη ὡς το «καὶ νυν...» των ἀποστίχων. Ο ὕμνος σημειώνει « Ἡ φωνὴ τοῦ Προφήτου Μωυσέως ὁ Θεός, πεπλήρωται ἢ λέγουσα· Ὅψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν...»²⁷⁸. Αὐτὸς λοιπὸν ο ὕμνος ἀναφέρεται σὲ μία προφητεία τοῦ Μωυσέως στο Δευτερονόμιο, ὅπου ἀποτελεῖ καὶ τὸ κύνειο ἄσμα του, «ἔσται ἡ ζωὴ ἡμῶν κρεμαμένη ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου...»²⁷⁹. Σαφέστατα αὐτὸς ο λόγος τοῦ Μωυσέως προεικονίζει τὸ Σταυρὸ τοῦ Κυρίου, ὅπου ὅλος ο κόσμος θα δεῖ τὸν Χριστό, τὴν ὄντως Ζωή²⁸⁰, νὰ πορεύεται πρὸς τὸ ἐκούσιο ἀπολυτρωτικὸ Του σταυρικὸ Πάθος. Εἰς τὴν συνήγορὴ καὶ λόγος τοῦ Ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ «Μωσῆς ὁ μέγας ὤψεσθε, βοῶν, τὴν ζωὴν ὑμῶν ἐπὶ ξύλου κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν, τὸν τίμιον τοῦ Κυρίου Σταυρὸν νοεῖ»²⁸¹.

²⁷⁵ Βλ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Ὁμιλία εἰς Ἰωάννην, *Λόγος ΚΖ' (περὶ φιλοπτωχείας)*, PG 59 159.

²⁷⁶ Βλ. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως Α', *Λόγος Γερμανοῦ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ ἐν τῷ καιρῷ τῷ μεσσησιμῷ*, PG 98 229.

²⁷⁷ Βλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος ΜΕ' «Εἰς τὸ Πάσχα»*, PG 36 653.

²⁷⁸ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.247 πρβλ Μηναῖον Ἀυγούστου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.10.

²⁷⁹ Βλ. Δευτ. κη'66.

²⁸⁰ «Εγὼ εἰμὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ...»βλ. Ἰωαν. ια' 25.

²⁸¹ Βλ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, βιβλ.δ' κεφ. ΙΑ' «Περὶ σταυροῦ, ἐν ᾧ ἔτι καὶ περὶ πίστεως» PG 94 1133.

12. Το ξύλο του Προφήτου Ελισσαίου.

Αυτή η προτύπωση του Σταυρού επί Προφήτου Ελισσαίου εξυμνείται στις Ακολουθίες, και συγκεκριμένα στην Ακολουθία της Υψώσεως στο β' τροπάριο της δ' ωδής του κανόνος «Ὁ βυθῷ κολπωσάμενος, τέμνουσαν ἀνέδωκεν Ἰορδάνης ξύλῳ, τῷ Σταυρῷ και τῷ Βαπτίσματι, τήν τομήν τῆς πλάνης τεκμαιρόμενος»²⁸², της Σταυροπροσκυνήσεως στο δ' τροπάριο της η' ωδής του κανόνος «Δεῦρο Ἐλισσαῖε, Προφήτα εἶπέ ἐμφανῶς· Τί τό ξύλον ἐκεῖνο, ὃ εἰς τό ὕδωρ καθῆκες; Ὁ Σταυρός τοῦ Χριστοῦ...»²⁸³ και της Προόδου στο α' τροπάριο της η' ωδής του κανόνος «Ξύλῳ ποτέ ἀνείλκυσε, ποταμοῦ τό σιδήριον, θεῖος Ἐλισσαῖος σέ προγράφων πόρρωθεν, Σταυρέ πανσεβάσμιε...»²⁸⁴.

Το βιβλίο Δ' Βασιλειῶν²⁸⁵ αναφέρει περιστατικό κατά το οποίο ο Ελισσαῖος πορεύεται προς τον Ιορδάνη ποταμό και εκεί κόβει ξύλα μαζί με τους εργάτες για να κατασκευάσουν καλύβες και να εγκατασταθούν. Κάποια στιγμή ο σιδερένιος πέλεκυς ενός εργάτου έπεσε στο ποτάμι, τότε ο προφήτης με ένα ξύλο προσπάθησε να τον ανασύρει από το νερο. Τότε το ξύλο αυτό μαζί με τον πέλεκυ σχημάτισαν το σημείο του Σταυρού. Εδώ έχουμε δύο προτυπώσεις του Σταυρού, αφ' ενός μεν το ξύλο προεικονίζει τον Σταυρό, όπως το ξύλο ανασύρει από το νερό τον πέλεκυ έτσι και ο Χριστός με τον Σταυρό Του ανασύρει τον άνθρωπο από την αμαρτία και το θάνατο, αφ' ετέρου το σημείο του Σταυρού που σχηματίστηκε από το ξύλο και τον πέλεκυ, όπως ο πέλεκυς έκοψε το ξύλο έτσι και ο Κύριος με το Σταυρό έκοψε την πλάνη και την απώλεια του ανθρώπου διά μεσω του νερού του Ιορδάνου, δηλαδή μέσα από το άγιο Βάπτισμα.

13. Οι Μεσσιανικές Προφητείες του Προφητάνακτος Δαβίδ.

Όπως ψάλλει η Εκκλησία μας κατά την Ακολουθία της Υψώσεως στο τελευταίο ιδιόμελο της προσκυνήσεως του Σταυρού «τῶν Προφητῶν αἱ φωναί, τό Ξύλον τό ἅγιον προκατέγγειλαν...»²⁸⁶, πολλοί είναι οι Προφῆτες που μέσα από τα θεόπνευστα λόγια τους προεικονίζουν το Σταυρό Του Κυρίου. Ανάμεσα στην προφητεία του Μωυσέως που εξετάσαμε αλλά και σε αυτές που θα δούμε παρακάτω, δεσπόζουν οι Μεσσιανικές Προφητείες του Προφητάνακτος Δαβίδ. Ιδιαίτέρως οι υμνογράφοι των Ακολουθιών περιγράφουν αυτές τις προτυπώσεις του Σταυρού.

Αναλυτικά στην Ακολουθία της Υψώσεως στο β' προσόμοιο του Μικρού Εσπερινού «Ψαλμικῶς νυνί βλέπομεν, ὑποπόδιον Δέσποτα, ἔνθα πόδες ἔστησαν, σοῦ οἱ ἄχραντοι...»²⁸⁷, στα δύο πρώτα Ιδιόμελα της Λιτῆς του Μεγάλου Εσπερινού «Σήμερον ὡς ἀληθῶς, ἡ ἀγιοφθογγος ῥῆσις τοῦ Δαβὶδ πέρας εἴληφεν· ἰδοὺ γάρ ἐμφανῶς, τό τῶν ἀχράντων ποδῶν σου προσκυνοῦμεν ὑποπόδιον...»²⁸⁸ και «...δαυϊτικῶς βοῶντες καί λέγοντες· Ὑψοῦτε Κύριον τόν Θεόν ἡμῶν...»²⁸⁹, στο Δοξαστικό των Αποστίχων «...και Δαυὶδ ὁ μελωδός, ὑποπόδιον σοι βοῶν, προσκυνεῖσθαι διετάξατο...»²⁹⁰ στο τρίτο ιδιόμελο και στο δοξαστικό της

²⁸² Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.237.

²⁸³ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Εν Αθήναις 1994, σελ.497.

²⁸⁴ Βλ. Μηναῖον Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.24.

²⁸⁵ Βλ. Δ' Βασ. στ' 1-7.

²⁸⁶ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου οπ.π.σελ.247

²⁸⁷ Βλ. Οπ.π.σελ.227.

²⁸⁸ Βλ. Οπ.π.σελ.231.

²⁸⁹ Βλ. Οπ.π.σελ.231.

²⁹⁰ Βλ. Οπ.π.σελ.234. Το αυτό ψάλλεται και ως Και νυν... στα στιχηρά εσπέρια της Ακολουθίας της Προόδου πρβλ. Μηναῖον Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.8-9.

προσκυνήσεως του Σταυρού «Ἡ φωνή τῶν Προφητῶν σου, Ἡσαΐου και Δαυῖδ. ἐπληρώθη ὁ Θεός, ἡ λέγουσα...»²⁹¹ και «...ἐν κυμβάλοις δαυϊτικοῖς ὕμνον σοί προσφέροντα, καί λέγοντα· Εἰργάσω σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς ὁ Θεός...»²⁹² ἀντίστοιχα, στην Ακολουθία της Σταυροπροσκυνήσεως στο β' ἀπόστιχο προσόμοιο του Μικροῦ Εσπερινοῦ «Ἄγε νῦν σὺν ἡμῖν, Δαυῖδ τὴν λύραν κίνει, Χριστόν ὑψοῦτε ψάλλων, πιστοὶ καὶ προσκυνεῖτε τὸ ὑποπόδιον»²⁹³, στο β' μεσῳδιο κάθισμα «Σήμερον τὸ Προφητικὸν πεπλήρωται λόγιον· ἰδοὺ γάρ προσκυνοῦμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες σου Κύριε...»²⁹⁴, στο γ' τροπάριο της στ' ὠδῆς του κανόνα «Πληροῦται ἡ ἁσματογράφος φωνή· προσκυνοῦμεν γάρ ἰδοὺ, τῶν ἀχράντων ποδῶν σου, τὸ ὑποπόδιον...»²⁹⁵, στο γ' τροπάριο της θ' ὠδῆς «...οὗ ὁ Χριστός, ὕψωσε τὴν κάραν, ὡς προφητεύει ὁ θεῖος Δαυῖδ»²⁹⁶ καθὼς και στην Ακολουθία της Προόδου στο Καὶ νυν... τῶν Αἰνῶν «Ὁ συμμαχήσας Κύριε τῷ πρασιτῶ Δαυῖδ, ὑποτάξαι τὸν ἀλλόφυλον...»²⁹⁷.

Αυτὲς οἱ προφητεῖες βρίσκονται στους Ψαλμούς 73^ο «ὁ δὲ Θεός βασιλεὺς ἡμῶν πρὸ αἰῶνων, εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς»²⁹⁸, 98^ο «Ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν και προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιος ἐστὶ»²⁹⁹ και 130^ο «...προσκυνήσομεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ»³⁰⁰. Σε αὐτοὺς τοὺς χριστολογικοὺς ψαλμοὺς ὁ Προφητὰναξ ἀναφέρεται κατεξοχὴν στο σχέδιο της θείας οικονομίας για τη σωτηρία του ἀνθρώπου, μέσα ἀπὸ τη Σάρκωση, τη Διδασκαλία, τὸ Πάθος και την Ἀνάσταση του Χριστοῦ. Ὁ Δαβὶδ με τὸ οἷον προφητικὸ του βλέμμα διασχίζει τὸ σκληρὸ κέλυφος αὐτῶν τῶν στίχων και μας μεταφέρει τὸ μήνυμα της σωτηρίας, τὸ ὁποῖο ἔχει καταστρώσει ἡ Ἀγάπη Του Θεοῦ για τη σωτηρία του πεπτωκότος ἀνθρώπου. Ὁ ἀνθρώπος μπροστὰ σε αὐτὸ τὸ θεῖκὸ μεγαλεῖο ὡς ταπεινὸς δούλος Του Θεοῦ παρακαλεῖ να προσκυνήσει ὄχι τα χέρια ἢ τα πόδια Του Κυρίου, ἀλλὰ μόνο τὸν τόπο ὅπου πάτησε ὁ Κύριος, τὸ ὑποπόδιο. Αὐτὸς ὁ Τόπος λοιπὸν, δεν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν Γολγοθᾶ, ὅπου συντελεῖται τὸ μεγαλύτερο ἔργο της ἀγάπης και της σωτηρίας του πεπτωκότος ἀνθρώπου πάνω στο Σταυρὸ. Ἀρα αὐτὲς οἱ ἀναφορὲς του Δαυῖδ ἀποτελοῦν προτυπώσεις του μυστηρίου του Σταυροῦ.

²⁹¹ Βλ. Μηναιὸν Σεπτεμβρίου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.246.

²⁹² Βλ. Οπ.π.σελ.247. Τὸ αὐτὸ ψάλλεται και ὡς Καὶ νυν... στα ἐσπέρια ἀπόστιχα της Ακολουθίας της Προόδου πρβλ. Μηναιὸν Αυγούστου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.10.

²⁹³ Βλ. Τριῳδιὸν Κατανυκτικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἐν Ἀθήναις 1994, σελ.485.

²⁹⁴ Βλ. Οπ.π.σελ.491. Τὸ αὐτὸ ψάλλεται και στο Καὶ νυν... στα ιδιόμελα της προσκυνήσεως του Σταυροῦ πρβλ.οπ.π.σελ.501.

²⁹⁵ Βλ. Οπ.π.σελ.493.

²⁹⁶ Βλ. Οπ.π.σελ.498.

²⁹⁷ Βλ. Μηναιὸν Αυγούστου οπ.π.σελ.29.

²⁹⁸ Βλ.Ψαλμ.73 12. Χρησιμοποιεῖται αὐτοῦσιος ὡς στίχος στα στιχηρά προσόμοια ἀπόστιχα του Μεγάλου Εσπερινοῦ της Ὑψώσεως, στα προσόμοια ἀπόστιχα του Μικροῦ Εσπερινοῦ της Σταυροπροσκυνήσεως και στα ἐσπέρια στιχηρά προσόμοια της Προόδου βλ. ἀντίστοιχα Μηναιὸν Σεπτεμβρίου οπ.π. σελ.234, Τριῳδιὸν Κατανυκτικόν οπ.π. σελ.485 και Μηναιὸν Αυγούστου οπ.π.σελ.9.

²⁹⁹ Βλ.Ψαλμ.98 5. Χρησιμοποιεῖται αὐτοῦσιος ὡς στίχος στα στιχηρά προσόμοια ἀπόστιχα του Μεγάλου Εσπερινοῦ της Ὑψώσεως, στα προσόμοια ἀπόστιχα του Μικροῦ Εσπερινοῦ της Σταυροπροσκυνήσεως και στα ἐσπέρια στιχηρά προσόμοια της Προόδου βλ. ἀντίστοιχα Μηναιὸν Σεπτεμβρίου οπ.π. σελ.233, Τριῳδιὸν Κατανυκτικόν οπ.π. σελ.485 και Μηναιὸν Αυγούστου οπ.π.σελ.9.

³⁰⁰ Βλ. Ψαλμ.130 7.

14. Ο Προφήτης Ιωνάς στην κοιλία του κήτους.

Παρακάτω στο βιβλίο του Ιωνά³⁰¹ υπάρχει προφητική προεικόνιση του Σταυρού κατά την προσευχή του Προφήτου μέσα στην κοιλία του κήτους, που είχε εγκλωβιστεί. Ο Ιωνάς υψώνει τα χέρια του σταυροειδώς και παρακαλεί τον Θεό να τον ελευθερώσει, και έτσι θαυματουργικώς ύστερα από τρεις ημέρες ελευθερώθηκε. Αυτό το θαυμαστό γεγονός που αποτελεί προτύπωση του Σταυρού Του Κυρίου ψάλλεται πανηγυρικά κατά την Ακολουθία της Υψώσεως στον ειρμό της στ' ωδής «Νοτίου θηρός ἐν σπλάχνοις, παλάμας Ἰωνᾶς, σταυροειδῶς διεκπετάσας, τό σωτήριον πάθος προδιετύπου σαφῶς...»³⁰² και κατά την Ακολουθία της Σταυροπροσκυνήσεως στην καταβασία της στ' ωδής «Τόν τύπον τοῦ θείου Σταυροῦ Ἰωνᾶς, ἐν κοιλίᾳ τοῦ κήτους, τετεμέναις παλάμαις, προδιεχάραξε...»³⁰³. Επίσης αυτή η τριήμερος παραμονή του Ιωνά στην κοιλία του κήτους και απελευθέρωση του μετά από τρεις ημέρες προεικονίζει και την τριήμερη παραμονή του Κυρίου στο Τάφο καθώς και τη Ζωηφόρο Ανάστασή Του.

15. Το όραμα της ουράνιας λατρείας του Προφήτου Ησαΐου.

Το προφητικό βιβλίο του Ησαΐου δίνει την αφορμή σε πολλούς Πατέρες και εκκλησιαστικούς συγγραφείς να αναζητήσουν προτυπώσεις του Σταυρού³⁰⁴. Η Ακολουθία της Υψώσεως στο τρίτο ιδιόμελο της Λιτής εξυμνεί αυτό το γεγονός «Ἡ φωνή τῶν Προφητῶν σου, Ἡσαΐου καὶ Δαυὶδ, ἐπληρώθη ὁ Θεός, ἡ λέγουσα· Ἕξουσιν πάντα τὰ ἔθνη Κύριε, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιον σου...»³⁰⁵. Μία πρώτη εμφανής προτύπωση του Σταυρού στον Ησαΐα είναι στο β' κεφάλαιο του βιβλίου του που αναφέρει «Ὅτι ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανές τό ὄρος Κυρίου καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων καὶ ὑψωθήσεται ὑπὲρ ἅντων βουνῶν· καὶ ἤξουσιν ἐπ' αὐτό πάντα τὰ ἔθνη»³⁰⁶. Αυτός ο στίχος που εξυμνείται και στην Ακολουθία προεικονίζει το Σταυρό του Κυρίου, Ο Οποῖος υψώθηκε ἐπάνω στο Γολγοθὰ και ὅλα τα ἔθνη Τον εἶδαν. Επίσης στο δεύτερο μέρος του Ησαΐου υπάρχει ο ὕμνος και τα παθήματα του «δούλου του Θεού», τα οποία παθήματα αποτελούν τύπο του σταυρικού πάθους Του Κυρίου, γι' αὐτό το λόγο μεταξύ των αναγνωσμάτων της Μεγάλης Παρασκευῆς αναγινώσκεται δύο φορές το τέταρτο μέρος του ὕμνου του «δούλου του Θεού»³⁰⁷. Δευτερευόντως ο Γερμανός Κων/λεως βλέπει και μία δεύτερη προτύπωση του Σταυρού στο ὄραμα της ουράνιας λατρείας του Θεοῦ του Ησαΐα, ο ἄνθρακας που δίνει στον προφήτη ἓνα Σεραφεῖμ αποτελεί προτύπωση του Σταυροῦ³⁰⁸.

³⁰¹ Βλ. Ιων.β' 1-11.

³⁰² Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002,σελ.238

³⁰³ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Εν Αθήναις 1994, σελ.494.

³⁰⁴ Πρβλ. Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.418.

³⁰⁵ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου οπ.π. σελ.246.

³⁰⁶ Βλ. Ησ.β' 2.

³⁰⁷ Ο ὕμνος αὐτός υποδιαιρεῖται σε τέσσερα τμήματα α) Ησ.μβ' 1-7 β) Ησ.μθ' 1-9 γ) Ησ.ν' 4-9 & δ) Ησ.μβ' 13 καὶ μδ' 12 πρβλ. Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.417-418.

³⁰⁸ Τι γάρ ἐστὶν ἄνθραξ ἡ ξύλον ἐμπεπρωμένον ὀλοτελῶς· τό γάρ πῦρ τῆς ἀπαθοῦς θεότητος, τοῦ ἐν αὐτῷ τυθέντος ἁμινοῦ ἀκαταπαύστως κατηνθράκωσε· καὶ ἡμεῖς οἱ τὰ χεῖλη σήμερον σοι προσγαύοντες ἔμπυρον κάθαρσιν τῶν ἁμαρτημάτων λαμβάνομεν» βλ. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως Α', *Λόγος Γερμανοῦ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ ἐν τῷ καιρῷ τῷ μεσσηστήμῳ*, PG 98 241.

16. Το όραμα του Προφήτου Ιερεμίου.

Στο δ' τροπάριο της στ' ωδής του κανόνος της Σταυροπροσκυνήσεως αναφέρεται ακόμα μία προτύπωση του Σταυρού «Ὁ εἶδε ξύλον τῷ σῶ ἄρτῳ βληθέν, Προφητῶν ὁ θρηνητής, τόν Σταυρόν σου Οἰκτίρμον, κατασπαζόμενοι, ἀνυμνοῦμεν σου, τά δεσμά καί τήν ταφήν, λόγχην τέ καί τούς ἥλους»³⁰⁹. Αυτός ο τύπος του Σταυρού ανάγεται στο βιβλίο του Ιερεμίου, όπου οι Ιουδαίοι συνωμοτοῦν κατά του Προφήτη, επειδή τους ελέγχει για την παράβαση της διαθήκης με το Θεό. Συγκεκριμένα το χωρίο λέγει «δεῦτε καί ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τόν ἄρτον αὐτοῦ καί ἐκτρίψωμεν αὐτόν ἀπό γῆς ζώντων, καί τό ὄνομα αὐτοῦ οὐ μή μνησθῇ οὐκέτι»³¹⁰. Οι εχθροί του Προφήτου παίρνουν πονηρές αποφάσεις για να τον εξοντώσουν βάζοντας ένα δηλητηριώδες βότανο στον ἄρτο του και έτσι εις το εξής κανένας να μην θυμάται το ονομά του. Σε αυτό λοιπόν το δηλητηριώδες βότανο, το ξύλο, βλέπουμε μία προτύπωση του Σταυρού.

17. Οι τρεις παίδες στην κάμινο του πυρός.

Ο Κοσμάς ο Μελωδός στους ειρμούς των ζ' και η' ωδών του κανόνος της Υψώσεως εξυμνεί τους τρεις Παίδες στην κάμινο του πυρός αναζητώντας κι εδώ μία προτύπωση του Σταυρού, «Ἐκνοον πρόσταγμα τυράννου δυσσεβοῦς, λαούς ἐκλόνησε, πνέον ἀπειλῆς καί δυσφημίας θεοστυγοῦς· ὅμως τρεῖς Παῖδας οὐκ ἐδειμάτωσε, θυμός θηριώδης, οὐ πῦρ βρόμιον· ἀλλ' ἀντηχοῦντι δροσοβόλῳ πνεύματι, πυρί συνόντες ἔψαλλον...»³¹¹ και «Εὐλογεῖτε Παῖδες, τῆς Τριάδος ἰσάριθμοι, δημιουργόν Πατέρα Θεόν· τόν συγκαταβάντα Λόγον, καί τό πῦρ εἰς δρόσον μεταποιήσαντα...»³¹². Το γεγονός αυτό αναφέρεται στο βιβλίο του Δανιήλ³¹³ και συνέβη ἐπὶ βασιλείας Ναβουχοδονόσορος. Οι τρεῖς παῖδες Ἀζαρίας, Ἀνανίας και Μισαήλ αρνούμενοι να προσκυνήσουν το χρυσό ἄγαλμα του βασιλέως ρίπτονται στην κάμινο του πυρός, όπου ἐκεῖ ἄγγελος Κυρίου τους προστατεύει και ἐκεῖ προσεύχονται και υμνοῦν τον Θεό μαζί (τον πολύ γνωστό ὕμνο που ψάλλουμε σήμερα κατά την Θεία Λειτουργία του Μεγάλου Σαββάτου)³¹⁴, με ἀποτέλεσμα Ἄγγελος Κυρίου να μετατρέπει τη φωτιά σε δροσιά και ο Ναβουχοδονόσορ βλέποντας το μεγάλο αὐτό θαῦμα να ἐλευθερώσει τους τρεῖς παῖδες και να πιστεύσει στον ἀληθινό Θεό.

Αὐτή η θαυματουργική διάσωση των τριῶν παίδων προτυπώνει τη διάσωση του πεπτωκότος ἀνθρώπου ἀπὸ το καμίνι και τη φωτιά της αμαρτίας διὰ του Σταυροῦ και της Ἀναστάσεως του Κυρίου, ὅπως λοιπόν ο Ἄγγελος μετέτρεψε την κάμινο ἀπὸ πύρινη σε δροσοβόλο και οι τρεῖς παῖδες ἐμείναν ἀλώβητοι ἀπὸ τη φωτιά ἐτσι και ο σταυρικός θάνατος δεν ἄγγιξε τον Κύριο, ἀλλὰ δια της τριήμερης παραμονῆς του στο Τάφο οδηγήθηκε στην Ἀνάσταση³¹⁵. Βέβαια αὐτή η προτύπωση ἀπευθύνεται ἀμέσως στην Ἀνάσταση ἀλλὰ διὰ του Σταυροῦ ο Κύριος οδηγείται στην Ἀνάσταση, ἄρα ἐμμεσα ἀποτελεῖ και προτύπωση του Σταυροῦ.

³⁰⁹ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἐν Ἀθήναις 1994, σελ.493.

³¹⁰ Βλ. Ἱερ.ια' 19.

³¹¹ Βλ. Μηναιὸν Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.241.

³¹² Βλ. Οπ.π.σελ.241.

³¹³ Βλ. Δαν. γ' 1-23.

³¹⁴ «Εὐλογητός εἶ, Κύριε ὁ Θεός τῶν Πατέρων ἡμῶν...εὐλογεῖτε, πάντα τά ἔργα Κυρίου τόν Κύριον· ὕμνεῖτε καί ὑπερυψοῦτε αὐτόν εἰς τοὺς αἰῶνας...»βλ.Δαν. Προσευχὴ Ἀζαρίου και Ὑμνος τῶν Τριῶν Παίδων γ' 1-67.

³¹⁵ Πρβλ. Παπαδόπουλου Φ.Γεωργίου «Μία σπουδαία προφητεία της Παλαιάς Διαθήκης για την Ἀνάσταση του Χριστοῦ» <http://www.chiospress.gr/arhtra/43349-gbh-jm-m-j-km>.

18. Ο Προφήτης Δανιήλ στο λάκκο των λεόντων.

Τέλος στην καταβασία της η' ωδής του κανόνος της Σταυροπροσκυνήσεως ο Άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης εξυμνεί τη θαυματουργική διάσωση του Προφήτη Δανιήλ από το λάκκο των λεόντων «Χεῖρας ἐν τῷ λάκκῳ βληθείς, τῶν λεόντων ποτέ, ὁ μέγας ἐν Προφήταις, σταυροειδῶς ἐκπετάσας, Δανιήλ ἀβλαβής, ἐκ τῆς τούτων καταβρώσεως σέσωσται...»³¹⁶. Εδώ γίνεται μνεία του Προφήτη Δανιήλ, ο οποίος με την εντολή του βασιλέως Δαρείου, ρίπτεται σε ένα λάκκο με λιοντάρια για ένα βράδυ, επειδή τον βλέπουν να προσεύχεται στον αληθινό Θεό. Εκεί ο Δανιήλ προσεύχεται σηκώνοντας τα χέρια του σταυροειδῶς προς τον Θεό και άγγελος Κυρίου κλείνει τα στόματα των λιονταριών όλη τη νύχτα, με αποτέλεσμα ο Δανιήλ να διασωθεί θαυματουργικῶς και το πρωί να τον ελευθερώσουν από το λάκκο σῶο και αβλαβή³¹⁷. Αυτή η θαυματουργική διάσωση δια της εκτάσεως των χεριῶν του προφήτη σε σχήμα σταυρού προτυπώνει το Σταυρό του Κυρίου, όπως ο Δανιήλ διασώθηκε από τα στόματα των λιονταριών, έτσι και ο άνθρωπος σώζεται με το Σταυρό του Κυρίου από τα στόματα των δαιμόνων και της αμαρτίας.

³¹⁶ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Εν Αθήναις 1994, σελ.497.

³¹⁷ Βλ. Δαν.στ' 1-28.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Καινοδιαθηκικές αναφορές στον Σταυρό κατά τις Ακολουθίες.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο του β΄ μέρους της παρούσης εργασίας προσεγγίσαμε θεολογικά τις προτυπώσεις του Σταυρού στην Παλαιά Διαθήκη, δηλαδή όλους τους τύπους και συμβολισμούς, είτε πρόκειται για γεγονότα είτε για πρόσωπα που προεικονίζουν τον Τίμιο και Ζωοποιό Σταυρό του Χριστού. Όλες αυτές οι προτυπώσεις αποτυπώνονται και φανερώνονται μέσα στο φώς και τη χάρη της παρουσίας του Κυρίου στην Καινή Διαθήκη. Αυτή τη μυστική και πνευματική σύνδεση Παλαιάς και Καινής Διαθήκης εξυμνεί ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός στο α΄ τροπάριο της δ΄ ωδής του κανόνος της 7^{ης} Μαΐου «Μυστικῶς μὲν πρὶν καὶ αἰσθητῶς δὲ σήμερον, κατηγλάισας Χριστέ, τοῦ ἀχράντου σου Σταυροῦ τὸν τύπον»³¹⁸.

Η Παλαιά Διαθήκη εγκαινιάζεται με τη συμφωνία του Θεού με τον Πατριάρχη Αβραάμ, η Καινή Διαθήκη εγκαινιάζεται με Αυτό το Δεσποτικό και Πανάγιο Αίμα του Κυρίου, όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο Κοσμάς ο μελωδός στην Ακολουθία της Υψώσεως στο β΄ τροπάριο της γ΄ ωδής του κανόνος «Πλευρᾷς ἀχράντου λόγχῃ, ὕδωρ σὺν αἵματι ἐξεβλήθη, ἐγκαινίζον διαθήκην, καὶ ῥυπτικὸν ἁμαρτίας· τῶν πιστῶν γάρ Σταυρὸς καύχημα, καὶ βασιλέων κράτος καὶ στερέωμα»³¹⁹. Αλλά και ο Ιερός Δαμασκηνός στο γ΄ τροπάριο της θ΄ ωδής του κανόνος της 7^{ης} Μαΐου συμπληρώνει «Ἐκ σοῦ τάς ἐλπίδας ἀνάψας, ὁ περιούσιος λαός σου, σοὶ πρὸς ἱκεσίαν τὸν Σταυρόν, καὶ τό φρικτὸν σου αἷμα προβάλλεται...»³²⁰.

Αυτό λοιπόν το πρώην καταραμένο ξύλο, όπως αναφέραμε στην εισαγωγή, μετατρέπεται σε ευλογημένο, αλλά και ο σταυρικός τρόπος θανατικής καταδίκης, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά το Δευτερονόμιο³²¹, εξαγιάζεται με τη Σταύρωση του Κυρίου. Γι' αυτό και ο ιερός υμνωδός απορεί και διερωτάται μπροστά στο τρισμακάριστο Σταυρό Του Κυρίου «Ὡ τρισμακάριστον ξύλον! ἐν ᾧ ἐτάθη Χριστός, ὁ Βασιλεύς καὶ Κύριος!...»³²² και «Τί σοὶ προσάξωμεν Χριστέ; ὅτι τὸν τίμιον Σταυρόν δέδωκας ἡμῖν προσκυνῆσαι, ἐν ᾧ τό πανάγιον, κατεκενώθη Αἷμα σου, ᾧ καὶ ἡ Σάρξ σου ἥλοις ἐπάγη...»³²³. Πάνω σε αυτό το γεγονός ομιλεῖ σχετικά ο Ιερός Χρυσόστομος «Σήμερον ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ἐν σταυρῷ καὶ ἡμεῖς ἐορτὴν ἄγομεν, ἵνα μάθῃς ὅτι ὁ σταυρὸς ἐορτὴ καὶ πανήγυρις πνευματική. Πρῶτον μὲν γάρ ὁ σταυρὸς ὄνομα καταδίκης ἦν, νυνὶ δὲ πρᾶγμα τιμῆς γέγονε, πρῶτον σύμβολον κατακρίσεως νυνὶ δὲ ὑπόθεσις σωτηρίας»³²⁴.

Παρακάτω για να μπορέσουμε να προσεγγίσουμε αυτήν την πνευματική εορτή και πανήγυρη που συντελεῖται στην Καινή Διαθήκη με το Σταυρό του Κυρίου θα διαχωρίσουμε τέσσερα υποκεφάλαια, την αιτία και τις προϋποθέσεις του εκουσίου απολυτρωτικού σταυρικού Πάθους του Κυρίου, τη Σταύρωση του Κυρίου και τα επακόλουθα σημεία, το σκοπό και τα αποτελέσματα της Σταυρώσεως και τέλος τη σημασία του Σταυρού στον Απόστολο Πάυλο.

³¹⁸ Βλ. Μηναῖον Μαΐου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β΄, Αθήνα 2002, σελ.63.

³¹⁹ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β΄, Αθήνα 2002,σελ.236.

³²⁰ Βλ. Μηναῖον Μαΐου ο.π.σελ.68.

³²¹ «ὅτι κεκατηραμένος ὑπὸ Θεοῦ πᾶς κρεμᾶμενος ἐπὶ ξύλου»βλ.Δευτ.κα΄ 23.

³²² Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου ο.π.σελ.237.

³²³ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β΄, Εν Αθήναις 1994, σελ.492.

³²⁴ Βλ. Ιωάννου του Χρυσοστόμου, Εἰς τὸν Σταυρόν καὶ εἰς τὸν ληστήν, καὶ περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, καὶ περὶ τοῦ συνεχῶς εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, PG 49 399.

1. Η αιτία και οι προϋποθέσεις του Σταυρικού Πάθους.

Η αιτία της απολυτρωτικής θυσίας του Χριστού δεν είναι άλλη από την άπειρη Αγάπη και Φιλανθρωπία του Θεού που έβλεπε το τελειότερο δημιούργημα του να οδεύει στην απώλεια και την καταστροφή, άλλωστε αυτό αποκάλυψε ο ίδιος ο Κύριος προ του Πάθους Του στον νυκτερινό μαθητή του, το Νικόδημο, όπως αναφέρει ο Ευαγγελιστής Ιωάννης «οὕτω γάρ ἠγάπησεν ὁ Θεός τόν κόσμον, ὥστε τόν υἱόν αὐτοῦ τόν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον»³²⁵. Αυτή η αιτία αναφέρεται στο πέμπτο ιδιόμελο της Λιτῆς της Υψώσεως «...οἴκτειρον τό τῶν χειρῶν σου ἀγαθέ, σοφόν δημιούργημα»³²⁶. Σε αυτήν την αιτία συνηγορεῖ ο Ιερός Χρυσόστομος «Σταυρός τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης ἢ ἀπόδειξις...»³²⁷ και «δείκνυσι μέν τοῦ Θεοῦ τήν φιλανθρωπίαν καί ἡ τοῦ κόσμου δημιουργία, μάλιστα δέ ἡ διά τοῦ Σταυροῦ συγκατάβασις...»³²⁸.

Αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο την προτύπωση του Σταυροῦ από το ξύλο της γνώσεως του καλοῦ και του κακοῦ στον κήπο της Εδέμ. Μετά την πτώση των Πρωτοπλάστων και την εξορία τους από τον Παράδεισο, κληροδοτεῖται πλέον στον ἄνθρωπο το προπατορικό αμάρτημα και η ροπή στην αμαρτία. Ἐτσι ο ἄνθρωπος αμαυρώνει το κατ'εἰκόνα και αποπροσανατολίζεται από την πορεία του καθ'ομοίωσιν και το χειρότερο εισέρχεται πλέον ο θάνατος και το κακό στον κόσμο. Ἐτσι ο Πανάγαθος Θεός βλέποντας το πλάσμα του να χάνεται, αποφάσισε να το λυτρώσει αποκαλύπτωντας ἔτσι την προαιώνια βουλή Του αλλά και το τέλος και το σκοπό της Δημιουργίας, δηλαδή την κατά χάριν θέωση του ἀνθρώπου.

Αυτή η έννοια που αναφέραμε είναι διάσπαρτη στις Ακολουθίες· στην Ακολουθία της Υψώσεως στο Δοξαστικό των στιχηρῶν προσομοίων του Μεγάλου Εσπερινού «...Αἷματι Θεοῦ, ὁ ἰός τοῦ ὄφεως ἀποπλύνεται· καί κατάρα λέλυται, καταδίκης δικαίας, ἀδίκῳ δίκη τοῦ δικαίου κατακριθέντος· ξύλῳ γάρ ἔδει τό ξύλον ἰάσασθαι...»³²⁹, στο δεύτερο Απόστιχο «Χαίροις ὁ τοῦ Κυρίου Σταυρός, δι' οὗ ἐλύθη τῆς ἀρᾶς τό ἀνθρώπινον...»³³⁰, στο α' και το β' τροπάριο της ζ' ᾠδῆς του κανόνα «Ξύλου γευσάμενος ὁ πρῶτος ἐν βροτοῖς, φθορᾷ παρώκησε· ρίψιν γάρ ζωῆς ἀτιμοτάτην κατακριθείς, ὅλῳ τῷ γένει σωματοφθόρος τις, ὡς λύμη τῆς νόσου μετέδωκεν· ἀλλ' εὐρηκότες γηγενεῖς ἀνάκλησιν, Σταυροῦ τό ξύλον...» και «Ἐλυσε πρόσταγμα Θεοῦ παρακοή, και ξύλον ἤνεγκε θάνατον βροτοῖς...ἐντεῦθεν ζωῆς τό ξύλον εἵργετο...»³³¹ και στο δεύτερο ιδιόμελο της προσκυνήσεως του Σταυροῦ «Δεῦτε λαοί, τό παράδοξον θαῦμα καθορῶντες, τοῦ Σταυροῦ τήν δύναμιν προσκυνήσωμεν· ὅτι ξύλον ἐν Παραδείσῳ θάνατον ἐβλάστησε· τό δέ, τήν ζωὴν ἐξήνθησεν...»³³² και της Σταυροπροσκυνήσεως στο πρώτο προσόμοιο ἀπόστιχο του

³²⁵ Βλ. Ιωαν. γ' 16.

³²⁶ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002,σελ.232.

³²⁷ Βλ. Ιωάννου του Χρυσοστόμου, *Εἰς τό «Πάτερ εἰ δυνατόν ἐστί, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τό ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγώ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ» καί κατά Μαρκωνιστῶν καί Μανιχαίων· καί ὅτι οὐ χρή ἐπιπηδᾶν τοῖς κινδύνοις, ἀλλά παντός θελήματος προτιμᾶν τό τοῦ Θεοῦ θέλημα*, PG 51 35.

³²⁸ Βλ. Ιωάννου του Χρυσοστόμου Ὁμιλία Γ' *Εἰς τό «Παρακαλῶ δέ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διά τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τό αὐτό λέγητε πάντες, καί μή ἡ ἐν ὑμῖν σχίσματα, ἥτε δε κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοί καί ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ»* PG 61 24.

³²⁹ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου ο.π.π.σελ.229.

³³⁰ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου ο.π.π.σελ.233

³³¹ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου ο.π.π.σελ.241.

³³² Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου ο.π.π.σελ.246.

Μικρού Εσπερινού «Λυθέντες τῶν δεσμῶν, τῆς πάλαι καταδίκης, πιστοὶ Σταυροῦ τῷ ξύλῳ...»³³³.

Εδῶ λοιπόν συμβαίνει το γεγονός της θείας κενώσεως, της θείας Σαρκώσεως, της άκρας συγκαταβάσεως του Θεού, όπως εξυμνείται στο τέλος του πρώτου εσπερίου προσόμοιου του Μεγάλου Εσπερινού της Υψώσεως «...και τὴν αὐτοῦ μεγαλύνωμεν ἄκραν συγκατάβασιν»³³⁴, στην καταβάσια της ζ' ωδῆς του κανόνος της Σταυροπροσκυνήσεως «Φλογώσεως ὁ Παῖδας ῥυσάμενος, σάρκα προσλαβόμενος, ἦλθεν ἐπὶ γῆς, καὶ Σταυρῷ προσηλωθεὶς...»³³⁵ και στο α' τροπάριο της ζ' ωδῆς του κανόνος της Προόδου «Ὁ χρόνων ἐπέκεινα, ἐν χρόνῳ σάρκα φορέσας δείκνυται...»³³⁶.

Το β' πρόσωπο της Αγίας Τριάδος, ο Υἱός και Λόγος Του Θεού λαμβάνει τελεία την ανθρώπινη φύση, πλην της αμαρτίας, με την ευδοκία του Πατρός και τη χάρη του Αγίου Πνεύματος. Άρα ὅλη η Αγία Τριάδα συμμετέχει στο μυστήριο της Σαρκώσεως που έχει ως επακόλουθο το μυστήριο του Σταυρού. Ο Σταυρός αποτελεί το θέλημα του Τριαδικού Θεού, όπως αναφέρει ο Ιερός Χρυσόστομος «Σταυρός τό τοῦ Πατρός θέλημα, ἢ τοῦ Υἱοῦ δόξα, τό τοῦ Πνεύματος ἀγαλλίαμα...»³³⁷. Αυτή η τριαδική προσέγγιση του μυστηρίου του Σταυρού εξυμνείται στην Ακολουθία της Υψώσεως στο δεύτερο εξαποστειλάριο «Σταυρός ὑψοῦται σήμερον, καὶ κόσμος ἀγιάζεται· ὁ γάρ Πατρί συνεδρεύων, καὶ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ...»³³⁸ καθώς και στο β' τροπάριο της α' ωδῆς του κανόνος της 7^{ης} Μαΐου «Γεύσεως ἀπειθοῦς, τῷ Σταυρῷ ὁ Λυτρωτής, ἔλυσε τό δέλεαρ, τῇ τοῦ Πατρός εὐδοκίᾳ...»³³⁹.

Αυτή η υπακοή του Χριστού στο θέλημα του Πατέρα αποτελεί και την απαρχή της σωτηρίας. Αναφέρει ο Απόστολος Πάυλος «ὥσπερ γάρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνός ἀνθρώπου ἀμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνός δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί»³⁴⁰. Εδῶ συνηγορεῖ ο Γερμανός Κωνσταντινουπόλεως αναφέροντας το Σταυρό ως «ὑπακοῆς ξύλον»³⁴¹, αφού ο Κύριος ταπεινώθηκε εκουσίως ἕως θανάτου υπακούοντας στο θέλημα του Πατρός³⁴². Ο Ιησούς υπακούει στο θέλημα του Πατέρα και με την ευδοκία του Αγίου Πνεύματος σαρκώνεται στην κοιλία της Παναγίας.

Τελειώνοντας τις προϋποθέσεις της Σταυρώσεως δεν θα πρέπει να παραλείψουμε το πρόσωπο αυτής της γυναίκας, που με την καθαρότητα και την αγιότητα του βίου της, ἔλκυσε τη χάρη του Αγίου Πνεύματος και αξιώθηκε υπακούοντας στο θέλημα του Θεού διὰ του Αρχαγγέλου Γαβριήλ να γίνει η κιβωτός της σωτηρίας, αφού γέννησε το Σωτήρα. Η ταπεινή κόρη Μαριάμ αξιώνεται να γίνει η Υπεραγία Θεοτόκος συμβάλλοντας τα μέγιστα στο σχέδιο της θείας οικονομίας, γι' αυτό και εξυμνείται ιδιαιτέρως στην υμνογραφία των Ακολουθιών του Σταυρού. Στην Ακολουθία της Υψώσεως ολόκληρος ο ειρμός της θ' ωδῆς του

³³³ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Εν Αθήναις 1994, σελ.485.

³³⁴ Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.229.

³³⁵ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν ο.π.σ.ελ.496.

³³⁶ Βλ. Μηναίον Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.22.

³³⁷ Βλ. Ιωάννου του Χρυσοστόμου, *Εἰς τό «Πάτερ εἰ δυνατόν ἐστί, παρελθέτω ἅπ' ἐμοῦ τό ποτήριον τοῦτο· πλην οὐχ ὡς ἐγώ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ» καὶ κατὰ Μαρκωνιστῶν καὶ Μανιχαίων· καὶ ὅτι οὐ χρή ἐπιπηδᾶν τοῖς κινδύνοις, ἀλλὰ παντός θελήματος προτιμᾶν τό τοῦ Θεοῦ θέλημα*, PG 51 35.

³³⁸ Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου ο.π.σ.ελ.243.

³³⁹ Βλ. Μηναίον Μαΐου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.62.

³⁴⁰ Ρωμ.ε' 19.

³⁴¹ Βλ. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως Α', *Λόγος Γερμανοῦ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ ἐν τῷ καιρῷ τῷ μεσσηστήμῳ*, PG 98 225.

³⁴² Βλ. Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.427.

κανόνος είναι αφιερωμένος στην Παναγία, η οποία παρομοιάζεται με μυστικό παράδεισο που χωρίς να καλλιεργηθεί βλάστησε το Χριστό και από το Χριστό βλάστησε το ζωφόρο ξύλο του Σταυρού, «Μυστικός εἶ Θεοτόκε Παράδεισος, ἀγεωργήτως βλαστήσασα Χριστόν, ὕφ' οὗ τό τοῦ Σταυροῦ, ζωφόρον ἐν γῇ, πεφυτούργηται δένδρον...»³⁴³, ἀλλά και μενονωμένα εξυμνεῖται ἡ Θεοτόκος στον δεύτερο εἰρμό της θ' ὠδῆς «...τῆς γάρ Προμήτορος ἡ παγγενῆς κατάρα διαλέλνται, τῷ βλαστῷ τῆς ἀγνῆς Θεομήτορος»³⁴⁴ καθώς και στο τέλος του πέμπτου ιδιόμελου της Λιτῆς «...ὁ ἐκ Παρθένου σαρκωθείς...»³⁴⁵.

2. Ἡ Σταύρωση τοῦ Κυρίου και τα επακόλουθα σημεῖα.

Αφού προσεγγίσαμε τὴν αἰτία και τις προϋποθέσεις τῆς Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου, όπου ο Σταυρός παρουσιάστηκε ὡς ἐμβλημα σωτηρίας, τώρα θα δούμε μέσα ἀπὸ τα πραγματικά ιστορικά γεγονότα που συνέβησαν προ, κατά και μετὰ τῆς Σταύρωσης τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ο Σταυρός εἶναι και σύμβολο τῆς θυσίας³⁴⁶. Αὐτὴ ἡ ἀνάβαση τοῦ Χριστοῦ στο Σταυρὸ λαμβάνει ἐξέχουσα θέση στην χριστιανικὴ πίστη και τὴ λατρευτικὴ ζωὴ τῆς Εκκλησίας συμβολίζοντας τὴ θυσία και προεικονίζοντας τὴν Ἀνάστασι³⁴⁷.

Αναζητώντας τὴν θεολογικὴ προσέγγιση τοῦ ιστορικοῦ γεγονότος τῆς Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου θα δούμε ὅτι στις Ἀκολουθίες ὑπάρχει πλούσια ὑμνογραφία με ευαγγελικὴ ἀναφορά ἀφιερωμένη στο Σταυρικὸ Πάθος και στα θαυμαστά σημεῖα που ἀκολούθησαν, ἀλλὰ κι ὅσον ἀφορὰ τα προ τῆς Σταυρώσεως και οἱ τέσσερις ευαγγελιστὲς παρέχουν στοιχεῖα που μαρτυροῦν ὅτι ο Ἰησοῦς ὄχι μόνο εἶχε ἀναφερθεῖ στο πάθος του ἀλλὰ και εἶχε ἐξαγγεῖλει αὐτό³⁴⁸, για παράδειγμα ἀναφέρω τὸ πιο χαρακτηριστικὸ χωρίο ἀπὸ τον Ευαγγελιστὴ Ματθαῖο «ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι καὶ κατακρινοῦσιν αὐτόν θανάτῳ, καὶ παραδώσουσιν αὐτόν τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ ἐμπαῖξαι καὶ μαστιγῶσαι καὶ σταυρῶσαι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται»³⁴⁹. Οἱ Καινοδιαθηκικὲς ἀναφορὲς εἶναι σαφῶς πολλές, εμεῖς θα περιοριστοῦμε σε ὅτι εξυμνεῖται στις Ἀκολουθίες.

Τὸ πραγματικὸ ἐκούσιο ἀπολυτρωτικὸ Πάθος τοῦ Κυρίου εξυμνεῖται και ἀποδεικνύεται περιτράνέστατα μέσα ἀπὸ τὴν ὑμνολογία των Ἀκολουθιών. Ἀναλυτικότερα παραθέτουμε: στην Ἀκολουθία τῆς Ὑψώσεως στο πρῶτο και τελευταῖο ἀπόστιχο στιχηρὸ τοῦ Μικροῦ Εσπερινοῦ «Σήμερον τοῦ Χριστοῦ, ὁ Σταυρός ἀνυψοῦται, τὸ ζωφόρον ξύλον, ἐν ᾧ σαρκὶ ἐπάγη...» και «...τὸ σωτήριον ξύλον, ἐν ᾧ ἐξετανύθη Χριστός ἡ ἀπολύτρωσις»³⁵⁰ καθώς και στο ζ' ιδιόμελο τῆς Λιτῆς «...Ὁ δι' ἡμᾶς Χριστέ, κρίσιν καταδεξάμενος, καὶ ἐμπυτσοῦς καὶ μάστιγας, καὶ τὸ κόκκινον περιβαλλόμενος, καὶ ἐν Σταυρῷ ἀνελθὼν...»³⁵¹, τῆς Σταυροπροσκυνήσεως στο Δοξαστικὸ των στιχηρῶν προσομοίων τοῦ Μεγάλου Εσπερινοῦ «Χριστέ ὁ Θεός, ὁ τὴν ἐκούσιον σταύρωσιν εἰς κοινὴν ἐξανάστασιν, τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων καταδεξάμενος, καὶ τῷ καλᾶμῳ τοῦ Σταυροῦ, βαφαῖς

³⁴³ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002 σελ.242.

³⁴⁴ Βλ. Οπ.π.σελ.242.

³⁴⁵ Βλ. Οπ.π.σελ.232.

³⁴⁶ Πρβλ. Ὁρησκευτικὴ και Ἡθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ) οπ.π.σελ.411.

³⁴⁷ Πρβλ. Οπ.π.σελ.411.

³⁴⁸ Πρβλ. Οπ.π.σελ.455.

³⁴⁹ Βλ. Ματθ.κ' 18-19 πρβλ Ματθ.κστ' 2 & Λουκ.ιη' 31-33 και κδ' 7.

³⁵⁰ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002 σελ.228.

³⁵¹ Βλ. Οπ.π.σελ.232.

ἐρυθραῖς, τούς σαυτοῦ δακτύλους αἱματώσας...»³⁵², στο δ' τροπάριο της α' ωδῆς του κανόνος «...ὁ παμμακάριστος Σταυρός, ὃ παγείς σωματικῶς, ἐτύθη Χριστός...»³⁵³, στον Οἶκο «Τρεῖς σταυρούς ἐπήξατο, ἐν Γολγοθᾷ, ὁ Πιλάτος, δύο τοῖς ληστεύσασιν, καί ἓνα τοῦ Ζωοδότου...»³⁵⁴ και στο δεύτερο ιδιόμελο της προσκυνήσεως του Σταυροῦ «Σήμερον ὁ Δεσπότης τῆς Κτίσεως, καὶ Κύριος τῆς δόξης, τῷ Σταυρῷ προσπῆγνυται, καὶ τὴν πλευρὰν κεντᾶται· χολῆς καὶ ὄξους γεύεται, ὁ γλυκασμός τῆς Ἐκκλησίας· στέφανον ἐξ' ἀκανθῶν περιβάλλεται, ὁ καλύπτων Οὐρανὸν τοῖς νέφεσι· χλαῖναν ἐνδύεται χλεύης, καὶ ῥαπίζεται πηλίνῃ χειρὶ, ὁ τῇ χειρὶ πλάσας τὸν ἄνθρωπον· τὸν νῶτον φραγγελοῦται, ὁ περιβάλλων τὸν Οὐρανὸν ἐν νεφέλαις· ἐμπτυσμούς καὶ μαστίγας δέχεται, ὀνειδισμούς καὶ κολαφισμούς καὶ πάντα ὑπομένει...»³⁵⁵, της Προόδου στο α' τροπάριο της θ' ωδῆς του κανόνος «Ἰάσω ὑπεράγαθε τὴν ἐμὴν, συντριβὴν ἐν Σταυρῷ προσπηγνύμενος, ἥλοις ποτέ, πόδας τέ καὶ χεῖρας παμβασιλεῦ, καὶ τὴν πλευρὰν νυττόμενος, ὅξος ποτιζόμενος καὶ χολήν...»³⁵⁶ και στο α' ιδιόμελο της προσκυνήσεως του Σταυροῦ «Δεῦτε πιστοί, τό ζωοποιόν ξύλον προσκυνήσωμεν, ἐν ᾧ Χριστός ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης, ἐκουσίως χεῖρας ἐκτείνας...»³⁵⁷, και της 7^{ης} Μαΐου στο Δοξαστικό του Εσπερινού «...Θεὸς ὢν ἀπαθής, σαρκὶ παθεῖν δι' ἡμᾶς, ἐκουσίως κατεδέξω· διό σῶσον λαόν, ὃν περιποιήσω οἰκείῳ αἵματι»³⁵⁸ και στο α' τροπάριο της η' ωδῆς του κανόνος «Τὸν ἐπὶ θρόνου δόξης ὀραθέντα, καὶ ἐν ξύλῳ Σταυροῦ καθηλωθέντα...»³⁵⁹.

Μέσα ἀπὸ τὴν παραπάνω ὑμνολογία τονίζεται τὸ θεῖο Πάθος καὶ κυρίως ἡ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἀνάβαση τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἀπολυτρωτικὴ Του θυσία. Τὸ περιεχόμενο αὐτῶν τῶν ὕμνων ἔχει ἀμμεση ἀναφορά καὶ στοὺς τέσσερις Εὐαγγελιστές, οἱ οἱποῖο περιγράφουν με τρόπο ἀναπαραστατικὸ τὸ Θεῖο Πάθος³⁶⁰. Ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός γιὰ τὸ Σταυρὸ ὅτι «ἀληθῶς καὶ σεβάσιμον, ἐν ᾧ ἑαυτὸν εἰς θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς προσενήνοχεν, ὡς ἁγιασθέν τῇ ἀφῇ τοῦ ἁγίου σώματος τέ καὶ αἵματος προσκυνητέον, τοὺς ἡλούς, τὴν λόγχην, τὰ ἐνδύματα, καὶ τὰ ἱερά αὐτοῦ σκηνώματα...»³⁶¹, ἀλλὰ καὶ ὁ Γερμανὸς Κωνσταντινουπόλεως «Θυσιαστήριον ἐστὶ ὁ σταυρός. Ἐν αὐτῷ γάρ ἐτύθη ὁ ἄμνός τοῦ Θεοῦ, ὁ αἵρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου καὶ τῇ θεοῦποστάτῳ σαρκί, καὶ τῷ θεοῦρῷτῳ αἵματι ὀλοτελῶς καθηγίασται. Μεῖζον γάρ ἐνταῦθα τὸ δῶρον τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ὑπὸ τοῦ δώρου τὸ θυσιαστήριον καθαγιάζεται...»³⁶².

Ἰδιαιτέρως μνημονεύεται στὶς Ἀκολουθίες ἡ ἐκούσια ἀνάβαση τοῦ Κυρίου πρὸς τὸ Γολγοθᾶ, ἡ συσταύρωση τῶν δύο ληστῶν μαζί με τὸ Χριστό, ἡ σωτηρία τοῦ ἐκ δεξιῶν ληστοῦ, ὁ θρήνος τῆς Παναγίας, ἡ νύξις τῆς ζωηφόρου πλευράς τοῦ Κυρίου καὶ τέλος τὰ επακόλουθα μετὰ τὴν Σταύρωση σημεῖα. Ἀναφέρουμε

³⁵² Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἐν Ἀθήναις 1994, σελ.487.

³⁵³ Βλ. Οπ.π.σελ.489.

³⁵⁴ Βλ. Οπ.π.σελ.494.

³⁵⁵ Βλ. Οπ.π.σελ.501

³⁵⁶ Βλ. Μηναῖον Αὐγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.25.

³⁵⁷ Βλ. Οπ.π.σελ.29. Τὸ αὐτὸ ψάλλεται καὶ κατὰ τὴν τελετὴ τῆς Ὑψώσεως στὶς 14 Σεπτεμβρίου καὶ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως.

³⁵⁸ Βλ. Μηναῖον Μαΐου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.61.

³⁵⁹ Βλ. Οπ.π.σελ.67.

³⁶⁰ Βλ. Ματθ.κζ' 27-44, Μαρκ.ιε' 16-32, Λουκ.κγ' 26-38 & Ἰωαν.ιθ' 1-30.

³⁶¹ Βλ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, βιβλ.δ' κεφ. ΙΑ' «Περὶ σταυροῦ, ἐν ᾧ ἐτι καὶ περὶ πίστεως» PG 94 1129-1132.

³⁶² Βλ. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως Β', *Εἰς Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ κατὰ Βογομίλων*, PG 140 637.

ενδεικτικά, η εκούσια ανάβαση στο Σταυρό εξυμνείται στο κοντάκιο της Υψώσεως «Ο ὑψωθείς ἐν τῷ σταυρῷ ἐκουσίως...»³⁶³, ενώ στο πέμπτο τροπάριο της στίχου ὁδῆς του κανόνος της Σταυροπροσκυνήσεως ο Άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης περιγράφει αναπαραστατικά αυτήν την ανάβαση του Κυρίου προς το Γολγοθά σηκώνοντας τον Σταυρό Του «Ἐπ' ὧμων ὃν περ κατεδέξω Χριστέ, φέρειν ἅγιον Σταυρόν, καί ἐν τούτῳ ἄρθῃναι, καί σταυρωθῆναι σαρκί...»³⁶⁴. Η έκφραση «αἶρω τον Σταυρόν» είναι συνηθισμένη στις σταυρικές θανατικές καταδίκες στην αρχαιότητα, όπως μαρτυρείται από διάφορες πηγές οι καταδικασθέντες σε σταυρικό θάνατο ήταν υποχρεωμένοι να σηκώσουν το Σταυρό τους έως τον τόπο του μαρτυρίου³⁶⁵. Αυτό λοιπόν συνέβη και στη περίπτωση του Χριστού.

Η συσταύρωση των δύο ληστών³⁶⁶ καθώς και η καταδίκη και η σωτηρία του ἐξ' αριστερών και του ἐκ δεξιῶν του Κυρίου ληστού³⁶⁷ αντίστοιχα εξυμνείται στην Ακολουθία της Υψώσεως στο πρώτο κάθισμα του ὁρθρου «...Παράδεισον ἡνέφξας Σωτήρ, τῷ πιστεῖ προσελθόντι σοι ληστή· καί τρυφῆς κατηξιώθη, ὁμολογῶν σοι, Μνήσθητί μου Κύριε...»³⁶⁸ και στην Ακολουθία της Σταυροπροσκυνήσεως στο τέλος του Δοξαστικού των Αποστίχων του Μεγάλου Εσπερινού «...Κύριε σὺν τῷ ληστῇ τῆς βασιλείας σου ἀξιώσον ἡμᾶς»³⁶⁹ και στον οἶκο «Τρεῖς σταυρούς ἐπήξατο, ἐν Γολγοθᾷ, δύο τοῖς ληστεύσασι, καί ἓνα τοῦ Ζωοδότου...»³⁷⁰.

Ο θρήνος της Παναγίας³⁷¹ μνημονεύεται ιδιαίτερα στην Ακολουθία της Προόδου ἀπὸ τον Άγιο Ανδρέα Κρήτης στα σταυροθεοτοκία των α', γ', δ', ε', η' και θ' ὁδῆς με ἓνα τρόπο ποιητικό και αναπαραστατικό που εντείνει το θεῖο δράμα ἀλλὰ και τον πόνο της Μητέρας του Κυρίου μπροστὰ στο μαρτύριο του Υἱοῦ της. Συγκεκριμένα ἀναφέρουν οἱ ὕμνοι αυτοὶ ἀντίστοιχα «Ὅτε σε τέκνον ἀπορρήτως ἔτεκον, ὠδῖνας ἔφυγον· καί π[ρ]ς νυνὶ ὅλη, οδυνῶν πεπλήρωμαι;...»³⁷², «Νενεκρωμένην τὴν ζωὴν, ἐπὶ Σταυροῦ θεωροῦσα, καί μη φέρουσα τῶν σπλάχνων τὸν πόνον...»³⁷³, «Παρθενικῆς, τέκνον ἐκ μήτρας σε ἔτεκον, καὶ ὀρώσα, ξύλῳ νῦν κρεμάμενον, ἐπαπορῶ, καί οὐ συνορῶ...»³⁷⁴, «Ἐν σταυρῷ καθορῶσα, τὸν δι' ἀγαθότητα ἐκ σοῦ Πανάμωμε, ὑπὲρ νοῦν τεχθέντα, ἐδονήθης τὰ σπλάχνα...»³⁷⁵, «Νῦν ὡς ἀρνίον ἄκακον, καθορῶσα κρεμάμενον, καί ὑπὸ ἀνόμων τῷ Σταυρῷ πηγνύμενον, Υἱέ μου προἀναρχε, καί ὁδυρμοῖς συγκόπτομαι...»³⁷⁶ και «Φθορᾶς σε δίχα τέτοκα ἐκ γαστρός, πρὸ αἰώνων Πατήρ ὃν ἐγέννησε, καί πῶς φθορεῖς, ἄνθρωποι σπαράττουσι σε Υἱέ...»³⁷⁷. Επίσης και στην Ακολουθία της Σταυροπροσκυνήσεως ἔχουμε δύο εκτενείς ἀναφορές στο θρήνο της Παναγίας, η πρώτη στο Δοξαστικό των στιχηρῶν προσομοίων του Μικροῦ Εσπερινού «Ὅτε τῷ

³⁶³ Βλ. Μηναιὸν Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Αθήνα 2002 σελ.238.

³⁶⁴ Βλ. Τριῶδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἐν Αθήναις 1994, σελ.493.

³⁶⁵ Βλ. Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.455.

³⁶⁶ Βλ. Ματθ.κζ' 18, Μαρκ.ιε' 27, Λουκ.κγ' 32 & Ἰωαν.ιθ' 18.

³⁶⁷ Βλ. Λουκ.κγ' 39-43.

³⁶⁸ Βλ. Μηναιὸν Σεπτεμβρίου ο.π., σελ.234.

³⁶⁹ Βλ. Τριῶδιον Κατανυκτικόν ο.π. σελ.234. Το αὐτὸ ψάλλεται και στο Καὶ νυν... στα ἐσπέρια στιχηρά της Προόδου βλ. Μηναιὸν Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.8.

³⁷⁰ Βλ. Τριῶδιον Κατανυκτικόν ο.π.σελ.494.

³⁷¹ Πρβλ.Λουκ.κγ' 27-31 & Ἰωαν.ιθ' 25.

³⁷² Βλ. Μηναιὸν Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.12.

³⁷³ Βλ. Ο.π.σελ.13.

³⁷⁴ Βλ. Ο.π.σελ.15.

³⁷⁵ Βλ. Ο.π.σελ.16.

³⁷⁶ Βλ. Ο.π.σελ.24.

³⁷⁷ Βλ. Ο.π.σελ.26.

Σταυρῷ, προσηλούμενον ἑώρα, Λόγε τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀσπόρως σε τεκοῦσα, ἡλάλαζε βοῶσα· Οἶμοι τέκνον γλυκύτατον!...»³⁷⁸ και η δεύτερη στο Δοξαστικό της προσκυνήσεως του Σταυροῦ «...Τοῦτον ἡ Ἀγνή καί Μήτηρ, ἐπὶ Σταυροῦ θεωροῦσα, ὀδυνηρῶς ἐφθέγγετο· Οἶμοι Τέκνον ἐμόν! Τι τοῦτο πεποίηκας...»³⁷⁹.

Η νύξη της Ζωηφόρου Πλευράς του Κυρίου εκ Της Οποίας «ἐξῆλθεν αἷμα και ὕδωρ»³⁸⁰ (συμβολίζει τα μυστήρια της Θείας Ευχαριστίας και του Αγίου Βαπτίσματος) εξυμνείται στην Ακολουθία της Υψώσεως στο β' τροπάριο της γ' ωδῆς του κανόνος «Πλευρᾶς ἀχράντου λόγχῃ τρωθείσης, ὕδωρ σὺν αἵματι ἐξεβλήθη...»³⁸¹ και στο β' τροπάριο της η' ωδῆς «...Σταυρόν οὗ ἔστη Χριστός ὁ Θεός, ὕψοιτε ἱεροπρεπῶς καί λόγχην, Θεοῦ Λόγου σῶμα ἀντιτορήσασαν...»³⁸², της Σταυροπροσκυνήσεως στο δεύτερο προσόμοιο των Αίνων «...το Εὐλὸν το ἅγιον χαρισμάτων τὴν πηγὴν, ἀρδομένην τῷ Αἵματι, καί τῷ ὕδατι, τοῦ Δεσπότου τῶν ὅλων...»³⁸³ και στο β' ιδιόμελο της προσκυνήσεως του Σταυροῦ «Σήμερον ὁ Δεσπότης τῆς Κτίσεως, καί Κύριος τῆς δόξης, τῷ Σταυρῷ προσπήγνυται, καί τὴν πλευράν κεντᾶται...»³⁸⁴, της Προόδου στο α' τροπάριο της θ' ωδῆς του κανόνος «...παμβασιλεῦ, καί τὴν πλευράν νυττόμενος...»³⁸⁵.

Τέλος γνωρίζουμε ἀπὸ το Ευαγγέλιο ὅτι μετὰ την Σταύρωση του Κυρίου επακολούθησαν κάποια θαυμαστά σημεῖα, ἐγένε μέγας σεισμός, ὁ ἥλιος σκοτίστηκε, τὸ καταπέτασμα του ναοῦ σχίστηκε στα δύο και πολλά μῆματα των κεκοιμημένων ἀνοίξαν³⁸⁶. Αὐτὰ τα θαυμαστά σημεῖα εξυμνοῦνται, στην Ακολουθία της Υψώσεως στο ζ' ιδιόμελο της Λιτῆς «...ὃν ἰδὼν ὁ ἥλιος καί ἡ σελήνη, τό φέγγος ἀπέκρυσαν, καί τῷ φόβῳ γῆ ἐσειέτο, καί τό καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη διχῶς...»³⁸⁷ και στο δ' τροπάριο της δ' ωδῆς του κανόνα «Θαυμαστῶς ἐφαπλούμενος, τὰς ἡλιακὰς βολὰς ἐξηκόντησεν ὁ Σταυρός...»³⁸⁸, της Σταυροπροσκυνήσεως στο Δοξαστικό της Λιτῆς «Ὁρᾶσα σε ἡ Κτίσις ἅπασα, ἐπὶ σταυροῦ κρεμάμενον, τὸν Δημιουργόν καί Κτίστην τῶν ἀπάντων, ἡλλοιοῦτο φόβῳ, καί ἐπωδύρετο· ὁ ἥλιος δέ τό φῶς συνέστειλε, καί ἡ γῆ ἐκυμαίνετο· πέτραι δέ ἐσχίζοντο, καί ναοῦ φαιδρότης διερρήγνυτο· νεκροί ἐξανίσταντο ἐκ μνημάτων...»³⁸⁹ και στην καταβασία της δ' ωδῆς «Ἐπὶ Σταυροῦ σε Δυνατέ, φωστήρ ὁ μέγας κατιδὼν, τρόμῳ ἐπαρθεῖς τὰς ἀκτῖνας, συνέστειλεν, ἔκρυσεν· πᾶσα δέ ἡ Κτίσις ὕμνησεν, ἐν φόβῳ τὴν σὴν μακροθυμίαν...»³⁹⁰ καθὼς και της 7^{ης} Μαΐου στο α' τροπάριο της ζ' ωδῆς του κανόνος «Ὁ ὕψωθεις ἐν τῷ Σταυρῷ, Ἥλιος μεσούσης ἡμέρας, ὃν καθορῶν ὁ αἰσθητός, τὰς ἀκτῖνας συνέστειλεν ἥλιος...»³⁹¹.

³⁷⁸ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικὸν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Εν Αθήναις 1994, σελ.485.

³⁷⁹ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικὸν ο.π.π.σελ.501.

³⁸⁰ Βλ. Ιωαν.ιθ'34-35.

³⁸¹ Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002 σελ.236.

³⁸² Βλ. Ο.π.π.σελ.242.

³⁸³ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικὸν ο.π.π. σελ.499. Το αὐτὸ ψάλλεται και στους Αἶνους στην Ακολουθία της Προόδου βλ. Μηναίον Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.28.

³⁸⁴ Βλ. Ο.π.π.σελ.501.

³⁸⁵ Βλ. Μηναίον Αυγούστου ο.π.π.σελ.25.

³⁸⁶ Βλ. Ματθ.κζ' 51-53, Μαρκ.ιε' 38 & Λουκ.κγ'44-45.

³⁸⁷ Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου ο.π.π. σελ.232.

³⁸⁸ Βλ. Ο.π.π.σελ.237.

³⁸⁹ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικὸν ο.π.π.σελ.487.

³⁹⁰ Βλ. Ο.π.π.σελ.492.

³⁹¹ Βλ. Μηναίον Μαΐου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.67.

3. Τα αποτελέσματα της Σταυρώσεως.

Τα αποτελέσματα της εθελούσιας απολυτρωτικής θυσίας του Χριστού είναι μύρια, γι' αυτό και ο ιερός υμνωδός πλέκει ένα ωραιότατο μουσικό εγκώμιο στο Σταυρό «Χαίροις ὁ ζωηφόρος Σταυρός, τῆς εὐσεβείας τό ἀήττητον τρόπαιον, ἡ θύρα τοῦ Παραδείσου, ὁ τῶν πιστῶν στηριγμός, τό τῆς Ἐκκλησίας περιτείχισμα· δι' οὗ ἐξηφάνισται ἡ φθορά καί κατήργηται, καί κατεπόθη τοῦ θανάτου ἡ δύναμις, καί ὑψώθημεν ἀπό γῆς πρὸς οὐράνια...»³⁹², ἀλλά και ὁ Ἱερός Χρυσόστομος ἀναφωνεῖ «ὁ Σταυρός ἐορτὴ καὶ πανήγυρις πνευματικὴ...πρότερον σύμβολον κατακρίσεως, νυνὶ δὲ ὑπόθεσις σωτηρίας. Οὗτος γάρ μυρίων ἡμῶν ἀγαθῶν αἴτιος γέγονεν...»³⁹³. Πράγματι ὁ Σταυρός εἶναι ζωηφόρος ἀφοῦ σὲ αὐτὸν σταυρώθηκε ἡ Εσταυρωμένη Ἀγάπη, ἡ ἴδια ἡ Ζωὴ³⁹⁴, ἡ «Ζωὴ τῶν Ἀπάντων»³⁹⁵, καὶ μέσα ἀπὸ τὸ Σταυρὸ θεράπευσε τὴν πεπτωκυῖα ἀνθρωπινὴ φύση, νίκησε τὸ θάνατο, ἔδωσε πάλι στὸν ἄνθρωπο τὴ δυνατότητα τοῦ καθ' ὁμοίωσιν καὶ τῆς συναναστάσεως μαζί Του. Ὁ Σταυρὸς κατέστη πηγὴ ἀπολυτρώσεως ἀπὸ τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα³⁹⁶ καὶ σύμβολο τῆς σωτηρίας. Σταυρὸς καὶ Ἀνάστασις, δύο ἐννοιες ὅπου ἡ μία προϋποθέτει ἀλλὰ καὶ ἐνυπάρχει στὴν ἄλλη. Ὁ Κύριος διὰ τῆς ἀναβάσεως στὸ Γολγοθὰ καὶ διὰ τοῦ σταυρικοῦ μαρτυρίου ὡδηγήθηκε στὴν Ἀνάστασις νικώντας τὸ θάνατο. Ἡ πίστις στὴν Ἀνάστασις δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ πίστις στὸ Σταυρὸ ὡς γεγονὸς τῆς σωτηρίας³⁹⁷.

Αὐτὰ τὰ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα ἀλλὰ ἰδιαιτέρως ἡ νίκη τοῦ θανάτου μετὰ τὴν Ἀνάστασις ἐξυμνοῦνται στὴν ὑμνογραφία τῶν ἐορτῶν τοῦ Σταυροῦ. Παραθέτουμε ἀναλυτικὰ: στὴν ὑμνογραφία τῆς Ὑψώσεως στὸ α' στιχηρὸ προσόμοιο τοῦ Μικροῦ Ἑσπερινοῦ «Ὑψουμένου σου Δέσποτα, ἐν Σταυρῷ συνανύψωσας, τῷ Ἀδὰμ τὴν ἐκπτώτον φύσιν ἄπασαν...»³⁹⁸, στὸ α' στιχηρὸ προσόμοιο καὶ στὸ Δοξαστικὸ τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ «Σταυρὸς ἀνυψούμενος, τοῦ ἐν αὐτῷ ὑψωθέντος...ἐν αὐτῷ κτείνας γάρ, τὸν ἡμᾶς κτείναντα, νεκρωθέντας ἀνεζώωσε, καὶ κατεκάλλυνε, καὶ εἰς οὐρανούς πολιτεῦσθαι...»³⁹⁹ καὶ «...ὁ ἰὸς τοῦ ὄφεως ἀποπλύνεται· καὶ κατὰ ἀνάγκην λέλνται, κταδίκης δικαίας, ἀδίκῳ δίκη τοῦ δικαίου κατακριθέντος· ξύλῳ γάρ ἔδει τό ξύλον ἰάσασθαι...ἀλλὰ δόξα Χριστέ Βασιλεῦ, τῇ περὶ ἡμᾶς σου φρικτῇ οἰκονομίᾳ, δι' ἧς ἔσωσας πάντας, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιланθρωπος»⁴⁰⁰ ἀντίστοιχα, στὸ β' ἰδιόμελο τῆς Λιτῆς «Τὸ φυτευθέν ἐν Κρανίου τόπῳ ξύλον τῆς ὄντως ζωῆς, ἐν ᾧ εἰργάσατο σωτηρίαν ὁ τῶν αἰώνων

³⁹² Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002 σελ.233.

³⁹³ Βλ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, *Εἰς τὸν Σταυρὸν καὶ εἰς τὸν ληστήν, καὶ περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, καὶ περὶ τοῦ συνεχῶς εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν*, PG 49 399-400.

³⁹⁴ «Ἐγὼ εἰμὶ ἡ Ἀνάστασις καὶ ἡ Ζωή» βλ. Ἰωαν. ια' 25.

³⁹⁵ Βλ. α' κάθισμα τοῦ ὁρθοῦ τῆς Ὑψώσεως, Μηναῖον Σεπτεμβρίου ο.π.π. σελ.234.

³⁹⁶ Υπάρχουν δύο ἐρμηνεῖες ἀπὸ τοὺς Πατέρες, γιὰ τὸν τόπο τοῦ Κρανίου, ὅπου σταυρώθηκε ὁ Κύριος. Ἡ πρώτη λέει, ὅτι ὀνομάστηκε «Κρανίου τόπος» ἐπειδὴ πάντοτε ἦταν κρανία ἀπὸ ἀποκεφαλισμένους κακούργους σπαρμένα σ' ἐκεῖνον τὸν τόπο. Ἡ δευτέρη ἀναφέρεται στὴν παράδοση, κατὰ τὴν ὁποία ἐκεῖ που στήθηκε ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, ἦταν θαμμένο τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ: «ἐπειδὴ τοῦ Πρωτοπλάστου ἀνθρώπου ἐκεῖ τὸ κρανίον βρέθηκε, καὶ τὸ λείψανον τοποθετήθηκε, γιὰ τοῦτο Κρανίου τόπος ἀποκαλεῖται», κατὰ τὴν ἐκφραση τοῦ αγ. Ἐπιφανίου. Ὁ μοναχὸς Ἐπιφάνιος στὸ σύγγραμμά του γιὰ τὴ Συρία καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ, λέει καὶ τὸ ἐξῆς: «κάτω ἀπὸ τὸ Γολγοθὰ νὰς (οἶκος) μικρὸς τοῦ Ἀδὰμ ὑπάρχει καὶ σὲ αὐτὸ ὑπάρχει ἡ κἀρα του, κάτω ἀπὸ τὸ ρήγμα τοῦ Γολγοθὰ· καὶ γιὰ τοῦτο τὸ λόγον Κρανίου τόπος κλήθηκε». Ὅπως ἐρευνεσε τὸ Πανάγιον Αἷμα τοῦ Κυρίου στὸ Σταυρὸ ἔπεσε στὸ κρανίον τοῦ Ἀδὰμ καὶ ξέπλυνε τόπον τινὰ τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα. Βλ. Πάσχου Β.Π. Ἐρὼς Ὁρθοδοξίας http://anestixristos.blogspot.gr/2010/05/blog-post_11.html.

³⁹⁷ Βλ. Bultman, *Theology of the New Testament*, London 1952, σελ.187-188 Πρβλ. «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια» (ΘΗΕ) τόμος 11 σελ.461, Ἀθήνα 1967.

³⁹⁸ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου ο.π.π. σελ.227.

³⁹⁹ Βλ. Ο.π.π. σελ.229.

⁴⁰⁰ Βλ. Ο.π.π. σελ.229.

Βασιλεύς, ἐν μέσῳ τῆς γῆς, ὑψούμενον σήμερον, ἀγιάζει τοῦ κόσμου τὰ πέρατα, καί ἐγκαινίζεται τῆς Ἀναστάσεως ὁ οἶκος...»⁴⁰¹, στο γ' εσπέριο προσόμοιο απόστιχο «...Σταυρέ τίμιε, δι'οὗ διαλέλνται, ἡ φθορά καὶ ἐξήνθησεν, ἡ ἀφθαρσία, καὶ βροτοὶ ἐθεώθημεν, καὶ διάβολος παντελῶς καταβέβληται...»⁴⁰², στο β' καὶ γ' κάθισμα τοῦ ὁρθοῦ ἀντίστοιχα «Μόνον ἐπάγη τό ξύλον Χριστέ τοῦ Σταυροῦ σου, τὰ θεμέλια ἐσαλεύθη τοῦ θανάτου Κύριε· ὃν γάρ κατέπνε πόθῳ ὁ Ἄδης, ἀπήμεσε τρόμῳ...»⁴⁰³ καὶ «...ἐπὶ Σταυροῦ σε ὁρῶν, θανάτου κράτος λύοντα, καὶ τὸν Ἄδην σκυλεύοντα»⁴⁰⁴, στο β' τροπάριο τῆς ζ' ὠδῆς τοῦ κανόνος «Ἐλυσε πρόσταγμα Θεοῦ παρακοή, καὶ ξύλον ἤνεγκε θάνατον βροτοῖς. τό μή εὐκαίρως μεταληφθέν· ἐν ἀσφαλείᾳ τῆς ἐριτίμου δε, ἐντεῦθεν ζωῆς τό ξύλον εἵργετο...»⁴⁰⁵, στο β' προσόμοιο τῶν Αἰνῶν «...Σταυρός ὁρᾶται σήμερον· δι'οὗ πρὸς Θεόν πάντες εἰλκύσθημεν, καὶ κατεπόθη εἰς τέλος θάνατος...»⁴⁰⁶ καὶ στο ε' ἰδιόμελο τῆς προσκυνήσεως τοῦ Σταυροῦ «Ὁ τετραπέρατος κόσμος σήμερον ἀγιάζεται, τοῦ τετραμεροῦς ὑψουμένου σου Σταυροῦ, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν...»⁴⁰⁷.

Στην υμνογραφία τῆς Σταυροπροσκυνήσεως στο γ' απόστιχο προσόμοιο τοῦ Μικροῦ Εσπερινοῦ «Ὁψώμεθα λαοί, προκείμενον τό Ξύλον, δι'οὗ τὴν σωτηρίαν, ἡμῖν Χριστὸς βραβεύει...»⁴⁰⁸, στο α' καὶ β' τροπάριο τῆς α' ὠδῆς τοῦ κανόνα ἀντίστοιχα «Πανηγύρεως ἡμέρα, τῇ Ἐγέρσει Χριστοῦ, θάνατος φροῦδος ὤφθη, ζωῆς ἀνέτειλεν αὐγή· ὁ Ἀδάμ ἐξαναστάς, χορεύει χαρᾷ...»⁴⁰⁹ καὶ «Προσκυνήσεως ἡμέρα, τοῦ τιμίου Σταυροῦ, δεῦτε πρὸς τοῦτον πάντες· τῆς γάρ Ἐγέρσεως Χριστοῦ, τὰς αὐγὰς φωτοβολῶν...»⁴¹⁰, στο α' τροπάριο τῆς γ' ὠδῆς «Δεῦτε ἄσμα ἄσωμεν καινόν, τὴν κατάλυσιν Ἰδοῦ πανηγυρίζοντες· ἐκ γάρ τοῦ τάφου Χριστὸς, ἀνέστη τὸν θάνατον ἐλών, καὶ σώσας τὰ σύμπαντα»⁴¹¹, στο β' καὶ γ' μεσῳδίο κάθισμα ἀντίστοιχα «...καὶ ξύλου σωτηρίας γευσάμενοι, τῶν ἐξ' ἁμαρτίας παθῶν, ἐλευθερίας ἐτύχομεν...»⁴¹² καὶ «Μόνον ἐπάγη τό ξύλον Χριστέ τοῦ Σταυροῦ σου, τὰ θεμέλια ἐσαλεύθησαν τοῦ θανάτου Κύριε· ὃν γάρ κατέπνε πόθῳ ὁ Ἄδης, ἀπελύσατο τρόμῳ...»⁴¹³, στο α' τροπάριο τῆς δ' ὠδῆς «Ἰδοὺ ἀνέστη ὁ Χριστὸς, ταῖς Μυροφόροις Γυναιξίν... ἡ τυραννὶς τοῦ ἐχθροῦ, θανάτῳ λένεται»⁴¹⁴, στο α' τροπάριο καὶ στὴν καταβασία τῆς ε' ὠδῆς ἀντίστοιχα «Ἀνέτειλας ἀπὸ τοῦ τάφου ἄδυτον φάος, τῷ Κόσμῳ ἀστράπτων, τὴν ἀφθαρσίαν, ἐκμειώσας Κύριε, θανάτου τὴν κατῆφειαν...»⁴¹⁵ καὶ «Ὁρθρίζοντες σε ἀνυμνοῦμεν, Σωτὴρ τοῦ Κόσμου εἰρήνην, εὐράμενοι τῷ Σταυρῷ σου· δι'οὗ ἀνεκαίνισας τό γένος τῶν ἀνθρώπων...»⁴¹⁶, στο α' τροπάριο τῆς στ' ὠδῆς «Ἀνέστης τὸν θάνατον θραύσας Χριστέ, ὥσπερ μέγας Βασιλεύς, ἐκ τῶν τοῦ Ἰδοῦ ταμείων, ἀνακαλέσας ἡμᾶς εἰς ἀπόλαυσιν, Βασιλείας Οὐρανῶν, εἰς γῆν ἀθανασίας»⁴¹⁷, σε ολόκληρο τὸν Οἶκο προσωποποιεῖται ὁ Ἄδης

⁴⁰¹ Βλ. Μηναιὸν Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.231.

⁴⁰² Βλ. Οπ.π.σελ.234.

⁴⁰³ Βλ. Οπ.π.σελ.235.

⁴⁰⁴ Βλ. Οπ.π.σελ.236.

⁴⁰⁵ Βλ. Οπ.π.σελ.241.

⁴⁰⁶ Βλ. Οπ.π.σελ.243.

⁴⁰⁷ Βλ. Οπ.π.σελ.246.

⁴⁰⁸ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἐν Αθήναις 1994,σελ.485.

⁴⁰⁹ Βλ. Οπ.π.σελ.489.

⁴¹⁰ Βλ. Οπ.π.σελ.489.

⁴¹¹ Βλ. Οπ.π.σελ.490.

⁴¹² Βλ. Οπ.π.σελ.491.

⁴¹³ Βλ. Οπ.π.σελ.491.

⁴¹⁴ Βλ. Οπ.π.σελ.491.

⁴¹⁵ Βλ. Οπ.π.σελ.492.

⁴¹⁶ Βλ. Οπ.π.σελ.493.

⁴¹⁷ Βλ. Οπ.π.σελ.493.

μιλώντας μπροστά στη νίκη του Σταυρού «...Ὡ λειτουργοί μου καὶ δυνάμεις μου, τίς ὁ ἐμπήξας ἦλον τῇ καρδίᾳ μου; ξυλίνη με λόγχῃ ἐκέντησεν ἄφνω...ξύλον γάρ τούτους εἰσάγει, πάλιν εἰς τὸν Παράδεισον»⁴¹⁸, στο α' τροπάριο της η' ὠδῆς «...νῦν ὁ φανείς Νεανίας, ἐν τῷ τάφῳ βοᾷ· Ἐξανέστη ὁ Χριστός, καὶ Θεός ἡμῶν, ἀναστήσας φύσιν βροτῶν, Ἰδοὺ κευθμώνων»⁴¹⁹ καθώς και στο α' και β' τροπάριο της θ' ὠδῆς ἀντίστοιχα «Ἐν τάφῳ κατήλθες, ζωοδότης καὶ Θεός, καὶ συνέτριψας πάντα, κλεῖθρα τε καὶ τοὺς μοχλοὺς, καὶ τοὺς νεκροὺς ἐξανέστησας...»⁴²⁰ καὶ «Ὁ τάφος ζωὴν μοι, Χριστέ ἀνέβλυσεν ὁ σός· ὁ κρατῶν τῆς ζωῆς γάρ, ἐπιστάς ἐβόησας, τοῖς κατοικοῦσιν ἐν μνήμασιν· Οἱ ἐν δεσμοῖς λύθητε· ἐγὼ γάρ τοῦ Κόσμου λύτρον ἐλήλυθα»⁴²¹.

Τέλος τα θετικά αποτελέσματα της Σταυρώσεως ἀναφέρονται καὶ στην υμνογραφία της Προόδου στο Καὶ νυν... τῶν ἐσπερίων στιχηρῶν «...Σήμερον Σταυρός ὑψοῦται, καὶ κόσμος ἐκ πλάνης ἐλευθεροῦται. Σήμερον τοῦ Χριστοῦ ἡ Ἀνάστασις ἐγκαινίζεται, καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς ἀγάλλονται...Σταυρόν καὶ τὴν Ἀνάστασιν, δι' ὧν ἡμᾶς ἔσωσας ἀγαθὴ καὶ φιλόφρων, Παντοδύναμη Κύριε δόξα σοι»⁴²², στο α' τροπάριο της γ' ὠδῆς «Σταυρός ἀπάντων τῶν καλῶν, παρεκτικός καθορᾶται, προσκυνούμενος· καὶ πᾶσα ἡ κτίσις, ἐορτάζει ἐν χαρᾷ, φωτιζομένη χάριτι...»⁴²³ καὶ στο γ' τροπάριο της στ' ὠδῆς «Μεγάλα πᾶσιν ἡμῖν, δωρήματα παρεχόμενος, ὁ τοῦ Κυρίου Σταυρός, ὁρᾶται προκείμενος...»⁴²⁴, καὶ στην υμνογραφία του ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου τοῦ Σταυροῦ, της 7^{ης} Μαΐου, στο α' τροπάριο της α' ὠδῆς τοῦ κανόνα «...ἐν ᾧ τὸν διάβολον καταβαλὼν, τῶν ἀνθρώπων ἔσωσας τὸ γένος Κύριε· διὸ ὑμνοῦμεν τὴν δόξαν σου»⁴²⁵.

Μέσα λοιπὸν ἀπὸ την παραπάνω πλούσια υμνογραφία τεκμηριώνεται ἡ πλούσια χάρις που παρέχει ὁ Σταυρός τοῦ Κυρίου στὸν ἄνθρωπο ἀλλὰ καὶ σε ὅλη τὴν κτίση. Ἡ χάρις αὐτὴ παρέχεται με τὸ σταυρικό θάνατο τοῦ νέου Ἀδάμ, τοῦ Χριστοῦ⁴²⁶, καὶ εἶναι αὐτὴ που ἀποκαθιστᾷ τὴ σχέση μεταξύ Θεοῦ καὶ πεπτωκότος ἀνθρώπου, αὐτὴ δια τῆς ὁποίας ὁ Χριστός γίνεται «ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν καὶ τὸ μεσότηχον τοῦ φραγμοῦ λύσας»⁴²⁷ καὶ αὐτὴ διὰ τῆς ὁποίας ὁ Κύριος ἀποκαθιστᾷ «τὰ πάντα εἰς αὐτόν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ»⁴²⁸.

Αὐτὰ τα εὐεργετικά αποτελέσματα τοῦ Σταυροῦ εἶναι διάσπαρτα στους λόγους τῶν Ἁγίων Πατέρων, ἀναφέρουμε ἐνδεικτικά. Ὁ Ἅγιος Ἰσιδώρος ὁ Πηλουσιώτης σε μία ἀπὸ τις πολλὰς του ἐπιστολὰς ἀναφέρει «Τὸν αἰοίδιμον Σταυρόν δίκαιον προσεῖπειν, οὐ μόνον γῆς, ἀλλὰ καὶ οὐρανοῦ ἔρεισμα τε καὶ ἀγλαΐσμα. Τὴν γάρ κτίσιν πᾶσαν ἀνέσχε, τοῖς μὲν ὑπερκοσμίους χαράν, τοῖς δ' ἐπιγείους ἐλευθερίαν πρυτανεύσας καὶ τὰ διεστῶτα συνάψας»⁴²⁹ καὶ ὁ Ἱερός Δαμασκηνός «Πᾶσα μὲν πρᾶξις καὶ θαυματουργία τοῦ Χριστοῦ μεγίστη καὶ θεία καὶ θαυμαστή· ἀλλὰ πάντων ἐστὶ θαυμαστότερον ὁ τίμιος αὐτοῦ Σταυρός·

⁴¹⁸ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἐν Ἀθήναις 1994, σελ.494.

⁴¹⁹ Βλ. Οπ.π.σελ.496.

⁴²⁰ Βλ. Οπ.π.σελ.497.

⁴²¹ Βλ. Οπ.π.σελ.497.

⁴²² Βλ. Μηναῖον Αὐγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.10.

⁴²³ Βλ. Μηναῖον Αὐγούστου οπ.π. σελ.13.

⁴²⁴ Βλ. Οπ.π.σελ.18.

⁴²⁵ Βλ. Μηναῖον Μαΐου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.61-62.

⁴²⁶ Πρβλ. Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.460.

⁴²⁷ Βλ. Εφεσ.β' 14.

⁴²⁸ Βλ. Κολασ.α' 20.

⁴²⁹ Βλ. Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου, Βιβλίον Δ' Ἐπιστολῇ ΛΒ' Δωροθέῳ Λαμπροτάτῳ, *Περὶ δόξης τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, PG 78 1084-1085.

δι' οὐδενός γάρ ἑτέρου ὁ θάνατος κατήργηται, ἢ τοῦ προπάτορος ἁμαρτία λέλυται, ὁ ἄδης ἐσκύλευται, ἢ ἀνάστασις δεδώρηται, δύνάμις ἡμῖν τοῦ καταφρονεῖν τοῦ παρόντος καί αὐτοῦ τοῦ θανάτου δέδοται, ἢ πρὸς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα ἐπάνοδος κατ' ὥρθωται, πύλαι παραδείσου ἠνοίχθησαν, ἢ φύσις ἡμῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς κεκάθηκεν, τέκνα Θεοῦ καὶ κληρονόμοι γεγόναμεν, εἰμὴ διὰ τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· διὰ Σταυροῦ πάντα ταῦτα κατ' ὥρθωται...»⁴³⁰. Τέλος ὁ Γερμανὸς Κωνσταντινουπόλεως λέει «Κλίνη ἐστὶ Δεσποτική ὁ Σταυρὸς...καθαίρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου τὴν ἐκ τοῦ ξύλου ἀναφυεῖσαν, καὶ εἰς ἅπαν ἐκδραμοῦσαν τό γένος τό βρότειον, καὶ ὑπνώσας ἐν αὐτῷ ζωῆς καὶ ἐργηγόρσεως αἰωνιζούσης πρόξενον ὕπνον ἀνέστη αὐτεξουσίως...»⁴³¹.

4.Η ἔννοια του Σταυροῦ στον Απόστολο Πάυλο.

Στην υμνογραφία των εορτῶν του Σταυροῦ ιδιαίτερος ἐξυμνεῖται ἡ ἔννοια του Σταυροῦ κατὰ τον Μέγα Απόστολο των ἐθνῶν Πάυλο. Ὁ σταυρικός θάνατος του Ἰησοῦ αποτέλεσε γιὰ τον πρῶτον Σάυλο καὶ διώκτη των χριστιανῶν, ὁ ὁποῖος ἀξιώθηκε δια τῆς προσωπικῆς κλήσεως του Θεοῦ κατὰ τὸ ὄραμα στην πορεία πρὸς τὴ Δαμασκὸ νὰ γίνῃ τὸ «σκέυος τῆς ἐκλογῆς»⁴³², πόλος ἐλξεως καὶ πηγὴ ἐμπνεύσεως, γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἐπιστολές του εἶναι διαποτισμένες ἀπὸ τὸ Σταυρὸ του Κυρίου. Ἀν θὰ θέλαμε νὰ χαρακτηρίσουμε τὸ παύλειο κήρυγμα, θὰ μπορούσαμε νὰ δώσουμε τὸν τίτλο των λόγων του Παύλου «ἡμεῖς δε κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἑλλήσι δε μωρίαν»⁴³³, με τὴν παρατήρησιν ὅτι ὁ Μέγας Απόστολος διαβλέπει στὸ Σταυρὸ ἀφ' ἐνός μεν τὴν προὔπαρξιν του Σταυρωθέντος Σωτήρος, ἀφ' ἑτέρου δε τὸν θρίαμβο τῆς Ἀναστάσεως Του⁴³⁴. Βεβαίως ὁ Πάυλος διαβλέπει ἀπὸ τῆς πλευράς του πιστοῦ τὴν προὔπαρξιν του Χριστοῦ, τὴν καύχισιν του Σταυροῦ καὶ τὸν θρίαμβο τῆς Ἀναστάσεως, ἀπὸ τῆς πλευράς των δυσπιστούντων ἢ ἀπίστων ὁ Σταυρὸς υποτιμάται. Ὁ Ἰησοῦς ὅμως δὲν παρέμεινε στὴν ταπείνωσιν του σταυρικοῦ θανάτου, ἀλλὰ μετὰ τὸ Πάθος ὁ Θεὸς Τὸν «ὑπερύψωσεν» στὴν αἰώνια καὶ ἀκατάλυτη δόξα τῆς αἰωνιότητος⁴³⁵, στὸν θρόνον Του ἐκ δεξιῶν Του Θεοῦ Πατρὸς.

Στὴν παρούσα ἐργασία θὰ περιορίσουμε σὲ αὐτὰ που ἀναφέρονται στὴν υμνογραφία των εορτῶν του Σταυροῦ, συγκεκριμένα στὴν Ἀκολουθία τῆς Ὑψώσεως ὅλος ὁ οἶκος τῆς εορτῆς θεμελιώνεται ἀγιογραφικὰ στὴν Πρὸς Γαλάτας Ἐπιστολὴ του Παύλου «Ὁ μετὰ τρίτον οὐρανὸν ἀρθείς ἐν Παραδείσῳ, καὶ ῥήματα ἀκούσας τὰ ἄρρητα καὶ θεῖα, ἃ οὐκ ἐξὸν γλώσσαις λαλεῖν, τί τοῖς Γαλάταις γράφει, ὥς ἐρασταὶ τῶν Γραφῶν, ἀνέγνωτε καὶ ἔγνωτε· Ἐμοὶ φησί, καυχᾶσθαι μὴ γένοιτο, πλὴν εἰ μὴ ἐν μόνῳ τῷ Σταυρῷ τῷ τοῦ Κυρίου...»⁴³⁶, στὴν Ἀκολουθία τῆς Σταυροπροσκυνήσεως στὸ Δοξαστικὸ των Αἰνῶν «...ὁ αὐτὸς γενόμενος, μέχρι Σταυροῦ καὶ θανάτου, ἐαυτὸν ἐκένωσε...»⁴³⁷ καὶ στὴν Ἀκολουθία τῆς 7^{ης} Μαΐου στὸ β' τροπάριο τῆς γ' ὠδῆς του κανόνα «Πάντας ὁ Σταυρὸς σου ἠύφρανε, τοὺς ἐσταυρωμένον σὲ Θεὸν καταγγέλοντας...»⁴³⁸.

⁴³⁰ Βλ. Ἰωάννου του Δαμασκηνοῦ, Ἑκδοσις ἀκριβοῦς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, βιβλ.δ' κεφ. ΙΑ' «Περὶ σταυροῦ, ἐν ᾧ ἔτι καὶ περὶ πίστεως» PG 94 1128-1129.

⁴³¹ Βλ. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως Β', *Εἰς Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ κατὰ Βογομίλων*, PG 140 640.

⁴³² Βλ. Πράξ.θ' 1-18.

⁴³³ Βλ. Α' Κορ.α' 23.

⁴³⁴ Βλ. Ὁρησκευτική καὶ Ἠθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.460.

⁴³⁵ Βλ. Οπ.π.σελ.461.

⁴³⁶ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Αθήνα 2002 σελ.238.

⁴³⁷ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἐν Αθήναις 1994,σελ.499.

⁴³⁸ Βλ. Μηναῖον Μαΐου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.62.

Και οι τρεις παραπάνω ύμνοι έχουν σαφώς αγιογραφική θεμελίωση στον Απόστολο Πάυλο. Η πρώτη ανάγεται στην επιστολή προς Γαλάτας, όπου ο ιερός υμνωδός εξυμνεί τον Μέγα Απόστολο, αναφερόμενος στο προσωπικό του βίωμα όπου έφθασε έως τρίτου ουρανού⁴³⁹. Ο Παύλος αποκαλύπτει στους χριστιανούς της Γαλάτας το καύχημα των χριστιανών, που δεν είναι άλλο από του Σταυρού του Κυρίου, «ἐμοί δέ μή γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μή ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοί κόσμος ἐσταύρωται καγὼ τῷ κόσμῳ»⁴⁴⁰. Ο Παύλος λοιπόν λαμβάνοντας αφορμή από τις διαφωνίες των χριστιανών για το θέμα της περιτομής, τους αποκαλύπτει ότι καύχημα των χριστιανών δεν είναι ούτε η περιτομή ούτε η ακροβυστία, που αναφέρονται στο σώμα, αλλά ο Σταυρός του Κυρίου και η καινή κτίση που εγκαινιάζει και που έχει άμεση σχέση με την ψυχή του ανθρώπου και με την πορεία για την αιωνιότητα⁴⁴¹. Άλλωστε σε αυτό συνηγορεί και ο Άγιος Γρηγόριος Νύσσης «Μη γένοιτο φησὶν ἐπὶ τίνι ἄλλῳ καυχᾶσθαι, εἰ μή ἐπὶ τῷ Σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ»⁴⁴².

Η δεύτερη αγιογραφική θεμελίωση αναφέρεται στην επιστολή προς τους Φιλιππησίους. Ο Απόστολος Παύλος προβάλλει τον Κύριο ως πρότυπο αυταπαρνήσεως και πλήρους ταπεινώσεως αναφέροντας χαρακτηριστικά «ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, και σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ»⁴⁴³. Ο Παύλος εγκωμιάζει την άκρα ταπείνωση του Ιησού η οποία αποτέλεσε προϋπόθεση για τη θεία Του κένωση και εν συνεχεία για το Σταυρό και το θάνατο. Το β' πρόσωπο της Αγίας Τριάδος, ο Ιησούς Χριστός, κάνοντας υπακοή στο θέλημα του Πατρός, δια της χάριτος του Αγίου Πνεύματος κατέρχεται στη γη ενεδυόμενος την ανθρώπινη φύση με μορφή δούλου⁴⁴⁴, και αυτή η πλήρης ταπείνωση του κορυφώνεται στο Πάθος και στο Σταυρό, όπου η Εσταυρωμένη Αγάπη πάσχει υπέρ του ανθρώπου και του κόσμου. Κατ' επέκταση ο Παύλος συμπάσχει εκουσίως, συσταυρώνεται και συμπτωχεύει μετά του Κυρίου⁴⁴⁵, πάντοτε περιφέρων την νέκρωση και τα στίγματα του Ιησού στο σώμα του⁴⁴⁶.

Και τέλος η τρίτη αγιογραφική θεμελίωση του τρίτου ύμνου αναφέρεται στην Α' προς Κορινθίους επιστολή του Παύλου, όπου ο Απόστολος μιλάει στους χριστιανούς για την παράδοση του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας, μέσα από το οποίο ομολογούμε τον θάνατο και την Ανάσταση του Εσταυρωμένου Ιησού. Αναφέρει συγκεκριμένα «ὅσάκις γάρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ»⁴⁴⁷. Μεγάλο το μυστήριο του Σταυρού, γιατί μέσα από αυτό ο Κύριος μας παραδίδει το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, το μυστήριο της Ιεράς Μεταλήψεως του Αναστημένου Σώματος και Αίματός Του, το μυστήριο της ενώσεως και ουσιαστικής κοινωνίας μαζί Του, άρα μετέχοντας οι χριστιανοί στο Ποτήριο της Ζωής καταγγέλουμε το Σταυρό, το θάνατο και την Ανάσταση του Χριστού.

⁴³⁹ Βλ. Β' Κορ. ιβ' 2-5.

⁴⁴⁰ Βλ. Γαλ. στ' 14.

⁴⁴¹ Πρβλ. Γαλ. στ' 15.

⁴⁴² Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Λόγος ε' Κατ' Εὐνομίον*, PG 45 696.

⁴⁴³ Βλ. Φιλιπ. β' 7-8.

⁴⁴⁴ Πρβλ. Φιλιπ. β' 6-7.

⁴⁴⁵ Πρβλ. «εἵπερ συμπάσχομεν ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν» Ρωμ. η' 17.

⁴⁴⁶ Πρβλ. «ἐγὼ γάρ τά στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σωματί μου βαστάζω» Γαλ. στ' 17.

⁴⁴⁷ Βλ. Α' Κορ. ια' 26.

Γι'αυτό και ο υμνωδός αναφέρει ότι ο Σταυρός του Κυρίου εύφρανε και χαροποίησε τους πάντες.

Ο Σταυρός όμως που έχει ως πρϋπόθεση και επακόλουθο την Ανάσταση, όπως αναφέραμε και παραπάνω. Σήμερα οι διάφορες χριστιανικές ομολογίες ανά τον κόσμο, και κυρίως οι Ρωμαιοκαθολικοί της Δυσεως, εορτάζουν το Σταυρό του Κυρίου με την κορύφωση του θείου Πάθους την Μεγάλη Παρασκευή, στον Επιτάφιο του Κυρίου, χωρίς να δίνουν την πρέπουσα λαμπρότητα και τιμή στην Ανάσταση, χωρίς να μπορούν να ερμηνεύσουν ορθώς την παύλεια θεώρηση του Σταυρού και τη σχέση της με την Ανάσταση. Μόνο όμως στην Ορθόδοξη Εκκλησία εορτάζεται ο Σταυρός και η Θεόσωμος Ταφή Του Κυρίου εν αναμονή της Αναστάσεως, διότι η Ορθοδοξία έμεινε πιστή στην Αγία Γραφή, και κυρίως στην παύλεια θεώρηση του Σταυρού, που προϋποθέτει τον θρίαμβο της Αναστάσεως. Γι'αυτό και ο Ιερός Χρυσόστομος αναφερόμενος στον Σταυρό του Κυρίου αναφέρει: «Οὕτω καὶ ὁ Πάυλος ἐκέλευσε διὰ τόν Σταυρόν ἐορτὴν ἅγειν· Ἐορτάζωμεν γάρ, φησί, μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, ἀλλ' ἐν ἄζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. Εἴτα τὴν αἰτίαν προστιθείς, ἐπήγαγεν· ὅτι τό Πάσχα ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. Ὅρᾳς πῶς διὰ τόν σταυρόν ἐορτάζειν κελεύει; ἐν γάρ τῷ σταυρῷ ἐτύθη ὁ Χριστός. Ὅπου δέ θυσία, ἐκεῖ ἀναίρεσις ἁμαρτημάτων, ἐκεῖ καταλλαγή Δεσπότου, ἐκεῖ ἐορτὴ καὶ χαρά»⁴⁴⁸, αλλά και ο Ιερός Δαμασκηνός «καὶ ὁ Ἀπόστολος, ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστόν ἐσταυρωμένον· πολλοὶ μὲν Χριστοὶ καὶ Ἰησοῖ, ἀλλὰ εἷς ὁ ἐσταυρωμένος· οὐκ εἶπε λελογχευμένον, ἀλλ' ἐσταυρωμένον»⁴⁴⁹.

5.0 Σταυρός κατὰ τα ἔσχατα.

Ένα και μοναδικό τροπάριο από τις Ακολουθίες του Σταυρού αναφέρεται στο μέλλον και όχι στο παρελθόν, όπως τα προηγούμενα, στην ακολουθία της Προόδου το δ' τροπάριο της θ' ωδής του κανόνα «Ἦνίκα μέλλεις ἔρχεσθαι ἐπὶ γῆς, κρῖναι κόσμον ὃν ἔπλασας Κύριε, ἀγγελικῶν, προπορευομένων σῶν στρατιῶν, καὶ τοῦ Σταυροῦ προλάμποντος, ὑπὲρ τὰς αὐγὰς τὰς ἡλιακάς, τῇ τούτου δυναστεία, οἰκτεῖρησον με σῶσον, τον ὑπὲρ πάντας βροτούς πταίσαντα»⁴⁵⁰. Εδώ λοιπόν ο Ιωσήφ ο υμνογράφος αναφέρεται στα ἔσχατα, στην Δευτέρα Παρουσία του Κυρίου, όπου το σημείο του Σταυρού θα λάμψει στον ουρανό με μία λάμψη πολύ περισσότερη από αυτή των ηλιακών ακτίνων, προτού έρθει ο Κύριος συνοδευόμενος από στρατιές Αγγέλων για να κρίνει τον κόσμο.

Αυτός ο ύμνος αντλεί το περιεχόμενο του από το Κατά Ματθαῖον Ευαγγέλιο όπου περιγράφεται η Δευτέρα Παρουσία του Κυρίου, «καὶ τότε φανήσεται τό σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ ὄψονται τόν υἱόν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετά δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς»⁴⁵¹. Σε αυτό το χωρίο αναφερόμενος ο Άγιος Νεκτάριος λέγει χαρακτηριστικά «Ὡς δέ ὤφθη πάλαι περίλαμπρον τό σημεῖον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐν τῷ οὐρανῷ τῷ Μεγαλῷ Κωνσταντίνῳ, οὕτω καὶ αὐθις μέλλει ἐμφανισθῆναι μετά πάσης δόξης ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Κυρίου παρουσίᾳ πᾶσι τοῖς πιστοῖς καὶ εἰς ἔλεγχον ἔτι αὐτῶν τῶν

⁴⁴⁸ Βλ. Ιωάννου του Χρυσοστόμου, *Εἰς τον Σταυρόν και εἰς τον ληστήν, καὶ περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, και περὶ τοῦ συνεχῶς εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν*, PG 49 399.

⁴⁴⁹ Βλ. βλ.Ιωάννου του Δαμασκηνού, *Ἔκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, βιβλ.δ' κεφ. ΙΑ' «Περὶ σταυροῦ, ἐν ᾧ ἔτι καὶ περὶ πίστεως» PG 94 1132.

⁴⁵⁰ Βλ. Μηναῖον Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.26.

⁴⁵¹ Βλ. Ματθ.κδ' 30.

παρὰ νόμων»⁴⁵², ἀλλὰ καὶ συνεχίζει ὁ Ἅγιος παραθέτοντας δύο σχετικὰ χωρία ἀπὸ τὸν Ἱερό Χρυσόστομο καὶ τὸν Θεοφύλακτο ἀντίστοιχα ««Τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ· τοῦτ' ἔστιν, ὁ Σταυρὸς τοῦ ἡλίου φαιδρότερος ὢν» καὶ «Ὁ Σταυρὸς τότε ὀφθήσεται ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπων πρὸς ἔλεγχον τῶν Ἰουδαίων...»⁴⁵³.

Ὅπως λοιπὸν ἐμφανίστηκε τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ στὸν Μεγάλον Κωνσταντῖνον με τὸ θαυμαστὸ ὄραμα «τούτῳ νίκα» καὶ αὐτὸ ἀπετέλεσε τὸ τέλος τοῦ διωγμοῦ τῶν χριστιανῶν καὶ τῆς καθιέρωσης τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς τῆς ἐπίσημης «θρησκείας» τοῦ κράτους με τὸ διάταγμα τῶν Μεδιολάνων, ἔτσι καὶ ὁ Σταυρὸς τοῦ Κυρίου θὰ προπορεύεται στὸν Οὐρανὸ λάμποντας ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἀφ' ἐνός γιὰ νὰ υποδεχθεῖ τὸν ἐν αὐτῷ Σταυρωθέντα Σωτῆρα Χριστό, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ σηματοδοτήσῃ τὸ τέλος τοῦ θανάτου καὶ τῆς αμαρτίας καὶ νὰ ἐγκαινιάσῃ τὴν καινὴ ἐν Χριστῷ κτίσιν, τὴ Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

⁴⁵² Βλ. Νεκταρίου Κεφαλὰ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ιστορικὴ Μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, Ἐν Ἀθήναις 1912, σελ.17.

⁴⁵³ Πρβλ. Οπ.π.σελ.17.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Σταυρικές Αναφορές στην Εκκλησιαστική Ιστορία σύμφωνα με τις Ακολουθίες.

Στην Εκκλησιαστική Ιστορία είναι πολλές οι περιπτώσεις όπου η επι γης στρατευομένη Εκκλησία βρέθηκε σε δύσκολη θέση ταλανιζόμενη από διωγμούς, αιρέσεις, έριδες και σχίσματα. Σε αυτές τις δύσκολες στιγμές ενώ φαινόταν πως κατακρημνίζονταν τα θεμέλια της, πως αλλοιωνόταν η αλήθεια και τα δόγματα της, πως κινδύνευε η σωτηρία των πιστών της, εκεί επενέβαινε ο Θεός με διαφόρους τρόπους και θαυμαστά σημεία, τα οποία δεν προσεγγίζονται με την ανθρώπινη λογική αλλά μόνο με ένθερμη πίστη. Αυτές οι στιγμιαίες επεμβάσεις του Θεού είναι τα θαύματα. Βεβαίως το μεγαλύτερο και επιφανέστερο θαύμα είναι το μυστήριο της θείας οικονομίας, η Σάρκωση του Θεού Λόγου και η κάθοδος Του στη γη έτσι ώστε μετά τον Σταυρό, την Ανάσταση και την Ανάληψη να αναβιβάσει την ανθρώπινη φύση στον ουρανό εκ δεξιών Του Θεού Πατρός.

Όμως στην μακραίωνη ιστορία χρειάζονταν, αλλά και χρειάζονται, αυτές οι επεμβάσεις του Θεού, τα θαύματα για να ενισχύεται η πίστη και το αγωνιστικό φρόνημα των πιστών, που ταλανίζονται από τις διάφορες κατά τόπους και χρόνους δοκιμασίες που αναφέραμε παραπάνω. Ένα απ' αυτά τα θαυμαστα αυτά γεγονότα είναι η θαυμαστή εμφάνιση του ιερότερου και ενδοξότερου συμβόλου της Εκκλησίας, του Τιμίου και Ζωοποιού Σταυρού. Στην Εκκλησιαστική Ιστορία τρεις είναι οι θαυμαστές εμφανίσεις του Σταυρού, οι δύο πρώτες ανάγονται στην παλαιότερη εκκλησιαστική ιστορία περί τον 4^{ον} αιώνα μ.Χ και η τρίτη στη νεώτερη εκκλησιαστική ιστορία στο κατώφλι του 20^{ου} αιώνα. Οι δύο πρώτες εξυμνούνται στις τέσσερις ακολουθίες του Σταυρού που εξετάζουμε, ενώ η τρίτη εξυμνείται σε ιδιαίτερη Ακολουθία της Γ΄ Εμφάνισης του Τιμίου Σταυρού, για την οποίαν αναφερόμαστε εκτενώς στο παράρτημα της παρούσης εργασίας.

Η πρώτη θεία εμφάνιση του Σταυρού συνέβη στις αρχές του 4^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα το 312 μ.Χ με το θαυμαστό όραμα του Αυτοκράτορος Αγίου Κωνσταντίνου του Μεγάλου, ο οποίος αξιόθηκε να δει στον ουρανό το σημείο του Σταυρού να λάμπει υπέρ τον ήλιον και να αναγράφεται η επιγραφή «τούτω νίκα»⁴⁵⁴. Αυτό το γεγονός είχε ως επακόλουθο την οριστική νίκη κατά του Μαξεντίου απ' ενός, απ' ετέρου δε έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην πάυση των διωγμών των χριστιανών, στην οριστική μεταστροφή του Κωνσταντίνου στο Χριστιανισμό καθώς και την έκδοση του διατάγματος των Μεδιολάνων το 313 μ.Χ, με το οποίο καθιερώνεται η ανεξιθρησκεία ή καλύτερα αναγνωρίζεται ο Χριστιανισμός ως επίσημη «θρησκεία» της Αυτοκρατορίας. Ιστορικές αναφορές σε αυτό το όραμα έχουμε από αρκετούς ιστορικούς, όπως αναφέρει ο Άγιος Νεκτάριος στο πόνημα του περί Σταυρού⁴⁵⁵.

Αυτό το θαυμαστό γεγονός εξυμνείται εκτενώς στις Ακολουθίες, ιδιαίτερος στην Ακολουθία της Υψώσεως στα ιδιόμελα της Λιτής, στο γ' τροπάριο «...δώρησαι τῷ φιλοχρίστῳ βασιλεὶ τὸ νῖκος, ὡς Κωνσταντίνῳ

⁴⁵⁴ « ἄμφι μεσημβρινὰς ἡλίου ὥρας, ἤδη τῆς ἡμέρας ἀποκλινούσης, αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν ἔφη ἐν αὐτῷ οὐρανῷ ὑπερκείμενον τοῦ ἡλίου σταυροῦ τρόπαιον ἐκ φωτός συνιστάμενον γραφὴν τέ αὐτῷ συνήφθαι λέγουσαν τοῦτω νικά...» βλ. Νεκταρίου Κεφαλὰ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ιστορικὴ Μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, Ἐν Αθήναις 1914, σελ. 14-15, πρβλ Ευσεβίου Καισαρείας, *Εἰς τον βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως*, κεφ. κη΄-λα΄, PG 20 944-948.

⁴⁵⁵ Πρβλ. Μαρτυρίες Ἱστορικῶν Σωκράτους, Κεδρηνού, Ζωναρά, Νικηφόρου, Φιλοστοργίου, βλ. Νεκταρίου Κεφαλὰ Μητροπολίτου Πενταπόλεως οπ.π. σελ. 16-17.

τό τρόπαιον»⁴⁵⁶, στο δ' τροπάριο «..τοῦ Ζωοδότου ὁ Σταυρός, ἐν οὐρανοῖς ἐδείκνυτο βασιλεῖ εὐσεβεῖ, νίκης κατ' ἐχθρῶν ὑπογραμμὸν δηλῶν νοερόν· ὃν γεγηθῶς πίστει καὶ πόθῳ, θεόθεν ἀναδραμὼν πρὸς θεωρίας ὕψωσιν...»⁴⁵⁷ και στο η' τροπάριο «Φωτολαμπῆς ἀστέρων τύπος, προεδείκνυε Σταυρέ, τρόπαιον νίκης εὐσεβεῖ ἄνακτι τῷ πάνν· οὗ ἡ μήτηρ Ἑλένη ἀνευραμένη, κοσμοφανῇ πεποίηκε...»⁴⁵⁸, στο Απολυτίκιο της εορτῆς «Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, νίκας τοῖς βασιλεῦσι κατὰ βαρβάρων δωρούμενος...»⁴⁵⁹, στο γ' τροπάριο της α' ὠδῆς «Ὑπέδειξεν οὐρανός, τοῦ Σταυροῦ τό τρόπαιον, τῷ εὐσεβείας κράτορι, καὶ βασιλεῖ θεόφρονι, ἐχθρῶν ἐν ᾧ δυσμενῶν. κατεβλήθη φρύαγμα· ἀπάτη ἀνετράπη δέ, καὶ πίστις ἐφηπλώθη, γῆς τοῖς πέρασι φρύαγμα...»⁴⁶⁰, στο γ' τροπάριο της ε' ὠδῆς «Μαρμαρυγαῖς ἀκηράτοις, φανείς ὁ θεὸς Σταυρός, ἐσκοτισμένοις ἔθνεσι, τοῖς ἐν πλάνῃ ἀπάτης τό θεῖον φέγγος, ἀπαστράψας οἰκειοῖ...»⁴⁶¹, στο Κοντάκιο «...Εὐφρανον ἐν τῇ δυνάμει σου, τοὺς πιστοὺς βασιλεῖς ἡμῶν, νίκας χορηγῶν αὐτοῖς, κατὰ τῶν πολεμίων· τὴν συμμαχίαν ἔχοιεν τὴν σὴν, ὄπλον εἰρήνης, ἀήττητον τρόπαιον»⁴⁶², στο γ' τροπάριο της η' ὠδῆς «Οἱ τῇ ψήφῳ, προκριθέντες ἀγάλλεσθε, χριστιανῶν πιστοὶ Βασιλεῖς· καυχᾶσθε τῷ τροπαιοφόρῳ ὄπλῳ, λαχόντες θεόθεν, Σταυρόν τὸν τίμιον· ἐν τούτῳ γάρ φυλα πολέμων, θράσος ἐπιζητοῦντα, σκεδάννυνται εἰς τοὺς αἰῶνας»⁴⁶³, στο γ' τροπάριο του δεύτερου κανόνος της θ' ὠδῆς «Ἵνα τὸν τύπον ὑποδείξης, τῷ κόσμῳ προσκυνούμενον Κύριε, τὸν τοῦ Σταυροῦ ἐν πᾶσιν ὡς ἔνδοξον, ἐν οὐρανῷ ἐμόρφωσας, φωτὶ ἀπλέτῳ ἡγλαῖσμένον, Βασιλεῖ πανοπλίαν ἀήττητον...»⁴⁶⁴, στο α' Εξαποστειλᾶριο «...Σταυρός βασιλέων το κραταίωμα...»⁴⁶⁵ καθὼς και στο α' ιδιόμελο της προσκυνήσεως του Σταυροῦ «...Ἐν σοὶ οἱ πιστότατοι βασιλεῖς ἡμῶν καυχῶνται, ὡς τῇ σῇ δυνάμει, Ἰσμαηλίτην λαὸν κραταιῶς ὑποτάττοντες...»⁴⁶⁶.

Αλλὰ και στις υπόλοιπες τρεις Ακολουθίες ἔχουμε κάποιες αναφορές στην Α' Εμφάνιση του Σταυροῦ. Συγκεκριμένα στην Ακολουθία της Σταυροπροσκυνήσεως στο α' στιχηρό προσόμοιο του Μεγάλου Εσπερινού «...ὄπλον ἀκαταγώνιστον, κραταίωμα ἄρρηκτον, τῶν Βασιλέων τό νῖκος...»⁴⁶⁷, στο Δοξαστικό των Αποστίχων «...τῷ πιστῷ ἡμῶν Βασιλεῖ συμπολέμησον, καὶ τῷ ὄπλῳ τοῦ Σταυροῦ, κατὰβαλε τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν...»⁴⁶⁸ και στο β' προσόμοιο των Αίνων «...βασιλέων κραταίωμα...»⁴⁶⁹, στην Ακολουθία της Προόδου στο β' εσπέριο στιχηρό προσόμοιο «Ὑπὲρ ἥλιον ἔλαμψεν, ὁ Σταυρός ὁ πανάγιος, ὡς ἀκτῖνας θαύματα προβαλλόμενος...»⁴⁷⁰ και τέλος στην Ακολουθία της 7^{ης} Μαΐου

⁴⁵⁶ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002 σελ.231.

⁴⁵⁷ Βλ. Οπ.π.σελ.232

⁴⁵⁸ Βλ. Οπ.π.σελ.233.

⁴⁵⁹ Βλ. Οπ.π.σελ.234.

⁴⁶⁰ Βλ. Οπ.π.σελ.236.

⁴⁶¹ Βλ. Οπ.π.σελ.237.

⁴⁶² Βλ. Οπ.π.σελ.238.

⁴⁶³ Βλ. Οπ.π.σελ.242.

⁴⁶⁴ Βλ. Οπ.π.σελ.243.

⁴⁶⁵ Βλ. Οπ.π.σελ.243.Το αὐτό ψάλλεται και στην Ακολουθία της Προόδου, βλ. Μηναῖον Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.27.

⁴⁶⁶ Βλ. Οπ.π.σελ.245-246. Το αὐτό ψάλλεται και στην τελετὴ υψώσεως της Σταυροπροσκυνήσεως και της Προόδου, βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Ἐν Αθήναις 1994,σελ.500-501 & Μηναῖον Αυγούστου οπ.π. σελ.29-30.

⁴⁶⁷ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Ἐν Αθήναις 1994,σελ.486.

⁴⁶⁸ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν οπ.π.,σελ.487.

⁴⁶⁹ Βλ. Οπ.π.σελ.499.

⁴⁷⁰ Βλ. Μηναῖον Αυγούστου οπ.π. σελ.8.

στο Απολυτίκιον της ημέρας «...διά τούτο κρατύνας καί τούς πιστούς βασιλεῖς ἡμῶν, οὓς καί περίσφζε διά παντός ἐν εἰρήνῃ...»⁴⁷¹, στο μεσώδιο κάθισμα «...ὅθεν καί τήν ἔλλαμψιν, τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, δεξάμενοι πρός ἄδυτον, ὁδηγούμεθα φέγγος, καί ἐν πολέμοις ἔχομεν αὐτόν, ὄπλον εἰρήνης, ἀήττητον τρόπαιον»⁴⁷² καθώς και στον οἶκο «...χαῖρε βασιλέων διάδημα τίμιον...»⁴⁷³.

Αυτή η πρώτη θαυμαστή εμφάνιση του Σταυροῦ οδήγησε τον Μέγα Κωνσταντῖνο, εκτός από αυτά που αναφέραμε παραπάνω, να παύσει τον διωγμό κατά των χριστιανῶν και να θεσπίσει ευνοϊκά μέτρα υπέρ τους ἕως και την βαπτισή του περί το τέλος της ζωῆς του, στις 21 Μαΐου του 337 μ.Χ σε προάστιο της Νικομήδειας από τον Μητροπολίτη Νικομηδείας Μελέτιο⁴⁷⁴. Τέλος στην παραπάνω υμνολογία εκτός από τη θαυμαστή εμφάνιση του Σταυροῦ, ο ιερός υμνωδός παρακαλεῖ τον Θεό, ὅπως ἔδωσε στον Κωνσταντῖνο το τρόπαιο της νίκης δια της δυνάμεως του Σταυροῦ, να δίνει σε ὅλους τους φιλόχριστους βασιλεῖς τη νίκη κατά των εχθρῶν

Η δεύτερη εμφάνιση του σημείου του Σταυροῦ ἐγινε λίγα χρόνια αργότερα περί τα μέσα του δ' αἰῶνος, στα Ιεροσόλυμα ἐπὶ βασιλείας Κωνσταντίνου, υιοῦ του Μεγάλου Κωνσταντίνου, και πατριαρχίας Αγίου Κυρίλλου. Πρώτη σαφὴ μαρτυρία για αυτήν την εμφάνιση Του σταυροῦ ἔχουμε από ἐπιστολή του Κυρίλλου Ιεροσολύμων προς τον Αυτοκράτορα Κωνσταντῖνο το 351 μ.Χ, που αναφέρει χαρακτηριστικά: «ἐν ταῖς ἀγίαις ταύταις ἡμέραις τῆς ἀγίας πεντηκοστῆς, Νόνναις Μαΐαις(7 Μαΐου), τήν τρίτην ὥραν παμμεγέθης σταυρός, ἐκ φωτός κατασκευασμένος, ἐν οὐρανῷ ὑπεράνω τοῦ ἀγίου Γολγοθᾶ καί μέχρι τοῦ ἀγίου ὄρους τῶν Ἑλαιῶν ἐντεταμένος ἐφαίνετο. Οὐχ ἐνὶ καί δευτέρῳ φανείς, ἀλλὰ παντὶ τῷ τῆς πόλεως πλήθει φανερώτατα δειχθεῖς. Οὐχ, ὥς ἂν τίς νοήσειεν, ὁξέως κατά φαντασίαν παραδραμών, ἀλλ' ἐπὶ πλείοσιν ὥραις ὑπὲρ γῆν ὀφθαλμοφανῶς θεωρούμενος καί ταῖς ἀστραπτούσας μαρμαρυγαῖς τάς ἡλιακάς ἀκτίνας νικήσας...»⁴⁷⁵. Επίσης, ὅπως αναφέραμε και στο α' μέρος στην ιστορική προσέγγιση αυτής της εορτῆς, σαφεῖς μαρτυρίες αὐτοῦ του θαυμαστοῦ γεγονότος μας δίνουν οι ιστορικοί Φιλοστόργιος και Θεόγραφος, ἀλλά και ο Ἅγιος Νεκτᾶριος σε αυτήν την δεύτερη εμφάνιση του σημείου του Σταυροῦ⁴⁷⁶.

Η Ακολουθία της 7^{ης} Μαΐου εἶναι κατ'ἐξοχήν αφιερωμένη στην Β' Εμφάνιση του Τιμίου Σταυροῦ, και συγκεκριμένα ἐξυμνεῖται αὐτό το θαῦμα στο α' και το β' ἐσπέριο στιχηρό προσόμοιο ἀντίστοιχα «...φαίνει γάρ οὐράνιος, Σταυρός ἐν πέρασι· λάμπει αἰθήρ φῶς ἀπρόσιτον· ἀήρ αὐγάζει, καί γῆς τό πρόσωπον ὠραῖζεται...»⁴⁷⁷ και «...σήμερον γάρ ἤστραψε, Σταυρός ἐν πέρασι, ἐξ' οὐρανοῦ τά ἐπίγεια καταφωτίζων...»⁴⁷⁸, στο Δοξαστικό των στιχηρῶν προσομοίων «Ἀνγγεῖλαν οἱ οὐρανοὶ τήν δόξαν σου Κύριε, τό φοβερόν τοῦ Σταυροῦ σου σημεῖον, καί ἡ γῆ ἅπασα μετά φόβου προσεκύνησεν...»⁴⁷⁹, στο Απολυτίκιον της ἡμέρας «Τοῦ Σταυροῦ σου ὁ τύπος νῦν ὑπὲρ ἥλιον ἔλαμψεν, ὃν περ ἐξ ὄρους

⁴⁷¹ βλ. Μηναῖον Μαΐου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.61.

⁴⁷² Βλ. Οπ.π.σελ.63.

⁴⁷³ Βλ. Οπ.π.σελ.64.

⁴⁷⁴ Βλ. Φειδᾶ Βλ. *Εκκλησιαστική Ιστορία* τόμος Α', εκδ.γ', Αθήνα 2002, σελ.333.

⁴⁷⁵ Βλ. Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Ἐπιστολή πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν εὐσεβέστατον Βασιλέα, περὶ τοῦ ἐν οὐρανοῖς φανέντος σημείου τοῦ Σταυροῦ ἐκ φωτός, ἐν Ἱεροσολύμοις ὁφθέντος*, PG 33 1169.

⁴⁷⁶ Βλ. Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ιστορική Μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, Ἐν Αθήναις 1914,σελ.18-19.

⁴⁷⁷ Βλ. Μηναῖον Μαΐου οπ.π., σελ.60.

⁴⁷⁸ Βλ. Οπ.π.σελ.61.

⁴⁷⁹ Βλ. Οπ.π.σελ.61.

ἀγίου, τόπω Κρανίου ἐφήπλωσας...»⁴⁸⁰, στο α' τροπάριο της α' ωδῆς του κανόνα «Ἐφαναξ ἐπὶ γῆς, τάς ἀκτῖνας τοῦ Σταυροῦ...»⁴⁸¹, στο γ' τροπάριο της γ' ωδῆς «Χαίροις ὦ Σταυρέ πανάγιε· ὅτι σου ὁ τύπος ὑπὲρ ἥλιον ἤστραψε...»⁴⁸², στο μεσώδιο κάθισμα «Ὁ διανοίξας οὐρανούς κεκλεισμένους, ἐν οὐρανῷ περιφανείς τάς ἀκτῖνας, ἐπὶ τῆς γῆς ἀνέτειλεν ὁ ἄχραντος Σταυρός...»⁴⁸³, στο γ' τροπάριο της δ' ωδῆς «Ἐβεβαίωσας Χριστιανῶν τό θρήσκευμα, τῷ αὐλῷ σου φωτί, τόν Σταυρόν ἡμῖν Χριστέ χαράξας»⁴⁸⁴, στο β' τροπάριο της ε' ωδῆς «...φωταυγῇ τόν Σταυρόν, νῦν διαγράφει, τῷ σταυρωθέντι μαρτυρῶν τήν θεότητα»⁴⁸⁵, στο γ' τροπάριο της ζ' ωδῆς «Τό ἐκ φωτός καί ἐν φωτί, φῶς συναϊδίως ἐκλάμπον, καί τῷ ἀχράντῳ σου φωτί, τοῦ Σταυροῦ σου δοξάσας τό τρόπαιον...»⁴⁸⁶, στο β' τροπάριο της η' ωδῆς «Τόν ἐν φωτί ἀχράντῳ τυπωθέντα, καί ἐκλάμπαντα Σταυρόν ἐπὶ τό ὄρος τό ἅγιον...»⁴⁸⁷ και στο α' τροπάριο της θ' ωδῆς «...τόν τοῦ Σταυροῦ σου τύπον διέγραψας, ὑπὲρ φωστήρας λάμποντα...»⁴⁸⁸.

Ὡστόσο η δευτέρα εμφάνιση του Σταυροῦ αναφέρεται υποτυπωδῶς και στην Ακολουθία της Σταυροπροσκυνήσεως στο γ' τροπάριο της α' ωδῆς του κανόνα «Ἐπιφάνηθι ὁ μέγας, τοῦ Κυρίου Σταυρός, δεῖξον μοι ὄψιν θεῖαν, τῆς ὠραιότητος σου νῦν, ἄξιον προσκυνητῆν...»⁴⁸⁹ και στο γ' τροπάριο της δ' ωδῆς «Σήμερον γίνεται χαρά, ἐν Οὐρανῷ καί ἐπὶ γῆς, ὅτι τοῦ Σταυροῦ τό σημεῖον, Κόσμῳ ἐμφανίζεται, Σταυρός ὁ τρισμακάριστος...»⁴⁹⁰, καθώς και στην Ακολουθία της Προόδου στο β' τροπάριο της θ' ωδῆς «Ὡραῖος ὑπὲρ σάπφειρον καί χρυσόν, φωταυγῆς ὥσπερ ἥλιος πέφυκας, θεῖε Σταυρέ, κείμενος μέν τόπω περιγραπτός, καί νοεραῖς Δυνάμεσι, πάντοτε κυκλούμενος φανερώς· ἀκτίσι δέ τῆς θείας, δυνάμεως φωτίζων, τῆς οἰκουμένης τά πληρώματα»⁴⁹¹.

Αυτή η δευτέρα εμφάνιση του Σταυροῦ ἀφ'ενός ἐνίσχυσε τους χριστιανούς, οι οποίοι προσπαθοῦσαν πλέον να οργανώσουν τις τοπικές ἐκκλησίες ὑστερα ἀπὸ την παύση του φοβεροῦ διωγμοῦ, ἐπιβεβαιώνοντας το «θρήσκευμα» τους, ὅπως ἀναφέρει το σχετικό τροπάριο παραπάνω, ἀφ'ετέρου δε να διατηρήσει ὁ Θεός τον αυτοκράτορα Κωνσταντίο, πιστό διάδοχο στην πίστη που ἀσπάστηκε ὁ πατέρας του, Μεγάλος Κωνσταντίνος, διότι ὅπως ἐδειξε τελικά η ιστορία και οι δύο διάδοχοι του Κωνσταντίνου, Κωνσταντῖος και Κώνστας, παρόλο που εἶχαν ἀνατραφεῖ με τις ἀρχές της χριστιανικῆς πίστεως, δεν ἀκολούθησαν την μετριοπαθῆ θρησκευτική πολιτική του πατέρα τους, με ἀποτέλεσμα ὁ μεν Κωνσταντῖος να ἀποδεχθεῖ τον Αρειανισμό, ὁ δε Κώνστας να μείνει πιστός στις ἀποφάσεις της Α' Οικουμενικῆς Συνόδου⁴⁹². Πάντως με αὐτή την θεόθεν βεβαίωση ἀποκαλύπτεται και ἐπιβεβαιώνεται η πίστη των χριστιανῶν στον ἕνα και ἀληθινό Θεό, Ὁ Οποῖος ἦρθε στη γη και ὠδηγήθηκε στο Σταυρικό θάνατο για να

⁴⁸⁰ Βλ. Μηναῖον Μαΐου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.61.

⁴⁸¹ Βλ. Οπ.π.σελ.61.

⁴⁸² Βλ. Οπ.π.σελ.62.

⁴⁸³ Βλ. Οπ.π.σελ.62.

⁴⁸⁴ Βλ. Οπ.π.σελ.63.

⁴⁸⁵ Βλ. Οπ.π.σελ.63.

⁴⁸⁶ Βλ. Οπ.π.σελ.67.

⁴⁸⁷ Βλ. Οπ.π.σελ.67.

⁴⁸⁸ Βλ. Οπ.π.σελ.68.

⁴⁸⁹ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἐν Αθήναις 1994,σελ.489.

⁴⁹⁰ Βλ. Οπ.π.σελ.491.

⁴⁹¹ Βλ. Μηναῖον Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.25.

⁴⁹² Βλ. Φειδά Βλ. *Εκκλησιαστική Ιστορία* τόμος Α', ἐκδ.γ', Αθήνα 2002, σελ.336-337.

εξαγοράσει την αμαρτία του κόσμου. Για την τρίτη κατά σειρά εμφάνιση του Σταυρού αναφερόμαστε στο παράρτημα της παρούσης εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Ο Σταυρός στη ζωή της Εκκλησίας και του πιστού κατά τις Ακολουθίες.

Στην εισαγωγή της παρούσης εργασίας μελετήσαμε την καθιέρωση της τιμητικής προσκύνησης του Τιμίου Σταυρού και της εισαγωγής του στη λατρεία της Εκκλησίας. Από τα πρωτοχριστιανικά χρόνια οι χριστιανοί άρχισαν να χαράσσουν το σημείο του Σταυρού στις κατακόμβες κατά την περίοδο των διωγμών και να το φέρουν στο στήθος τους για ευλογία και προστασία⁴⁹³, έως και την καθιέρωση ειδικών εορτών προς τιμή του Σταυρού μετά την εύρεση Του από την Αγία Ελένη, αλλά και εν γένει την εισαγωγή του Σταυρού στην λατρευτική ζωή της Εκκλησίας και στην καθημερινή ζωή του πιστού.

Αφ' ενός μεν ο Σταυρός εισάγεται στη λατρεία της Εκκλησίας δεσπόζοντας στην αρχιτεκτονική των Ναών, στους τρούλους και τις στέγες τους, επισφραγίζοντας όλα τα μυστήρια και τις αγιαστικές πράξεις της Εκκλησίας και εξαγιάζοντας το πλήρωμα της αλλά κι όλη την κτίση και αφ'ετέρου κυριαρχεί σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας του πιστού ο οποίος σηκώνει στους ώμους του εθελουσίως τον προσωπικό του σταυρό και ανεβαίνει στο προσωπικό του Γολγοθά αναμένοντας την προσωπική του Ανάσταση. Μέσα από την υμνογραφία και τις υμνολογικές αναφορές στο Σταυρό στις Ακολουθίες παρουσιάζονται τρεις πραγματικότητες, πρώτον ο Σταυρός του Χριστού, το μυστήριο του οποίου προσεγγίσαμε στην Παλαιά Διαθήκη με τις προτυπώσεις του και στην Καινή Διαθήκη με το εκούσιο Σταυρικό μαρτύριο του Κυρίου, δεύτερον το σημείο του Σταυρού, που προσεγγίσαμε τις εμφανίσεις του στην Εκκλησιαστική ιστορία αλλά κι όπως θα δούμε παρακάτω την αέναη παρουσία του στη ζωή της Εκκλησίας και τρίτον τον Σταυρό του πιστού.

Αυτές οι τρεις πραγματικότητες συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους και συνθέτουν το εναίο μυστήριο της εν Χριστώ και διά του Σταυρού απολυτρώσεως⁴⁹⁴. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αυτής της υμνολογίας του ενιαίου μυστηρίου του Σταυρού έχουμε στο εξαποστειλάριο της Υψώσεως «Σταυρός, ὁ φύλαξ πάσης της οἰκουμένης· Σταυρός, ἡ ὠραιότης τῆς Ἐκκλησίας· Σταυρός, βασιλέων τό κραταίωμα· Σταυρός, πιστῶν το στήριγμα. Σταυρός, Ἀγγέλων ἡ δόξα, καί τῶν δαιμόνων τό τραῦμα»⁴⁹⁵, καθώς και στα β' και γ' στιχηρά προσόμοια του Μεγάλου Εσπερινού της Σταυροπροσκύνησεως αντίστοιχα, «Χαίροις ὁ τοῦ Κυρίου Σταυρός, δι' οὐ ἐλύθη τῆς ἀρᾶς τό ἀνθρώπινόν· της ὄντως χαρᾶς σημεῖον, ὁ καταράσσων ἐχθρούς, ἐν τῇ σὴ ὑψώσει

⁴⁹³ «Αὐτό τό ξύλον...ἐνθα τό ἅγιον ἐτάθη σῶμα καί ἀνεσκολοπίσθη, πῶς ἔστι περιμάχτην ἅπασιν; Καί μικρόν τι λαμβάνοντες ἐξ ἐκείνου πολλοί, καί χρυσῶ κατακλείοντες καί ἄνδρες καί γυναῖκες τῶν τραγῆλων ἐξαρτῶσι τῶν ἐαυτῶν καλλωπιζόμενοι» βλ. Ιωάννου του Χρυσοστόμου, «Πρός τέ Ἰουδαίους καί Ἑλληνας ἀπόδειξις, ὅτι ἐστί Θεός ὁ Χριστός, ἐκ τῶν παρὰ τοῖς προφήταις πολλαχοῦ περί αὐτοῦ εἰρημένων» PG 48 826.

⁴⁹⁴ Βλ. Κωνσταντίνου Καραῖσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου) «Οἱ εορτές τοῦ Τιμίου Σταυροῦ», Ἡ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, *Το Χριστιανικόν Εορτολόγιον* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006 σελ.10.

⁴⁹⁵ Βλ.Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002 σελ.243. Το αὐτό ψάλλεται καί στην Ακολουθία της Πρόδου καί της 7^{ης} Μαΐου βλ. Μηναῖον Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.27 & βλ. Μηναῖον Μαΐου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002 σελ.68 αντίστοιχα.

πανσεβάσμιε· ἡμῶν ἡ βοήθεια, βασιλέων κραταίωμα, σθένος δικαίων, ἱερέων εὐπρέπεια· ὁ τυπούμενος, καὶ δεινῶν ἐκλυτρούμενος· ράβδος ἡ τῆς δυνάμεως, ὅφ' ἥς ποιμαίνόμεθα· ὄπλον εἰρήνης ἐν φόβῳ, ὁ περιέπουσιν Ἄγγελοι...»⁴⁹⁶ καὶ «Χαίροις ὁ τῶν τυφλῶν ὁδηγός, τῶν ἀσθενούντων ἰατρός, ἡ ἀνάστασις, πάντων τῶν τεθνεώτων, ὁ ἀνυψώσας ἡμᾶς, εἰς φθοράν πεσόντας, Σταυρέ τίμιε· δί' οὐ διαλέλνται, ἡ φθορά καὶ ἐξήνθησεν, ἡ ἀφθαρσία, καὶ βροτοὶ ἐθεώθημεν, καὶ διάβολος, παντελῶς καταβέβληται...»⁴⁹⁷.

Ἀν καὶ θὰ μπορούσαμε πραγματικά νὰ αφιερώσουμε ολόκληρη διπλωματική εργασία στα δύο παραπάνω θέματα, στο παρὸν κεφάλαιο περιοριζόμαστε σὲ δύο υποκεφάλαια προσεγγίζοντας μέσα ἀπὸ τὴν υμνογραφία τῶν εορτῶν τὸ μυστήριον τοῦ Σταυροῦ πρωτίστως στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ δευτερευόντως στὴν ζωὴ τοῦ πιστοῦ.

1.Ο Σταυρός στὴν Ἐκκλησία.

Μέσα ἀπὸ τὴν υμνογραφία τῶν Ἀκολουθιῶν τοῦ Σταυροῦ ἀντλούμε ἀτελείωτο πλῆθος ἐγκωμίων καὶ δοξολογιῶν στο Σταυρὸ ὡς τὸ κέντρο τῆς Ἐκκλησίας, καὶ λέγοντας Ἐκκλησία ἐννοῦμε τὴν ἐπὶ γῆς Στρατευομένη καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς Θριαμβεύουσα. Σύμπασα ἡ Ἐκκλησία λοιπόν, οἱ Ἄγγελοι, οἱ Ἅγιοι, οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες καθὼς οἱ ζῶντες χριστιανοὶ τιμούν καὶ ἀποδίδουν φόρο τιμῆς, λυτρώσεως καὶ σωτηρίας στο Σταυρὸ τοῦ Κυρίου, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὶς Ἀκολουθίες. Ἀναφέρουμε ἀντιπροσωπευτικὰ παραδείγματα στο β' στιχηρὸ προσόμοιο τοῦ Μεγάλου Ἐσπερινοῦ «...Σταυρέ τίμιε, τῶν πιστῶν καύχημα, Ἀθλητῶν στήριγμα, Ἀποστόλων ἐγκαλλώπισμα, Δικαίων πρόμαχε, πάντων τῶν Ὁσίων διάσωσμα...»⁴⁹⁸ καὶ στο β' Ἰδιόμελο τῆς Λιτῆς τοῦ Ἐσπερινοῦ τῆς Ὑψώσεως ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας ὁ Ἱεροσολυμίτης ἀναφέρει «...ἀγάλλονται Ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ, καὶ εὐφραίνονται ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς γῆς...»⁴⁹⁹, στο ε' τροπάριον τῆς θ' ὠδῆς τοῦ κανόνος τῆς Στυαροπροσκυνήσεως ὁ Ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης γράφει «Εὐφραίνου ἀγάλλου, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, τό τρισόλβιον ξύλον, προσκυνούσα σήμερον, τοῦ Παναγίου Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ᾧ λειτουργεῖ, τάγματα Ἀγγέλων, καὶ μετὰ φόβου παρίστανται...»⁵⁰⁰, στο γ' τροπάριον τῆς δ' ὠδῆς τοῦ κανόνος τῆς Προόδου ὁ Ἰωσήφ ὁ υμνογράφος ψάλλει «Ὁ οὐρανός, πάση τῇ γῇ συνευφραίνεται· ἄθλοφόροι Μάρτυρες Ἀπόστολοι, ψυχαὶ Δικαίων, περιχαρῶς νῦν ἀγάλλωνται...»⁵⁰¹ καὶ στο γ' ἐσπέριον στιχηρὸ προσόμοιο τῆς 7^{ης} Μαΐου «Ἀγαλλιᾶσθω ἡ κτίσις καὶ σκιρτάτω...σήμερον συγχαίρουσι, χοροὶς Ἀγγέλων βροτοί...»⁵⁰².

Καὶ αὕτῃ ἡ τιμὴ στο Σταυρὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἀνέγερση Ναῶν καὶ Μονῶν πρὸς τιμὴν τοῦ, ἀπὸ τὴν ἐπὶ κλῆση τῆς δυναμεώς τοῦ στίς δυσκολίες καὶ τὶς ἀνάγκες τοῦ βίου⁵⁰³, ἀπὸ τὴν προσκύνηση τῶν τεμαχίων τοῦ Τιμίου Ξύλου, ἀπὸ τοὺς ἐγκωμιαστικούς λόγους τῶν Ἀγίων Πατέρων πρὸς τὸ Σταυρὸ, ἀπὸ τὴν καθιέρωση τῆς τελετῆς τῆς Ὑψώσεως καὶ προσκυνήσεως τοῦ Σταυροῦ τρεῖς φορές

⁴⁹⁶ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἐν Ἀθήναις 1994, σελ.486.

⁴⁹⁷ Βλ. Οπ.π. σελ.486. Το αὐτὸ ψάλλεται καὶ ὡς α' στιχηρὸ προσόμοιο τῶν Ἀποστίχων τοῦ Μεγάλου Ἐσπερινοῦ τῆς Ὑψώσεως βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.233.

⁴⁹⁸ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου οπ.π., σελ.229.

⁴⁹⁹ Βλ. Οπ.π. σελ.231.

⁵⁰⁰ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν οπ.π., σελ.498.

⁵⁰¹ Βλ. Μηναῖον Αυγούστου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.15.

⁵⁰² Βλ. Μηναῖον Μαΐου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.61.

⁵⁰³ «Σταυρέ τοῦ Χριστοῦ σῶσον ἡμᾶς τῇ δυνάμει σου».

τον χρόνο (Παγκόσμιος Ύψωση, Σταυροπροσκύνηση και Πρόοδος), την εορτή της ευρέσεως του(6 Μαρτίου), του εν ουρανού φανέντος σημείου του(7^{ης} Μαΐου) καθώς και της τρίτης εμφανίσεως του εν έτει 1925(Κυριακή μετά την Ύψωσιν βλ.παράρτημα) αλλά και τη συγγραφή πληθώρας ύμνων ακόμα και εκτός των ακολουθιών προς τιμή του και τέλος από την εισαγωγή της ευλογίας του Σταυρού σε όλα τα μυστήρια⁵⁰⁴ και τις αγιαστικές πράξεις της Εκκλησίας⁵⁰⁵.

Προσεγγίζοντας λοιπόν την έννοια του Σταυρού στην Εκκλησία θα δούμε ότι αυτό το ευλογημένο τρισύνθετο ξύλο του Σταυρού γίνεται η αφορμή για ιδιαίτερη τιμή για δύο αιτίες, όπως αναφέρει ο Άγιος Νεκτάριος, «πρῶτον· ὅτι ἐν αὐτῷ Χριστός ὁ Κύριος τό τίμιον αὐτοῦ αἷμα ἐκχέας ἀπέθανε, καί ἔσωσεν ἡμᾶς...καί δεύτερον ὅτι ὄπλον κατὰ τοῦ διαβόλου ἡμῖν δέδοται καί δύναμις εἴληφε πονηρά διώκειν πνεύματα...»⁵⁰⁶, τις οποίες και θα εξετάσουμε αναλυτικά.

Ο Κύριος ανέρχεται στο Σταυρό και καρφώνεται το Άγιο Του Σώμα σταυροειδώς επάνω σ'αυτόν με αποτέλεσμα το εγκάρσιο ξύλο αναπαριστάνει τα δύο χέρια Του Λυτρωτού ως πτέρυγες, τα οποία είναι ανοιγμένα για να προσκαλέσουν και να αγκαλιάσουν όλη την ανθρωπότητα και εκεί κάτω υπό την σκιά και τη σκέπη Του να βρίσκουν οι άνθρωποι την ελπίδα και το καταφύγιο⁵⁰⁷. Άλλωστε κατά τον Μέγα Εσπερινό της Υψώσεως ο χόρος ψάλλει το Δοξαστικό των στιχηρών προσομοίων μέσα από το οποίο ο Σταυρωθείς Κύριος καλεί επάνω από το Σταυρό όλα τα έθνη να έλθουν κοντά Του και να Τον προσκυνήσουν⁵⁰⁸. Αλλά δεν θα πρέπει να λησμονήσουμε και τα κάθετο ξύλο το οποίο μαζί με το εγκάρσιο ενώνονται και σχηματίζουν το Σταυρό και γίνεται η αιτία για την επανένωση των ανθρώπων με το Θεό και μεταξύ τους. Τα δύο ξύλα του Σταυρού συμβολίζουν την ένωση των ανθρώπων με το Θεό(κάθετο ξύλο) και την ένωση των ανθρώπων μεταξύ τους(εγκάρσιο ξύλο).

Αυτή η ενοποιός δύναμη ενώνει μέσα από το Σταυρό και όλα τα μέλη της Εκκλησίας μεταξύ τους με αποτέλεσμα η νέα εκκλησιαστική εν Χριστώ κοινωνία να είναι εκ διαμέτρου αντίθετη με τις εξωχριστιανικές και προχριστιανικές κοινωνίες. Αυτή λοιπόν η δύναμη ενοποιεί μέσα στην Εκκλησία όλους τους πιστούς δημιουργώντας έτσι την κοινωνία της αγάπης, της αδελφосύνης, της δικαιοσύνης και της ειρήνης. Ο Σταυρός του Κυρίου αποτελεί αυτήν την ενοποιό δύναμη στην Εκκλησία. Η υμνογραφία των ακολουθιών μετά ποιητικού πάθους αναφέρεται σ'αυτές τις ιδιότητες του Σταυρού, τα άκρα του Οποίου δίνουν την

⁵⁰⁴ «...Οὗτος ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ, οὗτος ἐν ταῖς τῶν ἱερέων χειροτονίαις, οὗτος πάλιν μετὰ τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τό Μυστικόν δεῖπνον διαλάμπει...» βλ.Ιωάννου του Χρυσοστόμου, «Πρὸς τέ Ἰουδαίους καί Ἑλληνας ἀπόδειξις, ὅτι ἐστὶ Θεός ὁ Χριστός, ἐκ τῶν παρὰ τοῖς προφήταις πολλαχού περὶ αὐτοῦ εἰρημένων» PG 48 826. Πρβλ. «Σχηματίζοντες οἱ χριστιανοὶ τῇ χειρὶ τό σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ἐσημεῖον ἑαυτοῦς καί ἐσφράγιζον καί καθηγιάζον πᾶσαν ἱεουργίαν καί ἱεροπραξίαν» Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ιστορική Μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, Ἐν Αθήναις 1914,σελ.18.

⁵⁰⁵ «...πλέον αὐτοῦ δέν νοεῖται ἑναρξίς καί λήξις λειτουργικῆς πράξεως ἄνευ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ. Τό σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ἀποτελεῖ ἐν τῶν ἐξωτερικῶν στοιχείων παντός μυστηρίου. Ἡ τριαδική ἑναρξίς: Εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρὸς κλπ. Προσφέρεται εἰς τέσσαρας χρόνους, ἤτοι καί δὴ 1)εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρὸς, 2) καί τοῦ Υἱοῦ, 3)καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, 4)Ἀμήν, ἐξυπηρετουμένης οὕτω τῆς κινήσεως τῆς χειρός, διὰ τήν σημείωσιν τοῦ Σταυροῦ, πρὸς τέσσαρα σημεία τοῦ σώματος(μέτωπον, κάτω, δεξιὰ καί ἄριστερά). Τό τριαδικόν τυποῦται καί συμβολικῶς, διότι οἱ ὀρθόδοξοι ποιοῦμεν τό σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ἐνοῦντες τοὺς τρεῖς τῶν δακτύλων τῆς δεξιᾶς χειρός» βλ.Θρησκευτική καί Ἠθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.429

⁵⁰⁶ Βλ. Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως οπ.π., σελ.37.

⁵⁰⁷ Πρβλ. Θρησκευτική καί Ἠθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.425.

⁵⁰⁸ «Δεῦτε ἅπαντα τά ἔθνη, τό εὐλογημένον ξύλον προσκυνήσωμεν...»βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002 σελ.229.

αφορμή για την έξαρση της προς τους ανθρώπους προσφοράς του⁵⁰⁹. Αυτές οι παραπάνω ιδιότητες του Σταυρού εγκωμιάζονται στην υμνογραφία των Ακολουθιών, αναλυτικότερα στο γ' στιχηρό προσόμοιο των Αίνων της Υψώσεως «Ὁ τοῦ παραδόξου θαύματος! εὖρος καὶ μήκος Σταυροῦ, οὐρανοῦ ἰσοστάσιον, ὅτι θεία χάριτι, ἀγιάζει τὰ σύμπαντα...»⁵¹⁰ και στο στ' ιδιόμελο της προσκυνήσεως του Σταυρού «Ὁ τετραπέρατος κόσμος σήμερον ἀγιάζεται, τοῦ τετραμεροῦς ὑψουμένου σου Σταυροῦ, Χριστέ ὁ Θεός ἡμῶν...»⁵¹¹, στο β' τροπάριο της η' ωδῆς του κανόνος της Σταυροπροσκυνήσεως «Χαίροις τό τρισόλβιον ξύλον καὶ θεῖον, Σταυρέ φῶς τοῖς ἐν σκότει, ὁ τετραπέρατον Κόσμον, τῇ ἐλλάμψει τῇ σῇ...»⁵¹², στο β' τροπάριο της θ' ωδῆς του κανόνος της Προόδου «..ἀκτίσι δέ τῆς θείας δυνάμεως φωτίζων, τῆς οἰκουμένης τὰ πληρώματα»⁵¹³ και στο α' τροπάριο της στ' ωδῆς του κανόνος «Τον Σταυρόν ἐκλάμπεις, τοῖς πέρασι Χριστέ ὁ Θεός, καὶ ἐφώτισας δέ, δι' αὐτοῦ τοὺς ἀνυμνοῦντας σε»⁵¹⁴.

Αυτός ο τετραπέρατος Σταυρός εγκωμιάζεται από τον Άγιο Γρηγόριο Νύσσης στο έργο του κατά Ευνομίου, εκεί αναφέρεται «...τήν τό πᾶν διακρατοῦσαν τε καὶ συνέχουσιν δύνανιν, τῷ σχήματι τοῦ Σταυροῦ καταγράφει ἐν οἷς βούλεται αὐτοὺς ὑψωθέντας γινῶναι τήν ὑπερβάλλουσιν δόξαν τῆς δυνάμεως ταύτης, ὕψος καὶ βάθος, καὶ πλάτος καὶ μήκος, κατονομάζων ἐκάστην κεραίαν τῶν κατὰ τό σχῆμα τοῦ Σταυροῦ θεωρουμένου ἰδίοις προσαγορεύων ὀνόμασιν, ὡς τό μὲν ἄνω μέρος ὕψος εἰπεῖν, βάθος δέ τό κατὰ τήν συμβολήν ὑποκείμενον, τήν δέ ἐγκάρσιον καθ' ἐκάτερον κεραίαν, τῷ τοῦ μήκους τέ καὶ πλάτους ὀνόματι διασημαίνων· ὡς ἂν διά τούτου φανερωθεῖ τό μέγα μυστήριον. Ὅτι καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ καταχθόνια, καὶ πάντα τῶν ὄντων τὰ πέρατα διακρατεῖται, καὶ συνέχεται παρά του τήν ἀπόρρητον καὶ μεγάλην ταύτην δύνανιν ἐν τῷ τύπῳ τοῦ Σταυροῦ καταδείξαντος»⁵¹⁵.

Ανάμεσα στα παιδαγωγικά μέσα, τις θεραπείες και τα όπλα που μας παρέχει η Εκκλησία στον αγώνα της πνευματικής ζωής και τον πόλεμο κατά του διαβόλου και των παθών, δεσπόζει το όπλο του Σταυρού, γι' αυτό και όπως είδαμε παραπάνω υπήρχε η ευλαβής συνήθεια στους χριστιανούς να φέρουν το σύμβολο του Σταυρού στο λαιμό τους και μάλιστα ο Άγιος Γρηγόριος Νύσσης αναφέρεται και στη συνήθεια να τοποθετούν τεμάχιον εκ του Τιμίου Ξύλου και να το χρησιμοποιούν ως φυλακτόν⁵¹⁶. Ο Σταυρός στη ζωή της Εκκλησίας είναι το όπλο κατά του διαβόλου, όπως ψάλλεται και στο εσπέριο αναστάσιμο στιχηρό του πλ.δ' ήχου «Κύριε ὅπλιν κατὰ τοῦ διαβόλου τον Σταυρόν σου ἡμῖν δέδωκας, φρίττει γάρ καὶ τρέμει, καθορῶν αὐτοῦ τήν δύνανιν...»⁵¹⁷. Συγκεκριμένα στις Ακολουθίες εγκωμιάζεται ο Σταυρός ως όπλο κατά των διαμόνων και της αμαρτίας, στην Ακολουθία της Υψώσεως στο ε' και ζ' ιδιόμελο της Λιτῆς αντίστοιχα «...ὄν περ ἡμεῖς κατέχοντες ἀράραγές φυλακτήριον, τήν τῶν δαιμόνων πανσθενῶν ἐκδιώκομεν φάλαγγα· καὶ τοῦ Βελίαρ ἐν αὐτῷ τήν ὀφρὺν

⁵⁰⁹ Βλ. Ὁρησκευτική και Ἠθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), οπ.π. σελ.425

⁵¹⁰ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002 σελ.244.

⁵¹¹ Βλ. Οπ.π.σελ.246.

⁵¹² Βλ. Τριῶδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Εν Αθήναις 1994,σελ.496.

⁵¹³ Βλ. Μηναῖον Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.25.

⁵¹⁴ Βλ. Μηναῖον Μαΐου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.63.

⁵¹⁵ Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Ευνομίου Λόγος* Ε' κεφ. ε', PG 45 696.

⁵¹⁶ Βλ. Του Ιδίου, *Εἰς τον Βίον τῆς Ὁσίας Μακρίνης ἀδελφῆς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου*, PG 46 98.

⁵¹⁷ Βλ. Παρακλητική, εκδόσεις Φως, Αθηναι 1979, σελ.416.

καταβαλόντες, τοῦ ἐχθίστου Ἀμαλήκ τροπούμεθα τὴν πανώλεθρον δύναμιν...»⁵¹⁸ και «...τόν Σταυρόν σου τόν τίμιον, ἡμῖν φρουρόν καί φύλακα, καί ἐλατήρα τῶν διαμόνων, ἵνα πάντες προσπτυσσόμενοι...»⁵¹⁹, στο Δοξαστικό της Λιτής «...Σήμερον Σταυρός ὑψοῦται, καί δαίμονες φυγαδεύονται...»⁵²⁰, στο β' τροπάριο της ε' ωδῆς «Υποχθονίων δυνάμεις, ἀντίπαλοι τοῦ Σταυροῦ, φρίττουσι χαραττόμενον, τό σημεῖον ἐν ἀέρι ᾧ πολοῦσιν...»⁵²¹, στο εξαποστειλάριο «...καί τῶν δαιμόνων τό τραῦμα»⁵²² και στο α' στιχηρό προσόμοιο τῶν Αἰνῶν «...ἐκδειματοῦνται δαίμονες ἅπαντες...»⁵²³ και στο α' ιδιόμελο της προσκυνήσεως του Σταυροῦ «...Δεῦτε πιστοί ξύλον προσκυνήσωμεν, δι' οὗ ἡξιώθημεν, τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν συντρίβειν τάς κάρας...»⁵²⁴ της Σταυροπροσκυνήσεως στα β' και γ' στιχηρά προσόμοια του Μεγάλου Εσπερινοῦ ἀντίστοιχα «...δι' οὗ τῶν διαμόνων, ἀποδιώκονται φάλαγγες...»⁵²⁵ και «...ὄπλον ἀκαταμάχητον, δαιμόνων ἀντίπαλε...»⁵²⁶ και στο δ' τροπάριο της θ' ωδῆς «...Χριστοφόρε Σταυρέ μου, φυλακτήρ μου ἄρρηκτε, κατὰ διαμόνων ἰσχύς κραταιά...»⁵²⁷, της Προόδου στο γ' τροπάριο της γ' ωδῆς του κανόνος «...Ἐξελοῦ ἡμᾶς ἐχθροῦ, παγίδων καί κυβέρνησον, πρὸς ὄρμον ἡμᾶς πάντας...»⁵²⁸, στο β' τροπάριο της δ' ωδῆς «Τῶν εὐσεβῶν, φρουρός ὁ μέγας προκείμενος...καί διώκει δαιμόνων τάς φάλαγγας»⁵²⁹ και στο α' τροπάριο της στ' ωδῆς «Σταυροῦ παγέντος ἐν γῇ, δαιμόνων πτῶσις ἐγένετο...»⁵³⁰ και της 7^{ης} Μαΐου στο α' τροπάριο της γ' ωδῆς του κανόνος «Ὡσπερ θυρεῶ φραττόμεθα, τῷ τοῦ ἀητήτου σου Σταυροῦ τύπῳ Δέσποτα· ὃν μή φέρων ὁ ἀπευκταῖος, δραπετεύει τῶν δαιμόνων ἐσμός»⁵³¹.

Αυτή η δύναμη του Σταυροῦ κατὰ τῶν δαιμόνων μνημονεύεται και ἀπό τους Ἀγίους Πατέρες, συγκεκριμένα ο Μέγας Ἀθανάσιος καταγράφει «Σταυρός ἐπήγγυτο καί εἰδωλολατρεία κατεστρέφετο. Σταυρός ἐγείρετο καί διαβολική δυναστεία κατεδικάζετο»⁵³², ο Κύριλλος Ἱεροσολύμων ἀναφέρει «Μη τοίνυν ἐπαισχυνθῶμεν τῷ Σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά κἂν ἄλλος ἀποκρύπτῃ οὐ φανερώς ἐπὶ μετώπῳ σφραγίζον ἵνα οἱ δαίμονες τό σημεῖον ἰδόντες μακράν φύγῳσι τρέμοντες»⁵³³, ο Επιφάνιος Κύπρου λέει ὅτι η ἐπίκληση του ονόματος του Εσταυρωμένου Ἰησοῦ εἶναι δυνατόν να προκαλέσει «ἀθέτησιν πᾶσης φαρμακείας»⁵³⁴, ο Ἱερός Χρυσόστομος ἀναφέρει «Σταυρός τό κατὰ τῶν δαιμόνων

⁵¹⁸ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.232.

⁵¹⁹ Βλ. Οπ.π.σελ.232.

⁵²⁰ Βλ. Οπ.π.σελ.233.

⁵²¹ Βλ. Οπ.π.σελ.237.

⁵²² Βλ. Οπ.π.σελ.243. Το αὐτό εξαποστειλάριο ψάλλεται και στην Ἀκολουθία της Προόδου και της 7^{ης} Μαΐου βλ. Μηναῖον Αυγούστου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.28 & Μηναῖον Μαΐου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.68.

⁵²³ Βλ. Οπ.π.σελ.243.

⁵²⁴ Βλ. Οπ.π.σελ.245. Το αὐτό ψάλλεται και στην Ἀκολουθία της Σταυροπροσκυνήσεως και της Προόδου βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἐν Ἀθήναις 1994, σελ.500 και Μηναῖον Αυγούστου οπ.π. σελ.29.

⁵²⁵ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν οπ.π.σελ.486.

⁵²⁶ Βλ. Οπ.π.σελ.486. Το αὐτό ψάλλεται και στην Ἀκολουθία της Υψώσεως ὡς α' ἀπόστιχο προσόμοιο στον Μεγάλο Εσπερινό βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου οπ.π.σελ.233.

⁵²⁷ Βλ. Οπ.π.σελ.498.

⁵²⁸ Βλ. Μηναῖον Αυγούστου οπ.π.σελ.13.

⁵²⁹ Βλ. Μηναῖον Αυγούστου οπ.π.σελ.15.

⁵³⁰ Βλ. Οπ.π.σελ.17.

⁵³¹ Βλ. Μηναῖον Μαΐου οπ.π. σελ.682.

⁵³² Βλ. Ἀθανασίου του Μεγάλου, *Λόγος εἰς τό Πάθος τοῦ Κυρίου τῇ Ἁγίᾳ Παρακευῇ*, PG 28 1056

⁵³³ Βλ. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, *Κατήχησις ἹΕ' Προς Φωτιζομένους*, PG 33 900.

⁵³⁴ Βλ. Ὁρησκευτική και Ἠθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.428 πρβλ.Επιφανίου Κύπρου Βιβλίον Α' Τμήμα β' *Αἱρέσεις μετὰ Χριστόν-Ἐβιωνῶν* PG 41 428.

τρόπαιον, ἡ κατά τῆς ἁμαρτίας μάχαιρα...»⁵³⁵ και «τοῦτο διαμόνων ἀμυντήριον, τοῦτο διάδημα νοσημάτων ψυχῆς ἀναιρετικόν, τοῦτο ὄπλον ἀχείρωτον, τοῦτο τεῖχος ἄμαχον, τοῦτο ἀσφάλεια ἀκαταγώνιστος, οὐ βαρβάρων μόνον ἐπιδρομάς ἀλλά καί αὐτῶν τῶν δαιμόνων διαλύον τάς φάλαγγας»⁵³⁶, ο Τιμόθεος Ἀντιοχείας παρομοιάζει τον Σταυρό με φαρέτρα «Ὁ δέ πιστός καί φιλόχριστος ἄνθρωπος κατόπιν τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως βαίνειν ἐθέλων τῇ ψυχικῇ διαθέσει μιᾷ καί τῇ αὐτῇ στρατιωτικῇ φαρέτρα ἅπαν τό τῶν δαιμόνων ἰσχύει καταργῆσαι στίφος. Εἰ δέ τό τῶν δαιμόνων στίφος ἡ σταυρική καταργεῖ φαρέτρα...»⁵³⁷ και τέλος ο Γρηγόριος ο Παλαμάς λέει «..τό θεῖον τοῦ Σταυροῦ μυστήριον οὐ τά πονηρά πάθη μόνον καί τους δημιουργούς τούτων δαίμονας ἀπελαύνει τῆς ψυχῆς»⁵³⁸.

Τέλος ο Σταυρός εγκωμιάζεται ως το τρόπαιο και το σκήπτρο της Εκκλησίας στην Ακολουθία της Υψώσεως στο γ' στιχηρό προσόμοιο του Μικροῦ Εσπερινού⁵³⁹, ως το εδραῖωμα της Εκκλησίας στην υμνολογία της Σταυροπροσκυνήσεως στο γ' στιχηρό προσόμοιο των Αἰώνων⁵⁴⁰, ως το αἰγλάισμα των Μοναζόντων και το καύχημα και διάσωσμα των Ιερέων στο γ' στιχηρό προσόμοιο των Αἰώνων στην υμνογραφία της Προόδου⁵⁴¹ και τέλος στον Οἶκο της Ακολουθίας της 7^{ης} Μαΐου ο Σταυρός χαιρετίζεται ἀπό τον ιερό υμνωδὸ ως την δόξα της οἰκουμένης, το κράτος της Εκκλησίας, το ἀσειστο προπύργιο των ιερέων και των Ἀγγέλων η ευπρέπεια⁵⁴².

2. Το σταυρικό πολίτευμα στη ζωὴ του πιστοῦ.

Αφού προσεγγίσαμε το μυστήριο του Σταυροῦ στην Εκκλησία, στο παρόν κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε το μυστήριο του Σταυροῦ στο προσωπικό βίωμα του χριστιανοῦ, στο χριστιανό που οικειώνεται αὐτό το σταυρικό πολίτευμα, ἀλλά θα δούμε και τα αρνητικά ἀποτέλεσμα της μη οικείωσης και ἀκόμα περισσότερο της ἀρνήσεως του Σταυροῦ ἀπό τον κοσμικό ἄνθρωπο. Πριν ἀσχοληθούμε με το σταυρικό ἥθος και πολίτευμα στη ζωὴ του ἀνθρώπου, θα δούμε την προστασία, τον ἀγιασμό και την σκέπη του Σταυροῦ στη ζωὴ του πιστοῦ καθὼς την θεραπεία ψυχικῶν και σωματικῶν ἀσθενειῶν δια της χάριτος του Σταυροῦ.

Αὐτή η μεγάλη χάρη και δύναμη του Τιμίου και Ζωοποιοῦ Σταυροῦ εἶναι η αἰτία για την ὁποία επικράτησε οἱ χριστιανοί να σημειώνουν το σύμβολο του Σταυροῦ ἐπάνω τους και να το φέρουν στο λαιμό τους. Η ἡμέρα του πιστοῦ ἀρχίζει ἀπό του Σταυροῦ και κατακλείεται δι' αὐτοῦ, ἀφού οἱ χριστιανοί κάνουν το σημεῖο του Σταυροῦ ἐγειρόμενοι το πρωί ἀπό τον ὕπνο, ἐξερχόμενοι της οἰκίας τους, διερχόμενοι ἐξω ἀπό Ναούς και Μοναστήρια, ξεκινώντας την ἐργασία τους, πριν το φαγητό και το νερό και τέλος πριν το βραδυνό ὕπνο⁵⁴³. Ἀλλά και πολλές φορές σπένδουν στο Ναό ἀναζητοῦντες τον ιερέα διὰ να τους «σταυρώσει», δηλαδή να τους ευλογῇ σταυροειδῶς με το Σταυρό λέγοντας το «Σταυρωθέντος

⁵³⁵ Βλ. Ιεροῦ Χρυσοστόμου, *Εἰς τό «Πάτερ εἰ δυνατόν ἐστί, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τό ποτήριον τοῦτο· πλήν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ»* καί κατὰ *Μαρκιονιστῶν καί Μανιχαίων· καί ὅτι οὐ χρή ἐπιπηδᾶν τοῖς κινδύνοις, ἀλλά παντός θελήματος προτιμᾶν τό τοῦ Θεοῦ θέλημα*, PG 51 35.

⁵³⁶ Βλ. Του Ἰδίου, *Εἰς τόν ΡΘ' Ψαλμόν*, PG 55 272.

⁵³⁷ Βλ. Τιμοθέου Ἀντιοχείας, *Λόγος εἰς τόν Σταυρόν και τήν Μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, PG 86 256.

⁵³⁸ Βλ. Γρηγορίου του Παλαμά, *Ὁμιλία ΙΑ' Εἰς τον Τιμόν και Ζωοποιόν Σταυρόν*, PG 151 133.

⁵³⁹ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002 σελ.227.

⁵⁴⁰ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἐν Ἀθήναις 1994, σελ.499.

⁵⁴¹ Βλ. Μηναῖον Ἀυγούστου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.28.

⁵⁴² Βλ. Μηναῖον Μαΐου Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β', Ἀθήνα 2002, σελ.64.

⁵⁴³ Πρβλ. Ὁρθοσκευτική και Ἠθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.429.

σου Χριστέ ἀνηρέθη ἡ τυρρανίς, ἐπατήθη ἡ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ· οὔτε γὰρ Ἄγγελος οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐτός ὁ Κύριος ἔσωσας ἡμᾶς δόξα σοι»⁵⁴⁴ προκειμένου νὰ ἐνισχυθοῦν κατὰ τοῦ κακοῦ ἢ κάποιας ἀσθενείας⁵⁴⁵.

Ενδεικτικά ἀναφέρουμε πῶς ἐγκωμιάζεται ὁ Σταυρός στὴν ὑμνογραφία τῶν εορτῶν του, στὴν Ἀκολουθία τῆς Υψώσεως στο Δοξαστικὸ τῶν στιχηρῶν προσομοίων τοῦ Μικροῦ Εσπερινοῦ «Σὺ μου σκέπη κραταῖά ὑπάρχεις, ὁ τριμερὴς Σταυρός τοῦ Χριστοῦ· ἀγίασον με τῇ δυνάμει σου...»⁵⁴⁶, στὸ γ' ἀπόστιχο προσόμοιο τοῦ Μικροῦ Εσπερινοῦ «Χαίροις τό τῶν πιστῶν, φυλακτήριον θεῖον, ἀπροσμάχητον τεῖχος, Σταυρός ὁ τοῦ Κυρίου...»⁵⁴⁷, στὸ γ' τροπάριο τῶν στιχηρῶν προσομοίων τοῦ Μεγάλου Εσπερινοῦ «...ᾧθεν σε καρδίᾳ καὶ χεῖλεσι, πιστῶς περιπτυσσόμενοι, τὸν ἀγιασμόν ἀρνούμεθα...»⁵⁴⁸, στα α', στ' καὶ ἡ ἰδιόμελα τῆς Λιτῆς ἀντίστοιχα «...καὶ ἐν τῇ τῶν περυγῶν σου ἐλπίζοντες σκιᾷ, πανοικτίρμον βοῶμεν σοι...»⁵⁴⁹, «Σὺ μου σκέπη κραταῖά ὑπάρχεις, ὁ τριμερὴς Σταυρός τοῦ Χριστοῦ· ἀγίασον με τῇ δυνάμει σου, ἵνα πίστει καὶ πόθῳ, προσκυνῶ καὶ δοξάζω σε»⁵⁵⁰ καὶ «...Φώτισον ἡμᾶς τῇ ἐλλάμπει σου, Σταυρέ ζωοφόρε· ἀγίασον ἡμᾶς τῇ ἰσχύϊ σου...»⁵⁵¹, στὸ γ' προσόμοιο ἀπόστιχο «Χαίροις ὁ τῶν τυφλῶν ὁδηγός, τῶν ἀσθενούντων ἱατρός...»⁵⁵², στὸ Καὶ νυν.. μετὰ τὸ Ευαγγέλιο τοῦ ὁρθροῦ καὶ τὸν Ν' Ψαλμό «Σταυρέ τοῦ Χριστέ, χριστιανῶν ἡ ἐλπίς, πεπλανημένων ὁδηγέ, χειμαζομένων λιμὴν, ἐν πολέμοις νίκος, οἰκουμένης ἀσφάλεια, νοσοῦντων ἱατρέ...»⁵⁵³, στὸ εξαποστειλάριο «...πιστῶν τό κήρυγμα...»⁵⁵⁴ καὶ στὸ Δοξαστικὸ τῶν Αἰνῶν «Σήμερον προέρχεται ὁ Σταυρός τοῦ Κυρίου, καὶ πιστοὶ εἰσδέχονται αὐτόν ἐκ πόθου, καὶ λαμβάνουσιν ἰάματα ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ πάσης μαλακίας...»⁵⁵⁵, στὴν Ἀκολουθία τῆς Σταυροπροσκυνήσεως στὸ α' στιχηρὸ προσόμοιο τοῦ Μικροῦ Εσπερινοῦ «...Χαίροις ὁ Τίμιος Σταυρός, τοῦ Κόσμου ἡ ἀσφάλεια»⁵⁵⁶, στὸ α' στιχηρὸ προσόμοιο τοῦ Μεγάλου Εσπερινοῦ «...τῆς ἐγκρατείας τοῖς δούλοις σου, πιστῶς αἰτουμένοις, σὴν πλουσίαν προστασίαν, καὶ μέγα ἔλεος»⁵⁵⁷, στὸ μεσῶδιο κάθισμα τῶν κανόνων «Ὁ Σταυρός σου Κύριε ἡγίασται· ἐν αὐτῷ γὰρ γίνονται ἰάματα τοῖς ἀσθενοῦσιν ἐν ἁμαρτίαις...»⁵⁵⁸, στὸ γ' τροπάριο τῆς ζ' ὠδῆς τοῦ κανόνος «Ὁ δείξας τό θνητότητος ὄργανον, ζωῆς ἐργαστήριον, Κόσμῳ ἀσπαστόν, τὸν σὸν Σταυρόν Πανοικτίρμον, τοὺς αὐτόν προσκυνοῦντας ἀγίασον...»⁵⁵⁹, στα τρία στιχηρά προσόμοια τῶν Αἰνῶν ἀντίστοιχα «...Σταυρέ πανσεβάσμιε, καθαγίασον ἡμῶν, τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, τῇ δυνάμει

⁵⁴⁴ Βλ. Μικρὸν Ευχολόγιον ἢ Ἀγιασματάριον, ἐκδ. Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκδ. α' Αθήνα 2012.

⁵⁴⁵ Βλ. Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ) οπ.π.σελ.429.

⁵⁴⁶ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ. β', Αθήνα 2002 σελ.228.

⁵⁴⁷ Βλ. Οπ.π.σελ.228.

⁵⁴⁸ Βλ. Οπ.π.σελ.229.

⁵⁴⁹ Βλ. Οπ.π.σελ.231.

⁵⁵⁰ Βλ. Οπ.π.σελ.232. Το αὐτὸ ψάλλεται καὶ ὡς Δόξα... μετὰ τὸ Ευαγγέλιο τοῦ Ὁρθροῦ καὶ τὸν Ν' Ψαλμὸ βλ.οπ.π.σελ.235.

⁵⁵¹ Βλ. Οπ.π.σελ.233.

⁵⁵² Βλ. Οπ.π.σελ.234.

⁵⁵³ Βλ. Οπ.π.σελ.235.

⁵⁵⁴ Βλ. Οπ.π.σελ.243.

⁵⁵⁵ Βλ. Οπ.π.σελ.244.

⁵⁵⁶ Βλ. Τριῶδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ. β', Ἐν Αθήναις 1994,σελ.484.

⁵⁵⁷ Βλ. Οπ.π.σελ.486.

⁵⁵⁸ Βλ. Οπ.π.σελ.491. Το αὐτὸ ψάλλεται καὶ στὴν Ἀκολουθία τῆς Προόδου βλ. Μηναῖον Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ. β', Αθήνα 2002, σελ.14.

⁵⁵⁹ Βλ. Οπ.π.σελ.496.

σου, καί παντοίας ἐκ βλάβης ἐναντίων, διατήρησον ἀτρώτους, τούς εὐσεβῶς προσκυνοῦντας σε»⁵⁶⁰, «Προσελθόντες ἀρύσατε, μή κενούμενα νάματα, τοῦ Σταυροῦ τῇ χάριτι προερχόμενα...»⁵⁶¹, «...διό προσκυνοῦντες σε, καί καρδίας καί ψυχάς, φωτιζόμεθα σήμερον, θεία χάριτι...»⁵⁶² και στο Δοξαστικό της προσκυνήσεως του Σταυροῦ «...καί πάσχει πάθει, ἐλευθερών με τῶν παθῶν· ὁ φῶς παρέχων τυφλοῖς...»⁵⁶³, της Προόδου στα τρία στιχηρά προσόμοια του Εσπερινού αντίστοιχα «Ὡς κοινόν φυλακτήριον, ὡς πηγὴν ἀγιάσματος, τόν Σταυρόν τόν τίμιον ἀσπασώμεθα· καί γάρ κοιμίζει παθήματα, καί παύει νοσήματα, καί παντοίων ἀλγεινῶν, ἀπαλλάτει τούς κάμνοντας, ὑπὲρ ἄβυσσον, πελαγίζων τά ρεῖθρα τῶν θαυμάτων...»⁵⁶⁴, «Οἱ τοῦ βίου τοῖς κύμασι, θαλαττεύοντες ἄνθρωποι, παθημάτων ζάλη τε κυμαινόμενοι, ὡς εἰς ὀλκάδα σωτήριον, τό ξύλον τό τίμιον, καταφύγωμεν πιστῶς, καί σιγήσει τά κύματα, καί τά πνεύματα, καί ῥαγήσεται πάθη, καί πρὸς ὄρμον, ἀκυμάντου σωτηρίας, χαρμονικῶς καταντήσομεν»⁵⁶⁵, «...ὡς βολίδας ἰάματα· προσέλθωμεν ἄνθρωποι, οἱ τῷ σκότει τῶν δεινῶν, συνεχόμενοι πάντοτε, καί ληψόμεθα, φωτοπάροχον χάριν ἰαμάτων...»⁵⁶⁶, στα α' καί β' εσπέρια προσόμοια ἀπόστιχα «...Σταυρέ τοῦ Χριστοῦ ἡμᾶς ἀγίασον χάριτι...»⁵⁶⁷ και «..προσκυνοῦμεν Δεσπότην, οὐ τῇ ἐπινεύσει χεῖλη ὁμοῦ, καί ψυχάς ἀγνιζόμεθα, καί ταῖς ἐλλάμπυσι τούτου ταῖς νοηταῖς...»⁵⁶⁸, στο α' κάθισμα του ὁρθρου «...τοῦ Σταυροῦ γάρ τό ξύλον, προτίθεται σήμερον, ἱατρεῖον ἀδάπανον, τοῖς προστρέχουσι μετ' εὐλαβείας καί πόθου...»⁵⁶⁹, στα τέσσερα τροπάρια της α' ωδῆς του κανόνος ἀντιστοίχως «...πρόκειται γάρ δωρούμενος, τοῖς αὐτῷ προσιοῦσιν, ἀγιασμόν καί σωτήριον ἔλλαμπιν...»⁵⁷⁰ «...προσέλθωμεν καί λάβωμεν, φωτισμόν εὐφροσύνης, καί σωτηρίαν καί ἄφεσιν...»⁵⁷¹ «...καί ὡς πηγὴ βρῦει, ψυχικά χαρίσματα, καί πάνει ἀμαρτήματα, καί νοσήματα λύει...»⁵⁷² και «...ἀποντίστως πλέομεν, τοῦ βίου ὕδωρ ἄστατον, καί τά ρεύματα πάντα, τῆς ἀμαρτίας ἐκφεύγομεν...»⁵⁷³, στο β' τροπάριο της γ' ωδῆς «..οἱ ἐν αὐτῷ πεποιθότες, σκοτασμόν ἀμαρτιῶν, ἐκφύγωμεν...»⁵⁷⁴, στα δύο πρώτα τροπάρια της δ' ωδῆς ἀντίστοιχα «Ἡ κραταιά, σκέπη τε καί ἐπανόρθωσις, τῶν ἀνθρώπων, τό ἀκαταμάχητον, ὄπλον τῆς πίστεως...»⁵⁷⁵ και «Τῶν εὐσεβῶν φρουρός ὁ μέγας προκείμενος...»⁵⁷⁶, στο β' και γ' τροπάρια της ε' ωδῆς «...σοῦ προσψαύοντες χεῖλεσι σήμερον, ἀπαντλοῦμεν πόθῳ, ἀγιασμόν καί εὐλογίαν...»⁵⁷⁷ και «Τῆς ψυχῆς

⁵⁶⁰ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Εν Αθήναις 1994, σελ.499. Το αὐτό ψάλλεται και στην Ακολουθία της Προόδου βλ. Μηναίον Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.28.

⁵⁶¹ Βλ. Οπ.π.σελ.499. Το αὐτό ψάλλεται και στην Ακολουθία της Προόδου βλ. Μηναίον Αυγούστου οπ.π.σελ.28.

⁵⁶² Βλ. Οπ.π. σελ.499. Το αὐτό ψάλλεται και στην Ακολουθία της Προόδου βλ. Μηναίον Αυγούστου οπ.π.σελ.28.

⁵⁶³ Βλ. Οπ.π.,σελ.501.

⁵⁶⁴ Βλ. Μηναίον Αυγούστου Οπ.π. σελ.7.

⁵⁶⁵ Βλ. Οπ.π.σελ.8.

⁵⁶⁶ Βλ. Οπ.π.σελ.8.

⁵⁶⁷ Βλ. Οπ.π.σελ.9.

⁵⁶⁸ Βλ. Οπ.π.σελ.9.

⁵⁶⁹ Βλ. Οπ.π.σελ.11.

⁵⁷⁰ Βλ. Οπ.π.σελ.11.

⁵⁷¹ Βλ. Οπ.π.σελ.11.

⁵⁷² Βλ. Οπ.π.σελ.11.

⁵⁷³ Βλ. Οπ.π.σελ.12.

⁵⁷⁴ Βλ. Οπ.π.σελ.13.

⁵⁷⁵ Βλ. Οπ.π.σελ.15.

⁵⁷⁶ Βλ. Οπ.π.σελ.15.

⁵⁷⁷ Βλ. Οπ.π.σελ.16.

μου τά πάθη, ἴασαι τά χρόνια εὐσπλαχνε Κύριε...»⁵⁷⁸, στο α΄ τροπάριο της στ΄ ωδῆς «...καί κατασπαζόμενοι, τῆς τῶν συμπτωμάτων, ἁμαρτίας ἀντιστάμεθα»⁵⁷⁹, στο α΄ και β΄ τροπάριο της ζ΄ ωδῆς «...καί τά χρόνια πάθη, ἡμῶν ἰᾶται δι' ἀγαθότητα, σαρκός ὁμοῦ τέ και πνεύματος· ἥδη δέ, τῷ θεῷ αὐτοῦ Σταυρῷ, καθαγιαίνει ἡμᾶς»⁵⁸⁰ και «...Σταυρόν τόν θεῖον τρυφήν ἀδαπάνητον, καί φύλακα τῶν ψυχῶν, καί τῶν σωμάτων ἡμῶν»⁵⁸¹, στο β΄ τροπάριο της η΄ ωδῆς «...καί ψάλλομεν πλουσίως εὐλογίαν τρυγῶντες, καί φῶς καί σωτηρίαν, καί τῶν πταισμάτων λύσιν»⁵⁸² και στο γ΄ τροπάριο της θ΄ ωδῆς «Σταυρός χειμαζομένων ἐστί λιμήν, ὁδηγός πλανωμένων καί στήριγμα...πάντων τῶν ἀνθρώπων καταφυγή...»⁵⁸³, της 7^{ης} Μαΐου στα τρία εσπέρια στιχηρά προσόμοια ἀντιστοίχως «Σήμερον χαίρει πιστῶν πληθὺς ἡ θεία...Σταυρόν τόν θεῖον καί ὑπερθαύμαστον, οὗ τῇ δυνάμει κραταιοῦμενοι, τῷ Δεσπότη προσέλθωμεν κρίζοντες εἰρηνεῦσαι τόν κόσμον, καί φωτίσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν»⁵⁸⁴ «...καταυγάζει και σώζει, τοὺς πιστῶς αὐτῷ προστρέχοντας»⁵⁸⁵ «...ὅθεν προλάμπων ὑπὲρ ἥλιον, πᾶσαν κτίσιν φαιδρύνει τῇ χάριτι, και λαμπρύνει καί σώζει, τοὺς πιστῶς αὐτόν γεραίροντας»⁵⁸⁶ και στο Κοντάκιο και τόν Οἶκο ἀντίστοιχα «ὦ τρισμακάριστε Σταυρέ καί πανσεβάσμιε, σέ ἀνυμνῶν καί προσκυνῶν νῦν ἀγιάζομαι...ἀλλά πρόφθασον καί σῶσον τῇ δυνάμει σου, καί παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον...»⁵⁸⁷ και «...Χαῖρε τῶν θλιβομένων παραμύθιον μέγα, χαῖρε τῶν ἐν πολέμοις τό ἀήτητον ὄπλον...χαῖρε Σταυρέ, πιστῶν ἡ ἀντίληψις...»⁵⁸⁸.

Ὅλοι οἱ Πατέρες της καθ' ἡμᾶς Ανατολῆς προσυπογράφουν το ρητό⁵⁸⁹ σύμφωνα με το οποίο ο Σταυρός του Κυρίου τοὺς ἀνθρώπους «οὐρανοπολίτας ποιεῖ» καί «συγκληρονόμους Χριστοῦ»⁵⁹⁰, ἀλλά και το χαιρετισμό του Σταυροῦ ως «τό νικοποιόν ὄπλον τοῦ μεγάλου Βασιλέως»⁵⁹¹. Αὐτό το ὄπλο του Βασιλέως Χριστοῦ, το σημεῖο του Σταυροῦ⁵⁹² σημειώνουμε σύμφωνα με τόν Ἅγιο Ἀμβρόσιο

⁵⁷⁸ Βλ. Μηναῖον Αὐγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β΄, Αθήνα 2002, σελ.16.

⁵⁷⁹ Βλ. Οπ.π.σελ.17.

⁵⁸⁰ Βλ. Οπ.π.σελ.22.

⁵⁸¹ Βλ. Οπ.π.σελ.22.

⁵⁸² Βλ. Οπ.π.σελ.24.

⁵⁸³ Βλ. Οπ.π.σελ.25.

⁵⁸⁴ Βλ. Μηναῖον Μαΐου Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ.β΄, Αθήνα 2002, σελ.60.

⁵⁸⁵ Βλ. Οπ.π.σελ.60.

⁵⁸⁶ Βλ. Οπ.π.σελ.61.

⁵⁸⁷ Βλ. Οπ.π.σελ.64.

⁵⁸⁸ Βλ. Οπ.π.σελ.64.

⁵⁸⁹ Βλ. Ὁρθόδοξη καὶ Ἡθική Εγκυκλοπαίδεια (ΟΗΕ), 11^{ος} τόμος σελ.429,

⁵⁹⁰ Βλ. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως Β΄, *Εἰς Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ κατὰ Βογομίλων*, PG 140 652.

⁵⁹¹ Βλ. Σωφρονίου Ἱεροσολύμων, *Λόγος εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, καὶ εἰς τὴν Ἀγίαν Ἀνάστασιν*, PG 87 3313

⁵⁹² Για τὸ πὼς γίνεται τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ καὶ τι συμβολίζει ομιλεῖ ὁ Ἅγιος Νεκτάριος «Δεῖ σχηματίζειν ἑαυτοῖς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιόν Σταυρόν τοῖς τρισὶ μεγάλοις καὶ πρώτοις ἐξῆς κειμένοις δακτύλοις τῆς δεξιᾶς χειρός. Οὓς τῷ μετώπῳ ἐπιτείνονται δεῖ πρῶτον(συναπτομένους ἀλλήλοις) καὶ λέγει εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός· εἶτα κατάγει τὴν χεῖρα(συννημένων πάλιν τῶν δακτύλων ὄντων) ἐπὶ τὸν ὀμφαλόν καὶ λέγειν, καὶ τοῦ Υἱοῦ ἔπειτα φέρειν αὐτὴν ὀλίγον ὑπεράνω τοῦ δεξιοῦ μαστοῦ, καὶ λέγειν, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μετέπειτα καὶ εἰς τὸν ἀριστερόν ὡσαύτως καὶ ἐπιλέγειν τὸ Ἀμὴν. Ἡ τὸν σταυρόν ποιοῦντες δυνάμεθα λέγει ἕκαστος· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ Υἱέ Θεοῦ ἐλέησον με τὸν ἁμαρτωλόν. Δεῖ δέ οὕτως ἑαυτοῖς σχηματίζειν τὸν Σταυρόν, ὅτι τῷ μετώπῳ τὴν χεῖρα τιθέντες δείκνυμεν ὡς ὁ τοῦ Θεοῦ Πατρός Λόγος, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ κατήλθεν εἰς τὴν γαστέρα τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ ἐσαρκώθη καὶ γέγονεν ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη καὶ ἀνέστη(τοῦτο ἡ τῆς χειρός ἐπὶ τὸν ὀμφαλόν σημαίνει κατάβασις) καὶ ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανόν καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός (τοῦτο καὶ ἡ ὑπεράνω τοῦ δεξιοῦ μαστοῦ τῆς χειρός δηλοῖ ἐπίθεσις) καὶ πάλιν ἐλεύσεται μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Τοῦτο καὶ ἡ ἐπὶ τὸν ἀριστερόν ὁμοίως

«ἐπὶ τοῦ μετώπου, τῆς καρδίας καὶ ἐπὶ τῶν χειρῶν, ἐπὶ τοῦ μετώπου διότι ὀφείλομεν πάντοτε νὰ τὸν ἀγαπῶμεν, ἐπὶ τῆς καρδίας, διότι ὀφείλομεν πάντοτε νὰ ἐργαζώμεθα ὑπὲρ τοῦ θεοῦ νόμου»⁵⁹³. Ἀπ'αυτό το ὅπλο εκπηγάζει σύμφωνα με τον Γελάσιο τον Κυζικηνό ἡ πολυδύναμος χάρις τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία «εἰς ἀνθρώπους ἦνθησε καὶ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, καὶ ἐν θαλάσῃ καὶ ἐν φυτοῖς, καὶ ἐν ξύλοις, καὶ ἐν ἱματίοις, καὶ ἐν νόσῳ καὶ ἐν ὑγείᾳ, καὶ ἐν βρωτοῖς καὶ ἐν ποτοῖς ἀλεξιφάρμακον τε γενομένην καὶ ἐσομένην θεραπείαν, καὶ οἱ πειραθέντες μὲν ἴσασι καὶ ἡμεῖς δε κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν προΐπούσης τῆς ἱστορίας μαθησόμεθα»⁵⁹⁴. Στὴν παραπάνω ὑμνογραφία τῶν ἐγκωμίων τοῦ Σταυροῦ στὴ ζωὴ τοῦ πιστοῦ συμπληρώνει ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας Κρήτης «Σταυρὸς χριστιανῶν ἐλπίς, ἀπεγνωσμένων σωτὴρ, ὑγείας δοτὴρ, νεκρωμένων ζωὴ, εὐσεβείας πρόγραμμα, βλασφημίας φίμωτρον, Σταυρὸς ὄπλον κατ'ἐχθρῶν, σκῆπτρον βασιλείας, διάδημα κάλλους, τύπος ἄγραφος, ράβδος δυνάμεως, ἔρεισμα πίστεως, βακτηρία γήρους, ὁδηγὸς τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει, παιδευτὴς ἀφρόνων, διδάσκαλος νηπίων, ἁμαρτίας ἀναίρεσις μετανοίας ἔνδειξις, διακιοσύνης ὑπογραφεύς...»⁵⁹⁵.

Τελειώνοντας τὸ παρὸν κεφάλαιο θὰ προσπαθήσουμε νὰ προσεγγίσουμε τὸ πὼς μπορεῖ ὁ πιστὸς νὰ αποτυπώσει τὸ μυστήριον τοῦ Σταυροῦ στὸ καθημερινό του βίωμα προσπαθώντας νὰ σηκώσει τὸν προσωπικὸ τοῦ Σταυροῦ στὴν πορεία μέσα ἀπὸ τὸν Γολγοθᾶ τῆς ἐπιγείου ζωῆς γιὰ νὰ μπορέσει ἔτσι νὰ φτάσει στὴν προσωπικὴ τοῦ Ἀνάστασι, στὴν Βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Τὸ ἀπολυτικίον τῆς Ὑψώσεως ομιλεῖ γιὰ ἓνα σταυρικὸ πολίτευμα γιὰ τὸ ὁποῖο τελικὰ ὁ πιστὸς εἶναι ἐλεύθερος νὰ τὸ ἐπιλέξει κατὰ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου «εἰ τίς θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖτω μοι»⁵⁹⁶. Γιὰ νὰ μπορέσει ὁμῶς νὰ οικειωθεῖ τὸ σταυρικὸ αὐτὸ πολίτευμα θὰ πρέπει νὰ δεχθεῖ τὸ Σταυρὸ στὴ ζωὴ του με χαρὰ ἀλλὰ καὶ με φόβον καὶ νὰ τηρεῖ τὶς ἐντολὰς τοῦ Ἱεροῦ Ευαγγελίου ὅπως ἐξυμνεῖται στὶς Ἀκολουθίες.

Στὴν Ἀκολουθία τῆς Ὑψώσεως ἐξυμνοῦνται αὐτὲς οἱ πνευματικὲς προϋποθέσεις τῆς οικειώσεως καὶ τῆς προσκυνήσεως τοῦ Σταυροῦ στὸ Δοξαστικὸ τῶν Αἰνῶν «...Αὐτὸν ἀσπασώμεθα τῇ χαρᾷ καὶ τῷ φόβῳ· φόβῳ διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ὡς ἀνάξιοι ὄντες· χαρᾷ δὲ διὰ τὴν σωτηρίαν...»⁵⁹⁷ καὶ στὸ α' ἰδιόμελο τῆς προσκυνήσεως τοῦ Σταυροῦ «...Σὲ νῦν μετὰ φόβου χριστιανοὶ ἀσπασζόμενοι, τὸν ἐν σοὶ προσπαγέοντα Θεὸν δοξάζοντες...»⁵⁹⁸. Ἀλλὰ καὶ στὴν ὑμνογραφία τῶν υπόλοιπων Ἀκολουθιῶν ἔχουμε αὐτὲς τὶς ἐννοιες, συγκεκριμένα στὴν ὑμνολογία τῆς Σταυροπροσκυνήσεως στὸ δ' τροπάριον τῆς γ' ὁδῆς τοῦ κανόνος «Ὁμμασι καὶ χεῖλεσιν ἀγνοῖς, ἀνακρούοντες μέλος ἀγαλλιάσεως, τὸν τοῦ Κυρίου Σταυρόν...»⁵⁹⁹ καὶ στὸ β' τροπάριον τῆς ε' ὁδῆς « Προσέλθωμεν κεκαθαρμένοι, τῇ ἐγκρατεία

ἐπαγωγή τῆς χειρὸς δείκνυσι» βλ. Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Ιστορικὴ Μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, Ἐν Ἀθήναις 1914, σελ.38-39.

⁵⁹³ Βλ. Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Οπ.π.σελ.13*.

⁵⁹⁴ Βλ. *Οπ.π.σελ.29*.

⁵⁹⁵ Βλ. Ἀνδρέου Κρήτης, *Λόγος Ι' Εἰς τὴν παγκόσμιον Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ*, PG 97 1020-1021.

⁵⁹⁶ Βλ. Ματθ.ιστ' 24.

⁵⁹⁷ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Ἀθήνα 2002,σελ.244.

⁵⁹⁸ Βλ. *Οπ.π.σελ.246*. Τὸ αὐτὸ ψάλλεται καὶ στὴν Ἀκολουθία τῆς Σταυροπροσκυνήσεως καὶ τῆς Προόδου βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Ἐν Ἀθήναις 1994, σελ.501 καὶ Μηναῖον Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Ἀθήνα 2002,σελ.30.

⁵⁹⁹ Βλ. Τριώδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Ἐν Ἀθήναις 1994,σελ.490.

θερμῶς, προσπτυσσόμενοι ἐν αἰνέσει, Ξύλον τό Πανάγιον...»⁶⁰⁰, της Προόδου στο β' εσπέριο απόστιχο προσόμοιο «Τάς οὐρανίας πορείας Σταυρός ὁ τίμιος, ἐξευτρεπίζει πᾶσι, τοῖς αὐτόν προσκυνοῦσιν, ἐν φόβῳ καί ἀγάπῃ...»⁶⁰¹ και στο δ' τροπάριο της δ' ωδῆς «Νόμους τούς σοῦς, Κύριε ὁ ἀσυνείδητος, μή φυλάξεις, μέλλω κατακρίνεσθαι, ἡνῖκα ἔλθῃς ἐξ οὐρανοῦ, κρῖναι τῶν ἀνθρώπων τά ἔργα...»⁶⁰² και τέλος της 7^{ης} Μαΐου στο β' τροπάριο της στ' ωδῆς «Καλυπτέτωσαν μὲν, τὸ ὄμμα οἱ παράνομοι τοῦ Σταυροῦ τό κάλλος, ἐξαστράπτων γάρ οὐ φέρουσιν»⁶⁰³.

Ο φόβος δεν ερμηνεύεται υπό την στενή έννοια, όπως έχουν παρερμηνεύσει οι Ρωμαιοκαθολικοί, αλλά με την ορθόδοξη έννοια, του ιερού δέους του χοϊκού και αμαρτωλού ανθρώπου μπροστά στο μεγαλείο του Θεού και της τελείας και ανιδιοτελούς αγάπης προς τον Θεό. Φοβάται ο άνθρωπος από τις αμαρτίες του, από «τά πλήθη τῶν πεπραγμένων δεινῶν» και τρέμει την «φοβερὰν ἡμέραν τῆς κρίσεως», αλλά και πάλι λαμβάνει θάρρος από την ευσπλαχνία και την αγάπη του Θεού και ζητάει όπως ο Προφητάναξ Δαβὶδ το έλεος του Θεού και τη συγχώρεση των αμαρτιῶν του⁶⁰⁴. Ο κάθε αμαρτωλός πιστός ελπίζει στο έλεος του Θεού, γι'αυτό και δέχεται με ευχαρίστηση και ταπείνωση το Σταυρό στη ζωή του, αντίθετα ο αμετανόητος αμαρτωλός αρνείται το Σταυρό γι'αυτό και δεν πρόκειται να φτάσει στην Ανάσταση.

Στο Απολυτίκιο της Υψώσεως εκτός από το σταυρικό πολίτευμα, το οποίο πρέπει να φυλάει ο πιστός στη ζωή του «καί τό Σόν φυλάττων διά τοῦ Σταυροῦ σου πολίτευμα» γίνεται λόγος για το ότι ο λαός ανήκει στο Θεό «Σῶσον Κύριε τόν λαόν Σου καί εὐλόγησον τήν κληρονομίαν σου...»⁶⁰⁵. Ο πιστός λαός δεν ανηκει στους πολιτικούς και κοσμικούς άρχοντες, αλλά στο Θεό και η κληρονομία των πιστών είναι η Μία, Αγία, Καθολική και Αποστολική Εκκλησία η οποία αποτελεί τον θεματοφύλακα της διδασκαλίας του Κυρίου και των χαρισμάτων του Αγίου Πνεύματος και διαφυλάττει αυτό το σταυρικό πολίτευμα ως βίωμα και τρόπο ζωής. Αυτό το πολίτευμα δεν έχει σχέση με την σύγχρονη έννοια της πολιτικής, αλλά είναι το πολίτευμα που στηρίζεται στην υπέρβαση του εγωισμού και της φιλαυτίας, το πολίτευμα που συνοδεύεται από πόνο, πενία, καταπίεση, συκοφαντία, βία, ασθένεια που υπομένει ο πιστός, το πολίτευμα που διακρίνεται από αγώνα κατά των παθῶν και συνεχή πνευματική εγρήγορση και νήψη, το πολίτευμα που διαρκῶς υπομινύσκει το Γολγοθά και το μυστήριο του Σταυρού και τέλος το πολίτευμα που θανατώνει και νεκρώνει τον άνθρωπο για τον επίγειο κόσμο αλλά τον ανασταίνει για τη Βασιλεία των Ουρανῶν!

Πάνω σ'αυτό το σταυρικό πολίτευμα αναφέρεται ο Μέγας Βασίλειος «...ὅτι σύ συνδοξασθήσῃσθαι Χριστῷ προσδοκᾷς, εἴπερ γαρ συμπάσχομεν ἵνα καί συνδοξασθῶμεν...»⁶⁰⁶ και ο Γρηγόριος ο Παλαμάς «Σταυρός μὲν οὖν ἐστὶ καί τό σταυρῶσαι τήν σάρκα σύν τοῖς παθήμασι και ταῖς ἐπιθυμίαις. Ὅταν οὖν ἡ καιρός εἰρήνης τῆς κατ' εὐσέβειαν διά τῆς ἀρετῆς νεκρῶν ὁ ἄνθρωπος τά πονηρά πάθη

⁶⁰⁰ Βλ. Τριῶδιον Κατανυκτικόν Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Εν Αθήναις 1994.σελ.492.

⁶⁰¹ Βλ. Μηναῖον Αυγούστου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.9.

⁶⁰² Βλ. Οπ.π.σελ.15.

⁶⁰³ Βλ. Μηναῖον Μαΐου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002, σελ.64.

⁶⁰⁴ Βλ. Ιδιόμελο σε ἦχο πλ.β' μετά το Δόξα... Και νῦν... του Εωθινού Ευαγγελίου των Κυριακῶν του Τριῶδιου. βλ. Τριῶδιον Κατανυκτικόν οπ.π.σελ.6.

⁶⁰⁵ Βλ. Απολυτίκιο Σταυροῦ, Μηναῖον Σεπτεμβρίου Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ.β', Αθήνα 2002.σελ.234.

⁶⁰⁶ Βλ. Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Κεφάλαιον ΚΗ' «Ὅτι ἃ περί τῶν ἀνθρώπων λέγει ἡ Γραφή ὡς συμβασιλευόντων Χριστῷ, ταῦτα περί τοῦ Πνεύματος οὐ συγχωροῦσιν οἱ ἀντιλέγοντες», PG 32 197.

καί τάς ἐπιθυμίας, οὕτως αἶρων τόν Σταυρόν αὐτοῦ ἀκολουθεῖ τῷ Κυρίῳ. Ὄταν δέ καιρός ᾗ διωγμοῦ, περιφρονῶν καί τήν οἰκείαν ζωήν, καί προδιδούς τήν ἐαυτοῦ ψυχήν, καί ἀκολουθεῖ ὀπίσω τοῦ Κυρίου, καί οὕτω ζωήν αἰώνιον κληρονομεῖ»⁶⁰⁷.

⁶⁰⁷ Βλ. Γρηγορίου Παλαμά, Ὁμιλία ΚΕ' ἐκφωνηθεῖσα τῇ Κυριακῇ τῶν Ἁγίων Πάντων, PG 151 325.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Το Περιεχόμενο και η δομή των Εορτών και Ακολουθιών του Σταυρού.

α) Η Ακολουθία της Υψώσεως.

Εσπερινός

Είναι μία από τις επτά Ακολουθίες του νυχθημέρου και μάλιστα η πρώτη εναρκτήρια κάθε ημέρας και ονομάζεται εσπερινός, επειδή τελείται το εσπέρας ή στο λυχνικό, και συμπίπτει με το άναμμα των λύχνων⁶⁰⁸. Οι Κυριακές, οι Δεσποτικές και οι Θεομητορικές Εορτές και πολλές εορτές Μεγάλων Αγίων έχουν δύο Εσπερινούς, τον Μικρό και τον Μέγα, στους ενοριακούς Ναούς τελείται μόνο ο Μέγας, ενώ στις Μονές τελούνται αμφοτέρω, ο μὲν μικρός επισυνάπτεται μετά την Θ΄ ώρα και ο Μέγας κατά την Αγρυπνία⁶⁰⁹. Η εορτή της Παγκοσμίου Υψώσεως ως Δεσποτική εορτή έχει και τους δύο εσπερινούς, όπως θα δούμε παρακάτω.

Μικρός Εσπερινός

Προσόμοια ήχος δ΄ προς το «Ὡς γενναῖον ἐν Μάρτυσι...».

Ὑψουμένου σου Δέσποτα, ἐν Σταυρῷ συνανύψωσας, τοῦ Ἀδάμ τὴν ἐκπτώτον, φύσιν ἄπασαν· διὸ ὑψοῦντες τὸν ἄχραντον, Σταυρόν σου φιλάνθρωπε, τὴν ἐξ ὕψους σου ἰσχύν, ἐξαιτοῦμεν κραυγάζοντες· Σῶσον Ὑψιστε, ὡς Θεὸς ἐλεήμων τοὺς τιμῶντας, τὴν σεπτὴν τε καὶ φωσφόρον, τοῦ σοῦ Σταυροῦ θείαν ὕψωσιν. (Δίς)

Ψαλμικῶς νυνὶ βλέπομεν, ὑποπόδιον Δέσποτα, ἔνθα πόδες ἔστησαν, σοῦ οἱ ἄχραντοι, σήμερον πόθῳ ὑψούμενον, Σταυρόν σου τὸν τίμιον, καὶ ὑψοῦντες εὐσεβῶς, δυσωποῦμέν σε κράζοντες· Πάντας Ὑψιστε, τῷ Σταυρῷ σου τῷ θείῳ ἀγιάσας, τῆς ἀφάτου εὐσπλαχνίας, μετόχους δεῖξον καὶ χάριτος.

Ὡς ἀήττητον τρόπαιον, θυρεὸν ἀπροσμάχητον· καὶ ὡς σκῆπτρον ἔνθεον, προσκυνούμεν σου, Σταυρόν Χριστὲ τὸν πανάγιον, δι' οὗ κόσμος σέσωσται, καὶ χορεύει ὁ Ἀδάμ, γηγενῶν τὰ συστήματα, τοῦτον ἕσμασιν, εὐφημοῦντες τιμῶμεν, καὶ τὴν τούτου, θείαν Ὑψωσιν τελοῦντες, τὸν ἱλασμόν ἐξαιτούμεθα.

Δόξα... Καὶ νῦν... Ἦχος β'

Σύ μου σκέπη κραταιά, ὑπάρχεις ὁ τριμερὴς Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, ἀγιάσόν με τῇ δυνάμει σου, ἵνα πίστει καὶ πόθῳ, προσκυνῶ καὶ δοξάζω σε.

Απόστιχα Στιχηρὰ σε ἦχο β' «Οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ...»

Σήμερον τοῦ Χριστοῦ, ὁ Σταυρὸς ἀνυψοῦται, τὸ ζωηφόρον ξύλον, ἐν ᾧ σαρκὶ ἐπάγη, πάντας ἀνακαλούμενος.

Στίχ. Ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ.

Ξύλον τὸ τοῦ Σταυροῦ, ὑψούμενον ὀρῶντες, μεγαλωσύνην δῶμεν, Θεῷ τῷ σταυρωθέντι, σαρκὶ δι' ἀγαθότητα.

Στίχ. Ὁ δὲ Θεὸς Βασιλεὺς ἡμῶν πρὸ αἰῶνος εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς.

⁶⁰⁸ Πρβλ. Παπαγιάννη Κωνσταντίνου Πρωτοπρεσβυτέρου, *Λειτουργική- Τελετουργική*, Αθήναι 1973, σελ.165

⁶⁰⁹ Βλ. Παπαγιάννη Κωνσταντίνου Πρωτοπρεσβυτέρου, *Οπ.π.* σελ.167

Χαίροις τὸ τῶν Πιστῶν, φυλακτήριον θεῖον, ἀπροσμάχητον τεῖχος, Σταυρὸς ὁ τοῦ Κυρίου, δι' οὗ ἀπὸ γῆς ἤρθημεν.

Δόξα... Καὶ νῦν... Ὅμοιον

Δεῦτε χαρμονικῶς, ἀσπασώμεθα πάντες, τὸ σωτήριον ξύλον, ἐν ᾧ ἐξετανύθη, Χριστὸς ἡ ἀπολύτρωσις.

Μέγας Εσπερινός

Στιχηρά Προσόμοια σε ἦχο πλ. β' προς το « Ὅλην ἀποθέμενοι... »

Σταυρὸς ἀνυψούμενος, τοῦ ἐν αὐτῷ ὑψωθέντος, τό πάθος τό ἄχραντον, ἀνυμνεῖν προτρέπεται κτίσιν ἅπασαν· ἐν αὐτῷ κτείνας γάρ, τὸν ἡμᾶς κτείναντα, νεκρωθέντας ἀνεζώωσε, καὶ κατεκάλλυνε, καὶ εἰς οὐρανούς πολιτεύεσθαι, ἠξίωσεν ὡς εὐσπλαγχνος, δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος· ὅθεν γεγηθότες, ὑψώσωμεν τό ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τὴν αὐτοῦ μεγαλύνωμεν ἄκραν συγκατάβασιν

Μωσῆς προετύπου σε, χεῖρας ἐκτείνας εἰς ὕψος, καὶ κατατροπούμενος, Ἀμαλήκ τὸν τύραννον, Σταυρὲ τίμιε, τῶν πιστῶν καύχημα, Ἀθλητῶν στήριγμα, Ἀποστόλων ἐγκαλλώπισμα, Δικαίων πρόμαχε, πάντων τῶν Ὁσίων διάσωσμα· διό σέ ἀνυψούμενον, βλέπουσα ἡ κτίσις εὐφραίνεται, καὶ πανηγυρίζει, δοξάζουσα Χριστόν τὸν διὰ σου, τὰ διεστώτα συνάψαντα, ἄκρα ἀγαθότητι.

Σταυρὲ πανσεβάσμιε, ὃν περιέπουσι τάξεις, Ἀγγέλων γηθόμεναι, σήμερον ὑψούμενος, θεῖω νεύματι, ἀνυψοῖς ἅπαντας, τοὺς κλοπῇ βρώσεως, ἀπωσθέντας καὶ εἰς θάνατον, κατολισθήσαντας· ὅθεν σε καρδία καὶ χεῖλεσι, πιστῶς περιπτυσσόμενοι, τὸν ἁγιασμόν ἀρυόμεθα, Ὑποῦτε βοῶντες, Χριστόν τὸν ὑπεράγαθον Θεόν, καὶ τό αὐτοῦ προσκυνήσατε, θεῖον ὑποπόδιον.

Δοξαστικό των στιχηρῶν σε ἦχο β':

Δεῦτε ἅπαντα τά ἔθνη τό εὐλογημένον ξύλον προσκυνήσωμεν, δι' οὗ γέγονεν ἡ αἰώνιος δικαιοσύνη· τὸν γάρ προπάτορα Ἀδάμ, ὁ ἀπατήσας ἐν ξύλῳ, τῷ Σταυρῷ δελεάζεται· καὶ πίπτει κατενεχθεῖς πτώμα ἐξαίσιον, ὁ τυραννίδι κρατήσας τοῦ βασιλείου πλάσματος. Αἵματι Θεοῦ, ὁ ἰὸς τοῦ ὄφeos ἀποπλύνεται· καὶ κατάρα λέλυται, καταδίκης δικαίας, ἀδίκῳ δίκη τοῦ δικαίου κατακριθέντος· ξύλῳ γάρ ἔδει τό ξύλον ἰάσασθαι, καὶ πάθει τοῦ ἀπαθοῦς, τὰ ἐν ξύλῳ λύσαι πάθη τοῦ κατακρίτου. Ἀλλὰ δόξα Χριστέ βασιλεῦ, τῇ περὶ ἡμᾶς σου φρικτῇ οἰκονομίᾳ, δι' ἣς ἔσωσας πάντας, ὡς ἀγαθός καὶ φιλόανθρωπος.

Ιδιόμελα της Λιτής: Σύμφωνα με τα αρχαία τυπικά μετά την ευχή της κεφαλοκλισίας τελείται η Ακολουθία της Λιτής, η οποία αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο αποτελείται από ιδιόμελους ὕμνους, που ψάλλονται εναλλάξ από τους δύο χορούς σε διάφορους ἦχους και το δεύτερο μέρος περιέχει δεήσεις και ευχές του Ιερέως⁶¹⁰.

Σε ἦχο α' Ανδρέου Ιεροσολυμίτου

Σήμερον ὡς ἀληθῶς, ἡ ἀγιοφθογγος ρῆσις τοῦ Δαυὶδ πέρας εἴληφεν· ἰδοὺ γάρ ἐμφανῶς, τό τῶν ἀχράντων ποδῶν σου προσκυνούμεν ὑποπόδιον· καὶ ἐν τη τῶν πτερύγων σου

⁶¹⁰ Πρβλ. Παπαγιάννη Κωνσταντίνου Πρωτοπρεσβυτέρου, *Λειτουργική- Τελετουργική*, Αθήναι 1973, σελ.165.

ἐλπίζοντες σκιά, πανοκτίρμον βοῶμέν σοι· Σημειωθήτω ἐφ' ἡμᾶς τό φῶς τοῦ προσώπου σου, καί ἀνύψωσον τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ σου το κέρας, τή τοῦ τιμίου Σταυροῦ σου ἀνυψώσει, Χριστέ πολυέλεε.

Τό φυτευθέν ἐν Κρανίου τόπω ξύλον τῆς ὄντως ζωῆς, ἐν ᾧ εἰργάσατο σωτηρίαν ὁ τῶν αἰώνων Βασιλεύς, ἐν μέσῳ τῆς γῆς, ὑψούμενον σήμερον, ἀγιάζει τοῦ κόσμου τά πέρατα, καί ἐγκαινιάζεται τῆς Ἀναστάσεως ὁ οἶκος· ἀγάλλονται Ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ, καί εὐφραίνονται ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς γῆς, δαυϊτικῶς βοῶντες καί λέγοντες· Ὑψοῦτε Κύριον τόν Θεόν ἡμῶν, καί προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός ἐστιν, ὁ παρέχων τῷ κόσμῳ τό μέγα ἔλεος.

Προτυπῶν τόν Σταυρόν σου Χριστέ, ὁ πατριάρχης Ἰακώβ, τοῖς ἐγγόνοις τήν εὐλογίαν χαριζόμενος, ἐπὶ ταῖς κάραις ἐναλλάξ τὰς χεῖρας ἐπέθηκε· τοῦτον δὲ Σωτήρ ἡμεῖς σήμερον ἀνυψοῦντες κραυγάζομεν· Δώρησαι τῷ φιλοχρίστῳ βασιλεῖ τό νίκος, ὡς Κωνσταντίνῳ τό τρόπαιον.

Σέ ἡχο β' Θεοφάνους

Θεῖος θησαυρός ἐν γῇ κρυπτόμενος, τοῦ Ζωοδότου ὁ Σταυρός, ἐν οὐρανοῖς ἐδείκνυτο βασιλεῖ εὐσεβεῖ, νίκης κατ' ἐχθρῶν ὑπογραμμόν δηλῶν νοερόν· ὃν γεγηθῶς πίστει καί πόθῳ, θεόθεν ἀναδραμῶν πρὸς θεωρίας ὑψωσιν, σπουδῇ μεγίστῃ ἐκ γῆς λαγόνων ἀνέφηγεν, εἰς κόσμου λύτρον, καί σωτηρίαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Κυπριανού

Ἡ τῶν χειρῶν ἐναλλαγή τοῦ Πατριάρχου Ἰακώβ, ἐπ' εὐλογία τῶν τέκνων, το κραταίον τοῦ Σταυροῦ σου προεδήλωσε σύμβολον· ὃν περ ἡμεῖς κατέχοντες ἀρραγές φυλακτήριον, τήν τῶν δαιμόνων πασθενῶς ἐκδιώκομεν φάλαγγα· καί τοῦ Βελιάρ ἐν αὐτῷ τήν ὀφρύν καταβαλόντες, τοῦ ἐχθίστου Ἀμαλήκ τροποῦμεθα τήν πανώλεθρον δύναμιν. Αὐτόν καί νῦν ἀνυψούμενον, εὐσεβοφρόνως οἱ πιστοί, εἰς ἰλασμόν ἁμαρτιῶν, τῇ σῇ ἀγαθότητι, ἐν πολλῷ πλείονι φωνῇ βοῶντες προσφέρομεν· Κύριε ἐλέησον, ὁ ἐκ Παρθένου σαρκωθείς· οἴκτειρον τό τῶν χειρῶν σου ἀγαθέ, σοφόν δημιούργημα.

Λέοντος Δεσπότου

Σύ μου σκέπη κραταία ὑπάρχεις, ὁ τριμερὴς Σταυρός τοῦ Χριστοῦ· ἀγιάσόν με τῇ δυνάμει σου, ἵνα πίστει καί πόθῳ, προσκυνῶ καί δοξάζω σε.

Σέ ἡχο δ' Ἀνατολίου

Κροτήσωμεν σήμερον ἁσματικὴν πανήγυριν, καί φαιδρῶ τῷ προσώπῳ, καί τη γλώττῃ τρανῶς βοήσωμεν· Ὁ δι' ἡμᾶς Χριστέ, κρίσιν καταδεξάμενος, καί ἐμπτυσμούς καί μάστιγας, καί τό κόκκινον περιβαλλόμενος, καί ἐν Σταυρῷ ἀνελθὼν· ὃν ἰδὼν ὁ ἥλιος καί ἡ σελήνη, τό φέγγος ἀπέκρυσαν, καί τῷ φόβῳ γῆ ἐσειέτο, καί τό καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη διχῶς· αὐτός καί νῦν δώρησαι τόν Σταυρόν σου τόν τίμιον, ἡμῖν φρουρόν καί φύλακα, καί ἐλατήρα τῶν δαιμόνων, ἵνα πάντες προσπτυσσόμενοι, βοῶμεν αὐτῷ· Σῶσον ἡμᾶς Σταυρέ τῇ δυνάμει σου· ἀγιάσον ἡμᾶς τῇ λαμπρότητί σου, τίμιε Σταυρέ, καί κραταίωσον ἡμᾶς τῇ ὑψώσει σου· ὅτι φῶς ἡμῖν δεδώρησαι, καί σωτηρία τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Φωτολαμπῆς ἀστέρων τύπος, προεδείκνυε Σταυρέ, τρόπαιον νίκης εὐσεβεῖ ἀνακτι τῷ πάντῳ· οὐ ἡ μήτηρ Ἑλένη ἀνευραμένη, κοσμοφανῇ πεποίηκε· καί σε σήμερον ἀνυψοῦντες τῶν πιστῶν αἱ χορεῖαι, κραυγάζομεν· Φώτισον ἡμᾶς τῇ ἐλλάμψει σου,

Σταυρέ ζωηφόρε· αγίασον ἡμᾶς τῇ ἰσχύϊ σου, πανσεβάσμιε Σταυρέ· καί κράτυνον ἡμᾶς τῇ ὑψώσει σου, ὑψούμενος πρὸς παράταξιν ἐχθρῶν.

Δόξα. Καί νυν.

Τοῦ τιμίου Σταυροῦ Χριστέ τὴν ἐνέργειαν, προδιατυπώσας Μωυσῆς, ἐτροπώσατο, τὸν ἐναντίον Ἀμαλήκ, ἐν τῇ ἐρήμῳ Σινά· ὅτε γάρ ἐφήπλου τὰς χεῖρας, Σταυροῦ τὸν τύπον ποιῶν, ἐνίσχυεν ὁ λαός· νυνὶ τῶν πραγμάτων ἡ ἔκβασις εἰς ἡμᾶς πεπλήρωται· Σήμερον Σταυρός ὑποῖται, καὶ δαίμονες φυγαδεύονται. Σήμερον ἡ κτίσις πάσα ἐκ τῆς φθορᾶς ἠλευθέρωται· πάντα γάρ διὰ Σταυροῦ ἐπέλαμψεν ἡμῖν τὰ χαρίσματα· διὸ γηθόμενοι πάντες, προσπίπτομέν σοι, λέγοντες· Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε, δόξα σοι.

Αποστίχα (Στιχηρά Προσόμοια).

Εἶναι ἡ δευτέρα ομάδα στιχηρῶν τοῦ Εσπερινοῦ, που ψάλλονται μετὰ τῇ Λιτῇ καὶ εἶναι συνήθως ἰδιόμελα, που αναφέρονται στὴν υπόθεση τῆς Εορτῆς.

Σε ἤχο πλ. α' πρὸς τὸ «Χαίροις ἀσκητικῶν»:

Χαίροις ὁ ζωηφόρος Σταυρός, τῆς εὐσεβείας τὸ ἀήττητον τρόπαιον, ἡ θύρα τοῦ Παραδείσου, ὁ τῶν πιστῶν στηριγμός, τὸ τῆς Ἐκκλησίας παριτίχιμα· δι' οὐ ἐξηφάνισται ἡ φθορά καὶ κατήρηται, καὶ κατεπόθη τοῦ θανάτου ἡ δύναμις, καὶ ὑψώθημεν, ἀπὸ γῆς πρὸς οὐράνια. Ὅπλον ἀκαταμάχητον, δαιμόνων ἀντίπαλε, δόξα Μαρτύρων, Ὁσίων, ὡς ἀληθῶς ἐγκαλλώπισμα, λιμὴν σωτηρίας, ὁ δωρούμενος τῷ κόσμῳ τὸ μέγα ἔλεος.

Στίχ. Ὑποῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ.

Χαίροις ὁ τοῦ Κυρίου Σταυρός, δι' οὐ ἐλύθη τῆς ἀρᾶς τὸ ἀνθρώπινόν· τῆς ὄντως χαρᾶς σημεῖον, ὁ καταράσσων ἐχθρούς, ἐν τῇ ση ὑψώσει πανσεβάσμιε· ἡμῶν ἡ βοήθεια, βασιλέων κραταίωμα, σθένος δικαίων, ἱερέων εὐπρέπεια· ὁ τυπούμενος, καὶ δεινῶν ἐκλυτρούμενος· ράβδος ἡ τῆς δυνάμεως, ὑφ' ἧς ποιμαινόμεθα· ὅπλον εἰρήνης ἐν φόβῳ, ὁ περιέπουσιν Ἄγγελοι· Χριστοῦ θεία δόξα, τοῦ παρέχοντος τῷ κόσμῳ τὸ μέγα ἔλεος.

Στίχ. Ὁ δὲ Θεὸς Βασιλεύς ἡμῶν πρὸ αἰώνων εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς.

Χαίροις ὁ τῶν τυφλῶν ὁδηγός, τῶν ἀσθενούντων ἰατρός, ἡ ἀνάστασις, ἀπάντων τῶν τεθνεώτων, ὁ ἀνυψώσας ἡμᾶς, εἰς φθοράν πεσόντας, Σταυρέ τίμιε· δι' οὐ διαλέλυται, ἡ φθορά καὶ ἐξήνησεν, ἡ ἀφθαρσία, καὶ βροτοὶ ἐθεώθημεν, καὶ διάβολος, παντελῶς καταβέβληται. Σήμερον, ἀνυψούμενον, χερσὶ καθορῶντες σε, Ἀρχιερέων ὑποῦμεν, τὸν ὑψωθέντα ἐν μέσῳ σου, καὶ σέ προσκυνοῦμεν, ἀρνούμενοι πλουσίως τὸ μέγα ἔλεος.

Δοξαστικό των Αποστίχων σε ἤχο πλ. δ' Ἰωάννου Μοναχοῦ:

Δόξα. Καὶ νύν

Ὅνπερ πάλαι Μωυσῆς, προτυπώσας ἐν ἑαυτῷ, τὸν Ἀμαλήκ καταβαλὼν ἐτροπώσατο· καὶ Δαυὶδ ὁ μελωδός, ὑποπόδιόν σοι βοῶν, προσκυνεῖσθαι διετάξατο, τίμιον Σταυρόν σου Χριστέ ὁ Θεός, σήμερον ἀμαρτωλοῖ προσκυνοῦντες χεῖλεσιν ἀναξίοις, σέ τὸν καταξιώσαντα παγῆναι ἐν αὐτῷ, ἀνυμνοῦντες βοᾶμέν σοι· Κύριε, σὺν τῷ ληστῇ τῆς βασιλείας σου ἀξιώσον ἡμᾶς.

Απολυτίκιο τῆς εορτῆς σε ἤχο α':

Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, νίκας τοῖς Βασιλεῦσι κατὰ βαρβάρων δωρούμενος καὶ τὸ σὸν φυλάττων διὰ τοῦ Σταυροῦ σου πολίτευμα.

Ορθρος

Τα Καθίσματα είναι τροπάρια που ψάλλονται ανάμεσα στα καθίσματα του Ψαλτηρίου και ονομάζονται έτσι επειδή οι μοναχοί ή οι πιστοί εκάθοντο κατά την ανάγνωση τους.

Κάθισμα πρώτο σε ήχο α΄ προς το «Τοῦ λίθου σφραγισθέντος»

Τοῦ Σταυροῦ σου τό ξύλον προσκυνοῦμεν Φιλάνθρωπε, ὅτι ἐν αὐτῷ προσηλώθης ἡ Ζωή τῶν ἀπάντων. Παράδειςον ἡνέωξας Σωτήρ, τῷ πίστει προσελθόντι σοι ληστή· καί τρυφῆς κατηξιώθῃ, ὁμολογῶν σοι, Μνησθητί μου Κύριε. Δέξαι ὡς περ ἐκεῖνον καί ἡμᾶς, κραυγάζοντας· Ἠμάρτομεν, πάντες τῇ εὐσπλαγχνίᾳ σου, μή ὑπερίδῃς ἡμᾶς.

Κάθισμα δεύτερο σε ήχο πλ. β΄

Μόνον ἐπάγῃ τό ξύλον Χριστέ τοῦ Σταυροῦ σου, τά θεμέλια ἐσαλεύθῃ τοῦ θανάτου Κύριε· ὃν γάρ κατέπιε πόθῳ ὁ Ἄδης, ἀπήμεσε τρόμῳ· ἔδειξας ἡμῖν τό σωτήριόν σου Ἄγιε, καί δοξολογοῦμεν σέ, Υἱέ Θεοῦ, ἐλέησον ἡμᾶς.

Μετά τόν Πολυέλεο, κάθισμα τρίτο σε ήχο πλ. δ΄ προς το «Το προσταχθέν».

Προδιετύπου μυστικῶς πάλαι τῷ χρόνῳ, ὁ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, Σταυροῦ τον τύπον, ὡς τάς χεῖρας ἐξέτεινε σταυροφανῶς Σωτήρ μου· καί ἔστη ὁ ἥλιος ἕως ἐχθροῦς, ἀνεῖλεν, ἀνθισταμένους σοί τῷ Θεῷ· νῦν δέ οὗτος ἐσκότισται, ἐπὶ Σταυροῦ σέ ὀρών, θανάτου κράτος λύνοντα, καί τόν Ἄδην σκυλεύοντα.

Προκείμενο σε ήχο δ΄ «Εἶδοσαν πάντα τά πέρατα τῆς γῆς το σωτήριον του Θεοῦ ἡμῶν» με στίχο «Ἄσατε τῷ Κυρίῳ ᾠσμα καινόν»

και στη συνέχεια μετά τον Ν΄ Ψαλμό:

Δόξα. Και νυν σε ήχο β΄

Σύ μου σκέπη κραταιά ὑπάρχεις, ὁ τριμερῆς Σταυρός τοῦ Χριστοῦ· ἀγιάσόν με τῇ δυνάμει σου, ἵνα πίστει καί πόθῳ, προσκυνῶ καί δοξάζω σέ.

Ιδιόμελο σε ήχο πλ. β΄

Σταυρέ τοῦ Χριστοῦ, χριστιανῶν ἡ ἐλπίς, πεπλανημένων ὁδηγέ, χειμαζομένων λιμῆν, ἐν πολέμοις νίκος, οἰκουμένης ἀσφάλεια, νοσοῦντων ἰατρέ, νεκρῶν ἡ ἀνάστασις, ἐλέησον ἡμᾶς.

Κανόνας

Ο κανόνας της εορτής είναι ποίημα του Κοσμά του Μελωδού (Μαΐουμά) και ψάλλεται σε ήχο πλ. δ΄.

Ωδή α' Ο Ειρμός

Σταυρόν χαράζας Μωσῆς, ἐπ' εὐθείας ράβδῳ, τὴν Ἐρυθρὰν διέτεμε, τῷ Ἰσραὴλ πεζεύσαντι, τὴν δὲ ἐπιστρεπτικῶς, Φαραὼ τοῖς ἄρμασι κροτήσας ἥνωσεν· ἐπ' εὖρους διαγράψας, τὸ ἀήττητον ὄπλον, διὸ Χριστῷ ἄσωμεν· τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι δεδόξασται.

Τὸν τύπον πάλαι Μωσῆς, τοῦ ἀχράντου πάθους, ἐν ἑαυτῷ προέφηνε, τῶν ἱερῶν μεσούμενος, Σταυρῷ δὲ σχηματισθεὶς, τεταμέναις τρόπαιον, παλάμαις ἤγειρε, τὸ κράτος διολέσας, Ἀμαλήκ τοῦ πανώλους· διὸ Χριστῷ ἄσωμεν, τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι δεδόξασται.

Ἀνέθηκε Μωϋσῆς, ἐπὶ στήλης ἄκος, φθοροποιοῦ λυτήριον, καὶ ἰοβόλου δῆγματος· καὶ
ξύλῳ τύπῳ Σταυροῦ, τὸν πρὸς γῆν συρόμενον, ὅφιν προσέδησεν, ἐγκάρσιον ἐν τούτῳ,
θριαμβεύσας τὸ πῆμα· διὸ Χριστῷ ἄσωμεν, τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι δεδόξασται.

Ὑπέδειξεν οὐρανός, τοῦ Σταυροῦ τὸ τρόπαιον, τῷ εὐσεβείας κράτορι, καὶ Βασιλεῖ
θεόφρονι, ἐχθρῶν ἐν ᾧ δυσμενῶν, κατεβλήθη φρύαγμα· ἀπάτη ἀνετράπη δέ· καὶ πίστις
ἐφηπλώθη, γῆς τοῖς πέρασι θεία· διὸ Χριστῷ ἄσωμεν, τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι δεδόξασται.

Καταβασία

Σταυρὸν χαράξας Μωσῆς, ἐπ' εὐθείας ῥάβδῳ, τὴν Ἐρυθρὰν διέτεμε, τῷ Ἰσραὴλ
πεζεύσαντι, τὴν δὲ ἐπιστρεπτικῶς, Φαραὼ τοῖς ἄρμασι κροτήσας ἤνωσεν· ἐπ' εὖρους
διαγράψας, τὸ ἀήττητον ὄπλον· διὸ Χριστῷ ἄσωμεν, τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι δεδόξασται.

Ωδὴ γ' Ὁ Εἰρμὸς

Ῥάβδος εἰς τύπον τοῦ μυστηρίου παραλαμβάνεται· τῷ βλαστῷ γὰρ προκρίνει τὸν ἱερέα,
τῇ στερεινότητι δὲ πρώην, Ἐκκλησία νῦν ἐξήνθησε, ξύλον Σταυροῦ, εἰς κράτος καὶ
στερέωμα.

Ὡς ἐπαφῆκε ῥαπιζομένη ὕδωρ ἀκρότομος, ἀπειθοῦντι λαῷ, καὶ σκληροκαρδίῳ, τῆς
θεοκλήτου ἐδήλου, Ἐκκλησίας τὸ μυστήριον, ἧς ὁ Σταυρός, τὸ κράτος καὶ στερέωμα.

Πλευρᾶς ἀχράντου λόγχῃ τρωθείσης, ὕδωρ σὺν αἵματι ἐξεβλήθη, ἐγκαινίζον διαθήκην,
καὶ ῥυπτικὸν ἁμαρτίας· τῶν πιστῶν γὰρ Σταυρὸς καύχημα, καὶ Βασιλέων κράτος καὶ
στερέωμα.

Καταβασία

Ῥάβδος εἰς τύπον τοῦ μυστηρίου παραλαμβάνεται· τῷ βλαστῷ γὰρ προκρίνει τὸν ἱερέα,
τῇ στερεινότητι δὲ πρώην, Ἐκκλησία νῦν ἐξήνθησε, ξύλον Σταυροῦ, εἰς κράτος καὶ
στερέωμα.

Κάθισμα σε ἦχο πλ. δ' πρὸς το «Τὸ προσταχθὲν»

Ἐν Παραδείσῳ με τὸ πρίν, ξύλον ἐγύμνωσεν, οὐπὲρ τῇ γεύσει, ὁ ἐχθρὸς εἰσφέρει
νέκρωσιν, τοῦ Σταυροῦ δὲ τὸ ξύλον, τῆς ζωῆς τὸ ἔνδυμα, ἀνθρώποις φέρον, ἐπάγη ἐπὶ
τῆς γῆς, καὶ κόσμος ὅλος ἐπλήσθη πάσης χαρᾶς· ὃν ὀρῶντες ὑψούμενον, Θεῷ ἐν πίστει
λαοί, συμφώνως ἀνακράζωμεν· Πλήρης δόξης ὁ οἶκός σου. (Δίς)

Ωδὴ δ' Ὁ Εἰρμὸς

Εἰσακήκοα Κύριε, τῆς οἰκονομίας σου τὸ μυστήριον, κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ
ἐδόξασά σου τὴν Θεότητα.

Πικρογόνους μετέβαλε, ξύλῳ Μωϋσῆς πηγὰς ἐν ἐρήμῳ πάλαι, τῷ Σταυρῷ πρὸς τὴν
εὐσέβειαν, τῶν ἐθνῶν προφαίνων τὴν μετάρθεσιν.

Ὁ βυθῷ κολπωσάμενος, τέμνουσαν ἀνέδωκεν Ἰορδάνης ξύλῳ, τῷ Σταυρῷ καὶ τῷ
Βαπτίσματι, τὴν τομὴν τῆς πλάνης τεκμαιρόμενος.

Τερῶς προστοιβάζεται, ὁ τετραμερὴς λαὸς προηγούμενος, τῆς ἐν τύπῳ μαρτυρίου
σκηνῆς, σταυροτύποις τάξεσι κλειζόμενος.

Θαυμαστῶς ἐφαπλούμενος, τὰς ἡλιακὰς βολὰς ἐξηκόντισεν, ὁ Σταυρός· καὶ διηγήσαντο, οὐρανοὶ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

Καταβασία

Εἰσακήκοα Κύριε, τῆς οἰκονομίας σου τὸ μυστήριον, κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐδόξασά σου τὴν Θεότητα.

Ωδὴ ε' Ο Ειρμὸς

Ὡ τρισμακάριστον ξύλον, ἐν ᾧ ἐτάθη Χριστός, ὁ Βασιλεὺς καὶ Κύριος· δι' οὗ πέπτωκεν ὁ ξύλῳ ἀπατήσας, τῷ ἐν σοὶ δελεασθεὶς, Θεῷ τῷ προσπαγέντι σαρκί, τῷ παρέχοντι, τὴν εἰρήνην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν.

Σὲ τὸ αἰοίδιμον ξύλον, ἐν ᾧ ἐτάθη Χριστός, τὴν Ἐδὲμ φυλάττουσα, στρεφομένη ῥομφαία, Σταυρὲ ἡδέσθη, τὸ φρικτὸν δὲ Χερουβὶμ, εἶξε τῷ σοὶ παγέντι Χριστῷ, τῷ παρέχοντι, τὴν εἰρήνην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν.

Ὑποχθονίων δυνάμεις, ἀντίπαλοι τοῦ Σταυροῦ, φρίττουσι χαραττόμενον, τὸ σημεῖον ἐν ἀέρι ᾧ πολοῦσιν· οὐρανίων γηγενῶν, γένος δὲ γόνυ κάμπτει Χριστῷ, τῷ παρέχοντι, τὴν εἰρήνην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν.

Μαρμαρυγαῖς ἀκηράτοις, φανεῖς ὁ θεῖος Σταυρός, ἐσκοτισμένοις ἔθνεσι, τοῖς ἐν πλάνῃ ἀπάτης τὸ θεῖον φέγγος, ἀπαστράψας οἰκειοῖ, τῷ ἐν αὐτῷ παγέντι Χριστῷ, τῷ παρέχοντι, τὴν εἰρήνην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν.

Καταβασία

Ὡ τρισμακάριστον ξύλον, ἐν ᾧ ἐτάθη Χριστός, ὁ Βασιλεὺς καὶ Κύριος, δι' οὗ πέπτωκεν ὁ ξύλῳ ἀπατήσας, τῷ ἐν σοὶ δελεασθεὶς, Θεῷ τῷ προσπαγέντι σαρκί, τῷ παρέχοντι, τὴν εἰρήνην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν.

Ωδὴ ς' Ο Ειρμὸς

Νοτίου θηρὸς ἐν σπλάγχνοις, παλάμας Ἰωνᾶς, σταυροειδῶς διεκπετάσας, τὸ σωτήριον πάθος προδιετύπου σαφῶς· ὅθεν τριήμερος ἐκδύς, τὴν ὑπερκόσμιον Ἀνάστασιν ὑπεζωγράφησε, τοῦ σαρκὶ προσπαγέντος, Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τριημέρῳ ἐγέρσει, τὸν κόσμον φωτίσαντος.

Ὁ γήρα καμφθεὶς, καὶ νόσῳ τρυχωθεὶς, ἀνωρθοῦτο Ἰακὼβ χεῖρας ἀμείψας, τὴν ἐνέργειαν φαίνων τοῦ ζωηφόρου Σταυροῦ· τὴν παλαιότητα καὶ γάρ, τοῦ νομικοῦ σκιώδους, γράμματος ἐκαινογράφησεν, ὁ ἐν τούτῳ σαρκὶ προσπαγεὶς Θεός, καὶ τὴν ψυχόλεθρον νόσον, τῆς πλάνης ἀπήλασε.

Νεαζούσαις θεῖς παλάμας, ὁ θεῖος Ἰσραὴλ, σταυροειδῶς κάραις ἐδήλου, ὡς πρεσβύτερον κλέος ὁ νομολάτρης λαός· ὑποπτευθεὶς ὅθεν οὕτως ἐξηπατῆσθαι, οὐκ ἠλλοίωσε τὸν ζωηφόρον τύπον· ὑπερέξει λαὸς γὰρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, νεοπαγὴς ἀνεβόα, Σταυρῷ τειχιζόμενος.

Καταβασία

Νοτίου θηρὸς ἐν σπλάγχνοις, παλάμας Ἰωνᾶς, σταυροειδῶς διεκπετάσας, τὸ σωτήριον πάθος προδιετύπου σαφῶς· ὅθεν τριήμερος ἐκδύς, τὴν ὑπερκόσμιον Ἀνάστασιν ὑπεζωγράφησε, τοῦ σαρκὶ προσπαγέντος, Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τριημέρῳ ἐγέρσει, τὸν κόσμον φωτίσαντος.

Κοντάκιον Αυτόμελον σε ἦχο δ'

Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ Σταυρῷ ἐκουσίως, τῇ ἐπωνύμῳ σου καινῇ πολιτείᾳ, τοὺς οἰκτιρμούς σου δώρησαι, Χριστέ ὁ Θεός. Εὐφρανὸν ἐν τῇ δυνάμει σου, τοὺς πιστοὺς Βασιλεῖς ἡμῶν, νίκας χορηγῶν αὐτοῖς, κατὰ τῶν πολεμίων· τὴν συμμαχίαν ἔχοιεν τὴν σὴν, ὄπλον εἰρήνης, ἀήττητον τρόπαιον.

Ὁ Οἶκος

Ὁ μετὰ τρίτον οὐρανὸν ἀρθεὶς ἐν Παραδείσῳ, καὶ ῥήματα τὰ ἄρρητα καὶ θεῖα, ἃ οὐκ ἐξὸν γλώσσαις λαλεῖν, τὶ τοῖς Γαλάταις γράφει, ὡς ἐρασταὶ τῶν Γραφῶν, ἀνέγνωτε καὶ ἔγνωτε. Ἐμοί, φησί, καυχᾶσθαι μὴ γένοιτο, πλὴν εἰ μὴ ἐν μόνῳ τῷ Σταυρῷ τῷ τοῦ Κυρίου, ἐν ᾧ παθὼν, ἔκτεινε τὰ πάθη. Αὐτὸν οὖν καὶ ἡμεῖς βεβαίως κρατῶμεν τοῦ Κυρίου τὸν Σταυρὸν καύχημα πάντες· ἔστι γὰρ σωτήριοι ἡμῖν τοῦτο τὸ ξύλον, ὄπλον εἰρήνης ἀήττητον τρόπαιον.

Ωδὴ ζ' Ὁ Εἰρμὸς

Ἐκνοον πρόσταγμα τυράννου δυσσεβοῦς, λαοὺς ἐκλόνησε, πνέον ἀπειλῆς καὶ δυσφημίας θεοστυγοῦς· ὅμως τρεῖς Παῖδας οὐκ ἐδειμάτωσε, θυμὸς θηριώδης, οὐ πῦρ βρόμιον· ἀλλ' ἀντηχοῦντι δροσοβόλῳ πνεύματι, πυρὶ συνόντες ἔψαλλον· ὁ ὑπερύμνητος, τῶν Πατέρων καὶ ἡμῶν, Θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

Ξύλου γευσάμενος ὁ πρῶτος ἐν βροτοῖς, φθορᾷ παρώκησε· ῥίψιν γὰρ ζωῆς ἀτιμοτάτην κατακριθεὶς, ὅλῳ τῷ γένει σωματοφθόρος τις, ὡς λύμη τῆς νόσου μετέδωκεν· ἀλλ' εὐρηκότες γηγενεῖς ἀνάκλησιν, Σταυροῦ τὸ ξύλον κράζομεν· Ὁ ὑπερύμνητος, τῶν Πατέρων καὶ ἡμῶν, Θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

Ἐλυσεν πρόσταγμα Θεοῦ παρακοή, καὶ ξύλον ἤνεγκε θάνατον βροτοῖς, τὸ μὴ εὐκαίρως μεταληφθέν· ἐν ἀσφαλείᾳ τῆς ἐριτίμου δέ, ἐντεῦθεν ζωῆς τὸ ξύλον εἴργετο, ὃ νυκτιλόχου δυσθανοῦς ἠνέφξεν, εὐγνωμοσύνης κράζοντος· ὁ ὑπερύμνητος, τῶν Πατέρων καὶ ἡμῶν, Θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

Ράβδου προσπύσσεται τὸ ἄκρον, Ἰωσήφ, ὁ γενησόμενον, βλέπων, Ἰσραὴλ, τῆς βασιλείας τὸ κραταῖον, ὅπως συνέξει ὁ ὑπερένδοξος Σταυρὸς προδηλῶν· οὗτος γὰρ τοῖς βασιλεῦσι, τροπαιοῦχον καύχημα, καὶ φῶς τοῖς πίστει κράζουσιν· ὁ ὑπερύμνητος, τῶν Πατέρων καὶ ἡμῶν, Θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

Καταβασία

Ἐκνοον πρόσταγμα τυράννου δυσσεβοῦς, λαοὺς ἐκλόνησε, πνέον ἀπειλῆς καὶ δυσφημίας θεοστυγοῦς· ὅμως τρεῖς Παῖδας οὐκ ἐδειμάτωσε, θυμὸς θηριώδης, οὐ πῦρ βρόμιον· ἀλλ' ἀντηχοῦντι δροσοβόλῳ πνεύματι, πυρὶ συνόντες ἔψαλλον, ὁ ὑπερύμνητος, τῶν Πατέρων καὶ ἡμῶν, Θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

Ωδὴ η' Ὁ Εἰρμὸς

Εὐλογεῖτε Παῖδες, τῆς Τριάδος ἰσάριθμοι, δημιουργὸν Πατέρα Θεόν· ὑμνεῖτε τὸν συγκαταβάντα Λόγον, καὶ τὸ πῦρ εἰς δρόσον μεταποιήσαντα· καὶ ὑπερυψοῦτε, τὸ πᾶσι ζωὴν παρέχον, Πνεῦμα πανάγιον εἰς τοὺς αἰῶνας.

Υψουμένου ξύλου, ῥαντισθέντος ἐν αἵματι, τοῦ σαρκωθέντος Λόγου Θεοῦ, ὑμνεῖτε αἱ τῶν οὐρανῶν Δυνάμεις, βροτῶν τὴν ἀνάκλησιν ἐορτάζουσαι· Λαοὶ προσκυνεῖτε Χριστοῦ τὸν Σταυρόν, δι' οὗ τῷ κόσμῳ ἀνάστασις εἰς τοὺς αἰῶνας.

Γηγενεῖς παλάμαις, οἰκονόμοι τῆς χάριτος, Σταυρὸν οὗ ἔστη Χριστὸς ὁ Θεός, ὑψοῦτε ἱεροπρεπῶς καὶ Λόγχην, Θεοῦ Λόγου σῶμα ἀντιτορήσασαν. Ἰδέτωσαν ἔθνη πάντα τὸ σωτήριον, τοῦ Θεοῦ δοξάζοντα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Οἱ τῇ θεῖᾳ ψήφῳ, προκριθέντες ἀγάλλεσθε, Χριστιανῶν πιστοὶ Βασιλεῖς· καυχᾶσθε τῷ τροπαιοφόρῳ ὄπλῳ, λαχόντες θεόθεν, Σταυρὸν τὸν τίμιον· ἐν τούτῳ γὰρ φῦλα πολέμων, θράσος ἐπιζητοῦντα, σκεδάννυνται εἰς τοὺς αἰῶνας.

Καταβασία

Εὐλογεῖτε Παῖδες, τῆς Τριάδος ἰσάριθμοι, δημιουργὸν Πατέρα Θεόν, ὑμνεῖτε τὸν συγκαταβάντα Λόγον, καὶ τὸ πῦρ εἰς δρόσον μεταποιήσαντα, καὶ ὑπερυψοῦτε, τὸ πᾶσι ζῶην παρέχον, Πνεῦμα πανάγιον εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὡδὴ θ' Ὁ Εἰρμὸς

Ἡ Τιμιωτέρα οὐ στιχολογεῖται

Μυστικῶς εἴ Θεοτόκε Παράδεισος, ἀγεωργήτως βλαστήσασα Χριστόν, ὑφ' οὗ τὸ τοῦ Σταυροῦ, ζωηφόρον ἐν γῇ, πεφυτούργηται δένδρον· δι' οὗ νῦν ὑψουμένου, προσκυνοῦντες αὐτὸν σὲ μεγαλύνομεν.

Ἀγαλλέσθω τὰ δρυμοῦ ξύλα σύμπαντα, ἀγιασθείσης τῆς φύσεως αὐτῶν, ὑφ' οὗ περ ἐξ ἀρχῆς, ἐφυτεύθη Χριστοῦ, ταυθεντός ἐν ξύλῳ· δι' οὗ νῦν ὑψουμένου, προσκυνοῦμεν αὐτὸν καὶ μεγαλύνομεν.

Ἰερὸν ἠγέρθη κέρας θεόφροσι, τῆς κεφαλῆς τῶν ἀπάντων ὁ Σταυρός, ἐν ᾧ ἁμαρτωλῶν νοουμένων, συνθλῶνται τὰ κέρατα πάντα, δι' οὗ νῦν ὑψουμένου, προσκυνοῦμεν αὐτὸν καὶ μεγαλύνομεν.

Εἰρμὸς ἄλλος

Ὁ διὰ βρώσεως τοῦ ξύλου, τῷ γένει προσγενόμενος θάνατος, διὰ Σταυροῦ κατήργηται σήμερον· τῆς γὰρ Προμήτορος ἡ παγενῆς κατάρα διαλέλνται, τῷ βλαστῷ τῆς ἀγνῆς Θεομήτορος, ἣν πᾶσαι αἱ Δυνάμεις, τῶν οὐρανῶν μεγαλύνουσι.

Μὴ τὴν πικρίαν τὴν τοῦ ξύλου, ἐάσας ἀναιρέσιμον Κύριε, διὰ Σταυροῦ τελείως ἐξήλειπας· ὅθεν καὶ ξύλον ἔλυσε ποτέ, πικρίαν ὑδάτων Μερρᾶς, προτυποῦν τοῦ Σταυροῦ τὴν ἐνέργειαν· ἣν πᾶσαι αἱ Δυνάμεις, τῶν οὐρανῶν μεγαλύνουσιν.

Ἀδιαλείπτως βαπτομένους, τῷ ζόφῳ τοῦ προπάτορος Κύριε, διὰ Σταυροῦ ἀνύψωσας σήμερον· ὥς γὰρ τῇ πλάνῃ ἄγαν ἀκρατῶς, ἡ φύσις προκατηνέχθη, παγκλήρως ἡμᾶς πάλιν ἀνώρθωσε, τὸ φῶς τὸ τοῦ Σταυροῦ σου· ὃν οἱ πιστοὶ μεγαλύνουσι.

Ἵνα τὸν τύπον ὑποδείξῃς, τῷ κόσμῳ προσκυνούμενον Κύριε, τὸν τοῦ Σταυροῦ ἐν πᾶσιν ὡς ἔνδοξον, ἐν οὐρανῷ ἐμόρφωσας, φωτὶ ἀπλέτῳ ἡγλαϊσμένον, Βασιλεῖ πανοπλίαν ἀήττητον· ἣν πᾶσαι αἱ Δυνάμεις, τῶν οὐρανῶν μεγαλύνουσιν.

Καταβασίαι

Μυστικῶς εἴ Θεοτόκε Παράδεισος, ἀγεωργήτως βλαστήσασα Χριστόν, ὑφ' οὗ τὸ τοῦ Σταυροῦ, ζωηφόρον ἐν γῇ, πεφυτούργηται δένδρον· δι' οὗ νῦν ὑψουμένου, προσκυνοῦντες αὐτὸν σὲ μεγαλύνομεν.

Ὁ διὰ βρώσεως τοῦ ξύλου, τῷ γένει προσγενόμενος θάνατος, διὰ Σταυροῦ κατήργηται σήμερον· τῆς γὰρ Προμήτορος ἡ παγγενὴς κατάρρα διαλέλνται τῷ βλαστῷ τῆς ἀγνῆς Θεομήτορος, ἣν πᾶσαι αἱ Δυνάμεις, τῶν οὐρανῶν μεγαλυνουσι.

Εξαποστειλάρια σε ἦχο β' προς το «Τῶν μαθητῶν ὁρώντων σε»

Σταυρός, ὁ φύλαξ πάσης τῆς οἰκουμένης· Σταυρός, ἡ ὠραιότης τῆς Ἐκκλησίας· Σταυρός, βασιλέων τό κραταίωμα· Σταυρός, πιστῶν το στήριγμα. Σταυρός, Ἀγγέλων ἡ δόξα, καὶ τῶν δαιμόνων τό τραῦμα.

Σταυρός ὑψοῦται σήμερον, καὶ κόσμος ἀγιάζεται· ὁ γάρ Πατρί συνεδρεῦων, καὶ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ· ἐν τούτῳ χείρας ἀπλώσας, τὸν κόσμον ὅλον εἴλκυσας, πρὸς σὴν Χριστέ ἐπίγνωσιν· τοὺς οὖν εἰς σέ πεποιθότας, θείας ἀξίωσον δόξης.

Αἶνοι σε ἦχο πλ. δ' προς το «Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος»

Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος! τό ζωηφόρον φυτόν, ὁ Σταυρός ὁ πανάγιος, εἰς ὕψος αἰρόμενος, ἐμφανίζεται σήμερον· δοξολογοῦσι πάντα τὰ πέρατα· ἐκδειματοῦνται δαίμονες ἅπαντες· ὦ οἶον δώρημα, τοῖς βροτοῖς κεχάριται! δι' οὐ Χριστέ, σῶσον τὰς ψυχὰς ἡμῶν, ὡς μόνος εὐσπλαγχνος.

Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος! ὡς βότρυν πλήρη ζωῆς, ὁ βαστάσας τὸν ὕψιστον, ἀπὸ γῆς ὑψούμενος, Σταυρός ὁράται σήμερον· δι' οὐ πρὸς Θεόν πάντες εἰλκύσθημεν, καὶ κατεπόθη εἰς τέλος θάνατος. Ὡ ξύλον ἄχραντον! ὕψ' οὐ ἀπολαύομεν τῆς ἐν Ἑδέμ, ἀθανάτου βρώσεως, Χριστόν δοξάζοντες.

Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος! εὗρος καὶ μῆκος Σταυροῦ, οὐρανοῦ ἰσοστάσιον, ὅτι θεία χάριτι, ἀγιάζει τὰ σύμπαντα· ἐν τούτῳ ἔθνη βάρβαρα ἡττηνται· ἐν τούτῳ σκῆπτρα ἀνάκτων ἡδρασταί. Ὡ θείας κλίμακος! δι' ἧς ἀνατρέχομεν εἰς οὐρανοὺς, ὑψοῦντες ἐν ἄσμασι, Χριστόν τὸν Κύριον.

Δόξα. Καὶ νῦν σε ἦχο πλ. β'

Σήμερον προέρχεται ὁ Σταυρός τοῦ Κυρίου, καὶ πιστοὶ εἰσδέχονται αὐτόν ἐκ πόθου, καὶ λαμβάνουσιν ἰάματα ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ πάσης μαλακίας. Αὐτόν ἀσπασώμεθα τῇ χαρᾷ καὶ τῷ φόβῳ· φόβῳ διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ὡς ἀνάξιοι ὄντες· χαρὰ δὲ διὰ τὴν σωτηρίαν, ἣν παρέχει τῷ κόσμῳ, ὁ ἐν αὐτῷ προσπαγεὶς Χριστός ὁ Κύριος, ὁ ἔχων τό μέγα ἔλεος.

Μετά το πέρας τῆς δοξολογίας ακολουθεῖ ἡ τελετὴ τῆς υψώσεως τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιού Σταυροῦ καὶ ψάλλονται κατὰ τὴν προσκύνηση Αὐτοῦ τα εξῆς ἰδιόμελα:

Σε ἦχο β'

Δεῦτε πιστοὶ τὸ ζωοποιὸν Ξύλον προσκυνήσωμεν, ἐν ᾧ Χριστὸς ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης ἐκουσίως χείρας ἐκτείνας ὕψωσεν ἡμᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα, οὓς πρὶν ὁ ἐχθρός, δι' ἡδονῆς συλήσας, ἐξορίστους Θεοῦ ἀοράτων ἐχθρῶν συντρίβειν τὰς κάρας. Δεῦτε πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν τὸν Σταυρόν τοῦ Κυρίου ὕμνοις τιμήσωμεν. Χαίροις Σταυρὲ τοῦ πεσόντος Ἀδὰμ ἡ τελεία λύτρωσις, ἐν σοὶ οἱ πιστότατοι Βασιλεῖς ἡμῶν καυχῶνται ὡς τῇ σῇ δυνάμει, Ἰσραηλίτην λαόν, κραταιῶς ὑποτάττοντες. Σὲ νῦν μετὰ φόβου, Χριστιανοὶ ἀσπαζόμεθα, καὶ τὸν ἐν σοὶ προσπαπροσπαγέοντα Θεὸν δοξάζομεν λέγοντες· Κύριε ὁ ἐν αὐτῷ προσπαγεὶς, ἐλέησον ἡμᾶς ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος

Σέ ήχο πλ. α'

Δεῦτε λαοί, τό παράδοξον θαῦμα καθορῶντες, τοῦ Σταυροῦ τήν δύναμιν προσκυνήσωμεν· ὅτι ξύλον ἐν Παραδείσῳ θάνατον ἐβλάστησε· τό δέ, τήν ζωὴν ἐξήνευσεν, ἀναμάρτητον ἔχον προσηλωμένον τόν Κύριον, ἐξ οὗ πάντα τά ἔθνη, ἀφθαρσίαν τρυγῶντες, κραυγάζομεν· Ὁ διά Σταυροῦ θάνατον καταργήσας, καί ἡμᾶς ἐλευθερώσας δόξα σοί.

Ἡ φωνή τῶν προφητῶν σου, Ἡσαΐου καί Δαυῖδ, ἐπληρώθη ὁ Θεός, ἡ λέγουσα· Ἦζουσι πάντα τά ἔθνη Κύριε, καί προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου· ἰδοὺ γάρ ὁ λαός, ὃς τῆς σῆς ἀγαθῆ χάριτος πεπλήρωται, ἐν ταῖς αὐλαῖς σου Ἱερουσαλήμ. Ὁ σταυρόν ὑπομείνας ὑπέρ ἡμῶν, καί τή ἀναστάσει σου ζωοποιῶν, φύλαξον καί σῶσον ἡμᾶς.

Σέ ήχο πλ. β'

Σήμερον τό φυτόν τῆς ζωῆς, ἐκ τῶν τῆς γῆς ἀδύτων ἀνιστάμενον, τοῦ ἐν αὐτῷ παγέντος Χριστοῦ, πιστοῦται τήν ἀνάστασιν· καί ἀνυψούμενον χερσίν ἱεραῖς, τήν αὐτοῦ πρὸς οὐρανοῦς καταγγέλλει ἀνύψωσιν, δι' ἧς τό ἡμέτερον φύραμα, ἐκ τῆς εἰς γῆν καταπτώσεως εἰς οὐρανοῦς πολιτεύεται· διό εὐχαρίστως βοήσωμεν· Κύριε, ὁ ὑψωθείς ἐν αὐτῷ, καί δι' αὐτοῦ συννυψώσας ἡμᾶς, τῆς οὐρανόθεν χάριτος ἀξίωσον τοὺς ὑμνοῦντάς σέ.

Ὁ τετραπέρατος κόσμος σήμερον ἀγιάζεται, τοῦ τετραμεροῦς ὑψουμένου σου Σταυροῦ, Χριστέ ὁ Θεός ἡμῶν, καί τό κέρας τῶν πιστῶν, συννυσοῦται βασιλέων ἡμῶν, ἐν αὐτῷ τῶν δυσμενῶν συντριβόντων τά κέρατα. Μέγας εἰ Κύριε, καί θαυμαστός ἐν τοῖς ἔργοις σου! δόξα σοί.

Τῶν προφητῶν αἱ φωναί, τό ἅγιον προκατήγγειλαν, δι' οὗ τῆς ἀρχαίας ἡλευθερώθη κατάρας, τῆς τοῦ θανάτου ὁ Ἀδάμ· ἡ κτίσις σήμερον, ὑψουμένου τούτου, συννυσοῖ τήν φωνήν, τό ἐκ Θεοῦ αἰτουμένη πλούσιον ἔλεος. Ἀλλ' ὁ μόνος ἐν ἐλέει ἀμέτρητος Δέσποτα, ἰλασμός γενοῦ ἡμῖν, καί σῶσον τάς ψυχάς ἡμῶν.

Δόξα. Καί νυν σέ ήχο πλ. δ'

Ἡ φωνή τοῦ Προφήτου σου Μωυσέως ὁ Θεός, πεπλήρωται ἡ λέγουσα· Ὁψεσθε τήν ζωὴν υμῶν κρεμάμενην, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν υμῶν. Σήμερον Σταυρός ὑψοῦται, καί κόσμος ἐκ πλάνης ἡλευθέρωται. Σήμερον τοῦ Χριστοῦ ἡ Ἀνάστασις ἐγκαινίζεται, καί τά πέρατα τῆς γῆς ἀγάλλονται, ἐν κυμβάλοις δαυιτικοῖς ὕμνον σοι προσφέροντα, καί λέγοντα· Εἰργάσω σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς ὁ Θεός, Σταυρόν καί τήν Ἀνάστασιν, δι' ὧν ἡμᾶς ἔσωσας, ἀγαθέ καὶ φιλόφθωπε. Παντοδύναμε Κύριε, δόξα σοί.⁶¹¹

β) Η Ακολουθία της Κυριακής της Σταυροπροσκυνήσεως.

Μικρός Εσπερινός

Στιχηρὰ Προσόμοια σε ήχο πλ. β' προς το «Αἱ Ἀγγελικαὶ...»

Νῦν Ἀγγελικαί, στρατιαὶ δορυφοροῦσι, Ξύλον τὸ σεπτόν, εὐλαβῶς περικυκλοῦσαι, καὶ πάντας συγκαλοῦσαι, τοὺς πιστοὺς εἰς προσκύνησιν. Δεῦτε οὖν νηστεία φαιδρυνθέντες,

⁶¹¹ Βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρίου, Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ. β', Αθήνα 2002, σελ.228-249.

προσπέσωμεν αὐτῷ χαρᾷ καὶ φόβῳ, πιστῶς κράζοντες· Χαίροις ὁ τίμιος Σταυρός, τοῦ Κόσμου ἀσφάλεια.

Ἵνα τοῦ Ἀδάμ, ἀφανίσῃς τὴν κατάραν, σάρκα τὴν ἡμῶν, προσλαμβάνεις δίχα ῥύπου, σταυροῦσαι δὲ καὶ θνήσκεις, Ἰησοῦ ὑπεράγαθε· ὅθεν τὸν Σταυρόν σου καὶ τὴν λόγχην, σπόγγον τε καὶ τὸν κάλαμον, τοὺς ἥλους, πιστῶς σέβομεν, καὶ τὴν Ἀνάστασιν τὴν σὴν, ἰδεῖν ἐξαιτούμεθα.

Κλείει τὴν Ἑδὲμ διὰ ξύλου πάλαι ὄφεις, ξύλον δὲ Σταυροῦ ὑπανοίγει ταύτην πᾶσι τοῖς θέλουσι νηστεία καθαρθῆναι καὶ δάκρυσιν. Δεῦτε οὖν προκείμενον ὀρώντες αὐτῷ προσπέσωμεν ἐν φόβῳ, πιστοὶ κράζοντες· Ἄνοιζον πύλας οὐρανῶν Σταυρὲ τοῖς ποθοῦσί σε.

Δόξα... Καὶ νῦν...Σταυροθεοτοκίον Ὁμοιον

Ὅτε τῷ σταυρῷ προσηλούμενον ἐώρα, Λόγε τοῦ Θεοῦ ἡ ἀσπόρως σε τεκοῦσα ἠλάλαξε βοῶσα· οἶμοι τέκνον γλυκύτατον! τίς σου ἡ ταπείνωσις Θεέ μου; πῶς ὁ ἀπαθὴς τὸ πάθος φέρεις ἀδίκῳ κρίματι; Ὑμνολογῶ σου τὴν φρικτὴν καὶ ἄκραν συγκατάβασιν.

Ἀπόστιχα προσόμοια σε ἤχο β' προς το «Οἶκος τοῦ Εὐφραθᾶ...»

Λυθέντες τῶν δεσμῶν, τῆς πάλαι καταδίκης, πιστοὶ Σταυροῦ τῷ ξύλῳ, τὸν ἐν αὐτῷ παγέντα, Χριστὸν δοξολογήσωμεν.

Στίχ. Ὑποῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Ἄγε νῦν σὺν ἡμῖν, Δαυὶδ τὴν λύραν κίνει, Χριστὸν ὑψοῦτε ψάλλων, πιστοὶ καὶ προσκυνεῖτε, αὐτοῦ τὸ ὑποπόδιον.

Στίχ. Ὁ δὲ Θεὸς Βασιλεὺς ἡμῶν πρὸ αἰῶνος εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς. Ὁψώμεθα λαοί, προκείμενον τὸ Ξύλον, δι' οὗ τὴν σωτηρίαν, ἡμῖν Χριστὸς βραβεύει, καὶ πίστει ἀσπασώμεθα.

Δόξα... Καὶ νῦν...Σταυροθεοτοκίον Ὁμοιον

Ὑψούμενον Σταυρῷ, ὑπὲρ βροτῶν ὀρώσα, τὸν σὸν Υἱὸν Παρθένε ἐβόας θρηνωδοῦσα· Δόξα τῇ εὐσπλαγχνίᾳ σου.

Ἀπολυτίκιον σε ἤχο α'

Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, νίκας τοῖς Βασιλεῦσι κατὰ βαρβάρων δωρούμενος καὶ τὸ σὸν φυλάττων διὰ τοῦ Σταυροῦ σου πολίτευμα.

Μεγάλος Εσπερινός

Στιγὴρα Προσόμοια σε ἤχο πλ. α' προς το «Χαίροις ἀσκητικῶν ἀληθῶς ...»

Λάμπσον ὁ τοῦ Κυρίου Σταυρὸς τὰς φεγγοβόλους ἀστράπας σου τῆς χάριτος καρδίας τῶν σὲ τιμώντων καὶ θεολήπτῳ στοργῇ, περιπτυσσομένων κοσμοπόθῃ, δι' οὗ τῶν δακρύων, ἐξηφανίσθη κατήφεια καὶ τοῦ θανάτου, τῶν παγίδων ἐρρύσθημεν, καὶ πρὸς ἄληκτον, εὐφροσύνην μετήλθομεν, δεῖξον τῆς ὠραιότητος τῆς σῆς τὴν εὐπρέπειαν τὰς ἀντιδόσεις παρέχων τῆς ἐγκρατείας τοῖς δούλοις σου πιστῶς αἰτουμένοις σὴν πλουσίαν προστασίαν καὶ μέγα ἔλεος.

Χαίροις ὁ ζωφόρος Σταυρός, τῆς Ἐκκλησίας ὁ ὠραῖος παράδεισος τὸ ξύλον τῆς ἀφθαρσίας τὸ ἐξανθήσαν ἡμῖν αἰωνίου δόξης τὴν ἀπόλαυσιν, δι' οὗ τῶν δαιμόνων ἀποδιώκονται φάλαγγες καὶ τῶν Ἀγγέλων συνευφραίνονται τάγματα, καὶ συστήματα

τῶν πιστῶν ἐορτάζουσιν, ὅπλον ἀκαταγώνιστον κραταίωμα ἄρρηκτον τῶν Βασιλέων τὸ νίκος τῶν Ἱερέων τὸ καύχημα, Χριστοῦ νῦν τὰ πάθη καὶ ἡμῖν δίδου προφθάσαι, καὶ τὴν Ἀνάστασιν.

Χαίροις ὁ ζωηφόρος Σταυρός, τῆς εὐσεβείας τὸ ἀήττητον τρόπαιον ἡ θύρα τοῦ Παραδείσου ὁ τῶν πιστῶν στηριγμὸς τὸ τῆς Ἐκκλησίας περιτείχισμα, δι' οὗ ἐξηφάνισται, ἡ ἀρὰ καὶ κατήργηται καὶ κατεπόθη τοῦ θανάτου ἡ δύναμις καὶ ὑψώθημεν ἀπὸ γῆς πρὸς οὐράνια, ὅπλον ἀκαταμάχητον δαιμόνων ἀντίπαλε δόξα Μαρτύρων Ὁσίων ὡς ἀληθῶς ἐγκαλλώπισμα λιμὴν σωτηρίας ὁ δωρούμενος τῷ κόσμῳ τὸ μέγα ἔλεος.

Δεῦρο τῶν Πρωτοπλάστων δυὰς ἡ τῆς χορείας ἐκπεσοῦσα τῆς ἁνωθεν, τῷ φθόνῳ τοῦ βροτοκτόνου διὰ πικρᾶς ἡδονῆς, τῆς τοῦ ξύλου πάλαι ἀπογεύσεως· ἴδου τὸ πανσέβαστον ὄντως Ξύλον προσέρχεται· ὃ προσδραμόντες, ἐν χαρᾷ περιπτύξασθε καὶ βοήσατε, πρὸς αὐτὸ μετὰ πίστεως. Σὺ ἡμῶν ἡ ἀντίληψις Σταυρὲ πανσεβάσμιε, οὗ τοῦ καρποῦ μετασχόντες τῆς ἀφθαρσίας ἐτύχομεν· Ἐδὲμ τὴν προτέραν κομισάμενοι βεβαίαν καὶ μέγα ἔλεος.

Δόξα... σε ἤχο γ'

Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ τὴν ἐκούσιον σταύρωσιν, εἰς κοινὴν ἐξανάστασιν, τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων καταδεξάμενος, καὶ τῷ καλᾷ τοῦ Σταυροῦ βαφαῖς ἐρυθραῖς, τοὺς σαυτοῦ δακτύλους αἱματώσας, ταῖς ἀφεσίμοις ἡμῖν, βασιλικῶς ὑπογράψαι φιλανθρωπευσάμενος, μὴ παρίδῃς ἡμᾶς κινδυνεύοντας καὶ πάλιν τὴν ἀπὸ σοῦ διάστασιν, ἀλλ' οἰκτείρησον μόνε μακρόθυμε, τὸν ἐν περιστάσει λαόν σου καὶ ἀνάστηθι, πολέμησον τοὺς πολεμοῦντας ἡμᾶς, ὡς Παντοδύναμος.

Καὶ νυν...Θεοτοκίον της Οκτωήχου

Λιτή

Δόξα... Καὶ νυν...σε ἤχο πλ. α'

Ὁρῶσά σε ἡ Κτίσις ἅπασα ἐπὶ σταυροῦ γυμνὸν κρεμάμενον τὸν Δημιουργὸν καὶ κτίστην τῶν πάντων ἡλλοιοῦτο φόβῳ, καὶ ἐπωδύρετο, ὁ ἥλιος δὲ τὸ φῶς συνέστειλε, καὶ ἡ γῆ ἐκυμαίνετο, πέτραι δὲ ἐσχίζοντο καὶ ναοῦ φαιδρότης διερρήγνυτο, νεκροὶ ἐξανίσταντο ἐκ μνημάτων καὶ Ἀγγέλων αἱ δυνάμεις ἐξίσταντο λέγουσαι· Ὁ τοῦ θαύματος! ὁ Κριτὴς κρίνεται, καὶ πάσχει θέλων διὰ τὴν τοῦ Κόσμου σωτηρίαν καὶ ἀνάπλασιν.

Απόστιχα Αναστάσιμα

Δόξα... Καὶ νυν... σε ἤχο δ'

Ὁ συμμαχήσας Κύριε τῷ πρασιᾷ Δαυὶδ τῷ πιστῷ ἡμῶν ὑποτάξαι τὸν ἀλλόφυλον Βασιλεῖ συμπολέμησον, καὶ τῷ ὅπλῳ τοῦ Σταυροῦ κατάβαλε τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, δεῖξον εὐσπλαγχνε εἰς ἡμᾶς τὰ ἀρχαῖα ἐλέη σου καὶ γνώτωσαν ἀληθῶς ὅτι σὺ εἶ Θεὸς καὶ ἐν σοὶ πεποιθότες νικῶμεν πρεσβευούσης συνήθως τῆς ἀχράντου σου Μητρὸς δωρηθῆναι ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος.

Απολυτίκιο του Σταυροῦ σε ἤχο α'

Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, νίκας τοῖς Βασιλεῦσι κατὰ βαρβάρων δωρούμενος καὶ τὸ σὸν φυλάττων διὰ τοῦ Σταυροῦ σου πολίτευμα.

Ὁρθρος

Μετὰ τον Πολυέλεο Κάθισμα του Σταυροῦ σε ἤχο πλ. δ' προς το «Τὸ προσταχθὲν μυστικῶς ...»

Ἐν Παραδείσῳ μὲν τὸ πρὶν, ζύλῳ ἐγύμνωσεν, ἐπὶ τῇ γεύσει ὁ ἐχθρὸς, εἰσφέρων νέκρωσιν, τοῦ Σταυροῦ δὲ τὸ ξύλον, τῆς ζωῆς τὸ ἔνδυμα, ἀνθρώποις φέρον ἐπάγη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ Κόσμος ὅλος ἐπλήσθη πάσης χαρᾶς, ὃν ὁρῶντες προσκυνούμενον, Θεῷ ἐν πίστει λαοὶ συμφώνως ἀνακράζωμεν, πλήρης δόξης ὁ οἶκος αὐτοῦ.

Κανὼν τοῦ Σταυροῦ σε ἤχο α', ποίημα τοῦ Αγίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου.

Ὡδὴ α'

Πανηγύρεως ἡμέρα, τῇ Ἐγέρσει Χριστοῦ θάνατος φρουδὸς ὤφθη, ζωῆς ἀνέτειλεν αὐγή, ὁ Ἀδὰμ ἐξαναστὰς χορεύει χαρᾶ· διὸ ἀλαλάζωμεν ἐπινίκιον ᾄδοντες.

Προσκυνήσεως ἡμέρα τοῦ τιμίου Σταυροῦ δεῦτε πρὸς τοῦτον πάντες· τῆς γὰρ Ἐγέρσεως Χριστοῦ, τὰς αὐγὰς φωτοβολῶν, προτίθεται νῦν· Αὐτὸν ἀσπασώμεθα ψυχικῶς ἀγαλλόμενοι.

Ἐπιφάνηθι ὁ μέγας, τοῦ Κυρίου Σταυρὸς, δεῖξόν μοι ὄψιν θείαν, τῆς ὠραιότητός σου νῦν ἄξιον προσκυνητὴν, αἰνέσεώς σου· καὶ γὰρ ὡς ἐμψύχω σοι, καὶ φωνῶ, καὶ προσπτύσσομαι.

Αἰνεσάτωσαν συμφώνως, οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ὅτι πρόκειται πᾶσιν, ὁ παμμακάριστος Σταυρὸς, ᾧ παγεῖς σωματικῶς, ἐτύθη Χριστός· Αὐτὸν ἀσπασώμεθα, ψυχικῶς ἀγαλλόμενοι.

Δόξα...

Τριάς τοῖς χαρακτηῖρσιν, ὧ Μονὰς τῇ μορφῇ, Πάτερ, Υἱὲ καὶ Πνεῦμα, ἡ ὁμοδύναμος Ἐνὰς ἐν βουλῇ καὶ θελήσει, καὶ κράτους ἀρχή, τὸν Κόσμον σου φύλαττε, τὴν εἰρήνην βραβεύουσα.

Καὶ νῦν... Θεοτοκίον

Πεῖραν ὅλως ἡ Παρθένος, μὴ εἰδυῖα ἀνδρός, ἄσπορον τίκεις βρέφος, ἄχραντον φέρεις τοκετόν, τὸν τῶν ὅλων ποιητὴν, Χριστὸν τὸν Θεόν· Αὐτὸν ἐκδυσώπησον εἰρηνεῦσαι τὰ σύμπαντα.

Καταβασία

Ὁ θειότατος προετύπωσε πάλαι Μωσῆς, ἐν ἐρυθρᾷ θαλάσῃ, διαβιβάσας Ἰσραὴλ, τῷ Σταυρῷ σου τὴν ὑγρὰν, τῇ ῥάβδῳ τεμών, ὥδῃν σοι ἐξόδιον, ἀναμέλπων Χριστέ ὁ Θεός.

Ὡδὴ γ'

Δεῦτε ᾄσμα ᾄσωμεν καινόν, τὴν κατάλυσιν Ἰδοῦ πανηγυρίζοντες· ἐκ γὰρ τοῦ τάφου Χριστός, ἀνέστη τὸν θάνατον ἐλών, καὶ σώσας τὰ σύμπαντα.

Δεῦτε ἀρυσώμεθα πιστοὶ οὐκ ἐκ κρήνης βρυούσης ὕδωρ φθειρόμενον, ἀλλὰ πηγὴν φωτισμοῦ, Σταυροῦ προσκυνήσει τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ καὶ καυχώμεθα.

Πάλαι ὃν ἐτύπου Μωϋσῆς ταῖς παλάμαις Σταυρόν σου νῦν προσπτυσσόμενοι, τὸν νοητὸν Ἀμαλῆκ τροπούμεθα Δέσποτα Χριστέ, δι' οὗ καὶ σεσώσμεθα.

Ὅμμασι καὶ χεῖλεσιν ἀγνοῖς, ἀνακρούοντες μέλος ἀγαλλιάσεως τὸν τοῦ Κυρίου Σταυρόν χαρᾶ προσκυνήσωμεν πιστοί, κροτοῦντες ἐν ᾄσμασι.

Δόξα...

Ἐνα ὑποστάσῃ τρισὶ Θεὸν ἄναρχον σέβω μὴ διαιρούμενον τῇ τῆς οὐσίας μορφῇ,
Πατέρα, Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ζῶν, ἐν οἷς βεβαπτίσμεθα.

Καὶ νῦν... Θεοτοκίον

Ἐν βάτῳ Μωσῆς σου τυπικῶς τὸ μυστήριον πάσαι Σεμνὴ εἶδεν· ὥς γὰρ ἐκείνην ἢ
φλόξ, τὸ πῦρ τῆς Θεότητος τὴν σὴν, νηδὺν οὐ κατέφλεξεν.

Καταβασία

Στερέωσον Δέσποτα Χριστέ, τῷ Σταυρῷ σου ἐν πέτρᾳ με τῇ τῆς πίστεως μὴ σαλευθῆναι
τὸν νοῦν, ἐχθροῦ προσβολαῖς τοῦ δυσμενοῦς· μόνος γὰρ εἶ ἅγιος.

Καθίσματα Σταυρώσιμα σε ἡχο πλ. β'

Ὁ Σταυρὸς σου Κύριε ἡγιάσται· ἐν αὐτῷ γὰρ γίνονται ἰάματα τοῖς ἀσθενοῦσιν ἐν
ἀμαρτίαις· δι' αὐτοῦ σοι προσπίπτομεν, Ἐλέησον ἡμᾶς.

Στίχ. Ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ.
Σήμερον τὸ Προφητικὸν πεπλήρωται λόγιον· ἰδοὺ γὰρ προσκυνούμεν εἰς τὸν τόπον οὗ
ἔστησαν οἱ πόδες σου Κύριε, καὶ ξύλον σωτηρίας γενεσάμενοι τῶν ἐξ ἀμαρτίας παθῶν
ἐλευθερίας ἐτύχομεν πρεσβεῖαις τῆς Θεοτόκου μόνη φιλάνθρωπε.

Δόξα...

Μόνον ἐπάγη τὸ ξύλον Χριστέ τοῦ Σταυροῦ σου, τὰ θεμέλια ἐσαλεύθησαν τοῦ θανάτου
Κύριε· ὃν γὰρ κατέπτε πόθῳ ὁ Ἄδης ἀπέλυσε τρόμφ, ἔδειξας ἡμῖν τὸ σωτήριόν σου Ἄγιε
καὶ δοξολογούμεν σε Υἱὲ Θεοῦ, Ἐλέησον ἡμᾶς.

Καὶ νῦν... Θεοτοκίον

Θεοτόκε Παρθένε ἰκέτευε τὸν Υἱόν σου τὸν ἐκουσίως προσπαγέντα ἐν Σταυρῷ καὶ
ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Ωδὴ δ'

Ἴδοὺ ἀνέστη ὁ Χριστός, ταῖς Μυροφόροις Γυναιξίν, Ἄγγελος φησὶ μὴ θρηνεῖτε
πορευθεῖσαι εἶπατε, τοῖς Ἀποστόλοις· Χαίρετε, σήμερον σωτηρία τῷ Κόσμῳ, ἡ τυραννὶς
τοῦ ἐχθροῦ, θανάτῳ λέλυται.

Τοῦ ζωηφόρου σου Σταυροῦ, τὴν προσκυνήσιμον χαρὰν σήμερον Χριστέ ὑπαντῶντες
προπομπὴν ποιούμεθα τοῦ παναγίου Πάθους σου, εἰς σωτηρίαν τοῦ Κόσμου,
ἐναπειργάσω Σωτήρ, ὡς παντοδύναμος.

Σήμερον γίνεται χαρά, ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ὅτι τοῦ Σταυροῦ τὸ σημεῖον, Κόσμῳ
ἐμφανίζεται, Σταυρὸς ὁ τρισμακάριστος· οὗτος γὰρ προτεθεὶς ἀναβλύζει, τοῖς
προσκυνοῦσιν αὐτόν, χάριν ἀένναον.

Τί σοι προσάξωμεν Χριστέ; ὅτι τὸν τίμιον Σταυρὸν δέδωκας ἡμῖν προσκυνῆσαι ἐν ᾧ τὸ
πανάγιον κατεκενώθη Αἷμά σου· ᾧ καὶ ἡ Σάρξ σου ἡλοῖς ἐπάγη, ὃν ἀσπαζόμενοι νῦν,
εὐχαριστοῦμέν σοι.

Δόξα...

Μῖα Θεότης ὕμνῳ τρεῖς ὑποστάσεις ἀμερῶς φύσεως ἀπλῆς δογματίζων, τὸν Πατέρα
ἄναρχον, Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον, σύνθρονον Κυριότητα μίαν, ὁμοβασίλειον ἐν κράτος
αἰδίων.

Καὶ νῦν... Θεοτοκίον

Μόνη ἐφάνης γυναικῶν, χρῆμα πανθαῦμαστον Ἀγνή, πρᾶγμα φοβερόν· τὴν γὰρ φύσιν, σὺ ἐκαινοτόμησας ἄνευ σποράς κυήσασα, μείνασα πάλιν ὡς πρὶν Παρθένος· ὁ γεννηθεὶς γὰρ ἐκ σοῦ Θεός ἐστιν ἀληθής.

Καταβασία

Ἐπὶ Σταυροῦ σε Δυνατὲ φωστήρ ὁ μέγας κατιδὼν τρόμῳ ἐπαρθεὶς τὰς ἀκτῖνας συνέστειλεν ἔκρυσσε, πᾶσα δὲ Κτίσις ὕμνησεν, ἐν φόβῳ τὴν σὴν μακροθυμίαν· καὶ γὰρ ἐπλήσθη ἡ γῆ, τῆς σῆς αἰνέσεως.

Ωδὴ ε'

Ἀνέτειλας ἀπὸ τοῦ τάφου ἄδυτον φάος τῷ Κόσμῳ ἀστράπτων τὴν ἀφθαρσίαν, ἐκμειώσας Κύριε, θανάτου τὴν κατήφειαν, ἐκ τῶν περάτων ὡς εὐσπλαγχνος.

Προσέλθωμεν κεκαθαρμένοι τῇ ἐγκρατεῖα θερμῶς, προσπτυσσόμενοι ἐν αἰνέσει, Ξύλον τὸ πανάγιον ἐν ᾧ Χριστὸς σταυρούμενος ἔσωσε Κόσμον ὡς εὐσπλαγχνος.

Χορεύουσιν ἐν εὐφροσύνῃ Ἀγγέλων τάξεις σήμερον Σταυροῦ σου τῇ προσκυνήσει· ἐν αὐτῷ γὰρ τέθραυκας, τὰς τῶν δαιμόνων φάλαγγας, σώσας Χριστέ τὸ ἀνθρώπινον.

Παράδεισος ἄλλος ἐγνώσθη, ἡ Ἐκκλησία ὡς πρὶν, ξύλον ἔχουσα ζωηφόρον, τὸν Σταυρόν σου Κύριε, ἐξ οὗ διὰ προσψαύσεως, ἀθανασίας μετέχομεν.

Δόξα...

Συνάναρχα τρία δοξάζω μιᾶς οὐσίας Θεὸν τὸν Πατέρα, Υἱὸν καὶ Πνεῦμα φῶς ἐν τριλαμπέστατον, ὁμοκρατὲς βασιλείον, ἐν ἀσυγχύτῳ ταυτότητι.

Καὶ νῦν... Θεοτοκίον

Ἐκύησας φύσεως νόμῳ, ἀλλ' ὑπὲρ νόμον· σοῦ γὰρ μόνης ἄσπορος ἡ λοχεία φρικτὸς καὶ νοούμενος, ὁ τρόπος καὶ λεγόμενος, τοῦ τοκετοῦ σου Πανάμωμε.

Καταβασία

Ὁρθρίζοντες σὲ ἀνυμνοῦμεν, Σωτήρ τοῦ Κόσμου εἰρήνην, εὐράμενοι τῷ Σταυρῷ σου, δι οὗ ἀνεκαίνισας, τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον, φῶς πρὸς ἀνέσπερον ἁγίων ἡμᾶς.

Ωδὴ ς'

Ἀνέστης τὸν θάνατον θραύσας Χριστέ, ὥσπερ μέγας Βασιλεύς, ἐκ τῶν τοῦ Ἄδου ταμείων, ἀνακαλέσας ἡμᾶς, εἰς ἀπόλαυσιν Βασιλείας οὐρανῶν, εἰς γῆν ἀθανασίας.

Κροτοῦντες ἐν ᾗσμασι θείοις πιστοί, ἀλαλάζωμεν Θεῷ τὸν Σταυρόν τοῦ Κυρίου κατασπαζόμενοι· ἀγιότητος ἀναβλύζει γὰρ πηγὴν, πᾶσι τοῖς ἐν τῷ Κόσμῳ.

Πληροῦται ἡ ἁματογράφος φωνή· προσκυνοῦμεν γὰρ ἰδοὺ τῶν ἀχράντων ποδῶν σου, τὸ ὑποπόδιον Παντοδύναμε, τὸν Σταυρόν σου τὸν σεπτόν, τὸ τριπόθητον ξύλον.

Ὁ εἶδε ξύλον τῷ σῷ ἄρτῳ βληθὲν Προφητῶν ὁ θρηνητὴς τὸν Σταυρόν σου οἰκτίρμον, κατασπαζόμενοι, ἀνυμνοῦμέν σου τὰ δεσμὰ καὶ τὴν ταφήν, λόγχην τε καὶ τοὺς ἥλους.

Ἐπ' ὧμων ὃν περ κατεδέξω Χριστέ, φέρειν ἅγιον Σταυρόν, καὶ ἐν τούτῳ ἀρθῆναι, καὶ σταυρωθῆναι σαρκὶ προσπτυσσόμενοι, κομιζόμεθα ἰσχὺν κατ' ἐχθρῶν ἀοράτων.

Δόξα...

Μονάδα τρισὶ χαρακτῆρσιν ὑμνῶ, καὶ Τριάδα ἐν μιᾷ, φύσει προσκυνουμένην, Θεὸν τὰ τρία ὁμοῦ, φῶς τρισήλιον τὸν Πατέρα καὶ Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Καὶ νῦν... Θεοτοκίον

Θαυμάτων τὸ μέγιστον θαῦμα ἐν σοὶ ὥφθη ἄσπιλε Ἀμνάς· τὸν γὰρ αἶροντα Κόσμου τὴν ἁμαρτίαν, Ἀμνὸν ἀπεκύησας, ὃν δυσώπει ἐκτενῶς, ὑπὲρ τῶν σὲ ὑμνούντων.

Καταβασία

Τὸν τύπον τοῦ θεοῦ Σταυροῦ Ἰωνᾶς ἐν κοιλίᾳ τοῦ κήτους, τεταμέναις παλάμαις, προδιεχάραξε καὶ ἀνέθορε σεσωσμένος τοῦ θηρὸς τῇ δυνάμει σου Λόγε.

Κοντάκιον Αὐτόμελον σε ἦχο βαρὺ

Οὐκέτι φλογίνη ρομφαία φυλάττει τὴν πύλιν τῆς Ἐδέμ· αὐτῇ γὰρ ἐπῆλθε παράδοξος σβέσις τὸ ξύλον τοῦ Σταυροῦ, θανάτου τὸ κέντρον, καὶ Ἄδου τὸ νῆκος ἐλήλათαι, ἐπέστης δὲ Σωτὴρ μου βοῶν τοῖς ἐν Ἄδῃ· Εἰσάγεσθε πάλιν εἰς τὸν Παράδεισον.

Ο Οἶκος

Τρεῖς σταυροὺς ἐπήξατο ἐν Γολγοθᾷ ὁ Πιλάτος, δύο τοῖς ληστεύσασιν, καὶ ἓνα τοῦ Ζωοδότου, ὃν εἶδεν ὁ Ἄδης, καὶ εἶπε τοῖς κάτω· Ὡ λειτουργοὶ μου καὶ δυνάμεις μου τίς ὁ ἐμπήξας ἦλον τῇ καρδίᾳ μου; ξυλίνη με λόγχῃ ἐκέντησεν ἄφνω καὶ διαρρήσομαι, τὰ ἔνδον μου πονῶ, τὴν κοιλίαν μου ἀλγῶ, τὰ αἰσθητήριά μου, μαιμάσσει τὸ πνεῦμά μου, καὶ ἀναγκάζομαι ἐξερεύρασθαι τὸν Ἀδὰμ καὶ τοὺς ἐξ Ἀδάμ, ξύλῳ δοθέντας μοι· ξύλον γὰρ τούτους εἰσάγει πάλιν εἰς τὸν Παράδεισον.

Ωδὴ ζ'

Ἀνέστης ἐκ τοῦ τάφου τριήμερος, ὡς ὁ ὑπνῶν Κύριε, Ἄδου πυλωροῦς, πατάξας θεία δυνάμει, καὶ τοὺς πάλαι ἐγείρας Προπάτορας, ὁ μόνος εὐλογητὸς τῶν Πατέρων Θεός, καὶ ὑπερένδοξος.

Τῇ λύρᾳ τῶν ἁσμάτων χορεύοντες, ἀγαλλιασώμεθα, σήμερον λαοὶ τῇ τοῦ Σταυροῦ προσκυνήσει, τὸν ἐν τούτῳ παγέντα Χριστὸν δοξάζοντες, τὸν μόνον εὐλογητὸν τῶν Πατέρων Θεόν, καὶ ὑπερένδοξον.

Ὁ δεῖξας τὸ θνητότητος ὄργανον ζωῆς ἐργαστήριον, Κόσμῳ ἀσπαστόν, τὸν σὸν Σταυρὸν Πανοικτίρμον, τοὺς αὐτὸν προσκυνοῦντας ἀγίασον· ὁ μόνος εὐλογητὸς τῶν Πατέρων Θεὸς καὶ ὑπερένδοξος.

Ὁ μόνος ἐλεήμων καὶ εὐσπλαγχνος, φώτισον ἀγίασον, μόνε Ἰησοῦ, τοὺς προσκυνοῦντάς σου πιστῶς, τὸν Σταυρὸν καὶ τὰ θεῖα Παθήματα, ὁ μόνος εὐλογητὸς τῶν Πατέρων Θεός, καὶ ὑπερένδοξος.

Δόξα...

Μονάδα ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ὑμνῶ τὴν Θεότητα· φῶς γὰρ ὁ Πατήρ, φῶς ὁ Υἱός, φῶς τὸ Πνεῦμα τοῦ φωτὸς ἀμεροῦς διαμένοντος ἐνότητι φυσικῇ, καὶ ἀκτῖσι τρισὶ προσώπων λάμποντος.

Καὶ νῦν... Θεοτοκίον

Τὸ πάντων Προφητῶν πολυώνυμον, σὺ ὑπάρχεις κήρυγμα· πύλη γὰρ Θεοῦ, στάμνος χρυσῇ γῇ ἁγία ἀνεδείχθης, Παρθένε Θεόνυμφε, κηύσασα ἐν σαρκὶ Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, τῶν Πατέρων Θεὸν καὶ ὑπερένδοξον.

Καταβασία

Φλογώσεως ὁ Παῖδας ῥυσάμενος σάρκα προσλαβόμενος, ἦλθεν ἐπὶ γῆς καὶ Σταυρῷ προσηλωθεὶς, σωτηρίαν ἡμῖν ἐδωρήσατο, ὁ μόνος εὐλογητὸς τῶν Πατέρων Θεός, καὶ ὑπερένδοξος.

Ωδὴ η'

Μύρα ἐν χερσί, τί κατέχετε ὅλως; τίνα δὲ ἐκζητεῖτε; νῦν ὁ φανεῖς Νεανίας ἐν τῷ τάφῳ βοᾷ· Ἐξάνεστη ὁ Χριστός, καὶ Θεὸς ἡμῶν, ἀναστήσας φύσιν βροτῶν Ἰδοὺ κευθμώνων.

Χαίροις τὸ τρισόλβιον ξύλον καὶ θεῖον, Σταυρὲ φῶς τοῖς ἐν σκότει, ὁ τετραπέρατον Κόσμον, τῇ ἐλλάμψει τῇ σῇ, τῆς Ἐγέρσεως Χριστοῦ προδεικνὺς τὰς αὐγάς, ἀξίωσον πάντας πιστοὺς, φθάσαι τὸ Πάσχα.

Ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, μυρίζει τὰ μύρα, τῆς θείας μυροθήκης, τὸ ζωομύριστον ξύλον, ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁσφρανθῶμεν τῆς αὐτοῦ θεοπνεύστου ὁσμῆς, αὐτὸν προσκυνοῦντες, πιστῶς εἰς τοὺς αἰῶνας.

Δεῦρο Ἐλισσαῖε, Προφῆτα εἶπε ἐμφανῶς· τί τὸ ξύλον ἐκεῖνο, ὃ εἰς τὸ ὕδωρ καθῆκες; ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ βάθους τῆς φθορᾶς ἀνελκύσθημεν αὐτὸν προσκυνοῦντες, πιστῶς εἰς τοὺς αἰῶνας.

Πάλαι Ἰακώβ, προτυπῶν τὸν Σταυρόν σου Χριστέ, Ἰωσήφ προσεκύνει, τῆς θείας ῥάβδου τὸ ἄκρον σκῆπτρον ταύτην φρικτόν, βασιλείας τε τῆς σῆς προορώμενος, ὃν νῦν προσκυνοῦμεν, πιστῶς εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογοῦμεν Πατέρα, Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα.

Μίαν ἐν τρισί, χαρακτῆρσιν οὐσίαν, δοξάζω ἀσυγχύτως μονοπροσώπως τὰ τρία, οὐδὲ τέμνω μορφῇ τὸν Πατέρα καὶ Υἱόν σὺν τῷ Πνεύματι· εἷς γὰρ ἐπὶ πάντων Θεός εἰς τοὺς αἰῶνας.

Καὶ νῦν... Θεοτοκίον

Μόνῃ ἐν μητράσιν ἐδείχθης παρθένος, Θεόνυμφε Μαρία, ἄνευ ἀνδρὸς τετοκυῖα τὸν Σωτῆρα Χριστόν, τῆς ἀγνείας τὴν σφραγίδα φυλάξασα· Σὲ μακαριοῦμεν, πιστοὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Καταβασία

Χεῖρας ἐν τῷ λάκκῳ βληθεὶς τῶν λεόντων ποτέ, ὁ μέγας ἐν Προφήταις, σταυροειδῶς ἐκπετάσας, Δανιὴλ ἀβλαβὴς ἐκ τῆς τούτων καταβρώσεως σέσωσται, εὐλογῶν Χριστόν τὸν Θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ωδὴ θ'

Ἐν τάφῳ κατῆλθες ὁ ζωοδότης καὶ Θεός, καὶ συνέτριψας πάντα κλεῖθρά τε καὶ τοὺς μοχλοὺς, καὶ τοὺς νεκροὺς ἐξάνεστησας. Δόξα τῇ σῇ Ἐγέρσει βοῶντας· Χριστέ Σωτήρ παντοδύναμε.

Ὁ τάφος ζωὴν μοι Χριστὲ ἀνέβλυσεν ὁ σός· ὁ κρατῶν τῆς ζωῆς γάρ, ἐπιστὰς ἐβόησας τοῖς κατοικοῦσιν ἐν μνήμασιν· οἱ ἐν δεσμοῖς, λύθητε· ἐγὼ γὰρ τοῦ Κόσμου λύτρον ἐλήλυθα.

Ἐν ὕμνοις σκιρτάτω πάντα τὰ ξύλα τοῦ δρυμοῦ τὸ ὁμώνυμον ξύλον, τοῦ Σταυροῦ θεώμενα, κατασπαζόμενον σήμερον, οὗ ὁ Χριστὸς ὕψωσε τὴν κάραν ὡς προφητεύει ὁ θεῖος Δαυὶδ.

Ἐν ξύλῳ τεθνήξας ξύλον σε, εὖρηκα ζωῆς, χριστοφόρε Σταυρέ μου φυλακτὴρ μου ἄρρηκτε, κατὰ δαιμόνων ἰσχύς κραταίᾳ, σὲ προσκυνῶν σήμερον κραυγάζω· Ἀγιάσόν με τῇ δόξῃ σου.

Εὐφραίνου ἀγάλλου, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ τὸ τρισόλβιον ξύλον προσκυνοῦσα σήμερον, τοῦ παναγίου Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ᾧ λει τουργεῖ, τάγματα Ἀγγέλων, καὶ μετὰ φόβου παρίστανται.

Δόξα...

Τριάδα προσώποις, Μονάδα φύσει προσκυνῶ, σὲ Θεότης ἀγία, τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν σὺν τῷ ἁγίῳ τε πνεύματι, μίαν ἀρχὴν, μίαν βασιλείαν τὴν τῶν ἀπάντων δεσπόζουσαν.

Καὶ νῦν... Θεοτοκίον

Τὸ ὄρος τὸ μέγα, ἐν ᾧ κατώκησε Χριστὸς σὺν ὑπάρχεις Παρθένε ὡς Δαυὶδ ὁ θεῖος βοᾷ, δι' ἧς ἡμεῖς, ἀνυψώθημεν πρὸς οὐρανόν, υἱοθετηθέντες, τῷ Πνεύματι παμμακάριστε.

Καταβασία

Ὡ Μήτηρ Παρθένε, καὶ Θεοτόκε ἀψευδής, ἡ τεκοῦσα ἀσπόρως, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τὸν ἐν Σταυρῷ ὕψωθέντα σαρκί, σὲ οἱ πιστοί, ἅπαντες ἀξίως, σὺν τούτῳ νῦν μεγαλύνομεν.

Εξαποστειλάριον τοῦ Σταυροῦ πρὸς το «Τοῖς Μαθηταῖς...»

Σταυρὸν Χριστοῦ τὸν τίμιον, σήμερον προτεθέντα ἰδόντες προσκυνήσωμεν, καὶ πιστῶς εὐφρανθῶμεν, κατασπαζόμενοι πόθῳ, τὸν ἐν τούτῳ θελήσει, σταυρωθέντα αἰτούμενοι, Κύριον ἀξιῶσαι, πάντας ἡμᾶς, τὸν Σταυρὸν τὸν τίμιον προσκυνῆσαι, καὶ φθάσαι τὴν Ἀνάστασιν, πάντας ἀκατακρίτως.

Θεοτοκίον, Ὅμοιον

Τὸ ξύλον ἐν ᾧ Πάνσεμνε τὰς ἀχράντους παλάμας, ὑπὲρ ἡμῶν ἐξέτεινε, προσπαγεῖς ὁ Υἱός σου, νῦν εὐσεβῶς προσκυνοῦμεν, δὸς ἡμῖν τὴν εἰρήνην, καὶ τὰ κοσμοσωτήρια, φθάσαι πάνσεπτα Πάθη, καὶ τὴν λαμπράν, καὶ κοσμοχαρμόσυνον προσκυνῆσαι, τοῦ Πάσχα κυριώνυμον καὶ φωσφόρον ἡμέραν.

Αἶνοι

Προσόμοια σε ἤχο δ' πρὸς το «Ὡς γενναῖον ἐν Μάρτυσιν...»

Ἐν φωναῖς ἀλαλάζωμεν, ἐν ᾠδαῖς μεγαλύνομεν, τὸν Σταυρὸν τὸν τίμιον, ἀσπαζόμενοι, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐκβοήσωμεν· Σταυρὲ πανσεβάσμιε, καθαγιάσον ἡμῶν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, τῇ δυνάμει σου, καὶ παντοίας ἐκ βλάβης ἐναντίων, διατήρησον ἀτρώτους τοὺς εὐσεβῶς προσκυνοῦντάς σε. (Δίς)

Στίχ. Ὑποῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ.

Προσελθόντες ἀρύσατε, μὴ κενούμενα νάματα, τοῦ Σταυροῦ τῇ χάριτι, προερχόμενα, ἰδοὺ προκείμενον βλέποντες τὸ Ξύλον τὸ ἅγιον, χαρισμάτων τὴν πηγὴν ἀρδομένην τῷ Αἵματι καὶ τῷ ὕδατι τοῦ Δεσπότη τοῦ ὅλων, τοῦ ἐν τούτῳ, ἐκουσίως ὑψωθέντος καὶ τοὺς βροτοὺς ἀνυψώσαντος.

Στίχ. Ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν πρὸ αἰώνων εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς.

Ἐκκλησίας ἐδραῖωμα, βασιλέων κραταίωμα μοναζόντων καύχημα καὶ διάσωσμα, σὺ εἶ Σταυρὲ πανσεβάσμιε, διὸ προσκυνοῦντές σε, καὶ καρδίας καὶ ψυχάς, φωτιζόμεθα σήμερον, θεία χάριτι, τοῦ ἐν σοὶ προσπαγέντος, καὶ τὸ κράτος, τοῦ δολίου καθελόντος καὶ τὴν ἄραν ἀφανίσαντος.

Ιδιόμελα που ψάλλονται μετὰ την τελετὴ της Ὑψώσεως, κατὰ την προσκύνηση τοῦ Σταυροῦ.

Ποίημα Λέοντος Δεσπότη τοῦ σε ἦχο β'

Δεῦτε πιστοὶ τὸ ζωοποιὸν Ξύλον προσκυνήσωμεν, ἐν ᾧ Χριστὸς ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης ἐκουσίως χεῖρας ἐκτείνας ὑψωσεν ἡμᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα, οὓς πρὶν ὁ ἐχθρὸς, δι' ἡδονῆς συλήσας, ἐξορίστους Θεοῦ πεποίηκε. Δεῦτε πιστοὶ Ξύλον προσκυνήσωμεν, δι' οὗ ἡζιώθημεν, τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν συντρίβειν τὰς κάρας. Δεῦτε πᾶσαι αἱ πατρίαι τῶν ἐθνῶν τὸν Σταυρὸν τοῦ Κυρίου ὕμνοις τιμήσωμεν. Χαίροις Σταυρὲ τοῦ πεσόντος Ἀδὰμ ἡ τελεία λύτρωσις, ἐν σοὶ οἱ πιστότατοι Βασιλεῖς ἡμῶν καυχῶνται ὡς τῇ σῇ δυνάμει, Ἰσραηλίτην λαόν, κραταιῶς ὑποτάττοντες. Σὲ νῦν μετὰ φόβου, Χριστιανοὶ ἀσπάζόμεθα, καὶ τὸν ἐν σοὶ προσπαγέοντα Θεὸν δοξάζομεν λέγοντες· Κύριε ὁ ἐν αὐτῷ προσπαγεῖς, ἐλέησον ἡμᾶς ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος.

Ἦχος πλ. δ'

Σήμερον ὁ Δεσπότης τῆς Κτίσεως, καὶ Κύριος τῆς δόξης, τῷ Σταυρῷ προσπήγνυται, καὶ τὴν πλευρὰν κεντᾶται· χολῆς καὶ ὄξους γεύεται ὁ γλυκασμὸς τῆς Ἐκκλησίας, στέφανον ἐξ ἀκανθῶν περιβάλλεται ὁ καλύπτων οὐρανὸν τοῖς νέφεσι, χλαῖναν ἐνδύεται χλεῦς, καὶ ῥαπίζεται πηλίνῃ χειρὶ ὁ τῇ χειρὶ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, τὸν νῶτον φραγγελοῦται, ὁ περιβάλλων τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις, ἐμπτυσμοὺς καὶ μάστιγας δέχεται ὀνειδισμοὺς καὶ κολαφισμοὺς, καὶ πάντα ὑπομένει δι' ἐμὲ τὸν κατὰκριτον ὁ Λυτρωτὴς μου καὶ Θεὸς ἵνα σώσῃ Κόσμον ἐκ πλάνης ὡς εὐσπλαγχνός.

Δόξα ... ἦχος ο αὐτὸς

Σήμερον ὁ ἀπρόσιτος τῇ οὐσίᾳ προσιτός μοι γίνεται, καὶ πάσχει πάθη, ἐλευθερῶν με τῶν παθῶν, ὁ φῶς παρέχων τυφλοῖς ὑπὸ ἀνόμων χειλέων ἐμπύεται, καὶ δίδωσι τὸν νῶτον ὑπὲρ αἰχμαλώτων εἰς μάστιγας. Τοῦτον ἡ Ἀγνή καὶ Μήτηρ, ἐπὶ Σταυροῦ θεωροῦσα, ὀδυνηρῶς ἐφθέγγετο· οἶμοι Τέκνον ἐμόν! τί τοῦτο πεποίηκας; ὁ ὥραϊος κάλλει παρὰ πάντα βροτούς, ἄπνους ἄμορφος φαίνει, οὐκ ἔχων εἶδος οὐδὲ κάλλος· οἶμοι τὸ ἐμόν φῶς! οὐ δύναμαι ὑποῦντα καθορᾶν σε· τὰ σπλάγχνα τιτρώσκομαι καὶ δεινὴ μοι ῥομφαία τὴν καρδίαν διέρχεται. Ἀνυμνῶ σου τὰ Πάθη, προσκυνῶ σου τὸ εὐσπλαγχνον, μακρόθυμε Κύριε δόξα σοι.

Και νυν... σε ἦχο πλ. β' Εἰρμολογικὸ

Σήμερον τὸ προφητικὸν πεπλήρωται λόγιον· ἰδοὺ γὰρ προσκυνοῦμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες σου Κύριε, καὶ ζύλου σωτηρίας γευσάμενοι, τῶν ἐξ ἁμαρτίας παθῶν ἐλευθερίας ἐτύχομεν, πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου μόνη φιλόανθρωπε⁶¹².

⁶¹² Βλ. Τριῳδion, Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ. β', Αθήνα 2002, σελ. 484-504.

γ) Η Ακολουθία της Προόδου του Σταυρού

Εσπερινός

Στιχηρὰ προσόμοια του Σταυρού σε ήχο δ' προς το «Ὡς γενναῖον ἐν Μάρτυσι...»

Ὡς κοινὸν φυλακτήριον, ὡς πηγὴν ἀγιάσματος, τὸν Σταυρὸν τὸν τίμιον ἀσπασώμεθα· καὶ γὰρ κοιμίζει, παθήματα, καὶ παύει νοσήματα, καὶ παντοίων ἀλγεινῶν, ἀπαλλάττει τοὺς κάμνοντας, ὑπὲρ ἄβυσσον, πελαγίζων τὰ ρεῖθρα τῶν θαυμάτων, τοῖς πιστῶς αὐτοῦ, τὸν τύπον, καὶ προσκυνοῦσι καὶ σέβουσιν.

Οἱ τοῦ βίου τοῖς κύμασι, θαλαττεύοντες ἄνθρωποι, παθημάτων ζάλη τε κυμαινόμενοι, ὡς εἰς ὀλκάδα σωτήριον, τὸ ξύλον τὸ τίμιον, καταφύγωμεν πιστῶς, καὶ σιγήσει τὰ κύματα, καὶ τὰ πνεύματα, καὶ ραγήσεται πάθη, καὶ πρὸς ὄρμον, ἀκυμάντου σωτηρίας, χαρμονικῶς καταντήσομεν.

Ὑπὲρ ἥλιον ἔλαμψεν, ὁ Σταυρὸς ὁ πανάγιος, ὡς ἀκτῖνας θαύματα προβαλλόμενος, καὶ ὡς βολίδας ἰάματα· προσέλθωμεν ἄνθρωποι, οἱ τῷ σκότει τῶν δεινῶν, συνεχόμενοι πάντοτε, καὶ ληψόμεθα, φωτοπάροχον χάριν ἰαμάτων, τὸν ἐν τούτῳ προσπαγέντα, σαρκὶ Θεὸν μεγαλύνοντες.

Καὶ νυν... ο αὐτὸς

Ὅνπερ πάλαι Μωϋσῆς, προτυπώσας ἐν ἑαυτῷ, τὸν Ἀμαλήκ καταβαλὼν ἐτροπώσατο, καὶ Δαυὶδ ὁ μελωδός, ὑποπόδιόν σοι βοῶν, προσκυνεῖσθαι διετάξατο, τίμιον Σταυρόν σου Χριστέ ὁ Θεός, σήμερον ἁμαρτωλοὶ προσκυνοῦμεν, χεῖλεσιν ἀναξίοις, σὲ τὸν καταξιώσαντα παῖναι ἐν αὐτῷ, ἀνυμνοῦντες δεόμεθα, Κύριε, σὸν τῷ Ἀησιῇ τῆς βασιλείας σου ἀξίωσον ἡμᾶς.

Απόστιχα Προσόμοια του Σταυρού σε ήχο α' προς το «Τῶν οὐρανίων ταγμάτων...»

Τῇ τοῦ Σταυροῦ προελεύσει, δεῦτε φιλέορτοι, τὴν ἐορτὴν ποιοῦντες, φαιδρυνθῶμεν βοῶντες, ἐν πίστει ἀδιστάκτῳ, Σταυρὲ τοῦ Χριστοῦ, ἡμᾶς ἀγίασον χάριτι, τοῦ ἐπὶ σὲ ὑψωθέντος, καὶ ἐξελοῦ, πάσης βλάβης τῇ δυνάμει σου.

Στίχ. Ὑποῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ.

Τὰς οὐρανίους πορείας, Σταυρὸς ὁ τίμιος, ἐξευτρεπίζει πᾶσι, τοῖς αὐτὸν προσκυνοῦσιν, ἐν φόβῳ καὶ ἀγάπῃ καὶ τοῖς χοροῖς, τῶν ἁγίων Δυνάμεων, ὃς ἐν αὐτῷ προσηλώθη συναριθμεῖ, τοὺς ἐκ πόθου ἀνυμνοῦντας αὐτόν.

Στίχ. Ὁ δὲ Θεὸς Βασιλεὺς ἡμῶν πρὸ αἰώνων εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς.

Οἱ προσκυνοῦντες ἐν πίστει, Σταυρὸν τὸν τίμιον, τὸν ἐν αὐτῷ παγέντα, προσκυνοῦμεν Δεσπότην, οὗ τῇ ἐπινεύσει χεῖλη ὁμοῦ, καὶ ψυχὰς ἀग्νιζόμεθα, καὶ ταῖς ἐλλάμψεσι τούτου ταῖς νοηταῖς, φαιδρυνόμεθα αἰνοῦντες αὐτόν.

Και νυν... Ο αὐτὸς

Ἡ φωνὴ τοῦ Προφήτου σου Μωϋσέως, ὁ Θεός, πεπλήρωται ἡ λέγουσα. Ὅψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν. Σήμερον Σταυρὸς ὑψοῦται, καὶ κόσμος ἐκ πλάνης ἐλευθεροῦται. Σήμερον τοῦ Χριστοῦ ἡ Ἀνάστασις ἐγκαινίζεται, καὶ τὰ

πέρατα τῆς γῆς ἀγάλλονται, ἐν κυμβάλοις Δαυϊτικοῖς, ὕμνον σοι προσφέροντα καὶ λέγοντα. Εἰργάσω σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς ὁ Θεός, Σταυρὸν καὶ τὴν Ἀνάστασιν, δι' ὧν ἡμᾶς ἔσωσας ἀγαθὲ καὶ φιλόανθρωπε, Παντοδύναμε, Κύριε δόξα σοι.

Απολυτίκιο του Σταυροῦ σε ἦχο α΄

Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, νίκας τοῖς Βασιλεῦσι, κατὰ βαρβάρων δωρούμενος, καὶ τὸ σὸν φυλάττων, διὰ τοῦ Σταυροῦ σου πολίτευμα.

Ὁρθρος

Κάθισμα α΄ στιχολογίας σε ἦχο α' προς το «Τὸν τάφον σου Σωτήρ...»

Ἡ φύσις τῶν βροτῶν, συνεόρταζε πᾶσα, καὶ σκίρτα μυστικῶς· τοῦ Σταυροῦ γὰρ τὸ ξύλον, προτίθεται σήμερον, ἱατρεῖον ἀδάπανον, τοῖς προστρέχουσι, μέτ' εὐλαβείας καὶ πόθου, καὶ δοξάζουσι τὸν ἐν αὐτῷ προσπαγέντα, Χριστὸν τὸν φιλόανθρωπον.

Κάθισμα β΄ στιχολογίας σε ἦχο δ' προς το «Ἐπεφάνης σήμερον...»

Εὐφροσύνης πρόξενος, τῇ νῦν ἡμέρᾳ, τοῦ Σταυροῦ ἡ πρόοδος· καθαγιαίνει γὰρ ἡμῶν, ψυχὰς ὁμοῦ καὶ τὰ σώματα, τῶν προσκυνούντων αὐτὸν μετὰ πίστεως.

Ο Κανὼν του Σταυροῦ , ποίημα Ἰωσήφ του Ὑμνογράφου.

Ὡδὴ α' σε ἦχο πλ. δ' «Ἀρματηλάτην Φαραὼ...»

Τὸν τοῦ Κυρίου ζωηφόρον σήμερον, Σταυρὸν νοῖ καθαρῶ, καὶ εὐσεβεῖ γνώμῃ, πάντες προσκυνήσωμεν· πρόκειται γὰρ δωρούμενος, τοῖς αὐτῷ προσιοῦσιν, ἁγιασμὸν καὶ σωτήριον, ἔλλαμψιν καὶ δόξαν καὶ ἔλεος.

Ὁ ζωοδώρητος Σταυρὸς προκείμενος, καὶ καθορώμενος, φωτοειδῇ αἴγλῃν, ἀποπέμπει χάριτος, προσέλθωμεν καὶ λάβωμεν, φωτισμὸν εὐφροσύνης, καὶ σωτηρίαν καὶ ἄφεσιν, αἴνεσιν Κυρίῳ προσάγοντες.

Πρόκειται ξένον τοῖς ὀρῶσι θέαμα, Σταυρὸς ὁ τίμιος, καὶ ὡς πηγὴ βρύει, ψυχικὰ χαρίσματα, καὶ παύει ἁμαρτήματα, καὶ νοσήματα λύει, καὶ τὰ φρονήματα ῥώννυσιν, τῶν εἰλικρινῶς προσκυνούντων αὐτόν.

Ράβδος ἐτύπου τοῦ Σταυροῦ τὸ τρόπαιον, θάλασσαν τέμνουσα, δι' οὗ ἡμεῖς πίστει, ἀποντίστως πλέομεν, τοῦ βίου ὕδωρ ἄστατον, καὶ τὰ ρεύματα πάντα, τῆς ἁμαρτίας ἐκφεύγομεν, καὶ θείας γαλήνης πληρούμεθα.

Σταυροθεοτοκίον

Ὅτε σε τέκνον ἀπορρήτως ἔτεκον, ὠδῖνας ἔφυγον, καὶ πῶς νυνὶ ὅλη, ὀδυνῶν πεπλήρωμαι; Ὅρῳ γὰρ σε κρεμάμενον, ὡς κακοῦργον ἐν ξύλῳ, τὴν γῆν ἀσχέτως κρεμάσαντα, ἔλεγεν ἡ Πάναγνος κλαίουσα.

Καταβασία

Σταυρὸν χαράζας Μωσῆς, ἐπ' εὐθείας ῥάβδῳ, τὴν Ἐρυθρὰν διέτεμε, τῷ Ἰσραὴλ πεζεύσαντι, τὴν δὲ ἐπιστρεπτικῶς, Φαραὼ τοῖς ἄρμασι, κροτήσας ἤνωσεν, ἐπ' εὖρους διαγράψας τὸ ἀήττητον ὄπλον. Διὸ Χριστῷ ἄσσωμεν τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι δεδοξασται.

Ωδή γ' «Ὁ στερεώσας...»

Σταυρὸς ἀπάντων τῶν καλῶν, παρεκτικὸς καθορᾶται, προσκυνούμενος, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις, ἐορτάζει ἐν χαρᾷ, φωτιζομένη χάριτι, τοῦ ἐν αὐτῷ βουλήσει, ἀνυψωθέντος Θεοῦ ἡμῶν.

Καταυγαζόμενοι φωτί, τῶν τοῦ Σταυροῦ λαμπηδόνων, ὀλικῶς οἱ ἐν αὐτῷ πεποιθότες, σκοτασμὸν ἁμαρτιῶν, ἐκφύγωμεν καὶ κράζωμεν, ὁ φωτισμὸς τῶν ὅλων, εὐσπλαγχνε Κύριε, δόξα σοι.

Ὑμνολογοῦμέν σε Σταυρέ, καὶ προσπτυσσόμεθα πίστει, ἐξαιτούμενοι τὴν σὴν δυναστείαν. Ἐξελοῦ ἡμᾶς ἐχθροῦ, παγίδων καὶ κυβέρνησον, πρὸς ὄρμον ἡμᾶς πάντας, τῆς σωτηρίας ὑμνοῦντάς σε.

Σταυροθεοτοκίον

Νενεκρωμένην τὴν ζωὴν, ἐπὶ Σταυροῦ θεωροῦσα, καὶ μὴ φέρουσα τῶν σπλάγχχνων τὸν πόνον, ἐδονεῖτο ἡ σεμνή, Παρθένος ἀνακράζουσα· Οἶμοι! Υἱέ μου τί σοι, δῆμος ἀνόμων πεποίηκεν;

Καταβασία

Ράβδος εἰς τύπον τοῦ μυστηρίου παραλαμβάνεται· τῷ βλαστῷ γὰρ προκρίνει τὸν ἱερέα. Τῇ στειρευούσῃ δὲ πρώην, Ἐκκλησίᾳ νῦν ἐξήνθησε, ξύλον Σταυροῦ, εἰς κράτος καὶ στερέωμα.

Κάθισμα του Σταυροῦ σε ἦχο δ'

Ὁ ὑψωθείς ἐν τῷ Σταυρῷ ἐκουσίως, τῇ ἐπωνύμῳ σου καινῇ πολιτείᾳ, τοὺς οἰκτιρμούς σου δώρησαι Χριστέ ὁ Θεός, εὐφρανον ἐν τῇ δυνάμει σου, τοὺς πιστοὺς βασιλεῖς ἡμῶν, νίκας χορηγῶν αὐτοῖς, κατὰ τῶν πολεμίων, τὴν συμμαχίαν ἔχοιεν τὴν σὴν, ὄπλον εἰρήνης, ἀήττητον τρόπαιον.

Δόξα... Καὶ νυν... σε ἦχο πλ. β'

Ὁ Σταυρὸς σου Κύριε ἡγίασται· ἐν αὐτῷ γὰρ γίνονται ἰάματα, τοῖς ἀσθενοῦσιν ἐν ἁμαρτίαις. Δι' αὐτοῦ σοι προσπίπτομεν, ἐλέησον ἡμᾶς.

Ωδή δ' «Σὺ μου ἰσχύς Κύριε...»

Ἡ κραταιά, σκέπη τε καὶ ἐπανόρθωσις, τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἀκαταμάχητον ὄπλον τῆς πίστεως ὁ Σταυρὸς, ὁ σωτηριώδης, ἰδοὺ ὁρᾶται προκείμενος, καὶ πάντων τὰς καρδίας, τῶν πιστῶς προσιόντων, ἀγιάζων φωτίζει ἐν χάριτι.

Τῶν εὐσεβῶν, φρουρὸς ὁ μέγας προκείμενος, ἐν τῷ μέσῳ, πάντων Ὑπεράγαθε, Σταυρὸς ὁ τίμιος μέσον γῆς, ἐν ᾧ ἀνυψώθης, ἐθέλουσίῳ θελήσει σου, τὸν κόσμον ἀγιάζει, τῇ αὐτοῦ προσκυνήσει, καὶ διώκει δαιμόνων τὰς φάλαγγας.

Ὁ οὐρανός, πάσῃ τῇ γῇ συνευφραίνεται, ἀθλοφόροι, Μάρτυρες, Ἀπόστολοι, ψυχαὶ Δικαίων περιχαρῶς, νῦν ἀγαλλιώνται, τὸ πάντα σῶζον θεώμενοι, προκείμενον ἐν μέσῳ, ζωοδότητον ξύλον, καὶ πιστοὺς ἀγιάζον ἐν χάριτι.

Νόμους τοὺς σοὺς, Κύριε ὁ ἀσυνείδητος, μὴ φυλάζας, μέλλω κατακρίνεσθαι, ἡνίκα ἔλθῃς ἐξ οὐρανοῦ, κρῖναι τῶν ἀνθρώπων τὰ ἔργα· ὅθεν κραυγάζω σοι· Δυνάμει τοῦ Σταυροῦ σου, ἐπιστρέψας με σῶσον, μετανοίας παρέχων μοι δάκρυα.

Σταυροθεοτοκίον

*Παρθενικῆς, τέκνον ἐκ μήτρας σε ἔτεκον, καὶ ὀρῶσα, ζύλῳ νῦν κρεμάμενον, ἐπαπορῶ,
καὶ οὐ συνορῶ, ὕψος μυστηρίου, καὶ βάθος πολλῶν κριμάτων σου, ἡ Πάναγνος ἐβόα,
ἦν φωναῖς ἀσιγήτοις, ὡς μητέρα Θεοῦ μακαρίζομεν.*

Καταβασία

*Εἰσακήκοα Κύριε, τῆς οἰκονομίας σου τὸ μυστήριον, κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ
ἐδόξασά σου τὴν Θεότητα.*

Ωδὴ ε' «Ἴνα τὶ με ἀπόσω...»

*Ἀλαλάξατε ἔθνη, ἄσατε σκιρτήσατε φυλαὶ καὶ ψάλατε, τῷ Θεῷ τῷ δόντι, τὸν Σταυρὸν
ἀδιάσειστον ἔρεισμα, οὗ νῦν τῇ προθέσει, πάντες πιστοὶ ἀγαλλιωμέν, δι' αὐτοῦ τῶν
καλῶν ἀπολαύοντες.*

*Νοεραὶ στρατιαὶ σε, πᾶσαι περιέπουσι, Σταυρὲ πανάγιε, καὶ βροτοὶ πηλίνοις, σοῦ
προσπαύοντες χεῖλεσι σήμερον, ἀπαντλοῦμεν πόθῳ ἁγιασμὸν καὶ εὐλογία, τὸν ἐν σοὶ
προσπαγέντα δοξάζοντες.*

*Τῆς ψυχῆς μου τὰ πάθη, ἴασαι τὰ χρόνια, εὐσπλαγχνε Κύριε, καὶ ὡς προσκυνοῦντα, τὸν
τίμιον Σταυρὸν σου περισφῶζε, οὗ τῇ δυναστείᾳ, πᾶν ἐμποδὼν ἀποσοβεῖται, καὶ κακῶν
ἀπαθεῖς διαμένομεν.*

Σταυροθεοτοκίον

*Ἐν Σταυρῷ καθορῶσα, τὸν δι' ἀγαθότητα, ἐκ σοῦ Πανάμωμε, ὑπὲρ νοῦν τεχθέντα,
ἐδονήθης τὰ σπλάγχνα καὶ ἔλεγες· Οἴμοι! θεῖον τέκνον, πῶς ὑπὲρ πάντων ὀδυνᾶσαι;
Προσκυνῶ σου τὸ εὐσπλαγνον Κύριε.*

Καταβασία

*Ὡ τρισμακάριστον ζύλον! ἐν ᾧ ἐτάθη Χριστός, ὁ Βασιλεὺς καὶ Κύριος, δι' οὗ πέπτωκεν
ὁ ζύλῳ ἀπατήσας, τῷ ἐν σοὶ δελεασθείς, Θεῷ τῷ προσπαγέντι σαρκί, τῷ παρέχοντι, τὴν
εἰρήνην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν.*

Ωδὴ ς' «Ἰλάσθητί μοι Σωτήρ...»

*Σταυροῦ παγέντος ἐν γῇ, δαιμόνων πτώσις ἐγένετο, ὃν νῦν ὀρῶντες ἡμεῖς, ἐνδόξως
προκείμενον, καὶ κατασπαζόμενοι, τῆς τῶν συμπτωμάτων, ἁμαρτίας ἀνιστάμεθα.*

*Ὑμνοῦντές σε τὸν Θεόν, καὶ Βασιλέα καὶ Κύριον, ὃν ἐδωρήσω ἡμῖν, Σταυρὸν τεῖχος
ἄρρηκτον, νῦν περιπτυσσόμεθα, ἐν ἀγαλλιάσει, καὶ δεινῶν ἀπαλλαττόμεθα.*

*Μεγάλα πᾶσιν ἡμῖν, δωρήματα παρεχόμενος, ὁ τοῦ Κυρίου Σταυρός, ὁρᾶται
προκείμενος. Προσέλθωμεν ἄνθρωποι, φωτισμὸν καρδίας, καὶ ψυχῆς ἀπαρυόμενοι.
Θεοτοκίον*

*Νηστεύειν ἡμᾶς Ἀγνή, κακίας πάσης ἐνίσχυσον, καὶ φαύλων καὶ πονηρῶν, ἀπέσχεσθαι
πράξεων, ἀεὶ ἐνδυνάμωσον, προστασία πάντων, τῶν ἀνθρώπων χρηματίζουσα.*

Καταβασία

*Νοτίου θηρὸς ἐν σπλάγχνοις, παλάμας, Ἰωνᾶς, σταυροειδῶς διεκπετάσας, τὸ σωτήριον
πάθος προδιετύπου σαφῶς. Ὅθεν τριήμερος ἐκδύς, τὴν ὑπερκόσμιον Ἀνάστασιν*

ὑπεζωγράφησε, τοῦ σαρκὶ προσπαγέντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τριημέρῳ ἐγέρσει τὸν κόσμον φωτίσαντος.

Ὡδὴ ζ' «Θεοῦ συγκατάβασιν...»

Ὁ χρόνων ἐπέκεινα, ἐν χρόνῳ σάρκα φορέσας δείκνυται, καὶ τὰ χρόνια πάθη, ἡμῶν ἴσται δι' ἀγαθότητα, σαρκὸς ὁμοῦ τε καὶ πνεύματος, ἥδη δέ, τῷ θεῷ αὐτοῦ Σταυρῷ, καθαγιαίνει ἡμᾶς.

Ὑμνοῦμεν καὶ δοξάζομεν, καὶ προσκυνοῦμεν καὶ μεγαλύνομεν, τὸ σὸν Κύριε κράτος, ὅτι παρέσχου ἡμῖν τοῖς δούλοις σου, Σταυρὸν τὸν θεῖον, τρυφὴν ἀδαπάνητον, καὶ φύλακα τῶν ψυχῶν, καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν.

Μὴ δείξης με Κύριε, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς διαγνώσεως, κατεγνωσμένον κακοῖς, μὴ ἀπορρίψης ἐκ τοῦ προσώπου σου, κατησχυμμένον, ἀλλ' οἴκτιρον σῶσόν με, τῷ σῷ τιμίῳ Σταυρῷ, ὡς ὑπεράγαθος.

Ἐτύπου τὴν χάριν σου, Σταυρὲ γλυκαίνων Μωσῆς τὰ ὕδατα, τὰ πικρότατα ξύλῳ· καὶ γὰρ πικρίας κακῶν ἐρρύσθημεν, τῇ σῇ δυνάμει· διὸ ἡμᾶς γλύκανον, ἀσπαζομένους σε νῦν, ἐν κατανύξει ψυχῆς.

Θεοτοκίον

Νοός μου τὴν στένωσιν, τῇ σῇ πρεσβείᾳ πλάτυνον Δέσποινα, ἢ στενώσασα πάσας, τὰς μεθοδείας τοῦ πολεμήτορος, καὶ δι' ὁδοῦ με στενῆς κατευόδωσον, πρὸς τὸν πλατυσμὸν τῆς ζωῆς, βαδίζειν Μήτηρ Θεοῦ.

Καταβασία

Ἐκνοον πρόσταγμα τυράννου, δυσσεβοῦς λαοὺς ἐκλόνησε, πνέον ἀπειλῆς, καὶ δυσφημίας θεοστυγοῦς. Ὅμως τρεῖς Παῖδας οὐκ ἐδειμάτωσε, θυμὸς θηριώδης, οὐ πῦρ βρόμιον· ἀλλ' ἀντηχοῦντι δροσοβόλῳ πνεύματι, πυρὶ συνόντες ἔψαλλον, ὁ ὑπερύμνητος τῶν Πατέρων καὶ ἡμῶν, Θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

Ὡδὴ η' «Ἑπταπλασίως κάμινον...»

Εὐλῳ ποτὲ ἀνείλκυσε, ποταμοῦ τὸ σιδήριον, θεῖος Ἐλισσαῖος, σὲ προγράφων πόρρωθεν, Σταυρὲ πανσεβάσμιε· ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς πλάνης καὶ γάρ, διὰ σοῦ πρὸς πίστιν, ἀναχθέντες βεβαίαν, τὴν σήμερον ἡμέραν, ἀξιούμεθα βλέπειν, καὶ πίστει προσκυνεῖν σε, εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ὑποσημαίνει πόρρωθεν, σὲ Σταυρὲ πανσεβάσμιε, ἐν ταῖς εὐλογίαις Ἰακώβ τρανότατα, ἡμεῖς δὲ ἐν χάριτι, ἀξιοθέντες βλέπειν σε, πίστει ἀδιστάκτῳ, προσερχόμεθα πάντες, καὶ ψάλλομεν πλουσίως, εὐλογίαν τρυγῶντες, καὶ φῶς καὶ σωτηρίαν, καὶ τῶν παισμάτων λύσιν.

Λευχειμονοῦντες πράξειςιν, ἐναρέτοις προσέλθωμεν, ἐν ἀγαλλιάσει, τῷ Χριστῷ κραυγάζοντες· Πανάγαθε Δέσποτα, τῷ σῷ ὑψίστῳ θεῷ Σταυρῷ, ὕψωσον ἡμῶν, τοῦ χριστωνύμου λαοῦ σου, τὸ κέρας, ἵνα πίστει, καὶ εἰρήνῃ βαθείᾳ, ὑμνήται σου τὸ κράτος, εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τριαδικὸν

Ὁμοφυῇ συνάναρχον, συναΐδιον σύνθρονον, φύσιν μὲν ἀπλήν, διαιρετὴν προσώποις δέ, Πατέρα ἀγέννητον, Υἱὸν καὶ Πνεῦμα Ἅγιον, ἄκτιστον οὐσίαν, καὶ Θεότητα πάντες, ὑμνοῦντες μελωδοῦμεν· Ἱερεῖς εὐλογεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε, εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Σταυροθεοτοκίον

Νῦν ὡς ἄρνιον ἄκακον, καθορῶσα κρεμάμενον, καὶ ὑπὸ ἀνόμων τῷ Σταυρῷ πηγνύμενον, Υἱέ μου προάναρχε, καὶ ὀδυρμοῖς συγκόπτομαι, καὶ ταῖς μητρικαῖς περιστατοῦμαι ὀδύναις, ἡ Πάναγνος ἐβόα, ἣν φωναῖς ἀσιγήτοις, ὑμνοῦμεν θεοφρόνως, εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Καταβασία

Εὐλογεῖτε Παῖδες, τῆς Τριάδος ἰσάριθμοι, Δημιουργὸν Πατέρα Θεόν, ὑμνεῖτε τὸν συγκαταβάντα Λόγον, καὶ τὸ πῦρ εἰς δρόσον μεταποιήσαντα, καὶ ὑπερυψοῦτε, τὸ πᾶσι ζῶν παρέχον, Πνεῦμα πανάγιον εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ωδὴ Θ' «Ἐξέστη ἐπὶ τούτῳ...»

Ίάσω ὑπεράγαθε τὴν ἐμὴν, συντριβὴν ἐν Σταυρῷ προσπηγνύμενος, ἥλοις ποτέ, πόδας τε καὶ χεῖρας Παμβασιλεῦ, καὶ τὴν πλευρὰν νυττόμενος, ὄξος ποτιζόμενος καὶ χολήν, ἡ πάντων εὐφροσύνη, ὁ γλυκασμὸς ἡ δόξα, ἡ αἰωνία ἀπολύτρωσις.

Ὡραῖος ὑπὲρ σάπφειρον καὶ χρυσόν, φωταυγὴς ὥσπερ ἥλιος πέφυκας, θεῖε Σταυρέ, κείμενος μὲν τόπῳ περιγραπτός, καὶ νοεραῖς Δυνάμεσι, πάντοτε κυκλοῦμενος φανερώς, ἀκτίσι δὲ τῆς θείας, δυνάμεως φωτίζων, τῆς οἰκουμένης τὰ πληρώματα.

Σταυρὸς χειμαζομένων ἐστὶ λιμὴν, ὁδηγὸς πλανωμένων καὶ στήριγμα, δόξα Χριστοῦ, σθένος Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν, τῶν Ἀθλητῶν κραταίωμα, πάντων τῶν ἀνθρώπων καταφυγή, αὐτὸν ἐν μέσῳ πάντες, προκείμενον ὀρῶντες, μετ' εὐλαβείας ἀσπασώμεθα.

Ἦνίκα μέλλεις ἔρχεσθαι ἐπὶ γῆς, κρῖναι κόσμον ὃν ἔπλασας Κύριε, Ἀγγελικῶν, προπορευομένων σῶν στρατιῶν, καὶ τοῦ Σταυροῦ προλάμποντος, ὑπὲρ τὰς αὐγὰς τὰς ἡλιακάς, τῇ τούτου δυναστείᾳ, οἰκτίρησόν με σῶσον, τὸν ὑπὲρ πάντας βροτοὺς πταίσαντα.

Σταυροθεοτοκίον

Φθορᾶς σε δίχα τέτοκα ἐκ γαστρος, πρὸ αἰώνων Πατὴρ ὃν ἐγέννησε, καὶ πῶς φθορεῖς, ἄνθρωποι σπαράττουσί σε Υἱέ, καὶ τὴν πλευρὰν ὀρύττουσι, λόγχῃ καὶ τὰς χεῖρας σὺν τοῖς ποσίν, ἡλοῦσιν ἀπανθρώπως; ἡ Πάναγνος ἐβόα, ἣν ἐπαξίως μεγαλύνομεν.

Καταβασία

Μυστικῶς εἴ Θεοτόκε Παράδεισος, ἀγεωργήτως βλαστήσασα Χριστόν, ὑφ' οὗ τὸ τοῦ Σταυροῦ, ζωηφόρον ἐν γῇ, πεφυτούργηται δένδρον. Διὸ νῦν ὑψουμένου, προσκυνοῦντες αὐτὸν σὲ μεγαλύνομεν.

Ὁ διὰ βρώσεως τοῦ ξύλου, τῷ γένει προσγενόμενος θάνατος, διὰ Σταυροῦ κατήργηται σήμερον· τῆς γὰρ προμήτορος ἡ παγενῆς κατάρα διαλέλνται, τῷ βλαστῷ τῆς Ἀγνῆς Θεομήτορος, ἣν πᾶσαι αἱ Δυνάμεις τῶν οὐρανῶν μεγαλύνουσιν.

Εξαποστειλάριον

Σταυρὸς ὁ φύλαξ πάσης τῆς οἰκουμένης, Σταυρὸς ἡ ὠραιότης τῆς Ἐκκλησίας, Σταυρὸς βασιλέων τὸ κραταίωμα, Σταυρὸς πιστῶν τὸ στήριγμα, Σταυρὸς Ἀγγέλων ἡ δόξα, καὶ τῶν δαιμόνων τὸ τραῦμα.

Αἶνοι

Στιχηρὰ Προσόμοια τοῦ Σταυροῦ σε ἦχο δ' πρὸς το «Ὡς γενναῖον ἐν Μάρτυσιν...»

Ἐν φωναῖς ἀλαλάζωμεν, ἐν ῥοδαῖς μελωδήσωμεν, τὸν Σταυρὸν τὸν τίμιον ἀσπαζόμενοι, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐκβοήσωμεν· Σταυρὲ παμμακάριστε, καθαγίασον ἡμῶν, τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, τῇ δυνάμει σου, καὶ παντοίας ἐκ βλάβης ἐναντίων, διατήρησον ἀτρώτους, τοὺς εὐσεβῶς προσκυνοῦντάς σε.

Προσελθόντες ἀρύσασθε, μὴ κενούμενα νάματα, τοῦ Σταυροῦ τῆς χάριτος προερχόμενα, ἰδοὺ προκείμενον βλέποντες, τὸ ξύλον τὸ Ἅγιον, χαρισμάτων τὴν πηγὴν, ἀρδομένην τῷ Αἵματι, καὶ τῷ Ὑδατι, τοῦ Δεσπότη τῶν ὅλων, τοῦ ἐν τούτῳ, ἐκουσίως ὑψωθέντος, καὶ τοὺς βροτοὺς ἀνυψώσαντος.

Ἐκκλησίας ἐδραίωμα, Μοναζόντων ἀγλαῖσμα, ἱερέων καύχημα καὶ διάσωσμα, σὺ εἶ Σταυρὲ πανσεβάσμιε· διὸ προσκυνοῦμέν σε, καὶ καρδίας καὶ ψυχὰς, φωτιζόμεθα σήμερον, θείᾳ χάριτι, τοῦ ἐν σοὶ προσπαγέντος, καὶ τὸ κράτος, τοῦ δολίου καθελόντος, καὶ τὴν ἀρὰν ἀφανίσαντος.

Καὶ νυν... ἦχος ο αὐτὸς

Ὁ συμμαχήσας Κύριε τῷ πραοτάτῳ Δαυΐδ, ὑποτάξαι τὸν ἀλλόφυλον, τῷ πιστῷ ἡμῶν Βασιλεῖ συμπολέμησον, καὶ τῷ ὄπλῳ τοῦ Σταυροῦ κατάβαλε τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, δεῖξον εὐσπλαγχνε εἰς ἡμᾶς, τὰ ἀρχαῖα ἐλέη σου, καὶ γνώτωσαν ἀληθῶς, ὅτι, σὺ εἶ Θεός, καὶ ἐν σοὶ πεποιθότες νικῶμεν, πρεσβευούσης συνήθως τῆς ἀχράντου σου Μητρός, δωρηθῆναι ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος.

Κατὰ τὴν προσκύνησιν ψάλλομεν το Ἰδιόμελο Στιχηρὸ σε ἦχο β'

Δεῦτε πιστοί, τὸ ζωοποιὸν ξύλον προσκυνήσωμεν, ἐν ᾧ Χριστὸς ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης, ἐκουσίως χεῖρας ἐκτείνας, ὕψωσεν ἡμᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα, οὓς πρὶν ὁ ἐχθρός, δι' ἡδονῆς συλήσας, ἐξορίστους Θεοῦ πεποίηκε. Δεῦτε πιστοί, ξύλον προσκυνήσωμεν, δι' οὗ ἡζιώθημεν τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν συντρίβειν τὰς κάρας. Δεῦτε πᾶσαι αἱ πατρίαι τῶν ἐθνῶν, τὸν Σταυρὸν τοῦ Κυρίου ὕμνοις τιμήσωμεν. Χαίροις Σταυρέ, τοῦ πεσόντος Ἀδὰμ ἡ τελεία λύτρωσις. Ἐν σοὶ οἱ πιστότατοι Βασιλεῖς ἡμῶν καυχῶνται, ὡς τῇ σῇ δυνάμει Ἰσραηλίτην λαόν, κραταιῶς ὑποτάττοντες. Σὲ νῦν μετὰ φόβου Χριστιανοὶ ἀσπαζόμενοι, τὸν ἐν σοὶ προσπαγέντα Θεὸν δοξάζομεν λέγοντες· Κύριε, ὁ ἐν αὐτῷ προσπαγείς, ἐλέησον ἡμᾶς ὡς ἀγαθὸς καὶ φιάνθρωπος⁶¹³.

⁶¹³ Βλ. Μηναῖον Αυγούστου, Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδ. β', Αθήνα 2002, σελ.7-30.

δ) Η Ακολουθία του εν ουρανῳ φανέντος σημείου του Σταυρού.

Εσπερινός

Στιχηρὰ του Σταυροῦ σε ἦχο δ' προς το «Ὁ ἐξ ὑψίστου κληθεῖς...»

Σήμερον χαίρει πιστῶν πληθὺς ἡ θεία· φαίνει γὰρ οὐράνιος Σταυρὸς ἐν πέρασι, λάμπει αἰθὴρ φῶς ἀπρόσιτον, ἀὴρ ἀνγάζει, καὶ γῆς τὸ πρόσωπον ὠραΐζεται, μέλπει θείοις ἄσμασιν ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ, σέβει τιμῶσα τὸν ἄνωθεν, αὐτὴν φρουροῦντα, Σταυρὸν τὸν θεῖον καὶ ὑπερθαύμαστον, οὗ τῇ δυνάμει κραταιούμενοι, τῷ Δεσπότη προσέλθωμεν κράζοντες, εἰρηνεῦσαι τὸν κόσμον, καὶ φωτίσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Τιμιωτάτῃ ὡς κλῖμαξ καθωράθη, σήμερον ὁ πάντιμος Σταυρὸς καὶ ἔνδοξος, ἀπὸ τῆς γῆς πρὸς οὐράνια, μετάγων πίστει, τοὺς ἀδιστάκτω τοῦτον γεραίροντας· Χαίρει ἔθνη ἅπαντα, θερμῶς προστρέχοντα, τῷ βαπτισμῷ καὶ ἀγάλλεται καὶ Ἐκκλησίας, νυμφοστολεῖται μορφὴ ἡ ἔνθεος· ὃν γὰρ συγκρύπτειν ἐγκατέσπευδον, Ἰουδαῖοι ἐξ ὕψους αἰθέριος, καταναγάζει καὶ σφάζει, τοὺς πιστῶς αὐτῷ προστρέχοντας.

Ἀγαλλιᾶσθω ἡ κτίσις καὶ σκιρτάτω· σήμερον γὰρ ἤστραψε Σταυρὸς ἐν πέρασιν, ἐξ οὐρανοῦ τὰ ἐπίγεια, καταφωτίζων καὶ συνημμένα δεικνὺς τὰ ἄμικτα· Σήμερον συγχαίρουσι χοροῖς Ἀγγέλων βροτοί· τὸ γὰρ διεῖργον μεσότοιχον, Σταυρῷ ἡρμένον, εἰς ἐν τὰ πάντα σαφῶς συνήγαγεν· ὅθεν προλάμπων ὑπὲρ ἥλιον, πᾶσαν κτίσιν φαιδρύνει τῇ χάριτι, καὶ λαμπρύνει καὶ σφάζει, τοὺς πιστῶς αὐτὸν γεραίροντας.

Δόξα... σε ἦχο πλ. β'

Ἀνήγγειλαν οἱ οὐρανοὶ τὴν δόξαν σου Κύριε, τὸ φοβερὸν τοῦ Σταυροῦ σου σημεῖον, καὶ ἡ γῆ ἅπασα μετὰ φόβου προσεκύνησεν, ἡμεῖς δὲ δοξολογοῦντες, εὐχαρίστως σοι βοῶμεν· Θεὸς ὢν ἀπαθής, σαρκὶ παθεῖν δι' ἡμᾶς, ἐκουσίως κατεδέξω· διὸ σῶσον λαόν, ὃν περιποιήσω οἰκείῳ αἵματι.

Απολυτίκιο του Σταυροῦ σε ἦχο α'

Τοῦ Σταυροῦ σου ὁ τύπος νῦν ὑπὲρ ἥλιον ἔλαμψεν, ὃνπερ ἐξ ὄρους ἁγίου, τόπω Κρανίου ἐφήπλωσας, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ σου Σῶτερ ἰσχὺν ἐτράνωσας, διὰ τούτου κρατύνας καὶ τοὺς πιστοὺς Βασιλεῖς ἡμῶν, οὓς καὶ περίσφζε διαπαντὸς ἐν εἰρήνῃ, πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου Χριστὲ ὁ Θεός, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

Ὅρθρος

Ὁ Κανὼν του Σταυροῦ, ποίημα Ἰωάννου Μοναχοῦ

Ὡδὴ α' σε ἦχο δ' «Ἀρματηλάτην Φαραῶ...»

Ἐφαναξ ἐπὶ γῆς, τὰς ἀκτῖνας τοῦ Σταυροῦ, ἐν ᾧ τὸν διάβολον καταβαλὼν, τῶν ἀνθρώπων ἔσωσας, τὸ γένος Κύριε· διὸ ὑμνοῦμεν τὴν δόξαν σου.

Γεύσεως ἀπειθοῦς, τῷ Σταυρῷ ὁ Λυτρωτής, ἔλυσεν τὸ δέλεαρ, τῇ τοῦ Πατρὸς εὐδοκίᾳ· ἄσωμεν αὐτῷ ἄσμα καινόν, ὅτι ἐνδόξως δεδόξασται.

Σκῆπτρον νικοποιόν, κατεφύτευσας Χριστέ, ζωῆς ξύλον ἄχραντον, ὡς ἐν Ἐδεμ τὸν Σταυρόν σου, ὡς φωτοειδὴς ἐξέλαμμεν, ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιον.

Θεοτοκίον

Ἦν περ τῶν Προφητῶν, προεώρακε χορός, ὡς πύλην οὐράνιον, καὶ ἀκατάφλεκτον βάτον, σὲ Παρθενομῆτορ ἄχραντε, Θεὸν τεκοῦσαν ἔγνωμεν.

Ωδή γ' «Τόξον δυνατῶν ἡσθένησε...»

Ὡσπερ θυρεῶν φραπτομεθα, τῷ τοῦ ἀηττήτου σου Σταυροῦ τύπῳ Δέσποτα, ὃν μὴ φέρων ὁ ἀπευκταῖος, δραπετεύει τῶν δαιμόνων ἐσμός.

Πάντας ὁ Σταυρός σου ἠϋφρανε, τοὺς ἐσταυρωμένον σε Θεὸν καταγγέλλοντας, ὃς ἐκλάμπρω καὶ ἀπροσίτῳ, ὠραιότητι ἐξέλαμψε.

Χαίροις ὦ Σταυρὲ πανάγιε· ὅτι σου ὁ τύπος ὑπὲρ ἥλιον ἥστραψε, καὶ τὴν πλάνην πᾶσαν διώξας, τοὺς πιστοὺς ἡμᾶς ἐφώτισε.

Θεοτοκίον

Χαῖρε Μήτηρ ἀπειρόγαμε, ἡ τὸν Θεὸν Λόγον ἐν γαστρὶ σου χωρήσασα, καὶ τεκοῦσα σαρκακωμένον, ὡς Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον.

Εἰρμὸς

Τόξον δυνατῶν ἡσθένησε, καὶ οἱ ἀσθενοῦντες περιεζώσαντο δύναμιν· διὰ τοῦτο ἐστερεώθη, ἐν Κυρίῳ ἡ καρδιά μου.

Κάθισμα του Τιμίου Σταυροῦ σε ἦχο δ' πρὸς το «Ὁ ὑψωθείς ἐν τῷ Σταυρῷ...»

Ὁ διανοίξας οὐρανούς κεκλεισμένους, ἐν οὐρανῷ περιφανεῖς τὰς ἀκτῖνας, ἐπὶ τῆς γῆς ἀνέτειλεν ὁ ἄχραντος Σταυρός· ὅθεν οἱ τὴν ἔλλαμψιν, τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, δεξάμενοι πρὸς ἄδυτον, ὀδηγούμεθα φέγγος, καὶ ἐν πολέμοις ἔχομεν αὐτόν, ὄπλον εἰρήνης, ἀήττητον τρόπαιον.

Ωδή δ' «Εἰσακήκοα Κύριε...»

Μυστικῶς μὲν πρὶν, καὶ αἰσθητικῶς δὲ σήμερον, κατηγλάϊσας Χριστέ, τοῦ ἀχράντου σου Σταυροῦ τὸν τύπον.

Τὸ παράνομον τῶν θεοκτόνων τολμημα, σταυροτύπῳ σου Σωτήρ, ἐθριάμβευσας φωτὶ οἰκτίρμον.

Ἐβεβαίωσας Χριστιανῶν τὸ θρήσκευμα, τῷ αὐτῷ σου φωτί, τὸν Σταυρὸν ἡμῖν Χριστέ χαράζας.

Θεοτοκίον

Μήτηρ ἄχραντε, εὐλογημένη Δέσποινα, ὃν ἐκύησας Θεόν, ταῖς λιταῖς σου ἐξιλέωσαι ἡμῖν.

Ωδή ε' «Ὁ τοῦ φωτὸς διατμήξας...»

Θανατηφόρον τὸ ζύλον, ὁ Σταυρὸς ζωηφόρος, τοῖς τῆς Ἐδὲμ ἀποίκοις ἐδείχθη Χριστέ, ἔνοικον αὐθις, διὰ κακούργου τὸν Ἀδὰμ ἐργασάμενος.

Ὁ ὑποστήσας τῷ λόγῳ, τὸ πρωτόκτιστον σέλας, ὡς Υἱὸς Πατὴρ φωταυγὴ τὸν Σταυρὸν, νῦν διαγράφει, τῷ σταυρωθέντι μαρτυρῶν τὴν Θεότητα.

Ἐν τῷ φωτὶ τῷ ἀδύτῳ, τὸ ὑπέρτατον φάος, ἐν τῷ Πατρὶ ὁψόμεθα πίστει Χριστέ, σὲ τὸν Υἱὸν καὶ σοῦ τὸ Πνεῦμα, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἔλλαμψον.

Θεοτοκίον

Ἐν τῷ ὠδίνειν σε Κόρη, τὰ μητέρων οὐκ ἔγνω, ὑπερφυνῶς ἐπεὶ συλλαβοῦσα Θεόν, τέτοκας σαρκί· διὸ πάντες εὐσεβῶς σε δοξάζομεν.

Ωδή ς' «Ἐν τῷ θλίβεσθαί με...»

Τὸν Σταυρὸν ἐκλάμπεις, πέρασι Χριστέ ὁ Θεός, καὶ ἐφώτισας δέ, δι' αὐτοῦ τοὺς ἀνυμνοῦντάς σε.

Καλυπτέτωσαν μὲν, τὸ ὄμμα οἱ παράνομοι, τοῦ Σταυροῦ τὸ κάλλος· ἑξαστράπτει γὰρ οὐ φέρουσιν.

Ἐντρυφάτωσαν δέ, τῇ αἴγλῃ τοῦ ἀχράντου Σταυροῦ, οἱ Θεὸν εἰδότες, τὸν ἐν ζύλῳ προσπαγέντα σαρκί.

Θεοτοκίον

Ἡ Θεὸν τεκοῦσα, Παρθένε ἀπειρόγαμε, ὑπὲρ ἡμῶν μὴ παύσῃ, τὸν Υἱόν σου ἱκετευοῦσα.

Εἱρμὸς

Ἐν τῷ θλίβεσθαί με, ἐβόησα πρὸς Κύριον, καὶ ἐπήκουσέ μου, ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας μου.

Κοντάκιον σε ἦχο πλ. δ'

Ὡ τρισμακάριστε Σταυρὲ καὶ Πανσεβάσμιε, σὲ ἀνυμνῶν καὶ προσκυνῶν νῦν ἀγιάζομαι, ἐν ᾧ Χριστὸς ἀνυψούμενος κόσμον ἔσωσεν, ἀλλὰ πρόφθασον καὶ σῶσον τῇ δυνάμει σου, καὶ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον, ἵνα κράζω σοι· Χαῖρε Ξύλον μακάριον.

Ὁ Οἶκος

Ἀνοιξόν μου τὸ στόμα, Βασιλεῦ τῶν αἰώνων, καταύγασόν μου τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας, καὶ ἀγιάσον μου τὴν ψυχὴν, ἵνα ὑμνήσω Λόγε τὸ σεπτὸν ξύλον σου, κατάπεμψον τὸ Πνεῦμά σου καὶ δίδασκόν με, ἵνα πόθῳ κραυγάζω.

Χαῖρε, Σταυρὲ οἰκουμένης δόξα, χαῖρε, Σταυρὲ Ἐκκλησίας κράτος.

Χαῖρε, ἱερέων προπύργιον ἄσειστον, χαῖρε, βασιλέων διάδημα τίμιον.

Χαῖρε, σκῆπτρον τοῦ παντάνακτος Δημιουργοῦ τοῦ παντός, χαῖρε, ὅτι κατεδέξατο προσπαγῆναί σοι Χριστός.

Χαῖρε, τῶν θλιβομένων παραμύθιον μέγα, χαῖρε, τῶν ἐν πολέμοις τὸ ἀήττητον ὄπλον.

Χαῖρε, Σταυρὲ, Ἀγγέλων εὐπρέπεια, χαῖρε, Σταυρὲ, πιστῶν ἡ ἀντίληψις

Χαῖρε, δι' οὗ κατεπόθη ὁ Ἄδης, χαῖρε, δι' οὗ ἐξανέστημεν πάντες.

Χαῖρε, Ξύλον μακάριον.

Ωδή ζ' «Ὁ διασώσας ἐν πυρὶ...»

Ὁ ὑψωθείς ἐν τῷ Σταυρῷ, Ἥλιος μεσοῦσης ἡμέρας, ὃν καθορῶν ὁ αἰσθητός, τὰς ἀκτῖνας συνέστειλεν ἥλιος, ὑπερύμνητε Κύριε, ὁ Θεὸς ὁ τῶν Πατέρων εὐλογητός εἶ.

Ὁ τῷ θεόπτη ἐν πυρὶ, πάλαι ὁμιλήσας καὶ γνώφῳ, σταυροφανεῖ δὲ ἀστραπῇ, ὡς Θεὸς δοξαζόμενος σήμερον, ὑπερύμνητε Κύριε, ὁ Θεὸς ὁ τῶν Πατέρων εὐλογητός εἶ.

Τὸ ἐκ φωτός καὶ ἐν φωτί, φῶς συναϊδίως ἐκλάμπει, καὶ τῷ ἀχράντῳ σου φωτί, τοῦ Σταυροῦ σου δοξάσας τὸ τρόπαιον, ὑπερύμνητε Κύριε, ὁ Θεὸς ὁ τῶν Πατέρων εὐλογητός εἶ.

Θεοτοκίον

Τὴν ἀλοχεύτως ἐν γαστρὶ, καὶ ὑπερφυῶς δεξαμένην, τὸν ἀναλλοίωτον Θεόν, εὐσπλαγχνία βροτοῖς ὁμιλήσαντα, εὐσεβῶς ἀνυμνήσωμεν, ὡς Μητέρα τοῦ Ὑψίστου εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ωδή η' «Τὸν ἐν μορφῇ Ἀγγέλου...»

Τὸν ἐπὶ θρόνου δόξης ὁραθέντα, καὶ ἐν ξύλῳ Σταυροῦ καθηλωθέντα, οὐσία σαρκός· ὑμνεῖτε Παῖδες, Ἱερεῖς εὐλογεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε, εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας.

Τὸν ἐν φωτὶ ἀχράντῳ τυπωθέντα, καὶ ἐκλάμπαντα Σταυρὸν ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιον· ὑμνεῖτε Παῖδες, Ἱερεῖς εὐλογεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε, εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας.

Δοξολογοῦντες ἓνα τῆς τριάδος, τὸν τῇ αἴγλῃ τοῦ Σταυροῦ τὴν οἰκουμένην φωτίσαντα, ὑμνεῖτε Παῖδες, Ἱερεῖς εὐλογεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε, εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας.

Θεοτοκίον

Τὴν ἀπορρήτῳ λόγῳ συλλαβοῦσαν, καὶ τεκοῦσαν τὴν χαρὰν τῇ οἰκουμένῃ, Χριστὸν τὸν Θεόν, ὑμνεῖτε Παῖδες, Ἱερεῖς εὐλογεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε, εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας

Ο Ειρμὸς

Τὸν ἐν μορφῇ Ἀγγέλου ὁραθέντα, ἐν καμίνῳ τοῦ πυρὸς τοῖς ὑμνολόγοις, Χριστὸν τὸν Θεόν, ὑμνεῖτε Παῖδες, Ἱερεῖς εὐλογεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε, εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας.

Ωδή θ' «Λίθος ἀχειρότμητος...»

Ὁ πάλαι πυρί τε καὶ γνώφῳ, τῷ ἀπειθεῖ νομοθετήσας, νῦν τῷ πιστοτάτῳ σου λαῷ, τὸν τοῦ Σταυροῦ σου τύπον διέγραψας, ὑπὲρ φωστῆρας λάμποντα· ὃν ἐπαξίως μεγαλύνομεν.

Ἐπένθησε ζόφῳ ἡ κτίσις, τῶν σταυρωσάντων σὲ τὴν τόλμαν, νῦν εὐπρεπεστάτῳ δὲ φωτί, ὁ ζωηφόρος λαμψας Σταυρός σου Χριστέ, τῆς Ἐκκλησίας ἔδειξε, τὴν κεκρυμμένην ὡραιότητα.

Ἐκ σοῦ τὰς ἐλπίδας ἀνάψας, ὁ περιούσιος λαός σου, σοὶ πρὸς ἱκεσίαν τὸν Σταυρόν, καὶ τὸ φρικτόν σου αἷμα προβάλλεται, ἀλλ' εὐμενῶς ἐπίνευσον, πρὸς τὴν ἡμῶν Παντάναξ λύτρωσιν.

Θεοτοκίον

Φώτισον ἡμᾶς ἡ τεκοῦσα, φῶς τὸ ἀπρόσιτον Παρθένε, ἔμπλησον ἡμᾶς εὐφροσύνης, καὶ θυμηδίας καὶ θείας γνώσεως, τοὺς καθαρὰ καρδίᾳ σε, εὐσεβοφρόνως μακαρίζοντας.

Ο Ειρμὸς

Λίθος ἀχειρότμητος ὄρους, ἐξ ἀλαξεύτου σου Παρθένε, ἀκρογωνιαίος ἐτμήθη, Χριστὸς συνάψας τὰς διεστῶσας φύσεις· διὸ ἐπαγαλλόμενοι, σὲ Θεοτόκε μεγαλύνομεν.

Εξαποστειλάριον

Σταυρός, ὁ φύλαξ πάσης τῆς οἰκουμένης, Σταυρός, ἡ ὡραιότης τῆς Ἐκκλησίας, Σταυρός, βασιλέων τὸ κραταίωμα, Σταυρός, πιστῶν τὸ στήριγμα, Σταυρός, Ἀγγέλων ἡ δόξα, καὶ τῶν δαιμόνων τὸ τραῦμα⁶¹⁴.

⁶¹⁴ Βλ. Μηναῖον Μαΐου, Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ. β', Αθήνα 2002, σελ.60-68.

2.Τυπική Διάταξη των Εορτών

α. Τυπική Διάταξη της 14^{ης} Σεπτεμβρίου⁶¹⁵

Τῇ ΙΔ'.—Ἡ παγκόσμιος Ὑψωσις τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ.

(**Σημειώσεις.** Ἰστέον ὅτι, κατὰ τὴν μεγάλην ταύτην ἡμέραν τῆς Ὑψώσεως ἀνεπύτατο ἐν Κυρίῳ ὁ ἐν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, οὐ ψάλλεται δὲ ἡ Ἀκολουθία αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Ὑψώσεως, μετατεθείσης τῆς μνήμης αὐτοῦ τῇ ιγ' τοῦ Νοεμβρίου ἵνα μείνωσι τὰ τῆς Ἀκολουθίας αὐτοῦ ἀνελλιπῆ καὶ ἀμείωτα).

5. Εἰ τύχοι ἡ Ὑψωσις ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ, οὐδὲν τῶν Ἀναστασίμων ψάλλομεν, ἀλλ' ἅπαντα τὰ τῆς εορτῆς.

Ἐν τῷ Μ. Ἐσπερινῷ μετὰ τὸν Προοιμιακὸν καὶ τὸ Ψαλτήριον, εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα ψάλλομεν τὰ γ' Προσόμοια Σταυρὸς ἀνυψούμενος εἰς ε', Δόξα Κεὶ νῦν Δεῦτε ἅπαντα τὰ ἔθνη, Εὐσοδος, Φῶς ἱλαρὸν, τὸ Προκείμενον καὶ τὰ Ἀναγνώσματα. Εἰς τὰ Ἀπόστιχα, τὰ Προσόμοια Χαίροις ὁ ζωηφόρος Σταυρὸς· οἱ Στίχοι Ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυρεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ· ἕτερος, Ὁ δὲ Θεὸς βασιλεὺς ἡμῶν πρὸ αἰώνων εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς· Δόξα Κεὶ νῦν Ὁρπερ πάλοι Μωϋσῆς, τὸ Ἀπολυτίκιον Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου ἐκ τρίτου, καὶ Ἀπόλυσις.

6. Εἰς τὸν Ὁρθρον μετὰ τὸν Ν' ψαλμὸν ἡ Λιτὴ, τὸ Τριτάγιον, τὸ Ἀπολυτίκιον καὶ ὁ Ἐξάψαλμος. Εἰς τὸ Θεὸς Κύριος τὸ Ἀπολυτίκιον ἐκ τρίτου, εἶτα τὸ Ψαλτήριον καὶ ὁ Πολυέλεος· τὰ Καθίσματα κατὰ σειρὰν ἐκ δευτέρου, οἱ Ἀναβήμοι, τὸ α' Ἀντίφωνον τοῦ δ' ἡχοῦ, τὸ Προκείμενον Εἶδοσαν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· Πᾶσα προὐ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ Ἀνάστασις Χριστοῦ (ὅπερ λέγεται εἰς οἰανδήποτε ἡμέραν τύχη ἡ Ὑψωσις τοῦ Σταυροῦ) καὶ ὁ Ν' ψαλμὸς χῦμα, Δόξα Σὺ μου σκέπη

⁶¹⁵ Βλ. Βιολάκη Γεωργίου, *Τυπικὸν τῆς του Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Βασ. Δ. Σαλίβερος, Ἀθῆναι 1890, σελ. 73-76

κραταιὰ ὑπάρχεις· Καὶ νῦν τὸ αὐτὸ, Στίχος Ἐλέησόν με ὁ
 Θεός, καὶ τὸ Ἰδιόμελον Σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ, ὁ Κανὼν εἰς ἑξ
 ἄνευ Στίχων, ἐκτὸς τοῦ Δόξα Καὶ νῦν· ἀπὸ γ' Ὠδῆς τὸ Κάθισμα
 ἅπαξ, ἀφ' ὧς τὸ Κοντάκιον, ὁ Οἶκος καὶ τὸ Μηνολόγιον, αἱ Κα-
 ταβαστίαι Σταυρὸν χαράξας, εἴτα ψάλλονται τῆς Θ' καὶ αἱ δύο
 Ὠδαί, καὶ αἱ δύο Καταβαστίαι Μυστικὸς εἰ Θεοτόκε, καὶ Ὁ διὰ
 βρώσεως τοῦ ξύλου, τὸ α' Ἐξαποστειλάριον δις καὶ τὸ β' ἅπαξ. Εἰς
 τοὺς Αἶνους τὰ Προσόμοια Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος εἰς δ' (εἰς
 τὸ Αἰρεῖτε ὁ Πατριάρχης ἢ ὁ Ἀρχιερεὺς οὐ προσκυνεῖ ὡς συνή-
 θως, διότι μετ' ὀλίγον μέλλει προσκυνῆται τὸν τίμιον Σταυρόν).
 Δόξα Καὶ νῦν Σήμερον προέρχεται, Δοξολογία Μεγάλη εἰς ἡ-
 χον δ', εἰς δὲ τὸ Ἀσματικὸν Ἅγιος ὁ Θεὸς γίνεται ἡ Εἴσοδος
 τοῦ Τιμίου Σταυροῦ κατὰ τὴν ἐξῆς διάταξιν. Ὁ ἱερουργὼν Ἱερεὺς
 στὰς ἐνώπιον τῆς ἀγίας Τραπέζης καὶ θυμιάσας τὸν τίμιον Σταυ-
 ρὸν κείμενον ἐπὶ ταύτης ἐν δίσκῳ μετὰ κλάδων βασιλικοῦ καὶ
 τριῶν κηρίων, αἶρει τὸν δίσκον καὶ τίθησιν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς·
 στραφεὶς δὲ περὶ τὴν ἀγίαν Τράπεζαν ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά,
 τῶν Ἱεροδιακόνων θυμιώντων καὶ τῶν Λαμπάδων, τῶν Ἐξαπτε-
 ρύγων, καὶ τῶν Ψαλτῶν προπορευομένων, καὶ μετὰ τούτους τοῦ
 Πριμικηρίου φέροντος τὸ Διδάμβουλον, τῶν Ψαλτῶν δὲ ψαλλόν-
 των τὸ Ἅγιος ὁ Θεός, φέρει τὸν Σταυρὸν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ναοῦ
 ἔνθα ἵσταται τὸ Τετραπόδιον ἡντρεπισμένον, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ
 περιελθὼν τρίς ἵσταται, καὶ βλέπων πρὸς Ἀνατολὰς, κρατῶν δὲ εἰς
 χεῖρας τὸν δίσκον ἐκφωνεῖ Σοφία, ὀρθοὶ, καὶ τίθησιν αὐτὸν ἐπὶ
 τοῦ Τετραποδίου· εἴτα θυμιάζων κύκλῳ αὐτοῦ σταυροειδῶς, ψάλλ-
 λει τὸ Σῶσον Κύριε ἅπαξ, τὸ αὐτὸ καὶ οἱ δύο Χοροὶ ἀνὰ μίαν·
 μετὰ ταῦτα βελῶν μετανόιας τρεῖς (ἐν οἷς ἂν ἡμέρα τύχη), καὶ
 λαβὼν ἀνὰ χεῖρας τὸν τίμιον Σταυρὸν μετὰ κλάδων βασιλικοῦ
 καὶ βλέπων πρὸς Ἀνατολὰς ὑψοῖ αὐτὸν καὶ λέγει μεγαλοφώνως·
 Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου δεόμεθά σου
 ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον, καὶ ἄρχονται οἱ Χοροὶ τῆς α' ἑκατον-
 τᾶδος τοῦ Κυρίου ἐλέησον, τοῦ Ἱερέως σφραγίζοντος ἐν ταῖς ἐνάρ-
 ξεσι μετὰ τοῦ τιμίου Σταυροῦ τρίς καὶ κλίνοντος τὴν κεφαλὴν ἡρέ-
 μα, ὅσον σπιθαμὴν ἀπέχειν ἀπὸ τῆς γῆς· ἀνίσταται δὲ αὖθις κατὰ
 μικρὸν ἄχρι τῆς συμπληρώσεως τῆς α' ἑκατοντάδος· εἴτα στραφεὶς
 πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ βλέπων πρὸς Βορρᾶν λέγει Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ

τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν, καὶ οἱ Χοροὶ ἄρχον-
 ται τῆς 6' ἑκατοντάδος, ὁ δὲ Ἱερεὺς ποιεῖ τὴν 6' ὕψωσιν ὡς προ-
 διεγράφη· εἴθ' οὕτως στραφεὶς πρὸς Δυστράς, λέγει· Ἐτι δεόμεθα
 ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν. . . καὶ οἱ Χοροὶ ἄρχονται τῆς
 γ' ἑκατοντάδος· πληρουμένης δὲ ταύτης, ὁ Ἱερεὺς στρέφεται πρὸς
 τὸ Νότιον μέρος καὶ λέγει· Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν ἐνδημιούν-
 των ἁγίων Ἀρχιερέων καὶ τῶν ἀποδημιούντων ἐν ταῖς ἐπαρ-
 χίαις αὐτῶν, καὶ γίνεται ἡ δ' ὕψωσις· καὶ αὖτις ὁ Ἱερεὺς στρα-
 φεὶς πρὸς Ἀνατολὰς, λέγει· Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν διακονούν-
 των καὶ διακονησάντων ἐν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ τοῦ Χριστοῦ
 Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ ὑπὲρ πάσης ψυχῆς χριστιανῶν ὀρ-
 θοδόξων, υἱείας τε καὶ σωτηρίας καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρ-
 τιῶν αὐτῶν, καὶ οἱ Χοροὶ ἄρχονται τῆς ε' ἑκατοντάδος· εἴτα
 τίθησιν ὁ Ἱερεὺς τὸν τίμιον Σταυρὸν ἐπὶ τοῦ δίσκου, καὶ προσελθὼν
 ὁ Πατριάρχης (ἢ ὁ Ἀρχιερεὺς) καὶ λαβὼν αὐτὸν μετὰ κλάδων βα-
 σιλικοῦ, βλέπων πρὸς Ἀνατολὰς, ὑψοῖ αὐτὸν ψάλλων τὸ Ὁ Ὑ-
 ψωθείς ἐν τῷ Σταυρῷ ἐκουσίως· θεὸς δὲ τὸν Σταυρὸν ἐπὶ τοῦ
 δίσκου καὶ προσκυνῶν ψάλλει· Τὸν σταυρόν σου προσκυνου-
 μεν Δέσποτα, ἅπαξ· τὸ αὐτὸ ψάλλουσιν καὶ οἱ Χοροὶ ἀνὰ μίαν·
 εἴτα ἀσπασάμενος τὸν τίμιον Σταυρὸν εὐλογεῖ τὸν λαόν καὶ ἀνέρ-
 χεται εἰς τὸν θρόνον, τῶν Χορῶν ψαλλόντων τὸ Εἰς πολλὰ ἔτη.
 Μετὰ τοῦτο προσέρχονται οἱ Ἀρχιερεῖς ἀνὰ δύο κατὰ τάξιν καὶ
 προσκυνοῦσι τὸν τίμιον Σταυρὸν· προτερχόμενοι δὲ λαμβάνουσι
 παρὰ τοῦ Πατριάρχου τοὺς κλάδους τοῦ βασιλικοῦ ἀσπαζόμενοι
 τὴν δεξιὰν αὐτοῦ· ὡσαύτως καὶ πάντες οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ Ὀφφ-
 κιάλοι· ἐν τῷ μετὰ τούτῳ, ὁ 6' Χορὸς ψάλλει τὸ Ἰδιόμελον
 Δεῦτε πιστοὶ, καὶ τούτου πληρωθέντες, ψάλλεται τὸ Ἀπολυ-
 τίκιον καὶ ἄρχεται ἡ Λειτουργία.

(Σημ. Ἰστέον ὅτι ἡ τάξις αὕτη τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ
 γίνεται ἐν τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ καὶ ἔνθα ἂν εὐρίσκηται χοροστατῶν
 Ἀρχιερεῖς· ἀπόντος δὲ τοῦ Πατριάρχου ἢ τοῦ Ἀρχιερέως, μόνος ὁ
 Ἱερεὺς ποιεῖ τὴν Ὑψωσιν, ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς Ἱεραῖς Ἐκκλη-
 σίαις· ἀλλὰ κατὰ τὴν δ' ἑκατοντάδα ὁ Ἱερεὺς λέγει· Ἐτι δεόμεθα
 ὑπὲρ ἐλέους, ζωῆς, εἰρήνης, υἱείας, σωτηρίας, συγχωρήσεως
 καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, τῶν Ἐπι-
 τρόπων, ἐροριτῶν καὶ συνδρομητῶν τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας

ταύτης σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις αὐτῶν· κατὰ δὲ τὴν ἑκατοντάδα λέγει, "Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ πάσης ψυχῆς Χριστιανῶν Ὁρθοδόξων, ὑγείας τε καὶ σωτηρίας καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν).

7. Εἰς τὴν Λειτουργίαν τὰ Ἀντίφωνα.

Ἀντίφωνον Α' Ἦχος α'.

Ὁ Θεὸς, ὁ Θεός μου πρόσχες μοι,
ἵνα τί ἐγκατέλιπές με;

Μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λόγοι
τῶν παραπτωμάτων μου.

Ὁ Θεός μου κεκράξομαι ἡμέρας καὶ
οὐκ εἰσακούσῃ.

Σὺ δὲ ἐν Ἀγίῳ κατοικεῖς, ὁ ἔπαινος
τοῦ Ἰσραήλ.

Ταῖς προ-
σβείαις τῆς
Θεοτόκου
κτλ.

Ἀντίφωνον Β' Ἦχος β'.

Ἰνα τί ὁ Θεὸς ἀπόσω εἰς τέλος;

Μνήσθητι τῆς συναγωγῆς σου, ἧς ἐκτή-
σω ἀπ' ἀρχῆς.

Ὅρος Σιών τοῦτο, ὃ κατεσκήνωσας ἐν
αὐτῷ.

Ὁ δὲ Θεὸς Βασιλεὺς ἡμῶν, πρὸ αἰώ-
νων εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς.

Σῶσον ἡ-
μᾶς Γιὲ . . .
ὁ σαρκὶ σταν-
ρωθεὶς κτλ.
(οἷα ἂν ἡμέρῃ
τύχῃ).

Ἀντίφωνον Γ' Ἦχος α'.

Ὁ Κύριος ἐδασίλευσεν, ὀργιζέσθωσαν
λαοί.

Κύριος ἐν Σιών μέγας καὶ ὑψηλὸς ἐ-
στιν ἐπὶ πάντας τοὺς λαούς.

Ἐξομολογησάσθωσαν τῷ ὀνόματί σου
τῷ μεγάλῳ, ὅτι φοβερὸν καὶ ἅγιόν ἐστιν.

Σῶσον Κύ-
ριε τὸν λαόν
σου κτλ.

Εἰσοδικὸν Ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυ-
νεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι Ἅγιός ἐστι, Σῶ-
σον ἡμᾶς Γιὲ Θεοῦ ὁ σαρκὶ Στανρωθεὶς, ψάλλοντάς σοι Ἀλ-
ληλουῖα· τὸ Ἀπολυτίκιον Σῶσον Κύριε, τὸ Κοντάκιον Ὁ Τ-

ψωθεῖς, ἀντὶ τοῦ Τρισαγίου Τὸν Σταυρόν σου προσκυνοῦμεν,
ὁ Ἀπόστολος Ὁ Λόγος ὁ τοῦ Σταυροῦ, τὸ Εὐαγγέλιον Συμ-
βούλιον ἐποίησαν οἱ Ἀρχιερεῖς μέχρι τοῦ κλίνας τὴν κεφα-
λὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Εἰς τὸ Ἐξαιρέτως Μυστικὸς εἰ Θεο-
τόκε, Κοινωνικὸν Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς, τὸ Ἀπολυτίκιον Σῶσον
Κύριε, καὶ Ἀπόλυσις.

Σημειωτέον ὅτι ἐν ἧ ἂν ἡμέρᾳ τύχῃ ἡ ἐορτὴ τῆς Ὑψώσεως, ἐν
τῷ Ἐσπερινῷ τῆς αὐτῆς ἡμέρας, Προκείμενον ψάλλεται τὸ Ὁ Θεὸς
ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ μετὰ τῶν Στίχων αὐτοῦ. Προτε-
πισημειωτέον ὅτι ἐν τῇ πανσέπτῳ ταύτῃ ἐορτῇ, φερούσῃ τὰ ἴσα τῆς
ἀγίας καὶ Μ. Παρασκευῆς, τελοῦμεν νηστείαν, μόνον δὲ ἂν συμπέσῃ
ἐν Σαββάτῳ ἢ Κυριακῇ γίνεται κατάλυσις οἴνου καὶ ἐλαίου.

β. Τυπικὴ Διάταξις τῆς Σταυροπροσκυνήσεως⁶¹⁶

38. Τῷ Σαββάτῳ ἐσπέρας, εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα ψάλλομεν
Ἀναστάσιμα ς' καὶ τοῦ Σταυροῦ δ', Δόξα Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν,
Καὶ νῦν τὸ α' Θεοτοκίον τοῦ ἤχου. Εἰς τὰ Ἀπόστιχα, τὰ ἀναστά-
σιμα Στιχηρά, Δόξα Κ καὶ νῦν Ὁ συμμαχήσας Κύριε, τὸ ἀνα-
στάσιμον Ἀπολυτίκιον, Δόξα Σῶσον Κύριε, Κ καὶ νῦν Τοῦ
Γαβριὴλ φθεγξαμένου, καὶ Ἀπόλυσις.

39. Τῇ Κυριακῇ εἰς τὸν Ὅρθρον, μετὰ τὸν Ν' ψαλμόν, ὁ Τρια-
δικὸς κανὼν, Δόξα Κ καὶ νῦν τῆς Λιτῆς Ὁρῶσά σε ἡ κτίσις ἀπα-

24. Εἰς τὰ δύο τελευταῖα τῶν Αἰώνων Τροπάρια τοῦ Ἁγίου ψάλ-
λονται Στίχοι Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας
μου σύνεσιν καὶ τὸ Οἶ ἱερεῖς σου, Κύριε, ἐνδύσονται δικαιοσύνην, καὶ οἱ ὁ-
σιοί σου ἀγαλλιάσει ἀγαλλιᾶσονται.

⁶¹⁶ Βλ. Βιολάκη Γεωργίου, *Τυπικὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας*, εκδ. Βασ. Δ. Σαλίβερος, Ἀθῆναι 1890, σελ. 340-343.

σα καὶ τὰ Ἀξίον ἐστίν, τὸ Τρισάγιον, τὸ Ἀπολυτίκιον Σῶσον Κύριε καὶ ὁ Ἐξάψαλμος. Εἰς τὸ Θεὸς Κύριος, τὸ ἀναστάσιμον Ἀπολυτίκιον, Δόξα τῷ τοῦ Σταυροῦ, Καὶ νῦν Τοῦ Γαβριὴλ φθεγγαμένου, τὸ Ψαλτήριον, ὁ Πολυέλεος, τὰ ἀναστάσιμα Καθίσματα κατὰ σειρὰν, καὶ μετὰ τὴν 6' Στιχολογίαν τὸ Ἐν παραδείσῳ μὲν τὸ πρὶν δις²⁵, ἡ Ὑπακοή, οἱ Ἀναβιβασμοὶ τοῦ ἤχου καὶ τὸ Προκείμενον, ὁ Κανὼν τοῦ Τριωδίου εἰς ἡ' εἰς τὸ α' Τροπάριον ἐκάστης Ὡδῆς Δόξα τῇ ἁγίᾳ Ἀναστάσει σου, καὶ εἰς τὰ λοιπὰ Δόξα σοι ὁ Θεὸς ἡμῶν δόξα σοι, εἰς δὲ τὰ δύο τελευταῖα Δόξα Καὶ νῦν ἀπὸ γ' Ὡδῆς τὰ Καθίσματα τοῦ Τριωδίου κατὰ σειρὰν, ἀφ' 5' Κοντάκιον καὶ Οἶκος τοῦ αὐτοῦ, τὸ Μηνολόγιον καὶ τὸ Ὑπόμνημα τῆς Κυριακῆς, αἱ Καταβασίαι Ὁ θειότατος προετύπωσε καὶ ἄψαυτο ἢ ἐν ταῖς Κυριακαῖς τοῦ Τριωδίου διάταξις τοῦ Ἑωθινοῦ Εὐαγγελίου· εἴτα στιχολογοῦμεν Τὴν τιμιωτέραν, τὸ ἀναστάσιμον Ἐξαποστειλάριον, τὸ τοῦ Τριωδίου καὶ τὸ Θεοδοκίον. Εἰς τοὺς Αἵνους²⁶, Ἀναστάσιμα δ' καὶ Προσόμοια τοῦ Σταυροῦ δ', Δόξα Τὴν ὑψηλόφρονα γνώμην, Καὶ νῦν Ὑπερευλογημένη, Δοξολογία Μ. καὶ μετ' αὐτὴν ψάλλεται ὑπὲρ τῶν Χορῶν τὸ Ἀσματικὸν καὶ γίνεται ἡ Εἴσοδος τοῦ τιμίου Σταυροῦ ὡς ἑφεξῆς. Οἱ Χοροὶ κατερχόμενοι μεταβιβάζουσιν εἰς τὴν βόρειον τοῦ Ἱεροῦ πύλιν ψάλλοντες, ὁ δὲ Ἱερεὺς, ἐνδεδυμένος τὴν στολὴν αὐτοῦ, θυμιᾷ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν καὶ τὸν τίμιον Σταυρὸν κείμενον ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπεζῆς ἐπὶ δίσκου ἡγνυρεπισμένου μετὰ ἀνθέων καὶ τριῶν κηρῶν καὶ θυμιάσας αἶρει αὐτὸν ἐπὶ κεφαλῇ καὶ ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς βορείου Πύλης τοῦ Βήματος, προπορευομένων αὐτοῦ λαμπάδων ἐξαπτερύγων, καὶ δύο θυμιατῶν καὶ τοῦ Πριμικυρίου κρατοῦντος τὸ Διβάμβουλον· ὅταν φθάσῃ εἰς τὸ μέσον τοῦ Νηοῦ, ὅπου ἵσταται προηγνυρεπισμένον τὸ τετραπόδιον, ποιεῖ τρεῖς κύκλους περὶ αὐτὸ, εἴτα βλέπων πρὸς ἀνατολὰς ἐκφωνεῖ Σοφία, ὀρθοὶ, καὶ θεὶς τὸν δίσκον μετὰ τοῦ Σταυροῦ ἐπὶ τοῦ τετραποδίου, θυμιᾷ σταυροειδῶς ψάλλων τὸ Σῶσον Κύριε

25. Εὐλογητάρια οὐ λέγονται.

26. Ὁ Πατριάρχης (ἢ ὁ χοροστατῶν Ἀρχιερεὺς) οὐκ ἀσπάζεται τὰς ἁγίας Εἰκόνας, κατὰ τὸ ἔθος, ὡς μέλλων μετ' ὀλίγον ἀσπασασθαι αὐτὸν τὸν τίμιον Σταυρόν.

τὸν λαόν σου, τὸ αὐτὸ ψάλλουσι καὶ οἱ δύο Χοροί· εἶτα ὁ Πατριάρχης κατέρχεται τοῦ θρόνου καὶ στὰς ἐνώπιον τοῦ τετραποδίου, προσκυνεῖ τὸν τίμιον Σταυρὸν ψάλλον Τὸν Σταυρὸν σου προσκυνούμεν Δέσποτα ἄπαξ, τὸ αὐτὸ δὲ ἐπαναλαμβάνουσι καὶ οἱ Χοροὶ ἀνὰ μίαν· ἔπειτα εὐλογήσας τὸν λαόν, τῶν Χορῶν ψαλλόντων τὸ *Εἰς πολλὰ ἔτη*, ἀνέρχεται αὖθις εἰς τὸν θρόνον, οἱ δὲ Ἀρχιερεῖς ἀνὰ δύο κατὰ τάξιν προσκυνοῦσι τὸν τίμιον Σταυρὸν καὶ λαμβάνουσι παρὰ τοῦ Πατριάρχου ἄνθη, ὡς καὶ οἱ Ὀρφικῆλοι²⁷, ψάλλοντος τοῦ 6' Χοροῦ τὸ Ἰδιόμελον *Δεῦτε πιστοὶ*, μετὰ τοῦτο ψάλλεται τὸ *Σῶσον Κύριε* καὶ ἄρχεται ἡ Λειτουργία.

40. Εἰς τὴν Λειτουργίαν, τὰ Ἀντίφωνα.

Ἀντίφωνον Α'.

Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε.

Ἐδωκας τοῖς φοβουμένοις σε σημείωσιν, τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τούτου.

Ἀνέβης εἰς ὕψος, ἠχμαλῶτευσας αἰχμαλωσίαν.

Ἐδωκας κληρονομίαν τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά σου, Κύριε.

Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου.

Ἀντίφωνον Β'.

Ἐξέδωσαν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ Σῶσον... ὁ (ἀσωτήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.) γαστὰς ἐκ ...

27. Ἐρροεῖται οἰκοθεῖν ὅτι εἰς τῶν Ἱερέων ἀκολουθῶς περιφέρει τὸν τίμιον Σταυρὸν εἰς πάντας τοὺς ἐκκλησιαζομένους ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας ὅπως προσκυνήσωσιν αὐτὸν καὶ λάβωσιν ἄνθη, ὡς εἴθισται, ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ. Τοῦτο βεβαίως γίνεται παρταχοῦ ὅπου ὑπάρχουσι πλείονες Ἱερεῖς· εἰ δὲ μὴ, αὐτὸς ὁ λειτουργῶν Ἱερεὺς ἐκτελεῖ τὸ καθήκον τοῦτο, καὶ οἱ Χοροὶ ψάλλουσι τὰ ἐν τῷ Τριφδίῳ Ἰδιόμελα, μέχρις οὗ ἀποπερατώσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ.

Προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ.

Ὁ δὲ Θεὸς βασιλεὺς ἡμῶν πρὸ αἰώνων εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς.

Ἦψωθήσομαι ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ἠψωθήσομαι ἐν τῇ γῇ.

Σῶσον ἡμᾶς...
ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν

Ἀντίφωνον Γ'.

Ἦψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ.

Σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου.

Καὶ ποίμανον αὐτοὺς καὶ ἔπαρον αὐτοὺς ἕως τοῦ αἰῶνος.

Σῶσον Κύριε
τὴν ἄχραντον
εἰκόνα σου...

Μετὰ τὴν Εἴσοδον, τὸ ἀναστάσιμον Ἀπολυτίκιον, τὸ Σῶσον Κύριε, τὸ τοῦ Ἁγίου τοῦ Νεοῦ, καὶ Κοντάκιον Τῇ ὑπερμάχῳ, ἀντὶ δὲ τοῦ Τρισαγίου, Τὸν Σταυρόν σου προσκυνοῦμεν Δέσποτα, καὶ καθεξῆς ἡ Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου, Κοινωνικὸν Ἑσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς, τὸ Σῶσον Κύριε ἀντὶ τοῦ Εἶδομεν τὸ φῶς, καὶ Ἀπόλυσις.

Τῇ αὐτῇ Κυριακῇ ἐσπέρως τὴν τοῦ Ἑσπερινοῦ τυπικὴν διάταξιν ὅρα ἐν τῇ Α' Κυριακῇ τῶν Νηστειῶν § 31.

ΜΗΝ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Τῇ Α'—Τῶν ἁγίων ἐπτὰ Μακκαβαίων καὶ ἡ Πρόοδος τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ.

1. Ἐν τῷ Ἑσπερινῷ, μετὰ τὸν Προσιμιακὸν, εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα τοῦ Σταυροῦ Προτόμοια γ' καὶ τῶν Ἀγίων γ', Δόξα Οἱ ἅγιοι Μακκαβαῖοι, Καὶ νῦν Ὅνπερ πάσαι Μωϋσῆς, Εἰσόδος, Φῶς ἱλαρὸν καὶ τὸ Προκείμενον τῆς ἡμέρας, τὰ Ἀπόστιχα τοῦ Σταυροῦ, ὧν οἱ Στίχοι Ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν . . . καὶ Ὁ δὲ Θεὸς Βασιλεὺς ἡμῶν . . . Δόξα τῶν Ἀγίων, Καὶ νῦν τοῦ Σταυροῦ, Ἀπολυτίκιον Τὰς ἀλγηδόνας τῶν Ἀγίων, Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου ἅπαξ, καὶ Ἀπόλυσις.

2. Εἰς τὸν Ὅρθρον, μετὰ τὸν Ἐξάψαλμον, εἰς τὸ Θεὸς Κύριος τὸ Ἀπολυτίκιον τῶν Ἀγίων δις, καὶ τοῦ Σταυροῦ ἅπαξ, τὸ Ψαλτήριον, τὰ Καθίσματα, οἱ Κανόνες τοῦ Σταυροῦ καὶ τῶν Ἀγίων κατὰ τὴν ἐν τῷ Μηναίῳ διάταξιν, αἱ Καταδασαίαι Σταυρὸν χαράξας· εἶτα στιχολογοῦμεν Τὴν τιμιωτέραν, καὶ ἡ Καταδασία Μυστικὸς εἰ Θεοτόκε Παράδεισος, Ἐξαποστειλάριον τῶν Ἀγίων καὶ τοῦ Σταυροῦ. Εἰς τοὺς Αἶνους, Δόξα τῶν Ἀγίων, Καὶ νῦν τοῦ Σταυροῦ, Δοξολογία Μεγάλη καὶ τὸ Ἀπολυτίκιον τῶν Ἀγίων.

Σημ. Τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν Τυπικὸν διατάττει καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν μετὰ τὴν Δοξολογίαν νὰ τελεῖται ἡ Πρόδος τοῦ τιμίου Σταυροῦ κατὰ τὴν τάξιν τῆς γ' Κυριακῆς τῶν Νηστειῶν. Ἐὰν γίνηται Πρόδος τοῦ Σταυροῦ, λέγεται ἀντὶ Τρισαχίου Τὸν Σταυρόν σου.

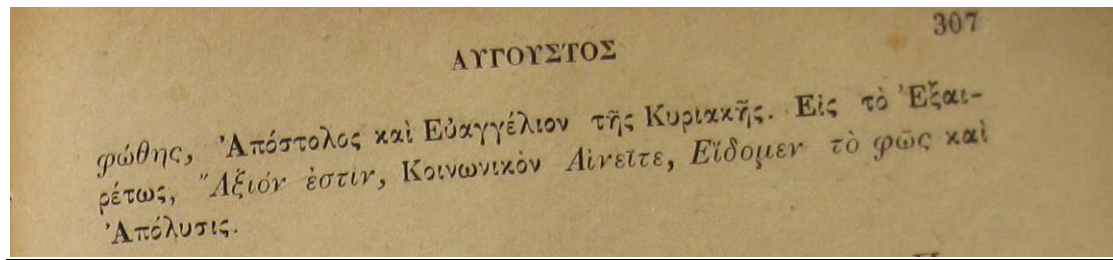
⁶¹⁷ Βλ. Βιολάκη Γεωργίου, *Τυπικὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας*, εκδ. Βασ. Δ. Σαλίβερος, Ἀθῆναι 1890, σελ. 294-296.

3. Εἰς τὴν Λειτουργίαν, τὰ Τυπικά καὶ οἱ Μακαρισμοὶ, Τροπάρια ἐκ τῆς γ' τοῦ α' Κανόνος Ὡδῆς καὶ ἐκ τῆς σ' τοῦ β'. Μετὰ τὴν Εἵσοδον, τὸ Ἀπολυτίκιον Σῶσον Κύριε, τῶν Ἀγίων, τοῦ Ἀγίου τοῦ Ναοῦ καὶ Κοντάκιον Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ Σταυρῷ, Ἀπόστολος Οἱ Ἅγιοι Πάντες καὶ Εὐαγγέλιον (ζήτει Σεπτεμβρίου ΙΕ'). Εἰς τὸ Ἐξακρέτως, Ἀξίον ἔστιν, Κοινωνικὸν Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς, Εἰδομεν τὸ φῶς καὶ Ἀπόλυσις.

4. Εἰ τύχοι ἡ Πρόοδος τοῦ Σταυροῦ ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ, τῷ Σαββάτῳ ἑσπέρας, μετὰ τὸν Προσιμιακὸν καὶ τὸ Ψαλτήριον, εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα ἀναστάσιμα Στιχηρὰ σ' καὶ τοῦ Σταυροῦ δ' (ἡ τῶν Ἀγίων Ἀκολουθία ἐν τοῖς Ἀποδείπνοις), Δόξα τοῦ Σταυροῦ, Καὶ νῦν τὸ α' Θεοτοκίον τοῦ ἤχου, Εἵσοδος, Φῶς ἱλαρὸν, καὶ τὸ Προκείμενον. Εἰς τὰ Ἀπόστιχα, τὰ ἀναστάσιμα Στιχηρὰ, Δόξα Καὶ νῦν τοῦ Σταυροῦ, τὸ ἀναστάσιμον Ἀπολυτίκιον, τοῦ Σταυροῦ ἄπαξ, καὶ Ἀπόλυσις.

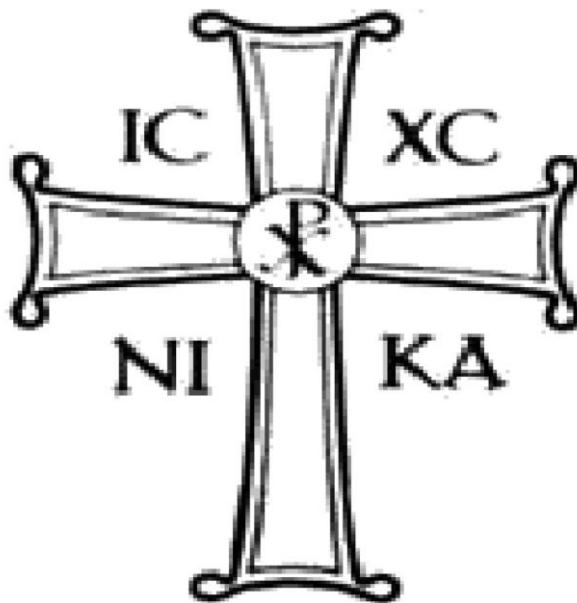
5. Τῇ Κυριακῇ εἰς τὸν Ὅρθρον, μετὰ τὸν Ν' ψαλμὸν, ὁ Τριαδικὸς κανὼν καὶ τὰ Τριαδικὰ Ἀξίον ἔστιν, εἶτα τὸ Τρισάγιον, τὸ Ἀπολυτίκιον Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου καὶ ὁ Ἐξάψαλμος. Εἰς τὸ Θεὸς Κύριος, τὸ ἀναστάσιμον Ἀπολυτίκιον δις, καὶ τὰ τοῦ Σταυροῦ ἄπαξ, εἶτα τὸ Ψαλτήριον καὶ ὁ Ἀμώμος, τὰ ἀναστάσιμα Καθίσματα κατὰ σειρὰν, καὶ ἀντὶ Θεοτοκίων τὰ τοῦ Σταυροῦ, τὰ Εὐλογητάρια, ἡ Ὑπακοή, οἱ Ἀναβαθμοὶ τοῦ ἤχου καὶ τὸ Προκείμενον. Κανόνες, ὁ Ἀναστάσιμος καὶ ὁ τοῦ Σταυροῦ, οὗ ὁ Στίχος Δόξα σοι ὁ Θεὸς ἡμῶν δόξα σοι· ἀπὸ γ' Ὡδῆς, τὸ Κοντάκιον Ὁ ὑψωθεὶς, καὶ τὸ Κάθισμα Ὁ Σταυρὸς σου Κύριε ἡγίασται ἄπαξ· ἀφ' σ' Κοντάκιον καὶ Οἶκος τὰ Ἀναστάσιμα καὶ τὸ Μηνολόγιον τῶν Ἀγίων, αἱ Καταβασεῖς Σταυρὸν χαράξας καὶ ἄπασα ἡ τάξις τοῦ Ἑωθινοῦ Εὐαγγελίου· εἶτα στιχολογοῦμεν Τὴν τιμιωτέραν, Ἐξαποστειλάρια, τὸ Ἀναστάσιμον καὶ τὸ τοῦ Σταυροῦ. Εἰς τοὺς Αἵνους, Ἀναστάσιμα δ' καὶ τοῦ Σταυροῦ δ', Δόξα τὸ Ἑωθινόν, Καὶ νῦν Ὑπερενλογημένη, Δοξολογία Μεγάλη καὶ τὸ Σήμερον σωτηρία.

6. Εἰς τὴν Λειτουργίαν, τὰ Τυπικά καὶ οἱ Μακαρισμοὶ τοῦ ἤχου εἰς δ' καὶ ἐκ τῆς σ' Ὡδῆς τοῦ Κανόνος τοῦ Σταυροῦ δ'. Μετὰ τὴν Εἵσοδον, τὸ ἀναστάσιμον Ἀπολυτίκιον, τοῦ Σταυροῦ, καὶ τοῦ Ἀγίου τοῦ Ναοῦ, Κοντάκιον Ἐπὶ τοῦ Ὄρους μετεμορ-

δ. Τυπικὴ Διάταξη τῆς 7^{ης} Μαΐου

Ψάλλεται ἡ ακολουθία ὅπως ορίζει τὸ Μηναῖον⁶¹⁸.

⁶¹⁸ Βλ. Μηναῖον Μαΐου, Αποστολικῆς Διακονίας, εκδ. β', Αθήνα 2002, σελ.60-68.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με τη χάρη του Θεού φτάνοντας στο τέλος της παρούσης διπλωματικής μας εργασίας νομίζω ότι αποδείξαμε την τόσο μεγάλη λειτουργική σημασία, όπου έχει δώσει η Εκκλησία μας στον Τίμιο και Ζωοποιό Σταυρό. Το πρώην κατηραμένο ξύλο, όπως περιγράψαμε όλη την προϊστορία του στην εισαγωγή, γίνεται το πλέον τρισευλογημένο με την Σταύρωση Του Κυρίου. Αυτή η ακτινοβολία και η χάρη που εξέπεμψε Αυτό το Τίμιο Ξύλο επεκτάθηκε παντού, γι' αυτό και η Εκκλησία ενέταξε το σύμβολο του Σταυρού σε κάθε πτυχή της λειτουργικής και καθημερινής ζωής της, με την επίκληση της δυναμεώς του στις διάφορες συνθήκες του βίου, με την προσκύνηση του, με την ανοικοδόμηση και αφιέρωση Ναών στη χάρη Του, με τους εγκωμιαστικούς λόγους των Πατέρων και τέλος με τις ασματικές Ακολουθίες των εορτών του και την πληθώρα των αφιερωμένων εις Αυτόν ύμνων⁶¹⁹.

Αυτή η τιμητική προσκύνηση του Σταυρού και η εισαγωγή του στη χριστιανική λατρεία ξεκίνησε ιεροκρυφώς εξ' αιτίας του διωγμού των χριστιανών και επεκτάθηκε παντού μετά το ιστορικό διάταγμα των Μεδιολάνων στις αρχές του 8^{ου} αιώνα. Στο παραπάνω γεγονός συνέβαλε και η θαυματουργική εύρεση του Σταυρού του Κυρίου από την Αγία Ελένη καθώς και οι δύο πανηγυρικές Υψώσεις του Τιμίου Ξύλου επί Πατριάρχου Μακαρίου και Ζαχαρίου, γεγονότα που οδήγησαν στην καθιέρωση των δύο πρώτων εορτών του Σταυρού, της Υψώσεως και της Σταυροπροσκυνήσεως. Σε αυτές τις δύο εορτές προστέθηκαν η εορτή του εν ουρανώ φανέντος σημείου του Σταυρού επί Αγίου Κυρίλλου στα Ιεροσόλυμα στα μέσα του 8^{ου} αιώνα, η εορτή της Προόδου του Σταυρού πολύ αργότερα στις αρχές του 13^{ου} αιώνα και τέλος στο κατώφλι του 20^{ου} αιώνα η εορτή της Γ' Εμφανίσεως του Σταυρού. Εξετάζοντας ιστορικά τις Ακολουθίες παρουσιάσαμε το χρονικό πλαίσιο γένεσης, καθιέρωσης και εξέλιξης των ως άνω εορτών καθώς και το περιεχόμενο και τη δομή αυτών Ακολουθιών, τους υμνογράφους αυτών καθώς και την τυπική διάταξη τους.

Τέλος προσεγγίζοντας θεολογικά το περιεχόμενο των ύμνων των Ακολουθιών είδαμε ότι αυτή η χάρη του Σταυρού ενεργείται στο παρελθόν, στο παρόν αλλά και στο μέλλον, μέσα από τις πρωτυπώσεις του στην Παλαιά Διαθήκη, μέσα από τα σωτηριολογικά γεγονότα και αποτελέσματα της Σταυρώσεως του Κυρίου, μέσα από τις εμφανίσεις του σημείου του Σταυρού στην Εκκλησιαστική Ιστορία, μέσα από την ενέργεια της χαριτός του στην Εκκλησία, μέσα από την εφαρμογή του σταυρικού πολιτεύματος στη ζωή του πιστού και τέλος μέσα από την παρουσία του Σταυρού κατά τα έσχατα, στη Δευτέρα Παρουσία του Κυρίου. Για το λόγο αυτό ο Ιερός Δαμασκηνός αναφέρει « Πάντων ἐστὶ θαυμαστότερον ὁ Τίμιος τοῦ Χριστοῦ Σταυρὸς δι' οὐδενὸς γὰρ ἑτέρου ὁ θάνατος κατήργηται, ἢ τοῦ προπάτορος ἁμαρτία λέλυται, ὁ ἄδης ἐσκύλευται, ἡ ἀνάστασις δεδωρηται, δύναμις ἡμῖν τοῦ καταφρονεῖν τῶν παρόντων καὶ αὐτοῦ τοῦ δέδοται, ἢ πρὸς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα ἐπάνοδος κατάρθωται, πύλαι παραδείσου ἠνοίχθησαν, ἡ φύσις ἡμῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ κεκάθηκεν, καὶ Θεοῦ κληρονόμοι γεγόναμεν, εἰμὴ διὰ τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁶²⁰

⁶¹⁹Βλ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη(Πρωτοπρεσβυτέρου) «Οι εορτές του Τιμίου Σταυρού», Η' Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων, *Το Χριστιανικόν Εορτολόγιον* 18-20 Σεπτεμβρίου 2006 σελ.4-5.

⁶²⁰ΕΒλ. Ιωάννου του Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, βιβλ.δ' κεφ. ΙΑ' «Περὶ σταυροῦ, ἐν ᾧ ἔτι καὶ περὶ πίστεως» PG 94 1128-1129.

CONCLUSIONS

By the grace of God reaching the end of our present diplomatic work I think we demonstrated such great functional importance, which has given our Church to the Holy and Life-giving Cross. The former cursed wood, as described throughout the history in the introduction, become the most thrice blessed with the Crucifixion of the Lord. This light and grace that emitted this Holy Wood expanded everywhere, which is why the Church has included the symbol of the Cross in every aspect of liturgic and daily life, by invoking his power in the different conditions of life, by his veneration, by rebuilding and dedication Temples in his grace, by the praise reasons of holy Fathers and in the end with the asmatikes Sequences of the feasts and the many dedicated to Him hymns.

This honorary veneration of the Cross and the introduction of Christian worship began ierokryfios because of the persecution of Christians and spread everywhere after the historic decree of Milan at the beginning of the fourth century. In the above fact contributed the miraculous finding of the Lord's Cross by Saint Helen as both solemn Exaltation of the Holy Cross by Patriarch Makarios and Zechariah, events leading to the establishment of the first two feasts of the Cross, the Exaltation and the Adoration of the Cross. In these two observances were added the feast of heaven fanentos sign of the Cross on St. Cyril of Jerusalem in the middle of the fourth century, the feast of the Cross Progress much later at the beginning of the twelve century and finally in the 20th century the feast of the third Appearance of the Cross. Looking at the historical sequences presented time frame genesis, establishment and evolution of these feasts and the content and structure of these sequences, the hymnography them and their standard layout.

Finally reaching theological content of the hymns of Sequence saw that this grace of the Cross effected in the past, at present and in the future, through his protyposeis in the Old Testament through the soteriological events and results of the Crucifixion of the Lord, through the appearances of the cross point in Church history, through the action of grace in the Church, through the implementation of the Cross regime in life of the faithful and finally through the presence of the Cross at the end Times, in the Second Presence of Lord. For this reason the Holy Damascene says «The most marvellous of all is His precious Cross. For no other thing has subdued death, expiated the sin of the first parent, despoiled Hades, bestowed the resurrection, granted the power to us of contemning the present and even death itself, prepared the return to our former blessedness, opened the gates of Paradise, given our nature a seat at the right hand of God, and made us the children and heirs of God, save the Cross of our Lord Jesus Christ».

